

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת שופטים תש"פ
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

דרכי הלימוד

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת שופטים תש"פ..... ז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... ז

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"?..... ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים..... ט

"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'", גאולה בחפזון הוא שבח או לא?

(גאולת מצרים לעומת הגאולה העתידה)..... ט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים..... יג

'משה קבל תורה מסיני' (אבות פ"א מ"א)..... יג

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

בב"ב, מח"ס באר צבי..... יט

"עיני החכמים"..... יט

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר,

ירושלים..... כג

דבר שאינו מתכוין באיסור רציחה..... כג

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ..... כה

חיוב תודה לחזר ממלחמה..... כה

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק..... לא

מכונת אמת וד.נ.א ע"פ התורה..... לא

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב

זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק..... לה

יסודות בסיסיים ב'עירובין', לרגל התחלת לימוד מסכת עירובין במסגרת

הדף היומי!..... לה

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. לח

פניני עיון בפרשת השבוע..... לח

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס,

דומ"צ באשדוד..... מב

'תמים תהיה עם ה' אלקיך'..... מב

'וחובר חבר'..... מז

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס מט
המתחיל במצוה אומרים לו גמור"..... מט
אלול- חודש הנקיון..... נא

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב נד
הדרך להגיע לתשובה בת קיימא..... נד

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס נח
איסור קוסם - תיקשור עם כוחות רוחניים..... נח

חזק ונתחזק / הרב יחזקאל אהרונסון סד
ויתחזק דוד בה' אלוקיו - חזק ויאמץ לבך וקווה אל ה'..... סד

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... עד
בענין דיין שקיבל משלוח מנות מאדם שעומד לבא אצלו לדין..... עד

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים פא
"החוזר מחמת עבירות" צריך להביא "ראיה" שחטא - מדוע? יאמר שחטא ויפטר?..... פא

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' פד
סמיכות פרשת שופטים ושופטים לפרשת הרגלים..... פד

לְדַעַת - אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל..... פח
מלחמה בעצם יום השבת..... פח

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... צב
שום תשים עליך מלך..... צב

לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר) צד
'שופטים' טובים לא מסכימים אם מתחזקים רק פעם לפני ברכת החמה... צד

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד..... צח
מי שסר ממצוות התורה זה גורם לא להיכשל למרות היותו צדיק..... צח

- מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'..... קב
- מקורות לאיסור הגאווה..... קב
- מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', 'המגיפה בתורה', וש"א"ס, קרית ספר..... קו
- ראש חודש אלול - וחודש אלול..... קו
- מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'..... קיב
- מה דנים בימינו בבי"ד ומה אין דנים..... קיב
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קיז
- כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה..... קיז
- מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... קכג
- בענין הבטחת הבטחון בהשי"ת..... קכג
- משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית. קל
- החיים שמאחורי הדמיון..... קל
- נהורא מעליא / הרב נהוראי משה אלביליה, רב קהילת נוה עזרא - קרית גת..... קלו
- "שעון החול" - מהם המפתחות לחיים מלאי תוכן, וכיצד מוצאים את המלך בשדה???..... קלו
- נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קלט
- אלול - אני לדודי ודודי לי - הילך כללא ואידך פירושא היא זיל גמור... קלט
- עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק..... קמא
- ביאור החילוק בין ו' ערי מקלט למ"ב ערי הלויים..... קמא
- עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, וש"א"ס..... קמו
- ברכה וקללה - מעין עולם הבא..... קמו
- פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'..... קנג
- בענין הריגת הרוצח לאחר שערפו את העגלה..... קנג
- שמועות הגאון הגדול רבי דוד מילר שליט"א מראשי ישיבת פוניבז'..... קנד

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכיקס
[רק ההלכה צריכה להנחות אותנו!.....קס](#)

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטרקסב
[אמירת אסותא למי שמתעטש.....קסב](#)

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעדקסח
[נוסח וידוי על חטא בשוגג.....קסח](#)

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף .. קע

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקיקע
[ברכת ימים, נהרות ומערות.....קע](#)

חינוך קעה

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
קעה
[פותחים שנת לימודים - או סגר?.....קעה](#)

דרכי הלימוד קעז

מאמר מיוחד / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל'
ו'שמעתתא דספיקות'.....קעז
["דרכי הלימוד" - מאמר מיוחד לרגל פתיחת הזמן.....קעז](#)

חידות קצ

חדוותא - שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פקצ
[שאלות בפרשת שופטים.....קצ](#)
[חדוותא דאפטרטא שופטים \(ישעיה נא\).....קצ](#)
[תשובות לחדוותא ראה.....קצ](#)
[חדוותא דאפטרטא ראה \(ישעיה נד\).....קצב](#)

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץקצג
[כתב חידה לפרשת שופטים.....קצג](#)
[פיתרון כתב החידה לפרשת ראה: 'שלוש'.....קצג](#)

פולמוס קצה

פולמוס / הרב הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס 'מי מנוחות' – לייקווד, ורבני ולומדי אספקלריא..... קצה
האם יש מצוה וחיוב גמור בהכרת הטוב? קצה

אספקלריא לדף היומי רג

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין רג
הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים – הדרן למסכת שבת והקשר בין סיום מסכת שבת לתחילת מסכת עירובין..... רג
הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים – הערות במסכת עירובין... רד
הרב אליהו יהודה פלמן, מו"ל גיליון "טעמא דאורייתא" – בביאור מהות מסכת עירובין..... רז
חילופי דברים 1 – הערת הרב שווב על דברי הרב יוסף אביטבול..... רח
תשובת הרב יוסף אביטבול..... רט
חילופי דברים 2 – שאלת הרב שמואל דוד בערקאוויטש, ברוקלין ניו יורקרט אחד הרבנים..... רט
הרב בערקאוויטש..... רי
הרב יוסף אביטבול..... רי
הרב שמעון אהרן ווייס..... רי
חילופי דברים 3 – שאלת הרב שמואל דוד בערקאוויטש, ברוקלין ניו יורק ריא
הרב יוסף חיים בקר..... ריא
הרב בערקאוויטש..... ריא

סיפור ריב

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק..... ריב
פרק ל"ד "איש הצללים"..... ריב
סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... רכא
עד כמה צריך לדון לכף זכות..... רכא

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"?

בספר תהילת ה' לרבי יצחק יעבץ, ובספר זקן אהרן, וספרים נוספים, פירשו את המשך הפסוקים "אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת וגו'":

הכוונה: אשרי האיש שלא עמד וישב במקום של דרך החטאים ומושב הלצים "מחמת עצת הרשעים", כי אם הלך לשם כי "בתורת ה' חפצו" – מחמת כוונה טובה.

*

ומהי הכוונה הטובה שתיתכן?

א. בספר תהילת ה' כתב: להחזירם למוטב.

ב. בספר זקן אהרן כתב: להתחקות אחר מעשיהם כדי לידע אם ואיך להרחיק מהם את בני ישראל (לשונו: "להבין ולהורות את בני ישראל להבדל מהם").

ג. עוד ביאר בספר זקן אהרן, וכן כתב מהרנ"ש אלגזי בספרו 'אהבת עולם', מיסוד הנזכר בע"ז יח,ב "מפני שצווח ומציל": רוצה להיות שם כדי שאם יראה שהם רוצים להרוג נפשות מישראל במופע השחוק שלהם (כמבואר בע"ז יח,ב שכוונת המזמור כלפי מופעים אלו) יוכל להצילם על ידי שיצווח.

ד. עוד אפשר לבאר על פי הגמ' במסכת ע"ז שם: שם בגמרא נזכרת תועלת נוספת בשהות במופעים אלו, שאם יראה שם יהודי שנהרג יוכל להעיד על כך בבית דין ולהתיר את אשתו מעגינות.

ה. המגיד מזלאטשוב (הובא בקונטרס של המגיד מקוז'ניץ על עשרה מזמורים ראשונים, הנדפס בספר "אמרי צדיקים". על פי סוד): אם כוונתו בישיבתו במושב לצים לתת ל'חיצונים' את חלקם כדי שלא יפריעוהו בעבודת ה' (עי"ש ונראה שלכך כוונתו).

*

לפי זה מיושב שינוי הלשון

בספר תהילת ה' מיישב על פי ביאור זה, מדוע נשתנה "לא הלך בעצת רשעים" שהקדים "לא הלך" ל"בעצת רשעים" מ"ובדרך חטאים לא עמד" שהקדים "ובדרך חטאים" ל"לא עמד" וכן בלצים. שלפי הנזכר שהכוונה שלא עמד ולא ישב מחמת עצת הרשעים, מבואר היטב שינוי הלשון, ודו"ק.

*

בעל ה'שבת מוסר' מפרש את הקשר הפסוקים כך:

אשרי האיש אשר לא הלך וגו' שאינו מכניס את עצמו לנסיון, כי הנוהר מלהכנס לנסיון דרכו בעבודת ה' בטוחה יותר, וכך יהיה בתורת ה' חפצו וגו'. [תהלות ה' לר"א הכהן האתמרי, מח"ס "שבת מוסר".]

עי"ש שבא דוד להזהיר שלא יטעו אחרים במה שהוא עצמו טעה. וממשיך שהנשמר מלהכניס את עצמו לנסיון הוא כעץ שתול וגו' וכל אשר יעשה יצליח, ש"קרובים לשכר מלהפסד", לא כן הרשעים כלומר העומדים בדרך רשעים, שהם כמוץ וגו', ש"קרובים להפסד".

*

ובדומה לדבריו מבואר בשפת אמת (בכוונת דברי רש"י):

יש לשבח את האדם, רק אם לא הלך כלל לשמוע את עצת הרשעים^א, כי אז בודאי "לא יעמוד בדרך חטאים", כלומר "לא יחטא", עי"ש.

*

ובספר 'יפה עינים' מפרש את הקשר הפסוקים כך:

אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו', שמתבודד כדי להיבדל מאנשי דורו הרשעים, כי אם בתורתו יהגה לבדו.

שבענייני הרוח, בשונה מהאעניינים הגשמיים, בשביל להצליח (שיהיה "אשריו") לפעמים נדרש מהאדם להתבודד, שאם אנשי דורו רשעים – יתרחק מהם, ולא יצפה לטובה מהם. (יפה עינים למהר"ש יפה, פרשת נח).

^א עי"ש וכך יש לבאר דבריו.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'", גאולה בחפזון
הוא שבח או לא? (גאולת מצרים לעומת הגאולה העתידה)

פִּי לֹא בְּחַפְזוֹן תֵּצְאוּ וּבְמִנוּסָה לֹא תֵלְכוּן כִּי הֵלֵךְ לְפָנֵיכֶם ה' וּמֵאִסְפָּכֶם אֶלְקֵי יִשְׂרָאֵל
(ישעיה נב, יב)

גאולה בחיפזון – מעלה או לא?

א] בהפטרה לפרשת השבוע נאמר "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו", ומשמע
שגאולה בחפזון איננה שבח.

ואילו בגאולת מצרים משמע שגאולה בחפזון הוא שבח, שהרי ציורת התורה לאכול
מצות בפסח זכר לחיפזון וכמש"נ (דברים טז, ג) "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני
כי בחפזון יצאת מארץ מצרים".

לצורך זה נקדים תחילה לבאר את טעם החילוק בין הגאולות, והוא מה שמבאר הכלי
יקר (בראשית לה, י): שיציאת מצרים שהיה בלא זכויות לכן הוצרכו לצאת ברמיה
ובחיפזון, לעומת הגאולה לעתיד לבוא שלא תהיה בחפזון (וכע"ז כתבו המלבי"ם שמות
ה, כב והכת"ס בפר' בא).

ומעתה צ"ב מדוע מה שהוצרכו לצאת בחיפזון הוא סיבה לעשות זכר כנגדו.

ב] והנה ידועים דברי הבית הלוי (פר' בא) מש"כ בשם האריז"ל על מה שאומרים
בהגדה "ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו כו' משועבדים
היינו לפרעה במצרים", שאילו היו שוהין במצרים היו נכנסים בשער החמשים של
טומאה ולא היו נגאלים לעולם.

ומוסיף הבית הלוי, שהגם שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים על
גאולת מצרים. מ"מ אם היו שם עוד היו נשקעים כל כך בטומאה עד שלא היה נשאר
בלבם שום רושם קדושה ממה שירשו מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב והיו מושרשים
בטומאתן בלא שום הבדל ושוב לא היה להם שום יחוס לאבותינו ולא היה מקום
להבטחת "ואחרי כן יצאו כו'". כי ההבטחה היתה לגאול את "כי גר יהיה זרעך" זרעו של
אברהם ולא למי שאינו נקרא זרעו. וכמו שעשו וישמעאל לא נקראו זרעו כמו שאמרו "כי
ביצחק יקרא לך זרע" ולא כל יצחק עכ"ד.

ונמצא שהיציאה בחיפזון היה הכרח שיוכלו ישראל להיות נגאלים. וכמו שכתב השם
משמואל (הגדה של פסח ד"ה חשב) שכאשר הגיעו למ"ט שערי טומאה היתה הגאולה
בהכרח, דאם לא היתה אז הגאולה והיו באין בשער הנו"ן שבטומאה לא היתה להם עוד

תרופה ח"ו, ועל כן הוצרך לחשוב מחשבות ולדלג על החשבונות למען תעשה הגאולה כמו שהבטיח.

ולכן מובן היטב, שאמנם ודאי גאולה שלא בחפזון הוא מעלה (וכמו שבאמת יהיה בגאולה העתידה), אבל במצרים שלא היתה ברירה אחרת לגאלם – זה גוסא השבח לקב"ה שגאלנו בחיפזון.^ב

"הקב"ה נטמא בעת שירד לגאול את ישראל ממצרים"

ג] ומצינו תוספת דברים בזה, שלא רק מצידם של ישראל יש שבח והודאה במה שגאלנו בחיפזון – כי רק באופן שכזה היה יכולת לגאולה. אלא גם מצד הקב"ה בעצמו שבא לגאלנו בתוככי ממצרים, יש כאן שבח והודאה.

ויסוד הדברים מבוארים בדברי חז"ל במדרש (שמו"ר טו, ה) שאמרו: "אמר רבי שמעון גדולה חיבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום עבודת כוכבים ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן. משל לכהן שנפלה תרומתו לבית הקברות, אומר מה אעשה, לטמא את עצמי אי אפשר, ולהניח תרומתי אי אפשר, מוטב לי לטמא את עצמי פעם אחת וחוזר ומטהר ולא אאבד את תרומתי. כך אבותינו היו תרומתו של הקב"ה שנאמר (ירמיה ב, ג) "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה" היו בין הקברות שנאמר (שמות יב, ל) "כי אין בית אשר אין שם מת" כו"ג. אמר הקב"ה היאך אני גואלן, להניחן אי אפשר. מוטב לירד ולהצילן שנאמר (שמות ג, ח) "וארד להצילו מיד מצרים" כשהוציא קרא לאהרן וטהר אותו שנאמר "וכפר את מקדש הקדש" כו"ג.

ומבואר מדברי המדרש, שמה שהקב"ה ירד למצרים לגאול את ישראל – הרי זה בחינת כהן שנכנס לבית הקברות ומטמא עצמו כדי להציל את התרומה. וכך גם הקב"ה כביכול נטמא שם במצרים, והיה זה במטרה כדי שלא תאבד תרומתו – היא עם ישראל שנקראו ראשית.

וכותב המעשה נסים (פיסקא 'מצה זו שאנו אוכלין') שזה עצמו סיבה מדוע נצטוינו לעשות זכר ל"חפזון", ואלו דבריו: "שבגאולת מצרים כיון שלא העביר עדיין רוח הטומאה מהארץ, ולכן בארץ מצרים שהיה מקום טומאה, לא היה אפשרות להיות נגלה אלינו,

^ב והנה הלשם משיג על דברי הבית הלוי הנ"ל שזה לא יתכן, שהרי אדרבה אז בעת הגאולה נתבטלו כל כוחות הטומאה. ומבאר שכונת הארז"ל היתה רק עד סוף שעבודן ותחילת גאולתן, שאילו לא היה מתחיל הגאולה כלל והיו עוד עבדים למצרים אז לא היה להם תקנה ח"ו כי נכנסו במ"ט מדרגות הטומאה, אבל אחרי שהתחיל הגאולה (שהוא מהתחלת המכות) ל"ש לומר כן. והנה לפי דבריו נמצא, שעצם הגאולה ב"חיפזון" לא היה במטרה כדי שיהיו ראויים לגאולה, ואם כן שוב עלינו לבאר מהו המעליותא של הגאולה בחיפזון. אך באמת הלשם עצמו מבאר שהסיבה שיצאו בחיפזון, הוא משום שאז בעת הגאולה הופיע הקב"ה אור קדושתו על ישראל שלא לפי דרגתם בעת ההיא, ואילו היו מתעכבים עוד רגע אחד במצרים, היה מתבטל כל הס"א כולה מכל וכל, והיה ביטול היצר הרע לגמרי ולא היה מקום לבחירה כלל. ונמצא גם לפי דבריו, שיש כאן שבח ומעליותא במה שהוציא אותנו הקב"ה באופן שכזה, כי רק בדרך זו היתה יכולה הגאולה להתממש, והוא חסד שעשה עמנו הקב"ה שהשפיע עלינו אור גדול והוציא אותנו בחפזה, כדי שנוכל לזכות לגאולה, וכלפי זה נצטוינו לעשות זכר.

^ג מפרשי המדרש מבארים שלא דוקא נקט מצד טומאת מת, אלא ה"ה נמי מצד הטנופת והטומאה שפתח בו.

^ד יעוי' בתוס' סנהדרין (לט, א ד"ה במאי) ובפתיחה למסכת שמחות ובפירוש הנחלת יעקב שם.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'", גאולה בחפזון הוא שבח או לא? (גאולת
מצרים לעומת הגאולה העתידה)

ולרוב חשקו להגלות אלינו הוצרך חיפזון, ולזה מספר מעלת החיפזון להורות אהבתו
אותנו שבחיפזון הוציאנו מרוב חשקו להגלות לנו מרוב אהבתו יתברך, אבל בגאולה
העתידה, שאז רוח הטומאה יעביר מן הארץ ולא יהיה מקום רע בעולם וכל מקום יהיה
ראוי להשראת השכינה, ואז לא בחפזון יצאו וכל מקום מדרך כף רגל ישראל יתקדש
כארץ ישראל".

הרי מבואר, שגם מצידו של הקב"ה יש חידוש שנגלה לגאלנו בתוך מצרים, וזה עצמו
היה סיבה והכרח לגאול אותנו בחפזון, והרי זה עצמו מעיד על אהבתו אותנו, שברוב
חשקו לגאול אותנו הוכרח לגאול אותנו בחיפזון.

"ועבר ה' לנגוף את מצרים"

דן ויש לצרף בזה מה שכותב הרמח"ל במאמר הגאולה: "עתה אפרש לך עוד סוד אחר
מה שנעשה בפקידה, והוא נכלל בפסוק (שה"ש ב, ח): "קול דודי הנה זה בא מדלג על
ההרים מקפץ על הגבעות" כו', וראה, שבמצרים כתוב (שמות יב, כג) "ועבר ה' לנגוף את
מצרים" וגם כתוב "ופסח ה' על הפתח", כי בהיות מצרים מלאה גילולים ושיקוצים, לא
תעמוד בה הקדושה הרבה, כי רק דרך העברה, מדי בואה תצא מיד, ובכל פתחי הבתים
שהיו שם בני ישראל שם היתה דולגת הקדושה, ושורה על הפתח, ועומדת שם לפי שעה
עד שבראות המשחית את הקדושה שורה שם היה סר ולא היה קרב. אך הכל בדילוג
היה, ולא עמדה הרבה מפני רוב הטומאה שהיתה שם, כי טרם תבין ותדע בדבר, כבר
עברה משם הקדושה ולא תהנה ממנה".^ה

גאולת מצרים בבחינת "ועבר ה'" לעומת לעתיד לבוא בבחינת "הולך לפניכם ה'"

וממשיך הרמח"ל: "אך לעתיד לבא לא כך יהיה, כי תחת שבמצרים היה בחפזון מזה
הטעם שאמרתי, לעתיד כתוב "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם
ה'" - "הולך" ולא "עובר". וכן כתוב (ישעיה סג, א) "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים
מבצרה זה הדור בלבושו צועה ברוב כחו", כי התיקון יהיה גדול ושברון הטומאה שברון
שלם, וכבר ייכנעו כולם לפני אדוניהם, ועל כן לא יהיה חפזון. וזה בזכירה, אך בפקידה
לא כן, כי עדיין לא הגיע התיקון אל נכון, ועל כן כאן נאמר "מדלג על ההרים מקפץ על
הגבעות", וההרים האלה והגבעות הם הררי החשך וגבעות האפילה אשר לקליפה, ומפני
היות ישראל אסורים שם - עליהם ידלג".

^ה ועוד כותב הגה"ח רבי שמחה בונים מפשיסחא (קול שמחה פ"ב) על דברי המדרש הנ"ל של משל לכהן שאבדה
לו תרומה בבית הקברות: "ותישיב בזה מה שנאמר (יא, ד) "כחצות הלילה אני יוצא כו'" ולא אמר "בחצות" (עי'
ברכות ג, ב), כי הרגע של חצות אין בו שיעור, כי הוא רק התחלקות ב' חצאי הלילה. והנה לשון "יוצא" הוא רגע
האחרון של השהיה, כמו שאמר רבי יוסי (שם ב, ב) "בין השמשות כהרף עין זה יוצא וזה נכנס". וכאן במצרים
שהיה מקום טומאה, ומבואר במדרש (הנ"ל) שלא רצה הקב"ה ליכנס לשם רק בשביל הצורך למכת בכורות, והיה
ההכנסה במיעוט היותר אפשרות, וכל העברתו שם היה בבחינת "יוצא" שאינו בבחינת שהייה כלל כנ"ל. ולזה אמר
"כחצות הלילה" שאינו ממש רק התחלקות כנ"ל, כן אני "יוצא" כנ"ל, ובהתגלות זה ומת כל בכור כו'".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה'", גאולה בחפזון הוא שבח או לא? (גאולת
מצרים לעומת הגאולה העתידה)

ומבואר מדברי הרמח"ל, שגאולת מצרים היתה באופן של "ועבר" בדרך של "העברה
בעלמא", לעומת הגאולה העתידה שנאמר בה "כי הולך לפניכם ה'" – בצורה של הליכה
ולא העברה בעלמא.

והטעם מבאר הרמח"ל כמו שביארנו שבמצרים מאחר שהיתה מלאה גילולים ושיקוצים
לא היה הקדושה לעמוד בה הרבה רק דרך העברה, מדי בואה תצא מיד.

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

¹ רצ"ע ממש"נ בפרשת בשלח (שמות יג, כא) לפני קריעת ים סוף "וה' הולך לפניכם יומם". וכנראה שם זה כבר אחרי
שיצאו ממצרים מקום הטינוף והטומאה. (ובעיקר הדבר יעו"ש ברמב"ן מש"כ ששם נאמר "יומם" ולכן זה ה' ובית
דינו ואילו לעת"ל יהיה הנהגה שגם בלילה כיום יאיר).

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

'משה קבל תורה מסיני' (אבות פ"א מ"א)

משנה (אבות פ"א מ"א): משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה וכו', ע"כ.

-א-

ובפי' הרע"ב (שם) מסיני, ממי שנגלה בסיני, עכ"ל. ונראה דמכיון דלא קאמר משה קבל תורה בסיני, ע"כ שלא קאי על ההר, אלא על מי שנגלה בהר.

ובתוס' יו"ט (שם) בד"ה משה קבל תורה מסיני, פירש הר"ב ממי שנגלה בסיני. ושם כשנגלה בסיני קבלה בכללותיה ופרטיה ודקדוקיה ולא נתחדשה לו הלכה. וכמו ששנו בתורת כהנים שהביא רש"י בפירושו תחלת פרשת בהר סיני. ולהוראה זו הוא אומר **מסיני**. וכו' עכ"ל.

ובספר **מילי דאבות** (לר"י חיון, שם) כתב, ואמרו מסיני, כי לקח לשון הפסוק "ה' מסיני בא" (וזאת הברכה לג ב), וכן יאמרו ז"ל 'הלכה למשה מסיני' (עי' שבת כח ב) ולא יאמרו בסיני, עכ"ל.

-ב-

ובמרכבת המשנה לר"י אלאסקר (אבות שם) והנה קודם יש לבאר על מה ששאלנו, מה ענין אמרו 'מסיני' ולא אמר 'בסיני'. יש מי שפירש שזה המ"ם היא במקום בי"ת, כמו "כי מציון תצא תורה" (ישעיהו ב ג), שפירושו בציון, עכ"ל. עי"ש עוד שהאריך בביאור בבא זו.

לפירוש זה מה שאמר התנא משה קבל תורה מסיני, נאמר שמקום קבלת התורה היה בסיני, לכאורה בא להורות כי משה קבל בסיני את כל התורה כולה עם פירושיה, וכפי שמבואר בתורת כהנים (צו יא יח; בהר א א; בחוקותי ב ח), הובא בבי' הגר"א בד"ה משה קבל, עי"ש מה שהאריך בזה.

-ג-

בספר שושנים לדוד (שם) בד"ה מסיני, נראה לפרש כוונתו שהטעם שזכה משה שניתנה תורה על ידו הוא מפני ענותנותו כי רבה, דכתיב "והאיש משה ענו מאד" וכו' (בהעלתך יב ג), כמו שמתעם זה עצמו זכה הר סיני שניתנה עליו, כמאמרם ז"ל (מגילה כט א) על פסוק "למה תרצדון הרים גבנונים" (תהלים סח יז). ויהיה א"כ מ"ם מסיני, כמו "מחטאת נביאיה" וכו' (איכה ד יג), שר"ל מחמת חטאת וכו', הכא נמי קבל תורה מחמת היותו ענו כמו סיני, עכ"ל (הובא בתוס' חדשים שם).

ולפירושו מה שכתב משה קבל תורה מסיני, הכוונה מאיזה כח משה זכה לקבל את התורה, והוא מכח מדרת סיני שבו - והיא מדרת הענוה.

-ד-

ובפני כלי יקר (וזאת הברכה לג ב) בד"ה ונראה שכך פי' וכו', ומתחילה ירד ה' אל הר סיני ומשם בא אל ישראל, כי אותו הר מתייחס אל ישראל כי הוא הנמוך שבהרים, וישראל המעט מכל העמים. וכמו שאמרו (אבות א א) 'משה קיבל תורה מסיני', ולא אמרו על סיני. אלא לפי שמשה לרוב ענותנותו חשב את עצמו לשפל אנשים לומר מה אני שתינתן תורה על ידי, אך כאשר שמע דבר ה' 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה' (שמות ג יב), אז נקט בלביה למה דוקא על ההר הזה, וכי אין בעולם הרים גבוהים ממנו, אלא שכך מדרתו של הקדוש ברוך הוא שבוחר ביותר בשפלים לשכון את דכא ושפל רוח. הנה מאז שוב לא היה משה מסרב בשליחותו, והיה מקבל עליו שתינתן התורה על ידו. לכך נאמר 'משה קיבל תורה מסיני', כי מן סיני למד זה שהוא ראוי לקבל התורה יותר מזולתו. וכו' ועל כן אין הרים אלו מתייחסים אל ישראל כי אם הר סיני, ועליו ירד ה' מתחילה, כי בזה הורה להם שהקב"ה שוכן את דכא ביותר. ויקחו ראיה מכאן ש"לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט" (ואתחנן ז ז), ועל כן המה נאים לתורה ותורה נאה להם, לכך נאמר ה' מסיני בא. והוא באמת שבח גדול זה לישראל עד שיהיו ראויין לקבל הברכות, עכ"ל.^ד

מבואר בדבריו כי מה שאמר 'משה קבל תורה מסיני', הכוונה מהיכן למד משה רבינו ע"ה כי הוא ראוי לקבל את התורה, והוא ממה שה' נתן את התורה על הר סיני שהיה נמוך ושפל, הבין כי מדרתו של הקב"ה שהוא שוכן על השפלים.

בעירובין (יג ב) וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן, ע"כ. והוא עד"ר שנתבאר שהתורה ניתנה לענוים, וע"כ הוקבעה הלכה כמותן.^ה

-ה-

^ד שם: וזה שאמרו חז"ל (מגילה כט א) על פסוק "למה תרצדון הרים גבנונים" (תהלים סח יז), כולכם בעלי מומין אצל הר סיני כמה דאת אמר "או גבן או דק" (אמור כא כ), ומה מום מצא באותן הרים או מה ענין גבן להרים כי גבן הוא מום שבעינים, אלא שרמו כאן שרום לב הוא מום גדול בתורת ה', והרים אלו להיותם גבוהים מום בם, וכנגד זה באדם עינים רמות הוא מום שבעין, לכך מביא ראיה מן "או גבן".

^ה בספר כתונת פסים (פרשת בהר) ועל פי זה שמעתי פירוש המשנה (אבות פ"א מ"א) משה קבל תורה מסיני, וי"ל משה שהי' עניו מכל אדם איך קבל תורה, שהוא גאוה שראוי הוא יותר מכולם. ומשני מסיני, ר"ל שלמד מסיני שניתן עליו התורה יותר משאר הרים, לפי שהי' שפל מכולם, וסבר שהי' שפל מכולם. וז"ש משה קבל תורה, וקשה כנ"ל, ומשני מסיני למד, ודברי פי חכם חן, עכ"ל.

^ו בזמירות שבת בפיוט חי ה' וכו', אל ההרים אשא עיני כהלל ולא כשמאי, ע"כ. וי"ל פ' עדר"ז דמה שאמר אל ההרים אשא עיני, פי' שממה שהתורה ניתנה על הר סיני שהיה נמוך ושפל, אנו רואים שראוי לקבוע הלכה "כהלל" לפי שהיו ענוים.

בספר בינה לעיתים (דרוש לו) עוד לנו תועלת שני הכי נכבד, יוצא מאמרם 'משה קיבל תורה מסיני', כפי מה שדקדקו המחברים ז"ל, שלא אמר מהקדוש ברוך הוא, אלא מסיני. והוא כי לא יוכל האדם להיות כלי מוכן לקבל התורה, אם לא בהיותו מלוּבש בגדי המעלות החמודות, אשר עיקרם היא הענוה והשפלות, רחוק רחוק מגבהות אדם ורום אנשים, וכו'.

כאשר ראינו בפרשת הסנה, כשנראה לו ה' מתוך הסנה, אמר הכתוב "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלקים, ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי" וגו' (שמות ג ו-ז). ולפי קיצורי דקדק הכתוב לאמר "מהביט" ולא אמר מראות, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (בראשית רבה סה ח) על "ותכהינה עיניו מראות" (תולדות כז א) מראות בשכינה, או מחזות, כמו "ויחזו את האלקים" (משפטים כד יא). אבל לשון הבטה, לימדונו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מד יד) שהיא מלמעלה למטה, וכו'. יא והיה זה כרחוק בעיניו וזר מאוד, כי נראה שאם יש מקום לייחס לראות את השכינה הוא בנשיאות עינים, ליחס לו יתברך צד המעלה, כאמרו "אליך נשאתי את עיני היושבי בשמים" (תהלים קכג א), וכיון שעתה יהיה להפך, יצטרך להביט מלמעלה למטה. על כן הסתיר פניו, כי נתיירא מגדולת מעלתו יתברך להביט אל האלקים, שתתייחס לו הבטה אל האלקים יתברך שמו, כי איך יביט מלמעלה השפל שבשפלים, כי כן היה נחשב בעיניו בדמותו בנפשו היות למטה הגבוה על כל גבוהים יתברך שמו. אז אמר לו יתברך אל תתמה מזה ואל תתפלא, כי זה דרכי וזו מעלתי, להידבק ולהיות השגחתי הפרטית מצויה אצל השפלים מדוכאים ומעונים. כי הלא תראה "ראה ראיתי את עני עמי", כי להיותם בעוני וידועי מכאובות ומשועבדים לנוגשיהם שמתי עיני עליהם לטובה, ועל כן בחרתי בעץ הזה השפל לדבר אתך מתוכו. ועתה אני רוצה לשלוח אותך אל פרעה להוציאם (שמות ג י). ושוב הוסיף משה ע"ה ענוה על ענוותנותו, וסירב מלכת בשליחות זה, באמרו "מי אנוכי כי אלך" וגו' (שם יא), כי החשיב עצמו להבל וריק, גבר לא יצלח מצד שפלותו לשליחות גדול כזה. השיבו יתברך כמה רחוק מחשבותי ממחשבותיך, כי ודאי אנוכי "אהיה עמך" (שם יב) ואשתתף בחברתך, כמאמרם ז"ל (סוטה ה א) "ואת דכא" (ישעיהו נו טו) אתי דכא. ואדרבה זה שאמרת "מי אנוכי" שאין אתה מחשיב עצמך לכלום אלא לשפל שבשפלים, הוא יהיה לך לאות ולמופת חותך ש"אנוכי שלחתיך" ובך בחרתי ולא בזולתך, שכבר הראית לדעת שבשביל כך בחרתי ליראות בסנה, השפל שבכל האילנות. ועוד תשוב תראה, כי כשאבוא למעמד הגדול והנורא לתת התורה לישראל, ש"תעבדון את האלקים", לא יהיה על הר גבוה ותלול ראשו מגיע השמימה, אלא ההר הוא הר סיני, הוא השפל שבכל ההרים. כי

¹ י"ל דמטעם זה כתב משה 'קבל תורה מסיני' לשון קבלה, להורות שמחמת שהיה עניו היה בית קיבול ראוי לקבל את התורה.

² שם: ויהיה הענין כי ידענו מדבריהם ז"ל (שמות רבה ב ה) היות הסנה היותר שפל מכל האילנות. ואמר הכתוב "ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה" (שמות ג ד) שהיה הקול יוצא מתוך הסנה, כאילו היה שרוי שם באותו המקום מי שהיה קורא. ובאמרו "אנוכי אלקי אביך" (שם ו), גילה לו כי הוא יתברך ויתעלה שמו, כביכול ירד שם באותו העץ שהוא שפל ועמוק פחות ממלוא קומתו של אדם, ונמצא אם ירצה משה רבינו ע"ה לראות מי שקורא אותו ומדבר עמו מאותו המקום השפל, היה צריך להשפיל עיניו ולראות מלמעלה למטה.

על כן לדעתי השם המובהק והיותר מורגל מכל שמותיו הוא "סיני", לרמוז על הידמותו לעץ הסנה בענין היותו נמוך, אשר לסיבה זו עצמה יזכה שתינתן בו התורה, וכו'.^{יב} וזה עצמו הוא מה שאמר ה' למשה ע"ה "וזה לך האות כי אנוכי שלחתיך" (שמות ג יב). ואם כן בטוח אתה כי בעבור היותך שפל בעיניך בחרתיך ולא מאסתיך, ומצד הענוה היתירה הזו זכה לשפע שבע רצון חכמה יתירה בקבלת התורה. ועל זה אמר התנא ע"ה משה קיבל תורה מאז מסיני מאותו הזמן של סיני, אשר בו נגלה אליו ה' מתוך הסנה, והוא ע"ה הראה נפלאות מעוצם ענוותנותו בדבריו ותשובותיו. הנה מאותו הזמן והעת נמשך לו שקיבל התורה וזכה בה למשמרת, לאות לכל הבאים אחריו ירבו בענוה יתירה למען יזכו אליה, עכ"ל.

נתבאר בדבריו דמשה זכה להיות ראוי לקבל את התורה כבר משעה שנגלה ה' אליו בסיני מתוך הסנה, ולימדו השי"ת כי זו היא דרכו ומעלתו, להידבק ולהיות השגחתו הפרטית מצויה אצל השפלים מדוכאים ומעונים. ויהיה דבר זה לימוד לדורות הבאים, כי ע"י ריבוי הענוה יזכו בתורה.

-ה-

"וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנִיו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה" ע"כ (בהעלתך יב ג)

בספר באר מים חיים (פרשת לך לך) ד"ה ובבחינה זו היה משה רבינו עניו מכל האדם אשר על פני האדמה כי לכאורה לא יובן ענותנותו לאמיתיות בזה, ובמה היה יוכל להיות שפל באמת בלבו מכל האדם, אם בתורה ובחכמה ודאי שלא היה יכול לומר שיש אדם גדול ממנו בזה, כי הוא שמע מפי הקדוש ברוך הוא ולמד לכל ישראל (עי' עירובין נד ב), והאיך יוכל אחר להיות גדול מאתו בזה. ואם בחסידות ופרישות וקדושה, נראה מי "עלה אל אלקים" (עי' יתרו יט ג) ומי "נגש אל הערפל" (יתרו כ יח), הכל משה לבד ולא אחר. ואם בעשירות, כבר אמרו חז"ל (נדרים לח א) לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות שנאמר "פסל לך" (כי תשא לד א) פסולתן יהא שלך, ואמרו שם אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו אלא על חכם גבור ועשיר וכולן למדנו ממשה וכו'. וכשנכתב עליו בתורה "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" וגו' (בהעלתך יב ג) ודאי שהיה כך באמיתיות מעמקי לבבו שהפחות שבישראל היה אצלו גדול ממנו, ובמה היה יוכל להיות כזאת בלבו. ולדברינו יובן כי משה אמר בדעתו שכל העולם גדולים מאתו בעבודתם את ה', כי מאחר שהם אין הכרתם חזקה כל כך בגדולת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כמוני, ובגודל חשיבות מעלת התורה שעניני ראו ולא זר שכולם כתרים לצור העולמים ברוך הוא וברוך שמו כמאמר חז"ל (מנחות כט ב). וגם לא ראו כמוני כמה וכמה אלפי

^{יב} שם: וכמו שדרשו ז"ל (מגילה כט א) על "למה תרצדון" וכו' (תהלים סח יז). ואצלי יובן על פי דרכם, אמרו "ההר חמד אלקים לשבתו" (שם), כי שאר ההרים לגאותם היו מתנועעים ובלתי שקטים, שכל אחד היה רץ ומקפץ ועולה, מתנשא לאמר אני אמלוך לשתינתן בי. אבל הר סיני לענוותנותו ושפלותו לא היה מחשיב עצמו כדאי וראוי לכך, ולפיכך לא היה זו ממקומו, אלא יושב ושותק בלי שום התנועעות. לכן אמר ה' יתברך למה אתם רצים לכאן ולכאן ההרים גבנונים, הלוא תדעו כי אדרבה, ההר אשר חמד בו ה' זה סיני הוא "לשבתו", בעבור היותו שובת בשובה ונחת ובלתי מתנועע לכך, שלא עלה על לבו לעלות לגדולה זו, על כן בו בחר ה' וחמדו. ואתם הרודפים אחר הכבוד הזה אינכם כדאים אליו.

אלפים כתות כתות של מלאכי השרת עומדים ומצפים מתי יגיע עתם להיות נשלחין בשליחות ה' אף פעם אחת בשמטה או ביובל, ומאחר שאינם יודעים כל כך מגדולת יוצר בראשית המה נקראים עובדי ה', כי המה עובדים לעשות רצון בוראם ומעבירין על מדותיהם אף שאין נפשם חשקה כל כך לעבודה, מכריחין עצמם לעבודת ה'. ומה מאוד ראוי להיות יקרה נפשם בעיני ה', אינם יודעין רבונם כמוני ועובדין אותו בכל לבבם. ולא כן עמדי שאני הוא היודע ומכיר בהכרה שלימה שכמה וכמה עלי לשלם הגמול והחסד בנפשי ממש אם אזכה פעם אחד לעובדו, ואינני נכנס בגדר העובד, והכל אני עושה למעני מה שאני יודע שכן מחויב להיות, ועוד זכות גדול הוא לי במה שאזכה לעשות פעם אחת מצות ה', ועל כן היה חשוב בעיניו לגודל ענותנותו כל אדם יותר ממנו, עכ"ל. וכ"ה בספרו סידורו של שבת (ח"א שורש ח ענף ב אות יא).³⁷

מבואר בדבריו דמה שכתוב שמושה רבינו היה ענו מכל האדם, היינו מאחר שידע והכיר בהכרה שלימה כמה וכמה עליו לשלם הגמול והחסד בנפשו ממש יותר משאר בני אדם, על כן היה חשוב כל אדם בעיניו יותר ממנו.

-ו-

בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק ג) ודע כי המופת המובהק על האדם אם השם לנגדו תמיד שזה פרי כל התורה, באומרו "את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק" (עקב י יט), השפלות וההפך הגאווה. ואתן לך משל על זה לשני אנשים להם אלף דינרים לכל אחד והא' בכפר אשר כל אנשיה לא ישיגו אלף דינרי זהב אין ספק שיתגאה זה על אנשי הכפר, והב' דר בצור אשר סוחריה שרים, זה ישפיל בעיניו עושרו ויהיה לאין. כן מי שהוא רחוק מהשם יתברך וממלאכיו ומחסידיו מתגאה על שלמטה ממנו, אמנם הצדיקים אשר השם לנגדם תמיד ישפלו לנגדו עד עפר, כי בהביט במעלת השם ובמלאכיו ובחסידיו אשר מעולם יושפלו מאד בעיניהם, וכו' עכ"ל.

-ז-

גם יש לבאר איך זכה משה רבינו למדת הענוה, והוא בהקדם דברי הגמ' בחולין (פט א) "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם" וגו' (ואתחנן ז ז), אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר לפני "ואנכי עפר ואפר" (וירא יח כז), למשה ואהרן אמר "ונחנו מה" (בשלח טז ז), לדוד אמר "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב ז), אבל עובדי כוכבים אינן כן וכו'. אמר רבא ואיתימא ר' יוחנן גדול שנאמר במשה ואהרן יותר ממה שנאמר באברהם. דאילו באברהם כתיב "ואנכי עפר ואפר", ואילו במשה ואהרן כתיב "ונחנו מה", ע"כ.

³⁷ בחיי אדם (בהקדמה) אך התלמיד חכם בעצמו יותר מה שהוא גדול מחברו צריך להיות יותר נכנע ועניו, כדמצינו במשה רבנו עליו השלום שקבל כל התורה, והיה עניו מכל אדם, כי היה משיג יותר מגדולת הבורא ומשפלות הנבראים, ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לג ב) דיראה מלתא זוטרתא היא לגבי משה, עכ"ל.

ונראה בביאור דברי הגמ', דעצם הגדולה שניתנה להם היא הנותנת שימעטו את עצמם, דמכיון שקיבלו גדולה הבינו שאין גדולה זו מכחם אלא מכוחו של הקב"ה, ועל ידי זה באו לידי הכרה שכל מה שיש להם הוא מכח הקב"ה.

ובזה מובן מה שכתבה התורה והאיש משה עניו מאד וגו', והוא מכיון שזכה לדברים הגדולים שאין בכח האנושי להשיגם רק מהקב"ה, אז הבין וידע שכל מה שיש לו הוא ג"כ מהקב"ה.י

-ח-

סוטה (ה א) א"ר יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הקדוש ברוך הוא הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, ע"כ. ובפ"י רש"י (שם) ילמד אדם מדעת קונו לאהוב את הנמיכות.

שם (מט ב) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא לא תיתני ענוה דאיכא אנא.

ברכות (סד א) הוריות (יד א) רב יוסף סיני ורבה עוקר הרים.

ובפ"י רש"י (הוריות שם) בד"ה רב יוסף, קרו ליה סיני לפי שהיו משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני וכו' עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר יש לומר דמה שאמר רב יוסף לא תיתני ענוה דאיכא אנא, פי' שאמר על עצמו שהוא עניו, אינה סתירה למידת הענוה, כיון דמידת הענוה היא הכרה באמת האמיתית כי מה שיש לו אינו בסיבתו, ואם הוא מכיר באמיתת דבר זה אין כאן במה להתגאות.

י' סמוכין לדברינו מדברי החתם סופר (וארא ו ז בד"ה וידעתם), ז"ל: וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, פי' כי הנפלאות הגדולות אדם מאמין כי הם מהשם אך הניסים הנסתרים תולה במקרה, והנה והוצאתי מתחת סבלות מצרים זה היה מיד, כי בר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים (ר"ה יא א), והיו קטני אמנה תולים זה במקרה ורחמי פרעה עליהם, עד שראו אחר כך ניסים ונפלאות "ולקחתי אתכם לי לעם", ואז ידעו כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים וכו', ותבינו ותאמינו כי הכל ממני, עכ"ל. תקפ"ו.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס

באר צבי

"עיני החכמים"

ולא תקח שחד פי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (טז, יט)

בכמה מן המפרשים עמדו על פשר שינוי לשון הפסוק כאן מלשון הפסוק שנאמר בפרשת משפטים (שמות כ"ג ח') "ושחד לא תקח פי השחד יעור פקחים ויסלף דברי צדיקים". הרי שישנם שני שינויים בפסוקים, א', בעוד שכאן כתוב 'עיני חכמים', שם לא מוזכר המילה 'עיני', ב'. במקום 'חכמים' כתוב שם 'פקחים'. והלא דבר הוא.

לפני שנענה על זה, נקדים עוד שאלה על דברי המדר"ר כאן בתחילת הפרשה (ה' ב'), שכתב על הפסוק 'שופטים ושוטרים' וגו', וז"ל: זהו שאמר הכתוב (משלי ו' ו') 'לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם, אשר אין לה קצין שוטר ומושל תכין בקיץ לחמה' וכו'. עכ"ל. ובביאור השייכות שמצא המדרש בין המוסר שהוציא שלמה המלך מן הנמלה לפסוק בפרשתנו, עיין בספר 'לב אליהו' כאן שהאריך וביאר בזה ע"פ דרכו. אך נעמוד כאן על אחת מן השאלות המתעוררות למקרא הפסוק הזה 'לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם'. הרי ידוע שההיפך מן העצלות הוא זריזות, וא"כ היה לו לשלמה המלך לומר "ראה דרכיה ותהיה זריז", ומהו שסיים "וחכם"?

וביאר ה'לב אליהו', שמכאן ראייה שמקור העצלות הוא טפשות, שאין החכמה תלויה בידיעת השכל אלא בהרגשת הלב, וכמו שהדגיש הרמב"ם (בסוף הל' איסור"ב) וכתב שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב הפנוי מן החכמה^{טו}. נמצא שהעצל יודע מה יבא לו בסופו ע"י העצלות, אלא שטמטום הלב גורם לו להתעצל ולא לחשוב על העתיד.

ונראה שזהו גם גמ' מפורשת, דאיתא בשבת (לא:): יודעים רשעים שדרכן למיתה אלא שחלב מונח להם על כסלם, ושם לעיל מיניה איתא עה"פ (איוב כ"ח) הן יראת ה' היא חכמה, דהן היא אחת, יוצא שבכדי להסיר את החלב מעל כסלם צריך יר"ש דרק זה בלבד נקרא חכמה, וא"כ שפיר נקט שלמה המלך "ראה דרכיה וחכם", דאם יעקור מלבו את מידת העצלות ע"י יראת שמים, יקרא בשם חכם.

מהות ה'חכמה' היא לראות את הנולד

ובביאור הדברים נראה, דהנה איתא בגמ' (תמיד לב). איזהו חכם הרואה את הנולד. ויש לדייק שלא כתוב 'היודע' את הנולד, אלא 'הרואה', והיינו שיכול כאילו לראות ממש בעיני שכלו את מה שעתיד להיות ע"י מעשיו. וכמו שמבאר ר' לייב חסמן (אור יהל ג')

^{טו} ויש להוסיף מה שכתב בעל הטורים בסוף פרשת נצבים (דברים ל' י"ד) על הפסוק 'בפיך ובלבבך לעשותו' וז"ל: ובלבבך, אגרא דשמעתתא סברא (ברכות ו:). ע"כ. הרי לנו דסברת התלמוד לא תלויה בשכל אלא בלב.

עמ' קל"ו) שלא כתוב "היודע את הנולד", כי לדעת כולם יודעים, אלא שהם אינם "רואים" אותו, כי לבם בל עמם. וזהו גם הביאור במשנה באבות (ב' ט') איזוהי דרך ישרה שידבק בה האדם וכו' הרואה את הנולד. כי זוהי אכן דרך לכל הצלחת האדם.

וזהו מה שמצינו אצל יוסף הצדיק, שלאחר שפתר לפרעה את חלומו, אמר (בראשית מ"א ל"ג) "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם". ומקשים, מה הצורך להיות לזה חכם, הלא לצורך אגירת מזון די באיש מסודר וחרוץ, אפסנאי טוב. נוכן מקשים מי ביקש מיוסף לתת עצות לפרעה, הרי לא נקרא אליו אלא לפתור לו את חלומו ותו לא].

וידוע בשם הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל שביאר, וכן מצאתי בספר עקבי ישראל בפרשת מקץ במאמר נפלא מאת הגה"צ ישראל יעקב לובצ'אנסקי הי"ד, חתנו של הסבא מנובהרדוק זצ"ל (משגיח בישיבת ברנוביץ) שכתב, שאכן צריך חכמה מיוחדת לאגור מזון בשנות שובע, כי אינו דומה הרגשת האדם בזמן שובע להרגשתו בזמן רעבון, כי מצד הטבע כאשר יש שובע אין את הערך לכל שיבולת ולדבר מועט, והגדר של דבר מועט הוא לפי מצב העשירות, אבל בשעת רעבון דרכן של בנ"א לנסוע ממדינה למדינה ומכפר לכפר בשביל כד קמח וכו', וגם שעורה אחת חשובה בעיניו, ולא רק שעורה מן השדה אלא גם שעורה שמתגלגלת בשוק בין טלפי סוסים, ולא רק איש פשוט אלא גם איש מפונק גם העשיר היותר גדול ומפורסם, כמבואר בכתובות (סו:) על בתו של נקדימון בן גוריון שלקטה שעורים בין טלפי סוסים. ורק ע"י שיפתח האדם בשנות השובע כשיש שפע של מזון, ראייה מוחשית של 'שנות הרעב', רק אז יוכל לאגור מספיק מזון כמו שצריך. וכדי לצייר זאת בעיני רוחו חייב להיות חכם. נוכן מיושב עפ"ז מה ראה יוסף להוסיף ולתת לפרעה עצות, כי להבין שבכדי לאגור מספיק מזון חייב להיות אדם ש'רואה' בשנות השובע איך ייראו שנות הרעב, זה מגדיר ומסביר יותר את העוצמה של שנות הרעב, וזה חלק מפתרון החלום].

וממילא עפ"ז מובן היטב גם הפסוק במשלי הנ"ל 'ראה דרכיה וחכם', מהי החכמה המיוחדת שיכול העצל לראות אצל הנמלה, אלא כהנ"ל שלאגור מזון היום לצורך זמן עתידי שאינו נראה כעת לעיניים צריך חכמה גדולה, וחכמה זו רואים בנמלה שאינה נלאית מלאגור מזון.

'החכם עיניו בראשו'

ולאור הדברים הללו ניתן לבאר היטב גם את דברי שלמה המלך ב'קהלת', שכתוב (קהלת ב' י"ד) 'החכם עיניו בראשו והכסיל בחושך הולך'. ומקשה הירושלמי (סוטה פ"ח ה"י) אמר רבי מאיר, כתיב החכם עיניו בראשו, הכסיל במה, ברגליו? אמר רבי אבא מרי, החכם עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו. ע"כ. ביאור הדברים, חז"ל באו ללמד אותנו מהי ההדגשה שענינו של החכם הם 'בראשו', אלא שהכוונה שהחכם יודע לראות אחרית דבר בראשיתו, נכמו שהראש הוא החלק הגבוה שבגוף האדם, ועי"ז שהעינים ממוקמות במקום גבוה יכול האדם לראות למרחק גדול יותר מאשר אילו היו

ממוקמים במקום נמוך]. והחכם יודע לנצל זאת ולצפות למרחק ולעבר העתיד הרחוק יותר.

ממילא אע"פ שהרבה אנשים יודעים היטב את הנולד, אבל בכל זאת ידיעתם לא מביאה אותם לנהוג בחכמה. אלא רק מי שהשיג את דרגת "הרואה את הנולד", היינו שהנולד אצלו מוחשי ממש, רק הוא פועל על סמך זה, ולכן רק הוא ראוי לתואר 'חכם'. ולפי"ז גם מובן מדוע כתוב את 'הנולד' בלשון הווה, ולא כתוב 'הרואה את מה שיוולד', אע"פ שכפי שביארנו הוא אמור לראות דבר עתידי, כי רק אדם שמסוגל לחיות את העתיד כאילו הוא כבר במציאות, רק הוא ראוי להיקרא 'חכם'.

נח נקרא 'רעיא שטיא'

ובזה יש לבאר גם את הכינוי שמצאנו בזה"ק שניתן לנח בשם 'רעיא שטיא', [נהיינו רועה שוטה], דהנה בזוהר חדש (כרך א פרשת נח דף לח:) כתב וז"ל: ת"ר מה השיב הקב"ה לנח כשיצא מן התיבה וראה כל העולם חרב והתחיל לבכות עליו, ואמר רבש"ע נקראת רחום היה לך לרחם על בריותיך, השיבו הקב"ה רעיא שטיא, כען אמרת דא ולא בזמנא דאמרית לך בלישנא רכיכא, דכתיב עשה לך תבת עצי גופר כו' ואני הנני מביא את המבול כו' לשחת כל בשר כו' ויאמר ה' לנח כו' כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, כולי האי אתעכבית עמך ואמרית לך בדיל דתבעי רחמין על עלמא, ומכדין דשמעת דתשתיזיב את בתיבותא לא עאל בלבך בישותא דעלמא, ועבדת תיבותא ואשתזבתא וכען דאתאביד עלמא פתחית פומך למללא קדמי בעיין ותחנונין. כיון דחזא נח כך הקריב עלוון וקרבנין דכתיב ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור ויעל עולות במזבח. א"ר יוחנן בא וראה מה בין הצדיקים שהיו לישראל אח"כ ובין נח. נח לא הגין על דורו ולא התפלל עליו כאברהם דכיון דאמר הקב"ה לאברהם זעקת סדום ועמורה כי רבה מיד ויגש אברהם וכו'. בא משה והגין על כל הדור כיון שאמר הקב"ה למשה ישראל חטאו סרו מהר מן הדרך מה כתיב ביה ויחל משה וכו'. וכן כל הצדיקים הגינו על דורם ולא הניחו מדת הדין לשלוט בהם. ונח התעכב עמו הקב"ה ואמר ליה רבוי דברים שמא יבקש עליהם רחמים ולא השגיח ולא ביקש עליהם רחמים ועשה התיבה ונאבד כל העולם.

ומבואר שאכן משום הטענה שהיתה על נח הוא נקרא "רעיא שטיא" [בניגוד למשרע"ה שנקרא "רעיא מהימנא"], ויש להבין מה השייכות לתואר "שוטה" מה שלפי חישובו היה סבור שאין לו להתפלל על דורו?

ולהנ"ל מובן מדוע נתנו לנח דוקא תואר "שוטה", דזהו ההיפך מ"חכם", כי מכך שביאר הזוה"ק שרק לאחר המבול כשראה בעיניו ממש את כל החורבן, הבין שהיה עליו להתפלל, והרי אם היה חכם הרואה את הנולד, היה עליו להבין זאת עוד לפני המבול, כאשר שמע מפי הקב"ה שהולך להביא מבול לעולם, והיה אמור לחשוב מה תהיינה התוצאות של המבול, ואז שפיר היה מתפלל על דורו, נכפי שהתפלל לאחר המבול כשראה את החורבן מול עיניו, וזו בדיוק היתה טענת הקב"ה עליו, שכל אותם ק"כ שנים שציווהו על התיבה לא חשב מה הולך כאן להיות.

פיקחות אינה 'חכמה'

וממילא כל עוד שהאדם אינו בבחינה זו ש'רואה' את הנולד, לאו שמיה חכם כלל. ואע"פ שהוא פיקח גדול, אולם לפיקח לא חייב שיהיו לו בכלל עיניים שרואות, היינו את ההבנה של מה שרואה, את העיניים 'לראות' יש דוקא ל'חכם'. שהגדרתו היא כפי שכתבתנו לעיל. חכם הוא לא מי שרק יודע את הנולד מה יהיה בעתיד, אלא שכבר רואה אותו עתה בעיני רוחו באופן מוחשי ונוהג על פי ידיעתו זו.

"קרח שפיקח היה"...

ובזה מבואר גם מה שמצאנו אצל קרח, שדרשו עליו חז"ל (והובא ברש"י עה"פ רב לכם בני לוי, במדבר ט"ז ז'), 'וקרח שפיקח היה מה ראה לשטות זו' וכו', דדוקא פיקח היה קרח, אבל לא חכם הרואה את הנולד, דעיניים אלו אין לו לפיקח. וזהו מה שאמרו 'עיניו הטעות', היתה לו טעות בראיית העיניים.

~ מסופר שפעם הגיע חסיד אחד לאדמו"ר בעל ה'אמרי אמת' זי"ע שהגיעה אליו הצעה של שידוך לבתו ואמרו על הבחור שהוא פיקח, האם לגשת לשידוך. אמר לו הרבי, שזה פסוק מפורש 'או פיקח'. החסיד לא הבין מה כוונת הרבי לומר לו. הלך ושאל את הרה"ח רבי משה בצלאל הי"ד [שהיה אחיו של הרבי], והוא ביאר לו, שכתוב בפסוק בפרשת שמות (ד' י"א) "או מי ישום אילם או חרש או פיקח או עיור" וגו'. הרי לך שה'פיקח' נמצא בין רשימת הבעלי מומין... וא"כ כוונת הרבי שאין לגשת לשידוך.

ומעתה מובן מאוד השינוי בפסוקים, שבפר' משפטים כתוב הלשון שהשוחד יעור פקחים, ושם לא כתוב 'עיני פקחים', כי לפקחים לא בהכרח שיש להם בכלל את חוש הראייה העליונה, וכנ"ל¹⁰. אבל כאן בפר' שופטים הוסיפה התורה ק רבותא טפי, שאפילו לחכמים שיש להם עינים לראות ממש את הנולד וכנ"ל, אפילו הכי יש בכח השוחד לסמא את עיניהם.

לתגובות: z5102244@gmail.com

¹⁰ ואף שהביטוי 'פקחים' קאי על עיניים פקחות, מ"מ למדנו שיתכן מצב שעל אף שיש לו עיניים פקחות, מ"מ אינו רואה בהן מאומה, ד'עינים לראות' יש רק לחכם, שרואה האחרית מראשית. ויעויין בברכות (נח). במעשה דרב ששת וההוא מינא, שהמין שענינו היו פקחות לרווחה, היה בטוח ממבט עינו שהמלך כבר הגיע, אולם נתברר שהוטעה. ורק רב ששת שסגי נהור היה, הוא זה שידע לחוש מתי הגיע המלך. ללמדנו את היסוד הנ"ל, שהחכמה תאיר פניו, וע"י חכמתו ראה מה שפקחים וגלויי עינים לא יכלו לראות. וכיו"ב יש להתעורר ממה שחז"ל מביאים במקומות רבים את הביטוי 'ואנהרינהו לעינין ממתניתין' (יבמות לה., נו., נח., סוטה ו., ב"ב נג.) ומדהים הדבר שביטוי זה נאמר דוקא על רב ששת, דוקא הוא כוחו היה יפה להאיר את עיניהם של גדולי האמוראים שבדורו. עי' גם בגר"א (משלי כ, ל) שמעלת "עיני העדה" גבוהה יותר ממדרגת "פה העדה", ובראשונה הנביאים היו נקראים 'רואים'.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

דבר שאינו מתכוין באיסור רציחה

וְזֶה דְבַר הָרִצְחָ אֲשֶׁר יָנוּס שְׂמָה וְחָי אֲשֶׁר יָפָה אֶת רֵעֵהוּ בְּבִלִי דַעַת (יז, ד)

שאלה: האם התחדש דינא דדבר שאינו מתכוין באיסור רציחה. ונפק"מ האם מותר ליתן לחולה הסובל מכאובים קשים, תרופה המועילה להשקטת כאביו ויסוריו, באופן שיש חשש שהתרופה תקרב את מיתתו.

*

והנה יעוין בחזו"א או"ח (סי' נ') שכ' לבאר טעמא דפטורא דדשא"מ לר"ש בכה"ת כולה וז"ל, דהעדר כוונה מבטל את המעשה, ואף אם יעשה חריץ אין זה מלאכה דידיה אלא כנעשה מאליו, וכו', והא דאסור פסי"ר, הוא משום דחשיב כיש כאן גם כוונה, כיון דפעולתו ודאית, עכ"ל. ועי' עוד בחי' הגר"ח (פ"י משבת).

אכן לכאו' י"ל דכ"ז בשאר איסורין, אבל באיסור רציחה דאף בלא כוונתו למעשה האסור סוף סוף הרי איבד נפש מן העולם, ויש לומר דבכה"ג דהתוצאה הוא איבוד נפש תו לא איכפת לן דיש במעשהו העדר כוונה, וכיו"ב כ' החזו"א (סי' סב סוף ס"ק כו) וז"ל, ואפשר דסירוס שאני דאיסורו שלא ישאר סריס, והלכך לא מהני אינו מתכוין, עכ"ל. וה"נ י"ל באיסור רציחה, דאיסורו לא לאבד נפש, ובזה לא מהני אינו מתכוין. ובחזו"א או"ח (סי' לו) כ', בנוזיקין שנואי לפני המקום הנזק, ובשבת שנואי לפני המקום התעסקות האדם במלאכת חול. עכ"ל. וברציחה שנואי לפני המקום איבוד נפש מישראל, ומה איכפ"ל דיש במעשהו העדר כוונה.

ד. ואם כנים הדברים, א"כ יש לבאר בזה מה שברוצח חייב במצמצם (סנהדרין עו:), והוא חידוש מיוחד באיסור רציחה, ואפשר משום דשאני הכא דאתוצאה קפיד רחמנא, וכיו"ב כ' באור שמח (פ"א מרוצח ה"ט) דגם רודף ע"י גרמא ניתן להצילו בנפשו, וטעמו "דכיון דהכוונה להציל נפש ישראל, מה לי אם רוצה לאבדו באופן דיהיה פטור ממיתת ב"ד", עכ"ל.

ושמא י"ל עוד בביאור הענין דלא אמרינן דדשא"מ שרי באיסור רציחה, דשאני הכא שאין הנזק וההפסד שייך להעושה אלא לחבירו הנהרג, ומה שייך לומר בזה דפטור, הא הנזק הוא של חבירו וגוף הנזק אינו שייך להעושה אלא לאחר, וכיו"ב כ' לצדד בשו"ת בית יהודה עייאש (סי' מז), דאסור לגזול אף במקום פקו"נ, ואף דרק בג' עבירות אמרו דיהרג וא"י, מ"מ כ"ז בעבירות שבין אדם למקום, אבל בעבירות שבין אדם לחבירו, אסור אף במקום פקו"נ. ודון מינה לנ"ד. (אלא שאין זה מוסכם, עימש"כ בזה בס' תורת העובר פ"ד ה"ג בביאורים).

והנה בעיקר דינא דדשא"מ דמודה ר"ש בפסי"ר, פירשו רבותינו הראשונים דה"ז דומה לאומר אחתוך ראש בהמה זו "בשבת", ואיני רוצה שתמות, עי' רש"י סוכה (לג:). ומבואר שהוא דין מסוים בהל' שבת. אכן יעוין בערוך (ערך פסק) שביאר ד"ז לענין רציחה, וז"ל, מודה ר"ש בפסי"ר, פי', מי שחתך ראשו של חי הכל יודעין כי בחתיכת הראש ימות, ואם אמר איני מתכוין למיתתו אלא להוציא ממנו דם לדבר צורך, אין ממש בדבריו, אלא הרי כמתכוין להמיתו רוצח הוא. עכ"ל. וכ"כ רבינו חננאל (שבת קלג.). ונמצא לפ"ז דהיכא דאין זה פסי"ר שייך היתרא דדשא"מ ואף באיסור רציחה.

ויעוין במשנת ר' אהרון להגר"א קוטלר כתובות (סי' כ"ה אות ט') שביאר זאת, והוסיף, דהיינו טעמא דרש"י לא ביאר לדינא דפסי"ר כשיטת הערוך, אף שזה יותר קרוב לפשט התיבות, משום דס"ל לרש"י דבאיסור רציחה לא נתחדש פטורא דדשא"מ, ע"ש.

ואמרתי להביא ראיה לביאור זה בדעת הערוך ורבינו חננאל בס"ד, דהנה גרסינן בגמ' ב"ק (מד:): נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם פטור, הא נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב, מתניתין דלא כר' שמעון, דתניא ר' שמעון אומר, אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור, מ"ט דרבי שמעון, דאמר קרא "וארב לו וקם עליו", עד שיתכוין לו. ע"כ. ויעוין בשטמ"ק ב"ק (שם) שכ' בשם רבינו חננאל לבאר טעמיה דר"ש, משום דר"ש לשיטתיה בכל התורה דדשא"מ פטור. ע"ש. ומבואר מזה כמ"ש הגר"א קוטלר, דדעת רבינו חננאל בהדיא דדשא"מ שרי אף באיסור רציחה.

*

דינים העולים:

יש הסוברים דאף באיסור רציחה אמרינן דדבר שאינו מתכוין שרי. וע"ע מה שנתבאר בזה בהרחבה בס' תורת העובר (חלק התשובות סימן ג').

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ

חיוב תודה לחוזר ממלחמה

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֲתֶם קָרְבִים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם אֶל יָרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּחְפְּזוּ וְאֶל תַּעֲרִצוּ מִפְּנֵיהֶם (כ, ג)

חיוב ההודאה על נצחון במלחמה

בתהלים (כו ו) 'ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהל זבחי תרועה אשירה ואזמרה לה', וביאר המלבי"ם שע"י שמירת ה' ירום ראשי על אויבי סביבותי, ואזבחה באהל זבחי תרועה, כי הלוחם ומנצח את אויביו יזבח זבחי תודה על תרועת המלחמה ונצחונה, כאמור 'וכי תבאו מלחמה בארצכם והרעותם בחצוצרות', אבל אנכי שאנצח ע"י שאהיה באהל ה', הרי ישיבת האהל היא תרועת המלחמה ונצחונה, ולכך אשירה ואזמרה לה' שהפיל את אויבי. ונקט שיש חיוב הודאה על נצחון במלחמה, ולכך יש להריע בחצוצרות להודאה. ואמנם יש להתבונן למה נס זה אינו נכלל בין חייבי קרבן תודה, והלא רש"י (ברכות נד:) כתב שחיוביהם באו 'בעת שיוצאים מן הסכנה'.

ואמנם הרמב"ן (במדבר לא מח) נקט ששרי הצבא הקריבו נדבות למשכן אחר ששבו ממלחמת מדין, ולכאורה מוכח שיש צד הודאה לשבים מהמלחמה¹⁷, אולם יש מקום להוכיח מדבריו כי אדרבא, אף שהיו צריכים להודות, הרי לא הביאו קרבנות תודה, אלא נדבות לקדשי בדק הבית, כי ההודאה היתה על נצחונם במלחמה, ולא על נס הצלתם, וגם כתב שבאו 'לתת כופר נפשם אשר פדה ממות ובמלחמה מידי חרב', ושוב יש ליתן טעם לדבר, למה לא חל עליהם חיוב תודה ככל היוצא מן הסכנה¹⁸.

האם השבים ממלחמה חייבים תודה

והנה בכל נס שלא הוזכר בכלל ארבעת חייבי ההודאה, נחלקו הראשונים אם מברך עליו הגומל, והביאם הבית יוסף (או"ח סי' ריט) שאבודרהם כתב בשם ה"ר גרשום שהנעשה לו נס אינו מברך הגומל, אך בארחות חיים כתב שאף ההולך תחת קיר נטוי

¹⁷ וכן נקט (בראשית יט ח) לגבי השלמים שהקריבו אחר מלחמת פלגש בגבעה, וכתב שהם שלמי תודה, 'כי ראו עצמם כאלו כלם פלטים מחרב בנימין, וזה משפט כל הנמלטים להקריב תודה', אך במלחמה עם אחיהם לא שייך כל ענין הבטחון שיש במלחמה עם אויביהם [ואף האברבנאל (שופטים שם) שנחלק עליו, כתב שלא היו אלו שלמי תודה, כיון שלא נצחו אלא נסוגו במלחמה, והבאת השלמים היתה כדי לעשות שלום ביניהם לאביהם שבשמים]. וראה רמב"ן שם שהביא את הפסוק 'ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה', וגם את הכתוב (שם כז ו) 'ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי ואזבחה באהל זבחי תרועה אשירה ואזמרה לה', ומשמע שהוצרך להוסיף את הפס' השני מאחר שהראשון נאמר על ארבעת החייבים להודות, ובא להורות שהתודה באה גם על המלטות ממלחמה, ושלא כדעת המלבי"ם שנקראו 'זבחי תרועה' כי הם תודה על תרועת המלחמה ונצחונה, אלא אף אם לא ניצחו, יש להודות על היציאה מסכנת המלחמה, וראה אבן עזרא שם שביאר ש'ירום ראשי', אין משמעו נצחון על האויב, אלא שלעיל שם נאמר 'יסתירני בסתר אהליו', ועתה, בגמר המלחמה, ירום ראשי להוציאו ממסתור.

¹⁸ 'ועתה הראוני בתורת משה להחתם סופר (פר' מטות) שכתב שלא היו צריכים להביא קרבן תודה על חסדו ועל נפלאותיו להצילם במלחמה מידי חרב, כי אין לך תודה יותר מהקרבת עצמו לה', כאמור זובח תודה יכבדנני, והוא הזובח יצרו ומתודה עליו, וכיון ששרי האלפים והמאות שמרו את כל אנשי החיל שלא יבואו לחטוא, 'ולא נפקד ממנו איש', הרי שקירבו הרבה אנשים לה', ואין צורך לשום קרבן תודה.

ועל הגשר שמזכירין לו עונותיו יברך הגומל אחר שעבר, ויש אומרים שארבעה בלבד צריכין להודות, אבל אחרים שבירכו הויא ברכה לבטלה, ובשו"ת הריב"ש (סי' שלז) כתב שלא רק ארבעה צריכים להודות, אלא אפילו נפל עליו כותל או ניצל מדריסת שור ונגיחותיו וכיוצא בנסים כאלו, חייב, שהרי הולכי מדברות צריכים להודות, מפני סכנת אריה וגנבים המצויים בדרכים, וא"כ כשעמד עליו אריה לטרפו אפילו בעיר, או שודדי לילה באו לו וניצל מהם, כל שכן שצריך להודות, ולא הוזכרו הארבעה אלא מפני שהם מצויים תמיד בדרך מנהגו של עולם ברוב האנשים.

אכן, המהר"ל (נתיבות עולם נתיב העבודה פי"ג) כתב, שהטעם שאין חיוב תודה אלא על ארבעה אלו שהזכירה הגמרא, הוא משום שאדם המברך ברכת הגומל כאשר זרקו אבן עליו ולא הגיעו, או כאשר רדפו אחריו בחרב ונמלט, מנהג של עמי הארץ הוא, כי חיוב התודה חל רק על אלו שהיו בתוך הסכנה, כגון בים או במדבר, ויצאו ממקום הסכנה, אבל דבר אחר שלא היה בצרה, רק שנעשה לו נס שלא הגיע אליו הצרה, אינו בכלל הצריכים להודות. ולכאורה לטעם זה היוצא מהמלחמה צריך לברך, שהרי היה בתוך הסכנה ויצא ממנה, ולמה לא הוזכרה בכלל חייבי ההודאה.

חיוב הבטחון במלחמה

והנה הרמב"ם (ספה"מ ל"ת נח) כתב 'שלא לערוץ ולפחד מפני הכופרים בעת המלחמה, ושלא נברח מפניהם אבל חובה עליו להתגבר ולעמוד ולהתחזק כנגד העם האחר, וכל מי שיסור אחור ויברח עבר על לא תעשה', והשיגוהו הרמב"ן והראב"ד שם, שאין לאו לסור אחריו בשעת המלחמה, אלא הוא הבטחה, כאמור בסיפיה דקרא 'כי ה' אלקיכם ההולך לפניכם הוא הנלחם לכם'.

ובמנחת חינוך (מצוה תקכה) תמה על דברי הרמב"ם, שהרי בסוטה (מד.) נחלקו תנאים בגדר איש הירא ורך הלבב שאינו יוצא למלחמה, רבי עקיבא סבר דדברים כמשמען, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה. ורבי יוסי הגלילי אמר שהוא המתירא מעבירות שבידו, ורבי יוסי אמר שאפילו הירא מעבירות דרבנן חוזר מן המלחמה. ובגמרא (שם ע"ב) הקשו מבריייתא 'שמע קול קרנות והרתיע, חוזר', והעמידה הגמרא דהיינו כדעת רבי עקיבא שהירא ורך הלבב חוזר משום שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה, והלא לדעת הרמב"ם אף לדעת ריה"ג חוזר, שהרי בעצם יראתו עבר על לאו של לא תערצו מפניהם.

ויותר מזה יש לתמוה על מה שכתב בהגהות מיימוניות, שרבי יוסי הגלילי לא בא אלא להוסיף שגם בעל עבירה חוזר, אבל גם הוא מודה שמי שאין בליבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה חוזר. ולכאורה דבריו נסתרים מסוגיא ערוכה שהעמידה את דין מי ששמע קול קרנות והרתיע' רק כרבי עקיבא, והרי גם לריה"ג חוזר מחמת קשרי מלחמה.

והנה את שיטת הרמב"ם יישב הקהילות יעקב (סוטה ו), על פי דברי הרמב"ם (מלכים פ"ז הט"ו) כתב 'כל המתחיל לחשב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה', ודקדק שאינו עובר על לאו זה אלא אם מהרהר עד שמבהיל עצמו ובא לידי פחד, אך אם

הוא פחדן בטבעו, ופיחד אינו עובר בלאו זה, וא"כ הירא ורך הלבב מחמת טבעו אינו עובר בלאו, וחוזר מעורכי המלחמה רק לדעת רבי עקיבא.

ביאור מחלוקת רבי עקיבא וריה"ג

ונראה להוסיף עוד כדי ליישב גם את דברי ההגהות מיימוניות, כי הנה המהר"ל (גו"א כאן) ביאר שמחלוקת רבי עקיבא וריה"ג היא במהות תפיסת המלחמה, שרבי עקיבא סבר שהיא שעת הסכנה, שהרי הכהן מכריז ואומר 'פן ימות במלחמה', ולכן כל מי שעוסק בהעמדת אשה בית או כרם, שהם הדברים העיקריים בחייו, יש כנגדו מקטרגים, ולכך כל זמן שלא גמר קניינו, לא ילך במלחמה, כי השטן מקטרג בשעת הסכנה.

אבל רבי יוסי הגלילי סבר ששעת מלחמה אינה נחשבת שעת סכנה, ואינו ירא כלל שמא ימות, כי ה' הולך עמהם, וכל מה שאומר הכהן לחזור, הוא רק כדי לכסות על החוזרים מחמת חטא שבידם, ולכן אמרה תורה שיחזרו על שלשה דברים, ואם לא יחזור, אין הקב"ה הולך עמהם, ונמצא ש'פן ימות במלחמה' משמעו הוא מחמת שעובר על דברי תורה שאמרה לחזור, והוא לא חוזר.

הרי שלפי רבי עקיבא שלשת הסיבות לחזור הם לטובת המלחמה, וכדי למנוע ריבוי הסכנה מחמת הקטרוג כלפיהם, ואילו לפי רבי יוסי רק הירא מחטא שבידו חוזר לטובת המלחמה, אך שלשת אלו אין צורך בחזרתם, אלא שכאשר הוצרכה התורה לכסות על הירא מחטא, נבחרו אלו לחזרה, כי הם הכי נצרכים לביתם.

והנה לדעת רבי עקיבא שמדובר במקום סכנה, הרי מצד חובת הבטחון, אין איסור לירא מעצם הסכנה, ואינו חייב לבטוח שישוב לביתו, שהרי הכהן אומר 'פן ימות', אלא הוא דין מדיני המלחמה, וכמו שכתב הרמב"ם (שם) 'ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונו מלבו, ויפנה מכל דבר למלחמה', ונמצא לדעתו כי מי ש'שמע קול קרנות והרתיע, חוזר', משום שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה, ואף זאת לטובת המלחמה, ואינו עובר בזה כל עבירה. אכן לריה"ג שאין שעת סכנה במלחמה, לכאורה האיסור לירא הוא מעצם מצוות הבטחון בהשי"ת, ואינו מדיני המלחמה, ולכן אין איסור בעצם המורא, אלא אם מהרהר בלבו ומסיר בטחונו.

אמנם הרמב"ם חילק את עצם האיסור לשני עניינים, וכתב 'כל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו', הרי שהאיסור 'לא ימס לבבו' הוא מדיני המלחמה, שגורם לשפיכת דמי שאר אנשי המלחמה, אולם האיסור 'אל תראו' הוא על עצם המורא שהכניס בלב עצמו.

לדעת ריה"ג שעת המלחמה אינה שעת סכנה

מעתה יתכן שגם רבי יוסי הגלילי מודה שמי שאין בליבו כוח לעמוד בקשרי המלחמה חוזר, כי אף שאין לו לירא משום שאינו בשעת סכנה, הרי קודם שהחלה המלחמה יכול לחזור, אם יודע שאינו יכול לעמוד ולהלחם, כדי שלא יעבור באיסור 'לא ימס לבבו', שהוא מדיני המלחמה, אך כששמע קול קרנות אינו חוזר לריה"ג, כי מה שהרתיע קודם המלחמה מצד קול קרנות, אין זה מצד הרהור לבו, אלא שהוא פחדן בטבעו, ואינו עובר באיסור.

נמצא שלדעת ריה"ג כיון ששעת המלחמה אינה שעת סכנה, כי הוי"ה הולך עמהם, הרי שהשב מהמלחמה אינו כארבעת חייבי ההודאה שנתקו עצמם מהשגחת שם הוי"ה, והודיתם באה אחר הודאתם ושיבתם להכיר בהשגחתו, [כמבואר בדברי הגר"א ברכות נד: המובא בסמוך], כי כל היוצא למלחמה, אחר בירור איש הירא מעבירות שבידו, הרי הובטחה לו קרבת הוי"ה, עד שאין מקום למורא^ט.

ארבעת השלימויות של היוצאים למלחמה

אכן, אף לרבי עקיבא שהחוזרים מהמלחמה שבו מחמת ריבוי הסכנה, הרי כבר שנינו (קידושין עו.) רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך אין בודקין אחריו, ובגמ' שם מבואר דהיינו מי שהיה בחיילות של בית דוד, שנאמר 'והתיחשם בצבא במלחמה', וביאר הגר"א (שה"ש ד ב) שכדי להלחם במלחמה היו צריכים שיהיו בהם ארבע שלימויות, מיוחסין, נקיים מחטא, בלא מום, ושמורים אפילו מדיבור קל, ולא ביאר לן למה הצריכו ארבע שלימויות הללו.

ונראה לבאר על פי דבריו (ברכות נד:) שארבעת החייבים להודות זוכים לישועה כאשר הגיעו להכרה שכל מצבם נובע מחטאם, ואי תפיסתם בגילוי שם הוי"ה, ובירר כיצד צרותיהם נובעות מארבעת אופני קלקול, ועומק ריחוקם מקביל לשיעור עיוותם, ושרש הכל נעוץ בשם הוי"ה. יורדי הים שהם במקום המופקע לגמרי מיישוב, ריחוקם נרמז באות י', הולכי מדבר, שהיו בארץ הראויה ליישוב, אך במקום רחוק לגמרי מאדם, נרמזו בה' ראשונה, חבוש בבית האסורים, שהיה שרוי במקום יישוב אך הוגבל מלבא בין אנשים, נרמזו באות ו', והחולה שהיה בעת צרתו בביתו, חטאו בה' אחרונה, והיינו שהריחוק הוא ביחס לגודל עוות התפיסה, וכפי שהפגם עמוק יותר, שורשו נעוץ באות יותר עליונה משם הוי"ה.

^ט ואמנם ב'על הניסים' מצינו לשון הודיה 'על המלחמות', ומשמע שאין זו הודיה על נצחון או הצלה, אלא על עצם המלחמה, ובדרשות חתם סופר ביאר דהיינו משום שצער המלחמה גורם את הניסים, כאמור 'אורך ה' כי עניתי ותהי לי לישועה', אולם להמבואר יש לומר שמלחמה שיצאו אליה במסירות נפש, אינה עת תביעה וסכנה לישראל, אלא הן מלחמות ה', ועליהם מצינו (ע"ז ב:) שהקב"ה אומר 'מלחמות אני עשיתי' שנאמר 'ה' איש מלחמה', ואכן מלחמות ישראל מוכרעות מראשיתם בין שרי מעלה, כאמור 'כי שרית עם אלקים ועם אנשים' (בראשית לב כט ורש"י שם).

נמצא שהיוצאים למלחמה וה' בקרב מחניהם, צריכים לשלמיות הנובעות מדביקותם בשם הוי"ה, והם מיוחסין [בי' שורש הכל], נקיות מחטא [ה' דתשובה בבינה], בלא מום [כי האדם מורה על חיבור שמים וארץ בו' קצוות], ושמורים אפילו מדיבור קל [בה' מלכות פה], והם כנגד ארבעת החסרונות של חייבי ההודיה, שכניסתם לסכנה היתה מפאת ריחוקם משם הוי"ה, ואם כן פשוט שאנשי המלחמה שנכנסו לסכנה כדי לקדש את השם ולהדבק בו, ודאי אינם צריכים לקרבן תודה.

שלוש דרגות בבטחון והודיה

והנה בסדרי המלחמה, אמר הקב"ה תחילה (כ א) 'כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם', ואחר כך, 'והיה בקרבכם אל המלחמה, וניגש הכהן ודבר אל העם', ואף הם דברי בטחון, 'אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם', ואחר כך ביררו השוטרים מן העם, עד שלא נותר בהם איש הירא ורך הלבב, מעברות שבידו, אלא רק יראי חטא, והרי שהם שלשה שלבי בירור של בטחון.

חילוק דרגות אלו עם אופני הבטחון, נמצא גם בפרקי ההלל (תהלים קטו-קיח), שם הוזכרו תחילה שלשה דרגות בבוטחים בה', בית ישראל, בית אהרן, ויראי ה', ואחר כך אמרו שלשה דרגות אלו בברכת ה', ולבסוף נאמרו שלשה דרגות אלו בהודיה, שכל כת מאלו מודים לה' כי לעולם חסדו.

וביאר המלבי"ם שם, שככל שיגדל הבטחון ומעלת הבוטח, כן יגדל העזר וההגנה, ולפיכך בית אהרן שמעלתם גדולה משל בית ישראל, וכן בטחונם גדול יותר, הרי עזרם ומגינם הוא בעזר פרטי יותר מבית ישראל, וכן יראי ה' שגדול מעלתם מבית אהרן מצד שהם עובדים ע"י בחירתם בקדושה מופלגת יותר, יגדל עזרם ביחודיכא. וכן לענין הברכה, הניתנת לפי מעלת הבטחון, ולבסוף ההודיה, שהיא באה לפי גודל הבטחון והעזר, וממילא ככל שמעלת הבוטח גדולה, נמצא שגם הודיתו גדלה.

אכן חלוקה זו שייכת רק בהלל, ולא בתודה, כי ההלל הוא הודית השלמים מעיקרם, ואילו התודה היא הודית המשלימים את חסרונם, ולפיכך היוצאים למלחמה, שהם יראי ה', ומתחילה בטחו יותר מכל העם, בודאי שאף בסוף הודיתם הי בהילול גדול, אך אינם

² והנה מצינו ארבע הנהגות במלחמה, כאמור (איכה רבתי ד טו) 'דוד אמר ארדפה אויבי ואשיגם, אסא אמר אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה, יהושפט אמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה, וראה רבנו בחיי (שמות טז ד) ואור החיים (שמות יד יד) שהם ארבע דרגות בבטחון, ובטעמא דקרא (שמואל ב כב) העמיד כנגדם את חלקי שירת דוד (שמואל ב' כב) 'ארדפה אויבי ואשמידם' (שם לח), זה דוד, 'כי בכה ארוץ גדוד' (שם ל), זה אסא שרק רדף, 'ומאויבי אושע' (שם ד) זה יהושפט שאמר שירה, 'ואת עם עני תושיע' (שם כח) זה חזקיהו שעמד כעני ולא עשה כלום. וכן יש להעמיד את הכתוב (תהלים קמט ד) 'ירננו על משכבותם' זה חזקיהו, 'רוממות אל בגרונם' (שם ה) זה יהושפט, 'חרב פיפיות בידם' (שם) זה אסא, ו'לעשות נקמה בגויים' (שם ז) זה דוד. ולהמבואר יש להקבילם לארבע שלימויות של היוצאים למלחמה.

³ ידידי הרה"ג ר' יעקב טיקוצ'ניסקי הביא סמך לזה מדברי הגר"א בביאור הכתוב (משלי ג ה) 'בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען', שהכוונה על בטחון גמור, שהזוכה לו אין צריך לעשות שום פעולה מצדו כלל, כמבואר במדרש (איכה רבתי פתיחתא ז) על חזקיהו המלך שהתפלל להקב"ה אני ישן על מיטתי ואתה עושה. ודרש כן מהכתוב 'וה' ברך את אברהם בכל', כי 'בכל' הוא אותיות 'לבך', ועניינו שכפי שלימות 'לבך' בבטחון, כך תהיה ברכתך 'בכל'.

חייבים בקרבן תודה, כיון שכל עניינו הוא להעלות מי שירד עד שהגיע למקום סכנה, ואילו במלחמת מצוה אין הדבר כן, אלא אדרבא היא עת גילוי פרי הבטחון הגדול, של יראי ה'.

הוא אשר כתב הרמב"ם (שם) 'וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד, ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא' שנאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

מכונת אמת וד.נ.א ע"פ התורה

על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אֶחָד (יז ו)

הנה כתיב בתורה ע"פ שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת ע"פ העד וכו', ואיתא גמ' בר"ה דף כא ע"ב, בקש קהלת דברי חפץ, בקש קהלת לדון דינין שבלב שלא בעדים ושלא בהתראה יצאתה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת ע"פ שנים עדים וכו', ובמהרי"ץ חיות שם כתב שהמקור למשפט שלמה שבו דן שלא ע"פ עדים אלא עפ"י אומדנא וכיון שעשוי היה לטענת מנעו אותו מן השמים ע"ש, ומבואר שכיון שנאמר ע"פ שנים עדים שלא מהני הידיעה.

ובחו"מ סימן ט"ו כתב בשו"ע שאפשר לדיין לפסוק ע"י שיקול דעת ללא עדים, ובביאור הגר"א שם כתב דמקורו ממשפט שלמה עם ב' הנשים, וצ"ע שהרי בגמ' אמרו שיצאה בת קול וכו'. וע"ע ב"ב דף נח ע"א דאמר זילו חבטו קברא דאבוכון וברשב"א שם כתב דאינו אלא שודא דדייני, וברש"ש שם כתב שמסתברא שאותו אהב יותר ע"ש. ועייין. ומ"מ י"ל דשאני הדיין וכמו שהאריך בשו"ת תשב"ץ וע"ע דבריו לקמן.

וכן מוכח ממה שפסק בשו"ע חו"מ סימן ת"ח סעיף ב', שור שהיה רועה ונמצא שור הרוג בצדו אע"פ שזה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לנשוך אין אומרים בידוע שזה נגחו או נשכו, אפילו גמל האוחר בין הגמלים ונמצא הרוג בצדו אין אומרים בידוע שזה הרגו עד שיראוהו עדים כשרים עכ"ד, ומבואר דאין דנין דיני ממונות ע"פ אומדנא, וכן ה"ה לדיני נפשות כדאיתא בגמ' בסנהדרין דף לו ע"ב וכמו שנפסק ברמב"ם בפ"כ מהל' סנהדרין ה"א.

והנה בחכמת שלמה (חו"מ סימן שמח סק"א) כתב שאם נעשה גניבה לאחד בביתו והוא יש לו אומדנא שפלוגי גנב אם מותר להכותו וציין שדבר זה מפורש ברא"ש (ב"מ כד.) גבי מר זוטרא חסידא דאגניב וכו', וא"כ מוכח דמותר להכות ע"פ אומדנא, וכתב ע"ז החכמה שלמה וזה ברור לדין, ולענ"ד יש לומר דכ"ז לענין להכות דהוא עביד אינישי דיניה לנפשיה כדאמרינן בפרק המניח משא"כ לעשות לו שאר דברים.

והנה בשו"ת תשב"ץ (ח"א סימן פ) כתב להאריך ולדון בעניני אומדנא וכתב שם להביא תשובת הגאונים המבואה בהרי"ף וכתובות פרק תשיעי דף מג ע"ב וברמב"ם בהל' סנהדרין פרק כד ה"ב, שהסכימו רוב בתי דין של ישראל וכו', ולא ידון הדיין בסמיכת דעתו ולא בידעתו כדי שלא יאמר כל הדיוט לבי מאמין לדברי זה ודעתי סומכת על זה עיין שם אלא דמחלק שם בין דבר שהדיין אומר שדעתו סומכת ע"ז או בדבר שכל העולם סוברים כן בדבר שהוא הדיין חושב כן אין להסתמך על אומדנא זו מטעם תקנת הגאונים אבל במאי דאמרי כו"ע דהכי הוא וקושטא דמילתא לית ליה לאמנועי מלמעבד

הכי אדרבא מחייב למרדף בתר קושטא להוציא דין לאמיתו והקשה שם ואין ללמוד כלל ממה שנמנע משלמה מלדון שלא בעדים שכן שלמה דן ביותר מאשר עפ"י אומדן דעתו אלא עפ"י רוח הקודש ונמנע מזה משנם דלא בשמים היא ולא היה רשאי לדון אלא במה שאחרים רשאים ע"כ.

עוד יש לדחות דשאני שלמה שאם אחד מהם היה משקר היו גלגלי הכסא נעים ומפעילים את החיות שבכסא ומזה ידע שלמה שאינו דובר אמת כמבואר בזוה"ק (פרשת יתרו דף עח ע"א) דא רוח קודשא דהוה אתי לגביה וביה הוה ידע ולא אצטריך לכל דא לאסתכלא ולעיינא אלא לפום שעתא הוה ידע משה כהאי גוונא ידע שלמה מלכא ידע בכורסייה דרוח קודשא שריא עליה דכל מאן דקריב לכורסייה דחילו ואימתא נפיל עליה וביה הוה דאין דינא בלא סהדין בגין דדיוקנין הוו בכורסייה וכל מאן דמקרב בשקרא מכשכשא ההוא דיוקנא והוה ידע שלמה מלכא דבשקרא קאתי בגין כך אימתא דכורסייה הוה נפיל על כלא עיי"ש, ומכל מקום כבר יצאה בת קול שלא יפסקו אלא ע"פ שני עדים. וכן הוא משפט שלמה מבואר בילקוט שמעוני (אסתר א' סימן תתרמו). ובתו' יומא דף נד ע"ב שאריות היו קבועות בכסאו של שלמה המלך ע"ב וכשהיו באים עדים להעיד והיה חשש שהעדים שקרנים היו האריות נוהמים ושואגים ומתוך כך היו העדים מתפחדים להעיד שקר ע"ש.

והלא גם בחפץ חיים (כלל ז' יב) כתב שאין לסמוך על דברים הניכרים ממש להפסידו עי"ז בממון או להכותו ואף שמב"מ מוכח שמותר מ"מ כתב שם לא היה הכלי של מר זוטא אלא של אושפיזו ומזר זוטרא היה דיין ולב"ד מותר להכות לפי שעה, אבל ע"פ דין תורה פשוט שאין דברים הניכרים מועיל כעדים שיהא מותר להכותו.

וא"כ לכאורה מכונת אמת אינו אלא אומדנא וא"כ א"א לפסוק עפ"י"ז, ועוד שכתבו הפוסקים כי ברישום על המכונה אין הוכחה ברורה וחתוכת לאמתות הענין אלא עם התרשמות ושיקול דעתו של החוקר ומפעיל את המכונה ע"פ התנהגותו ולחץ הדם שלו, ואי"ז אלא אומדנא בעלמא,

ובשו"ת יביע אומר ח"ז (חו"מ סימן ח') כתב להביא הדעות שמקבלים את בדיקות מכונת אמת וחלק עליהם לדינא שלא מהני ע"ש. וכתב שם דלא מהני אפילו להחזיק ממון ואך שכתבו הפוסקים דבתא אומדנא לא אזלינן אלא להוציא ממון אבל להחזיק ממון מחזיקים מ"מ לענין הכא הוי גירעותא טפי, וכן ראה באסף המזכיר (ערך גלאי שקר) שכתב ששמע שאינו ועיל לשקרנים ממוחים שאין מועיל לשקרנים מומחים שאין להם שום התרגשות בשקר שמוציאים מפיהם והגלאי רושם תמיד קוים ישרים ולא ניכר כלל, והובא שם שאמר בדרך צחות שזהו שאמר ירמיה הנביא (ט' ד) בהפרה לתשעה באב "למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו" שנלאו השופטים לבחון אותם בגלאי שקר לראות אם יעוו ויעוותו הקו הישר, כי למדו לשונם דבר שקר, ולכן נלאו השופטים להעוות.

וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט"ז סימן מז) שכתב שמאחר שתוצאות הבדיקה אינן מוכחות באופן מוחלט אלא מהוה אומדנא בלבד ולא עוד אלא התוצאה הסופית

נקבעת בשילוב דעתו המנומקת של החוקר הרי זו אומדנא על אומדנא שאין מכריעים על פיה ואין פוסקים עליה כפי שמספרת הגמ' שבועות לד' רבי שמעון בן שטח ראה אדם ש רץ אחר חבירו לחורבה ורץ אחריו רבי שמעון בן שטח וראה בתוך החורבה אדם עם סוף בידו ומטפטף דם והרוג מפרפר שגופו שותת דם ובכל זאת לא קבעו את זהות הרוצח מפני שדבר זה הוא עדיין בגדר אומדנא א"כ ודאי שאין ניתן להסתמך על מכונת אמת שנחשבת כאומדנא ואין ניתן לפסוק הלכה בדיני ממונות גיטין וקדושין על פיה ע"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת באר משה (ח"ז סימן עט). ע"ש.

וכן ראה בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"ד סימן צח) שנשאל בחולה שאינו יכול לדבר ואף לא להרכיב ראשו ולרמוז באופן אחר ומכירין כוונתו לגרש את אשתו על ידי מכונה הנקרא פאליגראף שרושמת דפיקות לבו וכו' ג"כ באותה שעה בדקהו בענינים אחרים וראו שהשיב נכון בידיעה ובהבנה במה שהשיב ותיכף שאלוהו אם רוצה ליתן גט לאשתו והשיב שיש לסמוך על זה אך מה שבדקו פעם אחת איזה חולה עכ"ד, וע"ע בשו"ת עמק הלכה (ח"ב סימן יד) שמ"מ אין מקם בהלכה לדברי מכונת אמת היות ואין בכוחה של המכונה הזאת להוכיח בבטחה, והרי כבר קבעו חז"ל שאחד מד' דברים המכוסים מבני אדם הוא שאין אדם יודע מה בליבו של חבירו ויותר מזאת שאין לסמוך על מכונה זו מפני שגזירת התורה הוא שרק ע"פ שנים עדים יקום דבר וצריך הזמה לכל עדות, ועוד שכ"ז אינו אלא אומדנא בעלמא.

וכול ענין מינוי סופרים ועדים, ראה בשו"ת רחשי לב (ח"ג אהע"ז סימן ו) שכתב לענין מינוי סופר ועדים לכאורה לא יועיל למנותם ע"י מכונת אמת שהרי גם המומחים למכונת הפולגרף מודים שאים המכונה עונה על האמת במאה אחוזים, ועוד שלכאורה אם משום הרכנה מועיל כיון שהיא דומה לדיבור וכתובה אינה דומה לדיבור כ"ש דברים שבלב שאינם דברים כלל ואין תוקף לזה, וע"ע בשו"ת גבות יהודה סימן מא, ובקובץ צוהר חלק יד עמ' רצו.

ומ"מ לענין חיוב שבעת היסת מהני וכמו שהביא בחשוקי חמד ב"מ עמ' קעח, הגרי"ז שליט"א בשם הגריש"א שזה מהני כדי לשהביעו שבועת היסת שאעפ"י שא"א להשביע היסת כי אם ע"י טענת ודאי מ"מ מספיק מכונת אמת חהשביעו אבל להוציא ממון עפ"י א"א, וכתב שם הגרי"ז שכנראה המקור לדבריו מהא דכתב ברמ"א (חו"מ סימן עה סעיף יז) שמשביעים היסת על טענת שמא כשיש רגלים לדבר, וא"כ הכא נמי חשיב דאיכא רגלים לדבר. ע"ש, וע"ע בעלינו לשבח (בראשית סימן עג). וכה"ג כתב בשו"ת באר משה שאחר שהעידו העדים או בשעת עדות לחושדם בשקר יהיה מותר לעשות פעולות לדעת אם האמת מעידים אין לנו ממעשה שלמה המלך שום ראייה ע"ש.

ולענין בדיקות ד.נ.א D.N.A. דנו הפוסקים האם אפשר לסמוך עליהם בדיני ירושה, בספר נשמת אברהם (אבן העזר סימן ד' סק"ו) הביא בשם הגרש"ז א שאם הבדיקה הנ"ל מפרוסמת ומקובלת בעולם בנסיונות ברורים מסתבר שאפשר להסתמך ע"ז גם ביחס לאבהות, וא"כ ה"ה לענין ירושה, ובקובץ תשובות להגריש"א זצ"ל (ח"א סימן קלה) כתב שאין לבצע כאלה בדיקות כדי שלא להרבות פסולים והסתמך ע"פ דברי הרש"ש שם

מ"ש בשם הא"ר סימן תקסח אות ט"ו ע"פ הס"ח סימן רלב שכתב שמעשה דרבי סעדיה שהדם של הקזת הבן נבלע בעצם אביו ומזה דן שהוא הבן ונתן לו את כל הנכסים של אביו, וא"כ אין סמך ע"פ אומדנא כזאת לזכות בירושה ע"ש.

וכן הביאו בשם הגר"ש וואזנר שבדיני ישראל אין להוכיח הרשעת אדם על סמך הוכחות אפילו החתוכות ביותר אלא ע"פ שני עדים יקום דבר עכ"ד.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

יסודות בסיסיים ב'עירובין', לרגל התחלת לימוד מסכת עירובין במסגרת הדף היומי!

עם תחילת לימוד מסכת "עירובין" בכל אתר ואתר במסגרת ה'דף היומי', נציין בזאת שישנם ב' מושגים שונים: [א] איסור טלטול ברשות הרבים – אשר מחמתו צריכים לעשות היקף מחיצה בכדי לדון את המקום כרשות היחיד. [ב] עירוב חצירות – גם כשהמקום נידון כרשות היחיד מכח מחיצות וכדומה, מ"מ כשיש שם שכנים תיקנו חכמים לעשות 'עירוב חצירות' ביניהם.

וראה ב'הרחב דבר' שכתבנו כמה הגבלות בדין "היקף מחיצה", הן באופן שנעשה על ידי 'צורת הפתח' והן באופן שנעשה על ידי מחיצה ודלתות. והם דברים בסיסיים אשר נוגעים למעשה ב'עירובים' בעיירות הגדולות.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

לשון "עירובין"

[א] הנה לשון "עירובין" (עירוב חצירות) הוא כפי שכותב הרמב"ם (פ"א מהל' עירובין ה"ו): "ומה הוא העירוב הזה, הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת, כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד ממנו חולק רשות מחבירו אלא כשם שיד כולנו שוה במקום זה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שאחו כל אחד לעצמו והרי אנו כולנו רשות אחת, ובמעשה הזה לא יבאו לטעות ולדמות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים".

והסיבה לתקנת העירוב כותב הרמב"ם (שם ה"ד): "ומפני מה תיקן שלמה דבר זה? כדי שלא יטעו העם ויאמרו כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקיה ולהכניס מהם לחצרות כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכניס מן השדה למדינה, ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכמדברות ויאמרו שהחצרות בלבד הן רשות היחיד וידמו שאין ההוצאה מלאכה ושמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים".

אבל אחרי תקנת העירוב המצב הוא כפי שכותב השו"ע (שסו, א): "שגובים פת מכל בית ובית ונותנים אותו בא' מבתי החצרות, שע"י כך אנו רואים כאילו כולם דרים באותו הבית וכאילו כל החצר מיוחד לאותו בית".

וכבר כתבנו בגליון הקודם רמז על הלשון "עירובין", שנזכה במהרה לחזור לשגרת החיים בזכות התורה, וסימנך מסכת "עירובין" אשר כעת התחילו ללומדה במסגרת הדף היומי – שנזכה להיות מעורבים זה בזה בהיכלי התורה להחזיר עטרה ליושנה.

צורת הפתח

בן מאידך כשבאים אנו לדון על "צורת הפתח" הרי זה נידון כאילו יש שם מחיצה ממש, וזה נידון כמחיצה שיש בה פתח (עי' משנ"ב שסב, נה) – ולכן מהני צורת הפתח גם באלכסון^{כב}. וצוה"פ אינו קשור למושג "עירוב" הנ"ל – ולא כפי שרגיל בפי המון העם שקוראים "עירוב" גם לתיקון שנעשה ע"י צורת הפתח^{כג}.

ואדרבה גם אחרי שעושים צורת הפתח או מחיצות ממשיות, הרי זה נידון כחצר שיש בה כמה שכנים שצריך עדיין לעשות עירוב חצירות.

כמה דינים בצורת הפתח

ג] וכבר עסקנו בזה בעבר (גליון 6 מטו"מ ע"ז) שצורת הפתח (בלי מחיצה ממש של דלתות) אינה מועלת ברשות הרבים, וכמבואר בעירובין (דף ו) שרה"ר אינה ניתרת אלא בדלתות, וכ"ה בשו"ע (שסד, ב).

ויש חיסרון ברשויות הרבים מצד "אתי רבים ומבטלי מחיצתא", ולכן לא סגי בצורת הפתח אלא צריך דלתות וכמש"כ המשנ"ב (שם סק"ו), ואף מובא בשו"ע (שם) שי"א שצריך בפועל לנעול את הדלתות בלילה. ויעו"ש בביה"ל (ד"ה ואחר) מש"כ להליץ על מנהג העולם שסומכין על צוה"פ, אך כותב בעצמו: "דרוב הפוסקים העתיקו כר' יוחנן דבלא דלתות נעולות יש חיוב חטאת, וגם קולא זו דאין רה"ר בלא ששים ריבוא הרבה ראשונים פליגי עלה, וע"כ אף דאין למחות ביד העולם שנהגו להקל אבל בעל נפש יחמיר לעצמו כי יש בזה גררא דחיוב חטאת".

ויש מחלוקת מה נחשב רשות הרבים לענין זה, לדעת רש"י ותוס' הכונה למקום שעוברים שם ס' רבוא כל יום, וי"א שגם אם לא עוברים שם ס' רבוא סגי באם הוא רחב ט"ז אמה שנחשב רה"ר. ולמעשה כותב המשנ"ב (שמה, כג; שסד, ח) והביה"ל (שם ד"ה שאין) שאין לנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו, אבל כל בעל נפש בודאי יחמיר לעצמו ולא יסמוך על עירוב של צוה"פ כי אם ע"י דלתות.

^{כב} "קורה" באלכסון לא מהני (עי' עירובין ח, ב), אבל צוה"פ שנידון כמחיצה כותב המשנ"ב (שסג, קכה) "דצוה"פ הוי כמו מחיצה גמורה ומחיצה גמורה בודאי מהני אפילו באלכסון". וכן מבואר מדברי הריטב"א (עירובין ח, ב ד"ה אבל) שאם עשה בו צורת פתח מהני אפילו ביותר מעשר גם באלכסון (יעו"ש בסוגיא).

^{כג} אמנם גם בשו"ע בסימן שסו שעוסק בדיני הוצאה מרשות לרשות הכותרת היא "דיני עירובין מן התורה" (וידוע שיש נידון מיהו זה שכתב את הכותרות לשו"ע).

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיון ומו"צ
בירושלים עיה"ק

יסודות בסיסיים ב'עירובין', לרגל התחלת לימוד מסכת עירובין במסגרת הדף היומי!

והדבר נוגע מאוד לעיירות הגדולות בחו"ל שעוברים שם ס' רבוא כל יום, ולפי האמור
אין דרך להתיר שם ע"י צורת הפתח. ואמר לי מרן הגריש"א זצ"ל שאין להתיר עירוב של
צוה"פ ברשות הרבים. ולגבי עיירות גדולות בחו"ל כגון ניו יארק אמר הגריש"א: שכבר
הורה פוסק הדור הגר"מ פיינשטיין לאסור ואין כח לשום רב בעולם להתיר (ולכן יש
מכנים את המתיר "עירוב רב"!).

וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל – בעיירות הגדולות שיש בהם שישים ריבוא (כיום גם
בירושלים עיה"ק יש שישים ריבוא), אז כל הרחובות של העיר ג"כ יש להם דין 'רשות
הרבים', וממילא אינם ניתרים ע"י צורת הפתח (וע"ע בארח"ש פכ"ח הע' נב). ורק בעירוב
שכונתי שנעשה על ידי ת"ח – שמבדיל את השכונה מיתר העיר, אז מותר לטלטל בו ע"י
צורת הפתח.

עומד מרובה

דן עוד יש לציין, שגם בחצר שמועיל צורת הפתח מועלת גם לפירצה יתירה מעשר,
והטעם כפי שכותב המשנ"ב שם (ס"ק נה) "דכדפנות שיש בהן פתחים חשיבי". האומנם
השו"ע שם מביא שדעת הרמב"ם שאי"ז מועיל אא"כ יש עומד מרובה על הפרוץ. וכותב
המשנ"ב (שם ס"ק נט) "ונכון לחוש לדברי הרמב"ם שגם דעת הסמ"ג והסמ"ק הוא כן".

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

טז, כב: ולא תקים לך מצבה אשר שָׁנָא ה' אלוקיך.

פירש"י אשר שנא, מזבח אבנים, ומזבח אדמה ציוה לעשות ואת זו שנא כי חוק הוא לכנענים, ואע"פ שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו לעכו"ם.

הרא"ם כתב מה שאין כן המזבחות, שאע"פ שהכנעניים היו מקריבים בהם כדכתיב ונתצתם את מזבחותם, מ"מ לא החזיקו בהם כל כך שיהיו להם חוק לעבודה זרה עד שלא יהיה להם עבודה זרה בזולתם כמו שהחזיקו במצבות שלא היה להם עבודה זרה שאין שם מצבה להקטיר עליה וליצוק שמן על ראשה, וכן פירש גם הרמב"ן ז"ל דברי הרב.

אמנם המשכיל לדוד כתב להקשות דמנא ליה שהמזבחות לא החזיקו בהם הגויים לעבודה זרה כמו המצבות, ולכן פירש את דברי רש"י באופן אחר עיין שם.

אמנם יתכן ליישב דבמדרש אגדה כתב "אשר שָׁנָא, והיכן שנא שציוה לעשות מזבח ולא מצבה", א"כ לכאורה הטעם שציוה במזבח ולא במצבה הוא גופא משום שלא החזיקו במזבח שיהא חוק לעבודה זרה כמו במצבה, ומכאן אנו יודעין את זה.

*

יז, ו: וקמת ועלית.

פירש"י מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל.

באילת השחר הקשה על רש"י, דבסוטה [ה, א] אמרינן לעולם ילמד אדם מדעת קונו [פירש"י - לאהוב את הנמיכות], שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני, וכאן רואים שהשראת השכינה הקבועה היא דוקא במקום הכי גבוה.

ותירץ דהר סיני היה בחירתו של הקב"ה, אבל אנחנו צריכין לבחור מקום גבוה שתשרה שם שכינה עיין שם. וכן לענין בית הכנסת אנו מצידנו צריכין לבחור שיהא במקום גבוה מכל גגות העיר כדאיתא שבת [יא, א] וילפינן ליה מדכתיב לרומם את בית אלוקינו.

מיהו לפי מה שכתב בבית יוסף [ריש סימן קנ"ד] דהיינו כשבונין מתחילה בית הכנסת בדרך קבע [אבל בדרך עראי לא], שפיר יש לומר דלק"מ, דבהר סיני שכן הקב"ה בדרך חניה ועראי, משא"כ מקום בית עולמים דהוי בדרך קבע בעינן דוקא במקום הכי גבוה.

ובזה מדוייק מה דאיתא בתנחומא [וירא אות כ"ב] גבי הר המוריה, "שמתחילה היה עמוק, כיון שאמר הקב"ה לשרות שכינתו עליו ולעשות מקדש, אמר אין דרך מלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ומעולה ומיופה ונראה לכל, מיד רמוז הקב"ה לסביבות העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הר המוריה שמיראתו

של הקב"ה יתברך נעשה הר עב"ל. הרי דהקב"ה אמר דצריך מקום גבוה, ולכאורה מאי שנא הר סיני שבחר הקב"ה במקום נמוך [הגם שהיו כמה הרים גבוהים כתבור וכרמל שרצו שהקב"ה ישרה שכינתו עליהם]. אולם להנ"ל לק"מ "דאין דרך מלך לשכון בעמק" היינו בצורת משכן בדרך קבע, אבל בחניה בעלמא בדרך עראי גם דרך מלך לשהות במקום נמוך כשהוא בדרך וכדומה.

*

יז, טו: מקרב אחיך תשים עליך מלך.

בקידושין [עו, א] איתא כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך. ובספר מאיר לארץ [נדפס בקובץ על י"ד מפרשי יד החזקה להרמב"ם פ"י מכלי המקדש הי"א] כתב בשם המפרשים דהיינו משבט יהודה שהוא האמצעי שבבני לאה. וכן בבעל הטורים כתב מקרב אחיך בגימטריא משבט יהודה.

ומה ששאל נתמנה המלך הראשון על ישראל אע"פ שהיה משבט בנימין, יעויין במאירי [בהוריות יא, ב ד"ה משיחה] דאפשר שלא היה באותו הפרק בשבט יהודה ראוי למלוך וכו', עיין שם.

*

יז, טו: שום תשים עליך מלך.

כתב בהכתב והקבלה [בראשית יד, יט קונה שמים וארץ] כי שם מלך הוא המוליק והמנהיג והמתקן ענין ארצי להישירם על מכונם וסידרם הראוי.

*

יח, כא-כב: וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה'. אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבוא, הוא הדבר אשר לא דיברו ה'.

כתב הרמב"ם [פ"ה מע"ז ה"ח] אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה, או מי ששמע דברי נביא חבירו ואמר שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו, הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק.

ובמשאת המלך כתב יש לעיין איך נדע שלא שמע זאת, דבשלמא נביא שקר אפשר להוכיח שנבואתו שקר כמבואר בקרא ממה שלא נתקיימה נבואתו, אבל כאן בעל כרחך הנבואה תתקיים שהרי באמת היתה כאן נבואה זו אלא שלא לו נאמרה, וא"כ אין להוכיח זאת אלא על פי הודאתו או על פי נביא אחר ואיך נהרגנו על פי ראיות אלו.

וכתב עוד בסוגריים ומה שמבואר לענין כובש נבואתו [סנהדרין פט, ב] דאחיו הנביאים מתרין בו והרי דסגי בנבואה כדי להענישו, הנה שם הכוונה שאחיו מזהירים אותו שחייב להנבא וממילא הו"ל הוחזק ושוב יכול אף ללקות דבר שלא מהני במיתה כידוע. וכן מצאתי מבואר כדברי בכתבי מהר"צ חיות. [א"ה ובוזה דחה מה שכתב בשושנים לדוד פי"א מסנהדרין ה"ה הובא בליקוטים שם]

ונראה על פי המבואר בהקדמת הרמב"ם דמה שנבואה לטובה אינה חוזרת היינו היכא שאמר לנביא להבטיח טובה לאחרים, אבל בין הקב"ה לנביא יתכן חזרה אף בנבואה לטובה, ולפי"ז משכחת לה שנאמרה נבואה לנביא אמת לטובת עצמו ובא נביא שקר וגם כן ניבא כן לטובת נביא האמת ולא נתקיימה הנבואה, דהרי מצד נבואת נביא האמת כיון שהיתה בינו לנביא הרי תתכן חזרה, אבל חבירו מוכרח שהוא נביא שקר שאם אף לו נאמרה הנבואה הרי זו נבואה לאחרים שאין הקב"ה חוזר בנבואה לטובה.

ובפשוטו יש לומר שביום פלוני ובשעה פלונית שנאמרה לו הנבואה לפי דבריו, מעידים שידוע שבאותה שעה לא יתכן ששרתה עליו נבואה לפי התנאים שנתבארו בריש פ"ז מיסודי התורה כמבואר למעיין, אלא שיש לדון שמה שאמר שהיה בשעה פלונית הוא שקר ושוב נמצא מתחייב על פי הודאת עצמו עכ"ד.

אמנם עיין ברע"ב על המשניות שפירש המתנבא מה שלא שמע "שלא נאמר לשום נביא בעולם", ולהנ"ל זה נאמר גם לנביא חוץ ממנו וצ"ע.

שוב שמעתי דבפשוטו יש לומר כגון שנביא שהוחזק נביא אמת נתנבא נבואה בסגנון לשון מסויים, ובא אח"כ נביא ונתנבא במדוייק באותה לשון מסויימת על נבואה אחרת, וכיון דקיימא לן דאין ב' נביאים מתנבאים בסגנון אחד הרי ודאי דאותה נבואה לא נאמרה כלל ולא שמע זאת גם אם לבסוף נתקיימה הנבואה, וכעין זה איתא בסנהדרין שם המתנבא מה שלא שמע כגון צדקיה בן כנענה וכו' עיין שם.

*

יט, א: כי יכרית ה' אלוקיך את הגויים אשר ה' אלוקיך נותן לך את ארצם וישבת בעריהם ובבתיהם.

דקדק בהעמק דבר דלכאורה אריכות לשון הוא "וישבת בעריהם ובבתיהם", דלעיל ניב, כט] כתיב כי יכרית וגו' וישבת בארצם. וי"ל דשם מיירי משום ישיבת הארץ שתחשוב שכך סגולת הארץ לגידול תבואה ואילנות בעבודת הגוים האלה יעו"ש, אבל כאן ענין הפרשה [ערי מקלט] תלוי בידיעת הערים ובתיהם, מש"ה כתיב וישבת בעריהם ובבתיהם ותעמוד על ידיעה ברורה איזה עיר ראויה לעיר מקלט עפ"י האופנים המבואר בפ"ב דמכות [דאמרינן התם ערים הללו, אין עושין אותן לא טירין קטנים ולא כרכין גדולים אלא עיירות בינוניות; ואין מושיבין אותן אלא במקום מים וכו'] ע"כ.

*

יט, טז: כי יקום עד חמש באיש לענות בו סרה.

עיין רש"י שכתב, סרה, דבר שאינו, שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת, כיצד שאמרו להם והלא עימנו הייתם אותו היום במקום פלוני. צריך ביאור אמאי נקט הפסוק "עד חמש" שכתב הספרי "גולן", הלוא דין עדים זוממין דמבואר בהמשך הפסוקים כאן הוא לא רק בממון שגורם בעדותו השקרית לגזול ממון, אלא גם בקנסות ונפשות, א"כ היה לו לומר כי יקום עד באיש לענות בו סרה. וצ"ע דברי הספרי.

שוב ראיתי בספרי דבי רב דמדכתיב חמס לישנא יתירה דריש ליה נמי באנפי נפשיה, דהכי קאמר **כי יקום עד שהוא איש חמס** להעיד על דבר מה לא ליקבלו מיניה דפסול הוא להעיד דסתמא דמעיד עדות שקר, ואע"ג דכתיב [שמות כג, א] אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, אי מהתם הוי אמינא דוקא כשהוא רשע שחייב מיתה או מלקות, אבל כהאי גוונא שאינו בר מלקות שניתן להשבון אימא לא קמ"ל. אי נמי יש לומר דהכא איצטריך דאפילו החזיר הממון פסול כל זמן שלא עשה תשובה עכ"ל.

עוד ראיתי בהכתב והקבלה שכתב דבתרגום אונקלוס כתב ארי יקום סהיד שקר בגבר, וכן תירגם יונתן, ומדלא אמר קרא עד שקר כבפסוק יח רק עד חמס נראה לי שהוא בעצמו לשון עד זומם דבפי רבותינו דהיינו דהוזמו ע"י עמנו הייתם דילפי [מכות ה, א] מלענות בו סרה שהוסר גופם של עדים, כי לא היו באותו מקום שאמרו עליו שנעשה שם המעשה שהעידו, ולשון "חמס" ישמש גם לענין הסרת דבר ממקומו כמו נחמסו עקביך [ירמיה יג] שפירש הרשב"ם הוסר הכסות מעל העקב, ומפרש אח"כ באיזה אופן ידעינן שהם "עדי חמס", ואמר לענות בו סרה שעדים אחרים יעידו עליהם שהיו סרים ממקום המעשה כי עימנו הייתם במקום אחר עכ"ל.

ויתבאר ביותר על פי דברי ההעמק דבר כאן בסמוך [ד"ה והנה עד שקר וכו'] כי שקר ענה באחיו קאי שעד אחד עונה אחר חבירו והיינו שאחרים אומרים עליהם דעדותן היה לענות בו חמס.

*

כ, ג: ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה.

פירש"י אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם.

ביאר המשך חכמה דהנה בסוטה [מב, א] מקשינן מאי שנא "שמע ישראל"? והיינו משום דכל הפרשה נאמרה בלשון רבים, ומאי שנא שזה בלשון יחיד כמו על כלליות האומה ביחד דמדבר בלשון יחיד, אלא אפילו לא קיימתם אלא ק"ש.

אמנם ברש"י שם כתב, למה מתחיל בלשון זה עכ"ל. נראה דעיקר הלימוד כמו שכתב המלבי"ם באילת השחר כלל כ"ב דדרך הלשון להקדים לדבר בדבר שהוא עיקר כוונתו עכ"ל. וממילא אם מתחיל לדבר בשמע ישראל משמע שיש מסר עיקרי במשפט זה ומהו, ולכן פירשו דקאי על מצות ק"ש שזהו המפתח לנצחון במלחמה. ובוה יובן גם הגמ' סוטה [מח, א] דאר"ל כל בית שאין מתוודה על מעשר ראשון שוב אין מתוודה על שאר מעשרות, מ"ט אמר אביי הואיל ופתח בו הכתוב תחילה, והיינו דמה דפתח הכתוב הוא העיקר והכל תלוי בוה.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

'תמים תהיה עם ה' אלקיך'

תָּמִים תְּהִיָּה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ (יח, יג)

לדעת הרמב"ן הפסוק הזה נמנה למצות עשה במנין המצוות, וז"ל (בהשגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שכחת העשין) מצוה שמינית שנצטוינו להיות לבבנו תמים עמו ית' והוא שנאמר תמים תהיה עם ה' אלקיך. וענין הצוואה הזאת שנייחד לבבנו אליו לבדו ית', ושנאמין שהוא לבדו עושה כל, והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש הבאות, מנביאיו או מאנשי חסידיו, ר"ל אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבאו דבריהם על כל פנים. אבל אם נשמע דבר מהם, נאמר הכל בידי שמים, כי הוא משנה מערכת הכוכבים והמזלות כרצונו, מפר אותות בדים וקוסמים יהולל [ישעי' מד], ונאמין שכל הבאות תהיינה אלינו כפי התקרבו לעבודתו כענין שהבטיח (ירמי' י) אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. ואמרו באחרון של פסחים (קיג ב) מנין שאין שואלים דבר מן הכלדיים שנאמר תמים תהיה עם י"י אלקיך. והכלדיים הם שארית האומה המתעסקת במלאכת הכוכבים הנקראים כלדיב"ש. ולשון ספרי אם עשית כל האמור בענין הרי אתה תם לי"י אלקיך. ופירוש זה שאסר הכתוב לשאול את העתיד מאוב וידעוני ומתים ומן מעונן וקוסם ואחרי כן צוה שיהיה לבנו תמים עמו יתב' באלה ולא נירא מדברי מגיד עתידה מן הנזכרים או מזולתם, אבל מן נביאו נדרוש ואלינו נשמע, כאשר יאמר בפרשה. וזה הוא תרגומו של אונקלוס שלים תהא בדחלתא די"י אלהך. וכן אמר הכתוב (תהל' קיט) יהי לבי תמים בחוקיך. ובמצוה הזאת נצטוה אברהם אבינו כאשר בא לכרות לו ברית ולתת לו זרע, אמר (לך יז ורמב"ן שם) התהלך לפני והיה תמים. כי מפני שהיה הוא זכור לטוב יסוד באמונה והחולק על הכשדים שהיו מייחסים כל הכוחות לשמש ולירח ולכוכבים, והוא ראה שיש עליהם יוצר ומנהיג. צוהו עוד להתהלך לפניו ולהיות תמים עמו, ולא יתן בלבו שיהא בזולתו שום אמת, ולא יסתכל בעניינם כלל, עם דעתו שיוצרם מנהיג אותם. אלא יהיה לבו אליו לבדו ית', כי הוא המצוה אותם והמסדר סדור מערכתם כרצונו, כענין שאמרו (שבת קנו א) צא מאצטגנינות שלך וכו'. זהו ענין המצוה הזאת. והזכירה בעל ההלכות וכתב (אות קמד) להיות תמים. ואולי חשב הרב שהיא צוואה כוללת המצות כולן ללכת בדרכי התורה, כענין שנ' (תהלים קיט) אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' ולכן לא הביאה בחשבוננו. והמתבאר מדברי רבותינו והנכון בכתוב הזה הוא מה שפרשנו בה בכאן.

אף שלא כל הראשונים מנו אותו במנין המצוות, אבל חז"ל למדו מפסוק זה כמה אזהרות:

שלא לשאול בחוזים בכוכבים וממגידי עתידות, שלא לשאול בגורלות.

וכן הובא להלכה בשו"ע (יו"ד סי' קע"ט ס"א) אין שואלים בחוזים בכוכבים ולא בגורלות: הגה - משום שנאמר: תמים תהיה עם ה' אלקיך (דברים יח, יג) (ב"י בשם תוספות דע"פ ובשם ספרי).

*

איסור גורלות

הפוסקים כתבו שבודאי אין בכלל האיסור לעשות גורלות בחלוקת רכוש, כמו שמצינו שהיו עושים במקדש, וכן כתב הג"ר שלמה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סימן סב) שאלת לבאר לך איך אנו נוהגין להטיל גורל בקדיש וכדומה, הא כתב הש"ך בשם התוס' דאין שואלין בגורלות. הנה דע כוונת התוס' הוי על מה ששואלין בגורלות על להבא מה יהי', כגון אם יחי' החולה או ימצא האבדה, וכה"ג על ענינים דלהבא אין לשאול, דכתיב תמים תהי' עם ה' אלקיך. אבל להפיס בין ב' ענינים לידע אם שייך לזה או לזה, זה ודאי מותר, ואין שייך בזה לומר תמים תהי' שהרי בבהמ"ק הי' מפייסין מי שוחט וכו', וכן שנינו במשנה ופוסקים אין מטילין וכו' ביום טוב, מכלל דבחול שרי להטיל גורל. וכן בקרא מפורש אך בגורל תחלק הארץ, ואיך מצוה הקדוש ברוך הוא לעשות דבר שלא כהוגן, ובע"כ דבכה"ג ליכא איסור גורל כלל. לכך להטיל על קדישים או כדומה לזה אין בזה מיחוש ופקפוק כלל.

והגרע"י זצ"ל בשו"ת יביע אומר ח"ו חו"מ סי' ד' האריך בזה שבודאי שבחלוקת ממון וכדו' אין לזה שייכות לציווי תמים תהיה. וכל האיסור הוא רק בעושה גורלות לדעת העתידות, האם יחיה החולה או ימות, מה יקרה לפלוני וכדומה.

*

המסופק בדבר האם מותר להחליט על ידי גורל

השאלה המצויה היא במי שאין בו חסרון 'בתמים תהיה', אולם אין בידו להחליט האם לעשות דבר פלוני או לא, ורוצה לבקש מהשי"ת שיעזרהו להחליט בזה, ומתחנן לה' שידריכהו בדרך הישרה, ומטיל גורל אם לעשות דבר פלוני, ומאמין שיקבל מן השמים בדרך זו את התשובה הנכונה. האם מותר הדבר?

וראיתי בספר היקר 'תמים תהיה' להגר"י הלל שסגר עלינו את הדרך, ונוטה לומר שהכל אסור. ומביא בדבריו שהרב יהודה רוזנברג רצה לחדש שכל האיסור שאסרו חז"ל גורלות מדובר דוקא בענין האסטרולוגיה שעל ידו נדע מזל ו'גורל' האדם. אבל גורל שנעשה ע"י פתקאות אין בו איסור.

והרב הנזכר מתיר בשלשה תנאים א. לשאול על ענין התלוי בידו לעשותו או לא לעשותו, ואינו תלוי בידי או בדעת אחרים, ולא במזלו או שאר גורמים שמיימיים, וכגון אם יסע למקום פלוני או לא וכדומה. אבל לא לדעת מה שיעשה בעתיד או מה שנעשה בעבר, או מעשיהם של אחרים, או אם יחיה או ימות אם יצליח או יפסיד וכדומה. ב.

שמקדים קביעת הסימן מראש על מנת לסמוך עליו, אבל לא על סימן הבא מאליהו המזדמן מעצמו. ג. וזה בתנאי שיתפלל על הדבר שמן השמים יעזרוהו לכיין אל האמת עיש"ב.

והגר"י הלל משיג עליו, וכותב: והנה חילוקו הנזכר אינו מסתבר, וגדולי הדורות מהראשונים עד האחרונים שהבאנו מדבריהם לעיל כולם הבינו ברוב פשיטות שהטלת גורל על ידי פתקאות, הוא הוא ענין הגורל שהזכירו בספרי, ואין לו שייכות לענין סימנים. וענין גורל שמיימי הוא הוא ענין חכמת הכוכבים והמזלות ולא גורל ואין צורך להאריך בדבר הפשוט.

ולגבי היתירו להשתמש בגורלות בשלשה תנאים וכאמור, נלע"ד דאפילו אם נסכים עמו דבאופנים שהתיר אין איסור משום תמים תהיה, מכל מקום אין שום הכרח שתוצאות הגורל יהיו לטובתו דוקא. ואף אם אכן נדבק ההשגחה בגורל, היינו לטוב ולמוטב, מאחר ששואל אם יקח אשה זו או לא, או אם יעשה עסק זה או לא, והתשובה כן או לא, והתוצאות בהשגחה, לטוב ולמוטב, ודו"ק. עכ"ל הגר"י הלל.

*

והגר"מ שטרנבוך שליט"א כותב (תשובות והנהגות ח"א סימן תנד) ושמעתי מחמי זצ"ל (הרה"ח ר' יעקב שכטר) שבכל דבר שהיו לו שני צדדים היה עושה לפי הגורל והיה אומר ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, ושאל לרבינו החזו"א אם מותר, והשיב לו דמותר ואין בזה חשש שאינו מקבל הדברים אלא כעצה. (בת' משיב נבונים כותב שכן נהג ע"פ אבותיו, רבוה"ק מזידיטשוב).

וכן מביא הגר"ג צינער שליט"א, ושמעתי מצדיקים שיאמר לפני עשיית הגורל הפסוק ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, ויתפלל להשי"ת לרמוז לו ע"י הגורל דרך הנכון. (נטעי גבריאל שידוכין ותנאים פ"ד הערה כ').

ובשו"ת משיב נבונים (עניני שידוכים ונישואין סי' ג') כתב לחדש שאם עושה גורל לדעת איזה שידוך נגזר עליו מן השמים אסור, שזה נחשב שעושה לדעת העתידות. אבל אם עושה רק בתורת פשרה להחליט איזה שידוך לעשות, מותר לעשות הגורל ולסמוך עליו.

והחילוק לא ברור כ"כ, ויתכן שרצונו לומר שאם רוצה לדעת באיזה שידוך יצליח נחשב כדורש בעתידות, ורק כששואל להשי"ת ידריך אותו מה לעשות אין זה כדורש בעתידות. אולם אף אם נאמר שאין בכל הנ"ל משום דורש בעתידות, ולא חסרון ב'תמים תהיה', אינו מובטח מן השמים שיקבל את התשובה האמיתית, שלא כל אחד זכאי לקבל תשובות מפורשות משמים. ואם ברצונו לבקש על ידי תפילה ורחמים, יכול לבקש אף ללא הטלת גורל שהקב"ה ידריכהו בדרך הנכונה במציאת השידוך וכדומה. שבעניני שידוכים רואים הרבה פעמים את ההשגחה הפרטית ביותר, כמו שאמר החזון איש שאף בימינו שההסתר כל כך גדול, בעניני שידוכים רואים את השגחת ה'.

מגיד עתידות

נשאלתי אם יש איסור להתעניין אצל רואה בכף היד בענין עתידות, כאשר מתכוון רק להתעניין סתם מחמת סקרנות, ולא מכוון מעשיו על פיו. וראיתי בתשובות והנהגות ח"א סי' תנ"ד שדן בזה. ור"ל שעיקר האיסור דווקא כשתולה עתידו בזה, ולא בחקירה בלבד, רק שאין ראוי להתעסק בזה. וז"ל שם: לכן נראה דאף שאין איסור לשאול ולחקור אצל המסתכל בכף היד, שיש יסוד בזה"ק פרשת יתרו "ואתה תחזה" שבגוף האדם בכפות אצבעותיו רמזים למעמדו ולמזלו, מ"מ עליו לידע שאצל עם ישראל הכל תלוי בתפילה ומעשים טובים, וגם נכריות אלו ידיעותיהן לא ברורות ולא מבינות בכף היד לגמרי, ומבלבלות בדברים שהם אמת ושקר יחד, וראוי שלא לשאול בהן כלל רק לסמוך על הקדוש ברוך הוא בעתידו, ובריבוי תפלה צדקה ומעשים טובים ירחם עלינו בעולם הזה בבני חיי ומזוני ונזכה לחיי עולם הבא. וראה עוד שם בח"ד סי' קצ"ו.

הנהגת הרבי הק' מסטריקוב זצ"ל בימי עברה וזעם

בזמן מלחמת העולם השנייה היה בעיר וילנא אדם שכונה בפי כל "מגיד עתידות", הפליטים שהגיעו לוילנא והיו מחוסרי כל מכל הבחינות, הלכו אליו לשמוע ממנו מה עובר על בני משפחותיהם, ומה יהיה בעתידם.

הפליטים שהלכו לאותו "מגיד עתידות" חזרו נפעמים, הוא ידע לומר להם פרטים אישיים ביותר, כך גם ידע לומר להם דברים שונים ומעניינים מאוד על מה שצופן להם העתיד. אחד המקורבים לרבי אברהם לנדא (לימים הרבי מסטריקוב) זצ"ל באותה תקופה, ניסה לדבר על לבו ללכת עמו אליו, אחרי שיחה ארוכה ונסיונות שכנוע ארוכים, פנה אליו הרבי ואמר "הכל הנני מבין, אבל איך הנך מסתדר עם דברי רש"י על הפסוק "תמים תהיה עם ה' אלקיך" הכותב וז"ל "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו" עכ"ל הזהב. כיצד הנך מסתדר עם דברי רש"י אלו", סיים הרבי זצ"ל את דבריו. גם בזמנים הנוראים ההם, דברי חז"ל ודברי רבותינו זצ"ל היו מכווני דרכו ומחשבתו הטהורה. (כוכבי אור עמ' תיד).

השלך על ה' יהבך

בין הכתבים שכתב הג"ר ברוך שמעון שניאורסון ז"ל (ראש ישיבת טשעביץ) בשנות האימה של מלחמת העולם נמצאו השורות הבאות: "ואם בשעה שהעולם נוהג כסדרו מדמה האדם את עצמו כמסייע לכביכול בהוצאתו לפועל גזירותיו בסידור חייו, עכשיו גלוי כי אין דרך רק להשליך עליו יהבו ולבחור במעשה הנרצה ברגע זו או אחרת, מבלי לעשות תכניות לזמן מרובה".

לחשוש לדברי מגיד עתידות

נשאלתי מא' ששמע בשם איסטרוולוג שעתיד להיות מפולת במניות הבורסה, האם מותר לו לחוש לזה. והשבתי להקל מכמה סיבות. א' עיקר האיסור ללכת לשאול איסטרוולוג. ולא לחוש למה ששמע, שאף בדבר ספק יש לאדם לחוש על כספו. נובבית יוסף ביו"ד סי' קע"ט מביא כן מתשובת הרמב"ן, שיש לחוש למה ששומע מהם, ורק אין לו לדרוש בהם]. מלבד שעצם ההשקעה במניות הוא דבר מסוכן ובכל חשש אדם פודה את מניותיו. ויל"ע עוד.

התמימות בעבודת השי"ת

הרה"ק רבי יחיאל מאיר מגוסטינין זצ"ל היה מתנהג בתמימות רבה, כשהיה נכנס לביהמ"ד היה מנשק את הפרוכת, היה משלם כסף לנער שיאסוף בכל יום את קטעי הגניזה מהרצפה, ומסדר את הספרים בביהמ"ד.

כאשר הגיע בפעם הראשונה לקאצק היה ירא פן לא יתאים בעבורו מנהגי חסידי קאצק, שכידוע לא ייחסו חשיבות לכל הדברים החיצוניים, וכל עבודתם היתה רק בפנימיות. אמר לו הרבי הקדוש: אין אנו מחדשים דבר, אנו רק מאירים לאדם את מה שהוא מכיל בעצמו.

(במקום אחר מובא בנוסח זה, היה ירא שלא יצטרך להניח את רוב זהירותו בכל דקדוקי המצוות. אמר לו הרבי מקאצק: אנחנו אין נוטלים מאומה מאחד, רק מאירים לכל אחד מה שיש אצלו. מי הים השלם - פרקי זכרונות עמ' יז, ושם בעמ' קעד מובא בנוסח זה: אנחנו רק מביאים לידי גילוי את הטמון בפנימיותו של האדם).

הוא הסביר את מנהגיו במשל: היו שני סוחרים קטנים בעיירה, שהחזיקו חנות, הצליחו בעסקם, אולם פרנסתם היתה דחוקה. נפל ברעיונם לגדול ולהתרחב, לפתוח עסק גדול בעיר הגדולה כך יוכלו להגיע לרווחים גדולים. אחד הסוחרים עמד וחיסל מיד את חנותו הקטנה, אולם השני השאיר את החנות בעיירה, ובנוסף לכך פתח עסק גדול. לבסוף העסק הגדול לא הצליח, הסוחר הראשון נשאר קרח מכאן ומכאן, אבל השני נשאר עכ"פ עם החנות הקטנה.

כמו כן בעבודת השי"ת, חסידות היא עסק גדול, ואפשר להגיע על ידה למדרגות רמות, אולם לא כולם מצליחים בזה, על כן אין להניח את הדברים הפשוטים שעושים בעבודת השי"ת מתוך תמימות, עכ"פ יישאר לו משהו. (מי הים השלם - פרקי זכרונות עמ' ח' אות י"ז).

כתב השפתי צדיק בצואתו: נא לגדור שלא להקשות שום קושיא על ריבון העולם, חותמו אמת ואין ח"ו סילוף בדינו. כן להכניס בלב זרעכם יחיו, לציית פרש"י על פסוק

תמים תהיה [התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו].

*

*

'וחובר חבר'

לא ימצא בך וגו' וְחֵבֵר חֵבֵר (יח, י-יא)

נחלקו הראשונים בגדר האיסור: דעת רש"י שהלאו הוא שלא לאסוף ולחבר ביחד כמה בעלי חיים. ודעת הרמב"ם שהלאו הוא הלוחש על הנחש ועל העקרב שלא יזיק,

לדעת הרמב"ם צריך להבין מה שהסתפקו בגמרא פסחים (י, ב) ככר בפי נחש האם צריך לשכור חבר כדי ללחוש עליו, ועל ידי כך יוציא החמץ מפיו ויבערו. ולכאורה לדעת הרמב"ם יש בזה איסור מה"ת.

בספר משנת חכמים ביאר שכל הספק הוא אם מחויב לשכור גוי כדי שילחש על הנחש. ויש שכתבו ששם הגמרא מתכוונת לסוג לחש שלא כדרך המכשפים, רק מדובר באדם שמומחה לדבר אל הנחש ולרתקו למקומו על ידי דיבורו, ובזה אין איסור חובר חבר.

וחשבתי שבודאי לדעת הרמב"ם הפירוש הזה מוכרח בגמרא, שהרי שיטת הרמב"ם שכל הכישופים והפעולות של חובר חבר הינם דברים בטלים, ואין בהם ממש, רק נדמה לבני אדם שהוא עושה משהו בדבריו. ואם כן כיצד יתכן לומר שהגמרא הסתפקה אם צריך להביא חבר לחבר את הנחש, הלא אינו יכול לעשות מאומה. וחייבים לבאר שכאן מדובר בסוג פעולה אחרת, פעולה טבעית, שעל ידה יוכל לרתק ולרסן את הנחש.

כעין הנזכר לעיל מצאתי לגאון המופלג ר"א פרייס בספרו משנת אברהם על הסמ"ג (עמוד רס), שם מבאר באריכות שלדעת הרמב"ם הכוונה בזה על פעולת ההיפנאזה, שבכך יכול להשתלט על אדם או בהמה וחיה, עד שהלה מאבד את דעתו העצמית, והוא ברשות המהפנט. והשוטים יכולים לטעות שזה כח אלילי, ויבואו לטעות אחרי ע"ז. לכן אסרה התורה לעשות פעולות אלו להטעות את בני האדם.

אולם כאשר יש בזה צורך לרפואה, או לצורך דבר מצוה, אין איסור בדבר. בפרט כאשר מסביר לכולם שאין פה כח נעלם ומיסתורי, אלא פעולת היפנאזה הנעשית על המהופנט, ופועלת עליו מרוב חולשת מוחו.

ובזה סרה קושיא שהקשה בעל משנת חכמים כאן מהא דאמרינן ככר בפי נחש צריך חבר להוציא או אין צריך חבר, בגופו אטררוהו רבנן בממוניה לא אטררוהו רבנן וכו'. אם כן כל השאלה אם הבעל הככר חייב להוציא הוצאות לשלם לחבר או לא. ואיך יעלה על הדעת לעבור בקום ועשה על איסור תורה כדי לקיים ביעור חמץ דרבנן, שהרי מיירי כשבטלו בלבן. והרב הנ"ל מחזיק קושיא זו לתמיה רבתי והאריך שם מאד.

ולפי הנ"ל אין כאן שום קושיא, שהרי בעל הכבר בא לשאול שאילה אם עליו להוציא ממון ולשכור חבר, היינו שיעשה פעולת ההיפנאזה על הנחש להוציא את החמץ מפיו. והוא וגם החבר יודעים מה טיבה של פעולה זו, שאין בה משום כח טמיר, אלא שפלוני החבר למד חכמה זו, ובודאי שאין בזה שום איסור, והשאלה היא רק אם חייב להוציא הוצאות על זה. עכת"ד.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

"המתחיל במצוה אומרים לו גמור"

בני עדות המזרח משכימים לקום מידי בוקר לאמירת סליחות במשך כל חודש אלול ועד ליום הכיפורים, וכפי המובא בטור סי' תקפא וז"ל: "ואמר רב האי מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול". וכ"כ הד"מ שם בשם הר"ן דיש נוהגים לקום לסליחות כבר מראש חודש אלול. והטעם כ' רב האי גאון שבר"ח אלול עלה משה למרום לקבל לוחות שניות וכנודע. והמאירי בחיבור התשובה ביאר בזה שכשם שאמרו חז"ל "דורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום" (פסחים דף ו ע"א), כמו כן ראוי להקדים שלשים יום קודם ר"ה להרבות בתפילה ותחנונים ולעורר הלבבות לתשובה, ועי' טעמים נוספים במשנ"ב וקיצו"ע וכה"ח שם.

כ' הרמ"א (סי' תקפ"ה ס"א) בשם הכלבו: "ויש מקומות נוהגים שהמתפלל סליחות יתפלל כל היום". וכ' המג"א: "אפילו ערבית, שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור (מעגלי צדק). ונ"ל דמטעם זה הוא קודם לאבל ולמוהל וליארצייט, ויש קצת ראייה לזה ממ"ש סי' קע"ד ע"ש דאפי' איכא דעדיף מיניה הוא קודם, ע"ש, עכ"ל המג"א. ובביאור ראייתו מסי' קע"ד ביאר המחצה"ש וז"ל: "במג"א שם סקי"ז כתב אותו שבירך על היין שלאחר המזון, אם הביאו המוגמר קודם ברכהמ"ז זכה המברך על היין לברך גם על המוגמר משום המתחיל במצוה וכו', ואפי' איכא דעדיף מיניה. א"כ ה"ה הכא, אע"ג דלענין תפילה אבל ויא"צ ומוהל דינם כעדיף מיניה, מ"מ טעם שהמתחיל במצוה וכו' דוחה עדיפות דידהו", עכ"ל.

ודברי המג"א כפשוטם תמוהים ביותר, דאמאי אמרי' דהמתחיל במצוה אומרים לו גמור לענין ש"ץ דסליחות ולא לש"ץ שמתפלל בכל יום שחרית, שיתפלל גם את יתר התפילות משום שהמתחיל במצוה. וביותר קשה שמהו הקשר בין מצות הסליחות למצות התפילות ומאי שייכא ביה כלל "המתחיל במצוה", וצ"ע. והנה מקור מנהג זה יסודו בכלבו (סי' ס"ה) שכתב: "יש מקומות שנהגו שמי שמתפלל באשמורת יתפלל אמש ערבית וגם מתפלל בבוקר שחרית". והנה לדבריהם מתפלל ערבית שקודם הסליחות ולא ערבית שלאחריה וא"כ תימה מאי שייכא ביה "המתחיל במצוה אומרים לו גמור", אחר שעדיין כלל לא התחיל במצות הסליחות הנאמרים רק באשמורת ולא לפני מעריב כמובן.

ואכן הא"ר כ' דמדברי המג"א משמע דמתפלל מעריב דאחרי יום הסליחות והקשה דבכל בו נקיט דמתפלל ערבית שקודם הסליחות, וביאר המחצה"ש דהד"מ והכלבו דסברו דאין הטעם בזה משום "המתחיל במצוה", ממילא כ' דמתפלל ערבית לפני הסליחות, ואילו המג"א שכ' בשם מעג"צ שטעמו משום "המתחיל במצוה", ע"כ מתפלל מעריב

שלאחריו. [והחת"ס בהגהותיו כ' עהנ"ל דלדעתו נראה דערבית שלאחריו שייך שפיר למנחה שלפניו, מפני שהוא נגד איברים ופדרים שניתותרו מתמיד של ערב שהיא תפילת ערבית, עכ"ל]. וחזי' מהכא דהכל בו והד"מ ג"כ לא סברו דהטעם במנהג זה שייך ל"המתחיל במצוה".

ואכן בשו"ת בנין שלמה (סי' לז) האריך לחלוק ע"ד המג"א ופי' בטעם המנהג דהוא כמו דמצינו במגילה כ"ד ב' דהמפטיר בנביא עולה לתיבה כדי לפדותו שעלה רק למפטיר, וכדמצינו ביומא כ"ב א' דכהן גדול שזכה בתרומת הדשן זכה גם בסידור המערכה, כדי לפצותו על שזכה בעבודת הלילה שאינה חשובה כ"כ, ה"ה גם הש"ץ דסליחות זוכה לפיצוי על שעלה רק לסליחות וע"כ מתפלל גם שאר התפילות. וע"י שו"ת תשובות והנהגות (ח"א קט"ו) טעם חדש בזה, ודלא כהמג"א, ודברי המג"א צ"ע. והלבוש והא"ר כתבו שכל דין המג"א נאמר רק בזמנם, שדרכם היה שהמתפלל בסליחות מתענה באותו היום, ואם יתפלל הש"ץ כל התפילות כדרכו תמיד, יכבדו עליו התעניות, ולכן נהגו שמתפלל הסליחות, שבלא"ה צם, יהיה שליח ציבור.

והנראה בזה דהנה הלבוש כ' גבי אמירת קדיש תתקבל בסליחות, וז"ל: "אע"ג שבכל ימות השנה אין אומרים "תתקבל" אלא אחר תפילת י"ח וכו', שאני סדר הסליחות שנתקנו כולם על סדר התפילה של כל היום, כי הפסוקים שקודם הסליחות הם כנגד פסוקי דזמרה, והסליחות עם י"ג מידות שאומרים בין כל אחת לאחת הם במקום תפילת י"ח, שעיקר התפילה הוא י"ג מידות, ואח"כ נופלין על פניהם כמו אחר כל התפילות, ולכך אומרים אחריהם ק"ש עם "תתקבל" כמו אחר גמר כל תפילות השנה", עכ"ל. ויל"ע האם פי' כוונתו ז"ל הוא דסליחות שייכים לתפילת כל היום וע"כ נתקנו כסדר תפילות כל היום, א"ד דסליחות והתפילות אינן קשורות זל"ז ורק הסליחות עצמן נתקנו כצורת וסדר התפילות. ואמנם א"נ כלשון ראשון, אזי שפיר י"ל דזוהי כוונת המג"א, דהסליחות וג' התפילות שביום הינם מקשה אחת, וע"כ שפיר ישנו קשר בין ש"ץ דסליחות לש"ץ דכל התפילות, ולאפוקי ש"ץ דשחרית שבכל יום, שאין בין מצות למצות המנחה מאומה ולכן אינו ניגש להיות ש"ץ גם במנחה, וא"ש.

ויתכן לבאר בד' המג"א ביאור חדש ומחודש. והוא דגם המג"א לא סבר דעיקר טעמא דהש"ץ דסליחות ממשיך התפילות הוא משום "המתחיל במצוה אל"ג", דהרי הוא דבר שאינו מסתבר וכמשנ"ת. אלא דעצם זה שהש"ץ דסליחות מתפלל גם שחרית ומנחה, הוא מהטעמים המובאים בלבוש ובבנין שלמה וביתר הספרים המבארים הטעם, והמג"א לא איירי בזה ולא חולק על טעמיהם. ואולם מש"כ המג"א טעמא דהמתחיל במצוה, אזיל לתחילת דבריו דכ' דהש"ץ מתפלל גם ערבית. ולפי"ז מה דמתפלל שחרית ומנחה, הוא מטעם הלבוש, (שלא רצו להקשות על הש"ץ הרגיל ולהתענות וכנ"ל) או מטעם הבני"ש (שמקבל תפילות אלו כפיצוי, וכנ"ל), ואולם הוסיף המג"א בשם המע"צ דמכיון וכיבדוהו בהני תפילות, מוסיפים לו גם מעריב משום דהמתחיל במצוה. אך מכיון ולתפילות עצמן יש קשר, וכמש"כ החת"ס דמעריב נתקן כנגד אברים ופדרים דמנחה, ע"כ המתחיל במצוה שחרית ומנחה, ממשיך להתפלל גם מעריב. וע"ז הביא המג"א ראייתו מסי' קע"ד

דמצינו שם דאותו שבירך על היין, אע"ג דאיכא עדיף מיניה, כיון שהתחיל בברכות אחרונות גומרן (כ"ה לדעת רש"י ותר"י) או שאותו שבירך המוציא, מתכבד גם בברכת המוגמר (לד' הגאונים המובאים שם במג"א).

ואמנם צ"ל דשאני הש"ץ דשחרית ומנחה דכל יום דלא אמרי ביה "המתחיל במצוה" גבי מעריב, כיון דלא היה ענין מיוחד לכבדו בתפילות אלו, אך ש"ץ דסליחות שהיה מנהג מפורש ונצרך לכבדו ביתר התפילות, הוי כמי שכיבדוהו בפירוש לברך על המזון דמברך גם על המוגמר, ואכתי הדבר צ"ב.

*

אלול - חודש הנקיון

מוישה נכנס באחד מימי 'בין הזמנים' לבית הכנסת "שבת אחים" ופגש את מנחם המנקה, אוחו בידו האחת במטלית רצפת ובידו השניה במקל ספונזיה. מוישה מביט במנקה ורואה כיצד הוא מקרצף את הרצפה, מנסה להסיר בכל כוחו את שכבות עטיפות הסוכריות, שהותירו הזאטוטים מחלוקת ממתקי "אבות ובנים". המנקה הרים עטיפות ממתקים, קילף מדבקה סוררת של תמונת רב פלוני, שאחד הילדים הדביק בטעות על הרצפה, במקום באלבום התמונות, וניקה את הרצפות.

מוישה, שחמל על גבו הכפוף של מנחם, שהיה יהודי מבוגר, טפח על שכמו ושאל בחביבות: "שלשום נערך בבית הכנסת מעמד סיום מסכת תמורה והרצפה שלאחרי החגיגה היתה שחורה. אמש למדו כאן ילדים ואבות במסגרת "אבות ובנים" ומחר, לאחר שתנקה שוב ביסודיות את המסדרון וחדרי בית הכנסת, יגיעו שוב הילדים וילכלכו. אז למה לטרוח כל כך הרבה, כשמחר תנקה הכל שוב?!"

הביט מנחם המנקה במוישה בארשת פנים לא מבינה בעליל. "תמה אני עליך, שיהודי פיקח אתה. נכון שמחר שוב ילכלכו הילדים את האזור. אך לולי הניקיון היומי שאני מבצע, לולי שלאחר ה"סיום" עמלתי לנקות את הרצפות, ואילמלי שביום אתמול טיטאטתי שוב את הרצפה, היתה מצטברת לה אשפה כפולה ומכופלת ואיש לא היה יכול להיכנס כך לתוככי בית הכנסת".

באלול, כך קיבלנו מתנה מופלאה מהקב"ה, אנו מנקים את הליכלוך הרוחני השנתי שלנו, מסירים את הררי האשפה שהצטברו בתוככי לבבנו, מטפלים בחורים ובסדקים שהצטברו באמצעות דבק-גבס פנימי, צובעים מחדש את חדרי הלב, מזמינים אינסטלטור לתיקון סתימה שכוחה, מוסיפים נורה במרפסת, במקום זאת שנשרפה, והנה אור חדש מאיר על ביתנו, דף חדש נפתח לו, ואנו יכולים להתחיל שוב מהתחלה, כשהכל כל כך נקי, כל כך מואר.

כל יהודי מתרומם בתקופה נפלאה זו, מי יותר ומי פחות. גם אם לא זכינו, בעוונותינו, להפוך ממש את עורינו ולהיהפך לבני אדם שונים בתכלית השינוי, הרי כל יהודי מתקדם בחודש אלול, מוסיף קבלות טובות, חיזוקים לנשמה. באלול הרי חוטאים פחות, מקפידים

יותר, לומדים ומתפללים טוב יותר, מברכים בקול ובכוונה, מכבדים יותר איש את רעהו ומשתדלים בכל הכוחות להיכנס טובים יותר לימי הרחמים. גם אם ישנן נפילות, ימים פחות טובים, עדיין כל אחד יודע בעצמו שהאלול שלו אינו נראה ככל ימי השנה. אלול זה אלול...

*

עבודת ימי הרחמים מורכבת מהתקדמות של שלב אחר שלב, כשבכל שלב - מתקרבים ומתעלים יותר. לא תמיד החיזוק מגיע בבבת אחת וברגע אחד. לפעמים זה לוקח זמן. מרן החזון איש זצוק"ל אמר, שכשיהודי מנסה להתקדם, מכווין יותר בתפילה, חושב יותר על הקב"ה, אזי הקב"ה פותח לו לפתע את הלב, לפעמים רק באמצע אלול, לפעמים רק מיום הכיפורים, ולעיתים רק מתפילת נעילה, הנועלת את היום הקדוש, ואז היהודי מצליח לבקוע בקיעים בנשמתו ולבקוע רקיעים.

הגרא"מ לפידות זצ"ל, רבה של ראסיין, מביא בספרו דברי אמת בשם אדונינו הגר"א ז"ל, שהרגע הקשה ביותר לנשמת האדם, הוא הרגע שלאחר פטירתו. אז מראים לו מצד אחד את כל עינוגי גן העדן, אותם הוא הפסיד בגלל שלא עמל בקיום המצוות וכילה מאות שעות מחייו לבטלה, ומצד שני, את עונשי הגהינום, אליו הוא צועד כעת כדי להיענש על עוונותיו. הנשמה רואה עד כמה האדם היה יכול להשיג בתענוגות הנצחיים של גן העדן, אם רק היה רוצה ומשקיע יותר, איזה שכר עצום שאין כמותו מקבלים בעולם הבא על כל מעשה מצוה שקל לעשותו, והנשמה מתייסרת ביסורים נוראיים ומוכנה ללכת לגיהנום ולקבל עונשים קשים ומרים, רק אם יתנו לה להתענג בסוף התהליך בגן העדן. אך לא, כעת מאוחר מידי. הדלתות נסגרות. על מה שהכנו בעולם הזה, נקבל שכר נצחי מופלא, שאין לנו שום שמץ של קמצוץ השגה בו, ועל מה שלא התייגענו ועמלנו - פשוט נפסיד. כל רגע טוב בחיינו, המוקדש למצוות ולא לעבירות, מעשיר את קופת ה"להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו" הנצחי שלנו.

אז נכון, אולי אינני מרגיש עדיין את כל מה שצריך להרגיש באלול. להיפך, אני מרגיש ממש רגיל, כמו באמצע חודש שבט. האם זה טוב? ברור שלא. האם אינני צריך כבר להרגיש שדי' אלול זה לא ד' בטבת? ברור שכך עלי להרגיש. אך מה עלי לעשות בינתיים, עד שהרגשות האלויליים הנכונים בא יבואו?

עד אז, פשוט, אעשה עוד ועוד מצוות.

חז"ל (ויק"ר פרשת אחרי) אמרו: "אם עשית חבילות של עבירות, עשה כנגדם חבילות של מצוות". אתה מרגיש רחוק או קרוב, האלול שלך דומה לתמוז? לא משנה כעת. אל תתעסק עם ההרגשות. תעשה מה שצריך לעשות. יש לך חבילות של עבירות? תכין מולם חבילות של מצוות. יש לך משפט בעוד 3 שבועות? אז תכין עוד חבילות של מצוות למשפט. את התחושות תשאיר לזמנים אחרים. ואל דאגה, גם הם יבואו.

ומה יהיה בחודשים שאחרי? איך אחזיק מעמד בהתחזקותי הרוחנית בחשוון, בכסלו ובאייר? אל תתעסק עם זה כעת. כעת תתרכז בחודש האיכותי השנתי שלך, חודש אלול.

גם אם בסופו של דבר יתברר, חלילה וחס, שאחרי ימי הרחמים לא הצלחת להפוך לחלוטין לאדם אחר, הנה בכל זאת הרווחת חודש- חודשיים שלמים של עשייה רוחנית נפלאה, שתשנה את כל המאזן השנתי שלך לטובה בראש השנה הקרוב ושעליהם תקבל גם שכר עצום בעולם הבא. ואם תהיה טוב גם באלול- תשרי הבא וגם באלול- תשרי שלאחריו, נמצא שבכל שנה ושנה במהלך חייך, יהיו לך חודשיים מתוקים מאד למאזן הכללי.

לא כדאי?...

(לע"נ הטהורה של סבתי מרת אטה הברה"ח רבי יעקב צבי ע"ה. נלב"ע ער"ח אלול)

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב **הדרך להגיע לתשובה בת קיימא**

לקראת ימי התשובה, ארשום הרהורים שעלו על ליבי, אולי יועיל הדבר במידת מה לי ולבני גילי:

הנה בכל שנה בימי אלול ועשי"ת ויו"כ כל איש ישראל כשר וישר מקבל על עצמו לשוב בתשובה בשלימות מכל נדנוד חטא, ולהיטיב ולהישיר את כל מעשיו ודבוריו ומחשבותיו, אכן מה נאמר ומה נדבר, לב יודע מרת נפשו, כמה באמת נשאר מכל זה כמה שבועות אחרי יום כיפור?

ולפ"ז מתעוררת מאליה שאלה מרה ונוקבת, קשה וחמורה, האם אכן יוצאים אנו ידי מצות תשובה? אם אכן תוך זמן קצר לא נותר רושם מימי התשובה וכי אין זה אות שהתשובה לא היתה אמיתית? וכי יתכן הדבר שאדם שב בתשובה שלימה בכל שנה ושנה מחדש ואח"כ נופל שוב? הלא הוא הדבר אשר דיבר משה רבינו הרמב"ם פ"ב מהלכות תשובה ה"ב שאחד מתנאי התשובה הוא שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם.

ואמנם ידוע מה שכתב בספר בית אלקים להמבי"ט שאדם ששב בתשובה בלב שלם על עון מסויים ולאחר מכן נכשל בחטא זה שוב מ"מ לא הפסיד את תשובתו הראשונה, כי באותו הזמן שב בתשובה בכל לבו ועכשיו יצרו נתגבר עליו שוב, אך פשוט דזה דוקא באופן שבאותה שעה שחזר בתשובה מאס בחטא לגמרי והיה ברור לו שגם אם באמצע השנה יגיע לידי אותו נסיון ממש לא יכשל בזה, ורק אחר זמן חזר לסורו, אך מי שגם באותה שעה שבוכה ומצטער על החטא יודע בסתר לבבו יודע שכפי הנראה לא תחזיק התשובה מעמד למשך זמן רב, ודאי אין זה נחשב לתשובה כלל.

אכן דעת לנבון נקל שקשה לאדם לעמוד נגד טבעו, וכדי לשנות מה שהורגל עד עתה לא די בקבלה בעלמא ובהתעוררות זמנית, כי טבע כל דבר לשוב אל טבעו, כקפיץ החוזר למקומו וכמים הרוותחים השבים אל קרירותם, וכן הדבר כאן, ימי התשובה הם התעוררות זמנית, אך אחריהם שבים ובאים הימים הרגילים וכל אשר בהם, יציאות לקניות, לקופ"ח, לבנק, לטיולים וכדו', מקומות שהאווירה בהם הפוכה לגמרי משל הימים הנוראים, אם כן מה הפלא שהתשובה לא מחזיקה מעמד? הלא זה ממש כמו להעביר סיר מהאש למקרר ולצפות שישאר חם!

כדי להשתנות באמת לא די ברשימת קבלות, לא די בהתעוררות חולפת והתלהבות חד פעמית, הדברים האלו טובים מאוד, אך לא זו היא התשובה, לא מינייה ולא מקצתיה! חייל היוצא לקרב צריך לעבור תחילה אימונים רבים ומפרכים, לא די שילמד בעל פה את כל הכללים והטקטיקות ויקבל על עצמו בלב שלם ליישם את הכל בשדה הקרב.

אדם הרוצה ללכת על חבל דק צריך לעבור אימונים רבים, לא די בכך שיקבל על עצמו ללכת רק ישר בלי להניע שוב אבר לימין או שמאל.

התשובה האמיתית היא מהפך באישיות! התשובה היא העלאה של שיעור קומתנו הרוחני יותר מכפי שהיה עד עתה, התשובה היא לשוב אל ה', להיות אדם נעלה יותר, מחושל יותר, כמו שלא יעלה על הדעת לצאת למלחמה בלי להיות מאומן היטב, ובלי ההגנה והתחמושת הנדרשים, כך אי אפשר לצאת למלחמת החיים בלי הכוחות והכלים הנדרשים לעבור בשלום את כל הנסיונות העומדים בדרכינו.

עלינו אפוא לקבל על עצמינו בעיקר להתעלות ולהתרומם, וכל השאר יהיה בס"ד פועל יוצא מכך, כמובן שצריך גם חרטה ווידוי וקבלה על כל חטא וחטא, אך עיקר הקבלה צריכה להיות ההתעלות הרוחנית, שהיא הערובה על כל השאר.

כעת השאלה הנשאלת היא כיצד יוצרים את ההתעלות הרוחנית, מהי אכן הדרך להפוך את אישיותנו ולרומם את שיעור קומתינו.

ובאמת הדברים הללו פשוטים וידועים, גם אם קשה עלינו להודות בזה, הרי כל אדם החפץ בחינוך בניו ובנותיו הקטנים יודע שלשם כך צריך לשלוח אותם למוסדות חינוך טהורים וראויים, ולהשגיח עליהם שיתחברו רק עם חברים טובים ושיקראו וישמעו רק דברים טובים וכשרים, ואף אדם שפוי לא יעלה על דעתו שדי בכך שפעם בשנה ינאם בפניהם נאום חוצב להבות על חובתם בעולמם עד שיקבלו על עצמם בלב שלם לעשות את הטוב ולחדול מהרע, ובשאר ימות השנה יוכלו להסתובב ולראות ולשמוע ככל אשר תאוה נפשם.

הרי לנו שברור וגלוי וידוע לכולנו שסביבתו של האדם משפיעה עליו השפעה מכרעת לכל ימי חייו על עיצוב דמותו ואישיותו, על מדותיו ועל דעותיו, בין אם ירצה בין אם לא ירצה, אלא שמשום מה לב האדם נוטה לחשוב שכלל זה נכון רק על ימי הילדות והבחורות, שאז האדם מעצב ובונה את אישיותו, אך בבגרותו יש לו כבר 'אישיות מוצקה' והוא כבר יודע מה הוא רוצה מעצמו, והסביבה כמעט לא משפיעה עליו.

אך באמת לא רק חברות הפירסומת יודעים כמה אין זה נכון, אלא גם כל אחד ואחד בתוך תוכו יודע זאת היטב, האדם מושפע מאוד מסביבתו לאורך כל ימי חייו, וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות דעות ה"א: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמוד ממעשיהם" וכו'.

גם מי שדעותיו מוצקות ביותר מושפע מסביבתו במידה רבה בלי משים, המחנכים הגדולים של האדם לטוב או למוטב הם עיניו ואזניו.

הלך רוחו של האדם נמשך מאוד מאוד אחר חושיו והרגשותיו, האדם מושפע מכל מה שהוא רואה, שומע, חש, מרגיש, האדם מושפע בעיקר מהחצוניות, מהכח, מהעושר,

מהעוצמה, לא מהפנימיות, מהאמת, מהצדק, כי עיקר ההשפעה היא לא מההגיון אלא מההרגשה, האדם מתפעל ממראה עיניו יותר מהבנת שכלו.

ניקח לדוגמא את תופעת עישון הסיגריות, נתאר לעצמינו שמשרד הבריאות היה מדווח שיש חשש סביר שבתוך כל אלף סיגריות יש סיגריה אחת ממולכדת! הרי ודאי וברור שבמצב כזה כל האנשים השפויים בדעתם לא היו מעיזים לנגוע בסיגריה, והרי כבר הוכח בבירור שהעישון מעלה פי כמה וכמה את הסיכון לחלות בסרטן, מחלות לב וכלי דם, שבץ מוחי, ועוד, וידוע לכולם כמה סבל וחרדות והוצאות כספיות יש מחמת כל מחלה כזו הן לחולה והן לכל משפחתו ומקורביו, ורוב המעשנים הקבועים אכן מתים בטרם עת, אבל אף על פי כן עדיין יש רבים המעשנים, ולכאורה הוא פלא נשגב, איך מפני חשש של 0.10% כולם רועדים, ומפני חשש של 60% לא?

התשובה היא שהחשש הרפואי אם כי הוא גדול הרבה יותר מכל מקום אינו מוחשי, אך חשש המילכוד אף שהוא קטן מ"מ הוא מוחשי ביותר, וכמה סיבות לדבר: א. החשש הרפואי אינו 'כאן ועכשיו' אלא רק לטווח ארוך. ב. התפוצצות סיגריה על הפנים מאיימת על הדמיון הרבה יותר ממחלה איטית וממושכת. ג. הקשר בין הסיגריה והמחלות לא נראה לעינים. והסיבה הרביעית והעיקרית היא: **הסביבה!** כן! פשוט האדם רואה שהעישון נחשב בחברה לדבר נורמלי ומקובל, וממילא אינו 'מרגיש' שהוא עושה בזה דבר רע ומטופש, הוא יודע זאת היטב, אך אינו מרגיש.

בזמן הרמב"ם המשפיעים העיקריים על האדם היו אנשי סביבתו, אולם בימינו נתחדשו עוד סוגי השפעות סביבתיות חזקות שלא היו בעבר, כיום יש הרבה מאוד חומר קריאה, ספרים עיתונים וכיו"ב, ובעוד שבעבר עיקר מטרת הכתיבה היתה העברת מידע בעלמא, הנה כיום עיקר אומנות הסופרים היא לכתוב בשפה מושכת וציורית מגרה ומעניינת, אשר יש לה השפעה עזה מאוד על נפש הקורא, ועל כל אלו נוספו גם כלי התקשורת והסרטים למיניהם, שכח המשיכה והגירוי שלהם הינו איום ונורא, ומידת השפעתם על חושיו ודמיונו של האדם היא חזקה ואגרסיבית יותר מכל דבר אחר בעולם, כלי הנשק החזקים ביותר כיום הם העיתונות והתקשורת וחברות הפרסומת והקמפיינים למיניהם.

ואם צריך האדם לפרוש מסביבה רעה, כל שכן שעליו להתרחק כמטחוי קשת מחומרי קריאה ושמיעה וראיה שנוצרו על ידי אנשים המקולקלים בדעות ומידות, וגם אם לכאורה נראה שאין כל פסול בתוכן הדברים, מ"מ האוירה הנושבת מתוכם משפיעה מאוד.

והמסקנא הפשוטה העולה מכל זה היא, שאדם החפץ לתקן ולהיטיב את אפיו, את הלכי רוחו ונטיות לבו, עליו להקפיד על כך שיהיה כמה שיותר זמן בסביבה בעלת השפעה חיובית, במקום ששורה בו אוירה של יראת שמים טהורה, אוירה של שאיפה לחיי נצח ולא לחיי שעה, אוירה של הערצה לקנייני נצח רוחניים עליונים, ולא לקנייני שעה חמריים ושפלים.

מהו באמת הטעם שהאדם מושפע כ"כ מחושיו והרגשותיו יותר מההגיון הצרוף והישר? אולי יש לפסיכולוגים הרבה הסברים נכונים, אך ההסבר הפשוט והמסתבר הוא שחושיו של האדם פועלים עליו ברצף כל הזמן, בכל יום, בכל עת, בכל שעה ובכל רגע, בכל רגעי חייו של האדם (מלבד זמן השינה) האדם חש ומרגיש, רואה שומע טועם מריח וכו', וכל ההרגשות והמחשבות הספונטניות משפיעות השפעה תת הכרתית מכרעת על אפיו ותכונותיו של האדם, על הלך רוחו והשקפת עולמו, ולעומת זאת ההגיון הישר אינו פועל על האדם אלא ברגעים הבודדים שהאדם מקדיש מזמנו לעיון והתבוננות, (גם אם נאמר שהשפעת השכל הישר על האדם חזקה לא פחות מן הדמיון, דבר זה משתנה מאדם לאדם), מכל מקום ודאי וודאי שהשפעה רצופה של כל יום וכל שעה גוברת בנקל על השפעה שמופיעה רק לעיתים רחוקות ורק לכמה דקות.

עיני הבשר וכלי החושים רואים רק את הנהגת הטבע, הבורא האמיתי הוא ק-ל מסתתר, אינו ידוע מכח החושים אלא מכח השכל, אמיתת התורה והמצוות לא ידועים מכח החושים הגשמיים רק מכח השכל, מכח ההגיון הצרוף ורגשי הנשמה האלקית, אבל החושים משפיעים הרבה יותר מהם!

אם כן אפוא מתבקשת לנו בזה מסקנא נוספת: שאדם החפץ לשפר ולעצב את תכונות נפשו, את הלך רוחו ונטיית לבו, עליו להרבות יותר ויותר בהתבוננות אודות מהות העולם ותכליתו, ומהות האדם ותעודתו, אודות מעלת העושר האמיתי והנצחי לעומת העושר המדומה והחולף, לחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה, להתבונן ולהכיר מי הוא בעל הכח האמיתי בעולם ומי המה אשר כוחם וגבורתם הם כציץ נובל וכחלום יעוף, וככל שירבה להתבונן ולעיין בזה יצטייר הדבר היטב בשכלו ובדמיונו, עד אשר יחוש וירגיש את הדברים באמת כאילו רואה הוא אותם במו עיניו.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

איסור קוסם - תיקשור עם כוחות רוחניים

לא ימצא בך מעביר בְּנוּ וּבָתוּ בְּאֵשׁ קָסָם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף (יח, י)

בדורינו, דור התמורות והבלבול, צץ לו מקצוע חדש (עדין בציבור החופשי..): "מתקשרת". אנשים שונים מציעים את שירותיהם וטוענים שיש ביכולתם לתקשר עם נשמות מעולם החיצון, ועל ידי זה להגיע למידע נסתר וכן לתת עצות שונות לפונים אליהם. ונראה כי אותם מתקשרים אינם יכולים אלא להגיע לתיקשור אלא עם נשמות הנמצאות בכף הקלע בלבד (העולות גם ב"סיאנס"), ויותר מסתבר כי אותם מתקשרים מצליחים להגיע לחיבור עם שדים וכוחות טומאה, ודרכם מצליחים להגיע למידע אותו הם מבקשים.

האיסור העיקרי השייך בדברים אלו, וכן בכל דבר שעניינו חיבור לכוחות רוחניים כדי להשיג מידע (כגון תישאול מטוטלת ומיבדק שריר, המצוי מאוד באבחונים של מטפלים לשיחרור חרדות, כפי שנתבאר במאמרינו בגליונות אספקלריא בשנים קודמות), הוא איסור קוסם, המתבאר בפרשתינו. ומאחר שאיסור זה לא נתבאר כראוי בדברי השו"ע ובפוסקים, ואינו מוכר לציבור עד שיש החושבים כי הקשר ל"קסם" הוא הקוסם העושה זריזות ידיים בקייטנות (שאלה השייכות בכלל ל"לא תנחשו"), ראינו להרחיב מעט את היריעה באיסור זה. (מתוך ספרי החדש שו"ת ויען יוסף ח"א סי' כ"ב, שם נתבארו הדברים באורך וברוחב. כמובן שאנו מרחיבים ומבארים כאן רק לאו זה, אך פשוט שיש בעניינים אלו עוד איסורים ולאויין נוספים כמבואר שם).

איסור "קוסם" נזכר בתורה בפרשת שופטים בה נאמר: "לא ימצא בך מעביר בְּנוּ וּבָתוּ בְּאֵשׁ קָסָם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף".

ופרש רש"י: "איזהו קוסם, האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך. וכן הוא אומר, עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו" עכ"ל. רש"י עדין לא ביאר לנו, כיצד האוחז את המקל חושב לקבל ממנו את התשובה, ומדוע מוגדר הדבר בגדר "קסם". לפיכך, כדי להבין זאת יותר, נכנס פנימה יותר לראות כיצד רבותינו הראשונים הבינו את גדר האיסור.

הרמב"ם בספר המצוות (ל"ת מצוה ל"א), והחינוך (מצוה תק"י) מבארים, כי שם "קוסם" יפול על כל אדם המנסה להשיג תשובות לשאלותיו באמצעות חיבור לכוחות רוחניים. החיבור לאותם כוחות, נעשה באופן שהאדם מתרכז היטב במחשבתו, ועל ידי ריכוז המחשבה הוא "מתחבר" פתאום לאיזה כח שעל ידו הוא ישיג תשובה למה שביקש.

וזה לשון החינוך: "וכתב הרמב"ם ז"ל, שענין הקסימה הוא המניע כחו ומחשבתו לחשוב במין ממיני התנועה, כאשר יעשו בעלי הכחות כולם, שיגידו מה שיתחדש קודם היותו, ואמנם יתאמת להם זה בהיות כח המחשבה והשיעור מהם חזק מאד. פירוש לפירושו,

כלומר שמתבודדים במחשבתם וקובעים כל הכוונה וכל ההרגש שלהם על אותו הענין שיחפצו לדעת, ומתוך ההתבודדות והקביעות החזק והתפשטות כל המחשבה מכל עניני העולם הגופני **תתערב נפשם עם הרוחניים** הקולטים העתידות הקרובות כידוע בין החכמים" עכ"ל. (החינוך שם מסביר שלכן ידעו רק את העתידות "הקרובות" ולא את הרחוקות).

מדברי הראשונים רואים עוד, שבמשך השנים היו הרבה מעשים ואופנים שפיתחו הגויים, בכדי להגיע למצב של חיבור לאותם כוחות רוחניים, ונסקרום בקצרה:

התבודדות במדברות - "ואלה בעלי הכחות אין פעולתם בענין הזה שוה, כי יש מהם שיתבודדו במדברות לחשוב בזה" (לשון החינוך).

הכאות במטה לאדמה - "והנה מהם מי שיכה במטה אשר בידו בארץ הכאות תכופות ויצעק צעקות משונות ויעזוב מחשבתו ויביט לארץ זמן ארוך עד שימצאהו כמו עניני חולי הנופל ויספר מה שעתיד להיות. וכבר ראיתי זה פעמים בסוף המערב" (לשון הרמב"ם). ובשו"ת נחלת שבעה (סי' ע"ו) הוסיף ע"ז: "וכמדומה לי שמזה המין עודנו אשר הם היום באינגילנד האומה הנקראים קוואקין" ע"כ.

צורות בחול - "ומהם מי שישטח החול ויעמיד בו תמונות. וזה הרבה מפורסם במערב" (הרמב"ם). ולשון החינוך: "ויעשה בו צורות".

אבנים בעור - "ומהם מי שישליך אבנים דקים ביריעה מעור ויאריך לעיין אותם ואחר כך יספר דברים. וזה ידוע ומפורסם בכל מקום שהלכתי בו" (הרמב"ם).

גרגירי שעורים בעור - "ומהם מי שיעשה מלאכה זו בשעלי שעורים וגרגיר מלח ופחם מעורב בו, וזה מפורסם בינינו יעשו אותו תמיד לעינינו הישמעאלים והישמעאליות" (לשון החינוך).

חגורת עור בארץ - "ומהם מי שישליך אזור עור ארוך בארץ ויסתכל בו ויודיע הנסתרות" (הרמב"ם שם).

קילוף הקיסמים - "יש כשיוצאים לדרך בודקין בקסמים קודם צאתם ולוקחים קסמים מעץ ומקלפין אותם מצד אחד ומצד השני מניח הקליפה ולוקח הקיסם וזורקו מידו וכו', ועדיין עושין כן בארץ אשק"לבוניא. ועל שם הקיסמים נקרא קוסם קסמים" (סמ"ג לאוין נ"ב, ועי"ש שמפרט).

רבותינו הראשונים מבארים, כי באמת אין הבדל בעצם הפעולה עצמה כיצד נעשית, אלא העיקר הוא: מה מטרת הפועל, ואם כל מעשיו נעשים כדי להתחבר לכח הרוחני, כבר נכנס הוא בכלל האיסור של "קוסם", וכלשון הרמב"ם שם: "והכוונה בזה כלו להניע את הכח המתהווה בו, לא שאותו הפועל בעצמותו יעשה דבר או יורה על דבר".

וכ"כ בלשון ברורה יותר כתב החינוך שם: "ואלה בעלי הכוחות אין פעולתם בענין הזה שוה וכו', והכוונה בזה כולו להעיר כח נפש המביט. ומכל ענינים אלו תרחיקנו תורתנו השלמה ועל כל זה נאמר: "לא ימצא בך וגו' קוסם קסמים" וכו'. ועובר על זה ועשה עצמו

קוסם על דרך אחד מכל הענינים שזכרנו או בענין אחר ויגיד לבני אדם הדברים שיראה בקסמיו" עכ"ל. הרי מפורש בדבריו, דאיסור קוסם שייך לא רק באחת מהדוגמאות שהזכיר, אלא גם בכל דבר אחר שיתחדש בעתיד ויהא דומה להם.

בדברי הראשונים מבואר, כי טעם האיסור באיסור זה הוא, שתרחיקנו התורה מלשאל בכוחות רוחניים, משום שאם יחשפו ההמון לדברים אלה, הם יתחילו להאמין בהם, ויעזבו את אמונת השי"ת, בעל הכוחות כולם.

וזה לשון הרמב"ם (שם): "ובזה טעו ההמון, כי הם, בעבור שיצדקו להם קצת אותם הספורים, יחשבו שאלו הפעולות, יורו על מה שיהיה. והגיע בהם הענין בזה הטעות, עד שחשבו כי קצת אותן הפעולות, סבת היות מה שיהיה, כמו שיחשבו בעלי משפטי הכוכבים" עכ"ל. דהיינו שייחסו כח לאותם כוחות העונים להם, ויסברו שח"ו יש להם כח לקבוע מה יהא בסדרי העולם.

וכ"כ החינוך (שם): "וראיתי בספרי הראשונים בטעם איסור זה, לפי שכל ענינים אלו מטעים ההמון, ויחשבו בשביל שיצדקו עליהם קצת מן הדברים שיגידו להם בעלי הקסם, שכל הפעולות שהם בעולם סבתם המזלות והכחות, וכמעט יקראו מן הכת הרע האומרים עזב אלקים את הארץ (יחזקאל ח', י"ב), ובעד זה הענין שהיה מפורסם הרבה בזמן הנביאים אמר הנביא (הושע ד', י"ב) עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו" עכ"ל. טעם זה חוזר על עצמו גם בשאר האיסורים הדומים לקוסם, וכפי שכותב גם החינוך במצוה רמ"ט לגבי איסור ניחוש עי"ש.

האם איסור קוסם שייך רק בעתידות?

בחלק ניכר מלשונות הראשונים המדברים על איסור "קוסם", מבואר כי מטרת הקוסם היתה כדי לדעת את העתידות (וכלשון החינוך: "קולטים העתידות" ועוד כיו"ב). לפיכך אפשר היה לסבור, כי כל איסור "קוסם" מן התורה לא נאמר אלא כאשר רוצה האדם לדעת דווקא את הדבר העתיד להיות, אבל כאשר הוא שואל בכוחות רוחניים שאלות על העבר וההווה, לא יהא הדבר בכלל האיסור.

וטענה מחודשת זו נשמעת בפי כל אותם גורמים, המחפשים בכל דרך להתיר את טיפולי המטוטלת והקינסילוגיה, וע"י טענה זו כביכול מוכיחים הם כי ליכא בהא איסור "קוסם", שהרי אע"פ שמתחבר האדם לכוחות רוחניים לשאול על הנסתר, כל עוד שאין הוא מבקש מאותו כח רוחני שעמו מתקשר לשאול על העתידות, אין הוא בכלל האיסור.

ראשית, נבוא להוכיח מכמה מלשונות רבותינו הראשונים, כי בכלל איסור "קוסם", כלול כל שאלה בכוחות רוחניים על דבר הנסתר מן האדם, ולא דווקא עתידות, שכן האיסור נאמר לא על התשובה שמקבל, אלא על עצם התקשורת עם הכח הרוחני.

א. הרמב"ם (בהקדמתו לחיבורו פירוש המשניות) כותב, כי הקב"ה הקים הנביאים לישראל, שיבואו לשאול אותם כל דבר, גם על אבידה שנאבדה, כדי שלא ילכו לשאול בקוסמים, שהיו עונים על כל דבר שהיו נשאלים עליו.

וז"ל: "ולא היה מתחדש אצלם דבר שלא היו שואלים עליו לנביאים **בכל עניניהם**. ולולי זה (שנתבאר ששמואל נביא אמת), לא בא שאול לשמואל **בעד אבידה** שאבדה ממנו בהתחלת עניינו. ואין ספק שהדבר כך, כי הקב"ה הקים לנו נביאים, חלף הוברי שמים והמעוננים והקוסמים, כדי שנשאלם בכללים ובפרטים, ויודיעונו בכל הדברים הנאמנים מהא-ל, **כמו שיגידו הקוסמים** ההם דברים שאפשר שיתקיימו ואפשר שלא יתקיימו" כו' עכ"ל.

הרי מבואר בדבריו, כי השאלה על אבידה היתה גם אצל הקוסמים, ומכל זה היתה כוונת התורה להרחיקנו באיסור "קוסם". הרי מפורש בדבריו כי איסור קוסם שייך גם על כל ידיעת נסתרות ולא רק על עתידות.

ב. וכ"כ הרמב"ם בספר המצוות (שם), באחת הדוגמאות שהביא לאיסור קוסם, וז"ל: "ומהם מי שישליך אזור עור ארוך בארץ ויסתכל בו **ויודע הנסתרות**" ע"כ, משמע שאיסור קוסם האמור בתורה, כולל בתוכו את כל האופנים של אמירת הנסתרות, ולא רק בהגדת עתידות הצטמצם האיסור.

ג. וכן מוכח מלשון הרמב"ם במשנה תורה (הלכות ע"ז, פי"א הל' ו') זה לשונו: "איזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידים להיות ויאמר דבר פלוני עתיד להיות או אינו הווה **או שיאמר שראוי לעשות כך** והזהרו מכך!" עכ"ל. הרי מפורש בלשון הרמב"ם, כי איסור הקסם לא נאמר על העתיד, אלא אף על ההווה, שלכן כלל באיסור כל אמירה וידיעה שתגיע מאותו אדם המפנה מחשבתו.

ד. גם רבינו האבן עזרא, כאשר מגדיר את איסור קוסם (שם בפר' שופטים), כותב: "כי כל אלה תועבת ה' כאשר ישען על חכמתו **לבקש האמת**, ומה שיהיה חוץ מה', הנה לבו חסר כי הוא משובש. והרוצה לדרוש ירדוש מה' והוא עפ"י נביא" עכ"ל. הרי מדוקדק מלשונו להדיא, שבכלל האיסור ותועבת ה' הוא כאשר ילך האדם ויחפש לתור אחר כל הנסתרות באשר הם, ולא רק עתידות.

ו. גם חכמי פרובנציה, בשאלתם אל הרשב"א (המובאת בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תי"ח), כאשר מדברים הם על איסור קוסם, מגדירים הם כי פעולתו היא "הגדת הנעלם", וזה לשונם שם: "האופן הראשון **הגדת הנעלם** בכח הדמיון לבדו בהכנה נפלאה ביצירה יגיד בעליה **התעלומות**. אם בשינה והוא ענין החלומות הצודקים או ביקיצה עם התעסקו במוחשיו קצת התעסקות **והוא הנקרא קסם**" עכ"ל. הרי להדיא דהקוסם אינו מוגדר רק אם מגלה עתידות, אלא אף אם מגלה תעלומות מהעבר וההווה.

ז. גם הרלב"ג בספרו מלחמות ה' (מאמר שני פרק שביעי), כאשר דן על מקרה שהיה בזמנו בנער שהיה עונה על כל שאלה ששואלים אותו, וכלשונו: "מה הסיבה בנער הנמצא בזמנינו זה, שיודיע מה שידעהו שואלו לבד ולא יותר מזה השיעור". ולאחר ששולל שם הרלב"ג את האפשרות שהנער יודע זאת ע"י חלומות, מכריע הוא כי הסיבה שהנער יודע לענות על השאלות, הם מחמת ה"קסם", דהיינו שמחובר לכוחות רוחניים.

וז"ל: "ובהיות הענין כן, הנה לא נשאר אלא שתהיה זאת ההודעה ממין הקסם. ולפי שהקסם השלם תגיע בהודעה במה שידעהו שואלו ובמה שלא ידעהו" עכ"ל. הרי מבואר, שהמושג "קסם" הוא ידיעה על כל מיני שאלות נסתרות, ואינו מוגבל ומצומצם כלל רק לידיעת עתידות.

והאמת שגם לולי לשונות כל הראשונים, הדברים עצמם ברורים מסברא. שהרי כיון שנתבאר שעצם המושג "קוסם" שנאסר מהתורה, הוא חיבור מחשבת לאדם לכוחות רוחניים חיצוניים, א"כ וכי יעלה על הדעת לחלק ולומר כי כל מה שאסרה התורה הוא רק אם יתחבר האדם לאותם כוחות רוחניים לדעת את העתידות, אבל אם יתחבר הוא לאותם כוחות כדי לדעת היכן נמצאת האבידה שאיבד בעבר וכדומה, בזה לא יהא איסור והדבר יהיה מותר?

הלא זה ברור לכל בר דעת, כי כאשר אסרה התורה באיסור לאו את מעשה ה"קסם", כוונתה היתה לאסור את **עצם החיבור** של האדם הקוסם לאותם כוחות רוחניים, ולא משנה לי איזה נסתרות הוא יגלה על ידם, אם הווה, עבר או עתיד.

ולפיכך, פשוט הוא כי מה שנמצא בלשונות הראשונים לשון "ידיעת העתידות", הוא לפי מציאות רגילות זמנם, שהיו בני האדם מתחברים לכוחות רוחניים על מנת לדעת את העתידות.

וכן ברור הדבר מתוך טעם האיסור הנזכר, כי דברים אלו מטעים ההמון ומרחיקים אותם מה', שחושבים שיש ממש באותם כוחות. טעם הטעייה זו פשוט ששייך בין בהגדת עתידות ובין בהגדת נסתרות כמציאות אבידות וכו', וכאשר עינינו הרואות את התפעלות בני האדם כאשר מגלים להם דברים שחוו בעבר וכבר שכחו מהם, כידוע.

לפיכך, כיון שהוכח כי הכח העונה במטוטלת ובשריר הוא כח רוחני, נמצא שהאדם המתקשר עימם ומקבל מהם תשובות ואיבחונים, גם אם הוא חרדי שומר מצוות שאינו מאמין באותם כוחות, או שחושב ואף מאמין שאותם כוחות הם מה', הרי הוא **עובר על לאו מן התורה** של "לא ימצא בך קוסם קסמים", האוסר את עצם החיבור והתיקשור עם אותם כוחות רוחניים, ללא יוצא מן הכלל.

דינו של השואל בקוסם

עד כאן נתבאר דינו של המטפל המתקשר עם כוחות רוחניים, שעובר הוא בלאו של איסור קוסם. והשאלה הנשאלת היא, האם ישנו איסור מן התורה על האדם **השואל** ומגיע אל המטפל. ונחלקו רבותינו הפוסקים בדינו.

הטור (יו"ד ריש סי' קע"ט) הביא את לשון הרמב"ם בדוגמאות השונות של קוסם, וסיים: "ואחד הקוסם ואחד השואלו אסורין. אלא שהקוסם לוקה והשואלו אינו לוקה, אבל מכין אותו מכות מרדות" ע"כ.

מדברי הרמב"ם הללו הוכיח המהרש"ל (שו"ת סי' ג'), כי גם השואל עובר באיסור "קסם" מן התורה בעצם זה ששאל, אע"פ שאינו לוקה, דמה שאינו לוקה, הוא משום

דהוי לאו שאין בו מעשה. ושם כתב, דאם מאמין בדברים שנאמרו לו, מוסיף לעבור גם על ביטול מצות "תמים תהיה" עי"ש.

אמנם לדעת התרומת הדשן (ח"ב סי' צ"ו), לא עבר השואל באיסור לאו דקסם, אלא עבר על ביטול מצות עשה של "תמים תהיה". ועוד עיין ברדב"ז (ח"א סי' תפ"ה) שהסתפק אם עשה השואל מעשה עפ"י הקוסם, האם אז לוקה לדעת הרמב"ם כמו הקוסם עצמו, ואע"פ שהכריע שאינו לוקה, מ"מ למדים ממנו את חומרת הדברים שישנה גם על השואל.

ולכל הדעות, פשוט הוא כי כל מטופל המגיע לפני יהודי, מכשיל אותו בלאו של "לפני עור לא תתן מכשול", בכך שממציא לו את עצמו שעל ידו יעבור הוא על לאו זה. ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' קל"ד) שהוכיח שגם על לאו של "לפני עיור" מחוייב למסור כל ממונו ולא לעבור עליו.

חזק ונתחזק / הרב יחזקאל אהרונוסון

ויתחזק דוד בה' אלוקיו – חזק ויאמץ לבך וקווה אל ה'

חזק ונתחזק באמירת מזמור "לדוד ה' אורי וישעי" בכוונה גדולה

בחודש אלול נוהגים ברוב תפוצות ישראל לומר פעמיים ביום מדי יום ביומו עד ליום הושענא רבא (ויש נוהגין עד לאחר שמחת תורה) את המזמור "לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא וכו', קווה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקווה אל ה' "כד.

טעמים שונים נאמרו בזה בספרים הקדושים ונכתבו גם מעלות רבות להם זוכה מי שאומר המזמור בכוונה בימים אלו^כ. כגון, בסידור האר"י ז"ל עם פירושו של הרה"ק רבי שבת מראשקוב שהיה מתלמידי מרן הבעש"ט והמגיד ממעזריטש זיע"א מביא בסדר כוונת ראש חודש אלול את כל הקטע של הכוונות והסודות שכתובים בספר שם טוב קטן ושערי רצון^כ, וזה לשונו 'כל האומר מזמור כ"ז לדוד ה' אורי וגו' מראש חודש אלול עד אחר שמחת תורה ערב ובוקר דבר יום ביומו אזי הוא מובטח שיוציא כל שנותיו בטוב ויערב לו, ואפי' גזירה רעה כתובה על האדם מן השמים יכול לבטל, ומבטל ומעביר מעליו כל המקטריגים ושטנים ומארי תריסין ומבטל מעליו כל גזירות קשות ורעות ויוצא בדימוס זכאי בדין ועי"ז יכניע כל המקטריגים כי בר"ח אלול נפתחים י"ג מקורות מי"ג מכילין דרחמי' עכ"ל^כ.

בכדי להתרומם מעט באמירת מזמור זה ובהבנת עומק פירוש המילות, ננסה נא להתבונן באיזה תקופה חיברו דוד המלך ובאיזה מצב נורא היה שרוי באותה השעה, ולאיזה מעלה רמה הגיע ברוחנית ובגשמיות על ידי בטחונו והתחזקותו בה' אלוקיו.

^כ יש קהילות, בעיקר מעדות המזרח, הנוהגות לאומרו תדיר, לא רק בחודש אלול אלא כל ימות השנה. כבר החיד"א צידד בכך וכתב בספרו סנסן ליאיר: "ומה טוב לאומרו כל השנה אחר שחרית, מנחה, ערבית, ולפחות כל יום, האומרו בכוונה אחר תפילת שחרית ימצא חיים".

ובספר "ימלט נפשו" לרבי אברהם חמוי מאריך בסגולת המזמור שמצא מקדמונים וז"ל סוד גדול ונורא וסגולה נשגבה מצאתי באמתחת כתבי רבני שאלוניקי יע"א מי שהוא בעל נפש יכתוב לו מזמור זה על גויל או קלף כשר המעובד לשם ספר תורה ובכל יום יפתח ההיכל ויקרא המזמור הנזכר בכוונה עצומה עיי"ש היטב סודן של דברים.

^כ המנהג מוזכר לכאורה לראשונה בספר "שם טוב קטן" (תפילות על דרך הסוד ולפי כוונות האר"י, נדפס בעיר זולצבאך שנת תס"ו) של רבי בנימין ביינוש (הכהן) "בעל שם טוב מקראטשין" שם כתב- "הא לך סוד גדול – כל האומר רז מזמור זה מר"ח אלול עד אחר שמחת תורה, אפילו גזירה רעה נתונה על האדם מן השמיים יכול לבטלה, ומבטל ומעביר מעליו כל המקטריגים ושטנים ומארי תריסין ומבטל ומעביר מעליו כל גזירות רעות וקשות, ויוצא בדימוס זכאי בדין". גם בספר זכירה, של רבי זכריה סימנר, שנדפס לראשונה בהמבורג בשנת תס"ט, נכתב: "סוד גדול האומר מזמור זה, אזי הוא מובטח שיוציא ימיו ושנותיו בטוב ומעביר כל המקטריגים.

וכן מבואר המנהג בספה"ק פנים יפות מבעל הפלאה "והנה נהגו לומר מן ר"ח אלול עד לאחר הסוכות מזמור כ"ז ושמעתי הטעם מפני שיש בו י"ג שמות הוי"ה כנגד י"ג מדות האמורים באלול".

^כ והמעין יראה בעליל דמקור דבריו של הרה"ק ר' שבת היו או מהספרים הנ"ל (המובאים בחלקם בהערה הקודמת) או מהכתבים בעצמם של האר"י ז"ל ותלמידיו, שמשם העתיקו כולם את הסוד וסגולה זו.

^כ וידוע שהריי"ץ זי"ע מלויאבוויטש היה מספר שבהמקומות שהיה שם בצעירותו, נשפכו נחלי דמעות בשעת אמירת 'לדוד ה' אורי וישעי' אף מהיהודים שהיו נקראים פשוטים ביותר.

מובא במדרשי חז"ל^כ שדוד חיבר המזמור בשעה ובזמן שאנשיו הקרובים אליו רצו להרגו בסקילה, לאחר שהעמלקים שבו את כל הנשים והילדים תושבי עיר מגוריו- צקלג, ובאותה השעה אדוננו דוד התחזק בה' אלוקיו ויצא להילחם עם עמלק והצליח להשיב את כל השבויים בתוספת שלל עצום.

מה בדיוק אירע שם?

בנביא בשמואל א' בפרקים כט' ול' מסופר באריכות שדוד (בתקופה שעדיין היה בבריחה מפני שאול המלך) הלך עם שש מאות אנשיו שגרו בצקלג לעזור לאכיש מלך גת, וכשחזרו לעירם צקלג גילו שבהעדרם מהעיר פשטו העמלקים על צקלג ושבּו את כל נשיהם (כולל את נשי דוד) ואת בניהם ובנותיהם, לקחו את כל ממונם ושרפו את העיר כולה באש.

באותו הזמן - אומר הנביא - "וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות". פירושן של דברים: הם היו באותה השעה בשיא הצער, היגון והאנחה, כאשר כולם מרוב יגונם ובכייתם העצומה כבר אפיי' לא יכלו יותר לבכות. הם היו שבּורים ורצוצים, מבולבלים ומרוסקים לגמרי, שכן מובא בגמרא^{כט} שקשה השבי מכל מיתות שבעולם - "שבי קשה מכולם", וכמובן שחששו לגרוע מכל באשר לנשיהם, בניהם ובנותיהם, הן ברוחניות והן בגשמיות, להריגות, רציחות ועינויים, שבניהם ובנותיהם יטמעו בין הגויים, ושהעמלקים - שיא הטומאה והרשעות - יטמאו ויסאבו את משפחתם לדורות עולם.

שיא השבר והיגון - איבוד שתי העולמות

ממשיך הנביא ואומר "ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על בניו ועל בנותיו" - דוד המלך היה בצרה גדולה עד מאד באותה השעה, כשעמדו האנשים הקרובים אליו ביותר להרגו בסקילה, זאת מרוב שברונם וכעסם עליו על שגרם בידיים בפשיעה את המצב הנורא הזה ברוחניות ובגשמיות, בכך שהשאיר את העיר צקלג ללא שמירה כלל ולקח את כל הגברים משם לעזור לאכיש, ועקב כך כל משפחותיהם נפלו בשבי וכל רכושם ירד לטמיון, ואילו היה נזהר ומשאיר חלק משש מאות אנשיו הגברים בצקלג לשמור על הנשים והילדים הייתה נמנעת הצרה הגדולה הזאת^{לא} ועל כן דנהו למוות בסקילה.

^כ ויקרא רבה כ"א, מדרש תנחומא פ' תצווה ובילקוט שמעוני תהילים כז'.
^{כט} ב"ב דף ח', "ואמר רבי יוחנן כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות... רעב קשה מחרב... שבי קשה מכולם דכולם איתנהו ביה"
^ל רק עיקר שיברונם ומרירותם הייתה על הרוחניות, שכן מדוייק "כי נפש כל העם מרה איש על בניו ועל בנותיו" ולא נאמר גם "על נשיהם", שכן הם היו בטוחים שנשיהם ימסרו נפשם על קידוש השם, ורק חששו על ילדיהם הקטנים שאין בהם דעת למסור נפשם, והעמלקים יעבירו על דתם ויטמעו בין הגויים עד סוף כל הדורות (מנחה קטנה).
^{לא} כפירוש המלבי"ם והרד"ק וכעין זה במצו"ד.

דוד המלך שכבר עבר בחייו כמה וכמה מצבים של עמידה בפני הריגה, של רדיפות וכדו' עמד כאן לכאורה במצב קשה יותר, ויתכן שבמצב הנורא ביותר בימי חייו, שכן מלבד העמידה על סף הריגה בסקילה, היו לו ייסורי הנפש קשים ומרים עד דכרוכה של נפש, שכן הרגיש שגרם בפשיעה למצב נורא ביותר ברוחניות ובגשמיות לשש מאות משפחות – אנשים נשים וטף, לשואה רוחנית, לעינויים, להריגות ולרציחות. הוא הרגיש שאיבד את שתי העולמות, הוא עומד בודד בעולמו, וכך הוא עומד להסתלק מן העולם במיתה משונה ע"י ידידיו הקרובים, ועומד גם לאבד את כל חלקו בעולם הבא בשל גרימתו למצב נורא ואיום למאות המשפחות. דוד המלך לא מצא לעצמו מקום בעולמו באותה שעה מרוב נקיפות מצפון קשים, ייסורי הנפש איומים, יגון ואנחה, ולא נשאר לו במה להתחזק.

אבל לא רק שלא היה לדוד עם מה להתחזק, גם לא נשאר לו עם מי להתחזק. כי מטבע הדברים כאשר אדם שרוי בעת צרה, יש המתחזק בבני המשפחה המחזקים זה את זה, יש שמתנחם ברכושו, אם ברכוש הגשמי ואם ברכוש הרוחני, ולפעמים יש חבר טוב שניתן להתחזק עמו. אך כאן נשאר דוד המלך ללא משפחה וללא הרכוש וגם את החברים והידידים הקרובים ביותר איבד – "כי אמרו העם לסקלו", והוא מרגיש שגם את רכושו הרוחני – עוה"ב הוא איבד, ולא נותר לו במה להתחזק ועם מי להתחזק, ואז עמד אולי בשעה הקשה ביותר בחייו.

ויתחזק דוד בה' אלוקיו

בשעה נוראית ואיומה זו- מוסיף וחורט הנביא באש שחורה על גבי אש לבנה, ארבעה מילים בלבד- "ויתחזק דוד בה' אלוקיו".

באותה שעת הסתר פנים איומה ונוראה, באותו זמן צרה – של "ותצר לדוד מאד", דוד המלך התחזק בה' אלוקיו בלבד. הוא אמר לעצמו באותם רגעים קשים וצורבים- אמנם אולי איבדתי בידיים את שתי העולמות אבל את ה' אלוקי לא איבדתי, ואפי' חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים, ואני מתחזק ונאחו ונתפסתי בכל כחי גופי ונפשי בה' אלוקי - המייחד את שמו עלי בכל מצב ובכל שעה^{לד} - בחיזוק גדול באמונה ובביטחון בצור עולמים שיצילני ויושיעני גם במצב נורא זה. אני מתחזק באמונה פשוטה ובהירה כי מה שאמרו חז"ל 'גם זו לטובה', וכי 'כל דעביד רחמנא לטב עביד', הוא גם בשעה ובזמן שלא שייך בשום פנים ואופן להעלות על הדעת איך יכול בכלל עוד

^{לד} וכמו דאיתא מהרה"ק רבי פנחס מקוריץ זי"ע ב"אמרי פנחס" שער הסיפורים עמ' תקכ"ו – "ויתחזק דוד בה' אלוקי כשראה שנשבו הנשים והטף וגם לא נודע היכן הם, וכל העם כעסו עליו והיה צר לו מאוד, מה עשה? נתחזק בה' אלוקיו, כיון שיש אלוקים בעולם בודאי יעזור לי, וכן היה וכו' ושאל באורים ותומים והשיבו לו השג תשיג והצל תציל.

ומשה חתן ישראל כהן אמר לי ששמע ממנו (מהרה"ק מקאריץ) - "ויתחזק דוד" - לחזק את עצמו הוא גם כן דבר טוב, שאני מחזק את עצמי ואיני מייאש וכו', אבל אין זה עיקר, רק בה' אלוקיו.

^{לז} וכמו שפי' הגה"ח רבי חיים וורנר שליט"א שיש לפרש את "ויתחזק דוד בה' אלוקיו"- ויתחזק מלשון החזיק בו, תפס והחזיק בו כביכול, וכמו בן הנתפס ונאחו באביו, דהיינו שרוד התחזק והחזיק ונתפס בה' אלוקיו.

^{לז} כמדויק "ויתחזק דוד בה' אלוקיו" – "בה' אלוקים" לא נאמר, אלא "בה' אלוקיו" (נתיבות שלום ועוד ספרים).

להיות מצב של "לטובה" ו"לטב עביר" במצב כזה, ואיך תיתכן האפשרות שהמצב ייהפך לטוב. כיוון שהרי גם על מצב איום ונורא זה נאמר (תהילים קמ"ה, ט) "טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו"^{לח}, וברור בתכלית הבהירות שגם עכשיו זהו ה"טוב האמיתי", רק שהוא טמיר ונעלם, טמון ומכוסה עמוק עמוק מעיני בשר ודם לעת עתה, בהסתרה שבתוך ההסתרת פנים העצומה. דוד ידע, הרגיש והתחזק בידיעה ברורה שה' אלוקיו עמו בכל מצב ובפרט בעת צרה, וכמו שדוד המלך עצמו אומר (תהילים מו, ב) "אלוקים לנו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד" - היכן שצר יותר, שם הקב"ה נמצא יותר^{לי}, בין אם זה מיצר גשמי או מיצר רוחני, ככל שהצרה גדולה יותר ורב ההסתרה, שם הקב"ה נמצא יותר, ממילא במצב כזה של "ותצר מאד" הריהו נמצא 'מאד מאד'.

דוד התחזק בידעו כי "אורך כי עניתני ותהי לי לישועה" (תהילים קי"ח, כא) שהקב"ה מביא העינוי לאדם כדי שיתחזק לבטוח על ה' ולהישען עליו, ואז יושיעו ה' מצרה לרווחה ומאפילה לאורה ומשיעבוד לגאולה^{לו}.

שירה לה' על הישועה - קודם הישועה

באותם רגעים נשגבים ומרטיטים, כשדוד נאבק בכל תמצית כוחותיו להתחזק בה' אלוקיו, שר דוד שירה כאומרו (תהילים קא, א) "לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה' אזמרה" - ואמרו בגמרא (ברכות דף ס') 'אם חסד אשירה ואם משפט אשירה'. אבל שירה זו לא היתה רק בבחינת "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ולקבלינהו בשמחה", אלא זו היתה "שירה חדשה" על הישועה ש"ה' אורי וישעי"^{לח} מחיש אליו בוודאות גמורה, ככתוב^{לט} "מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע" וכפירוש רש"י שם (תהילים יח, ד) שדוד המלך מרוב בטחונו בהקב"ה, על כל צרה שבאה עליו היה אומר שירה קודם התשועה לפי שהיה בטוח בה' שוודאי יושיע אותו והיה אומר שירה על התשועה קודם התשועה^מ, וזאת מרוב בטחונו שעל אף ש"בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי" (העמלקיים ששבו את משפחתו - ויקרא רבה שם^{מא}) ועל אף ש"אבי ואמי עזבוני", אבל "וה' יאספני" ו"המה כשלו ונפלו", וממילא גם אם "תקום עלי מלחמה", "בזאת אני בוטח" ו"ממי אירא וממי אפחד"^{מב}, כי גם בזמן סער וסופה זו - "יצפנני בסכה, יסתירני

^{לו} כפי' הרה"ק רבי מרדכי מלעכאוויטש, תורת אבות אמונה וביטחון, טו.

^{לז} כפי' הרה"ק מבארדיטשוב פ' מקץ ד"ה ובגפן.

^{לח} וכמו דאיתא במדרש שבאותו הזמן חיבר מזמור זה

^{לז} - ויקרא רבה כ"א, מדרש תנחומא פ' תצווה ובילקוט שמעוני תהילים כו'.

^מ ועיין בקדושת לוי בשלח בד"ה במדרש אז ישיר, שהאריך בזה בצורה נפלאה בביאור שירת הים ע"פ דברי רש"י אלו.

^{מא} וכך שר לו דוד, במצב הנורא בו הוא היה: "ה' אורי וישעי - ממי אירא? ה' מעוז חיי - ממי אפחד? 'בקרוב עלי מרעים - אמר רבי יהושע בן לוי: אלו עמלקים, לאכול את בשרי - נשותיו שנשבו. מכאן ואילך אמר דוד: אם תחנה עלי מחנה של עמלקים - לא יירא ליבי, אם תקום עלי מלחמה של עמלקים - בזאת אני בוטח..." (ויקרא רבה כ"א).

^{מב} ויש להדגיש את כך שדוד מתחיל המזמור בלשון שאלה ותמיהה - "ממי אירא?" "ממי אפחד?"

זהו לשון המורה על הביטחון הבהיר והברור בדרגה הנעלית ביותר עד כדי שהוא תמה ומתפלל "ממי יש בכלל לפחד ולירא? הרי ה' הוא אורי וישעי! משל לאדם הרואה ילד מפחד מאדם המלוכש בתחפושת, והוא מנסה

בסתר אהלו בצור ירוממני, ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי". **לכן כבר עכשיו כשאני עדיין שרוי בעומק תהום רבה ובתוככי השאול ובעומדי על שערי מוות "אשירה ואזמרה לה' ", כאומר (תהילים קמ"ו, ב') "אזמרה לאלוקי בעודי"-** אזמר לה' על הישועה בעודי נמצא במצב שמידת הדין (אלוקים) מתוחה עלי ואופפת אותי, כי אני בטוח בהצלתי ובישועתי הקרובה לבוא. **ודוד מסיים השירה בעצה האיך האדם יכול להגיע למצב כזה של שירה לה' על הישועה העתידה להגיע, כשהוא נתון עדיין בעמק הבכא - "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' ", ביטחון וביטחון ועוד ביטחון, וזאת ע"י "חזק ויאמץ לבך" - ויתחזק דוד- בכדי שהקיווי והבטחון "בה' אלוקיו" יהיה בשלמות וללא רפיון והפסק.**

הכל השיב דוד

ממשיך הנביא ומספר שמיד לאחר ה"ויתחזק דוד בה' אלוקיו", שאל דוד באורים ותומים היצליח במלחמה נגד העמלקים, ולאחר שנענה שיצא למלחמה ויצליח, **אסף את אנשיו⁷⁷ ורדף אחרי העמלקים וניצחם באופן מוחלט ללא נפגעים מקרב אנשי דוד, השיב את כל השבויים ללא שנפל שורה מראשיהם הן בגשמייות והן ברוחניות (כמו שמובא במפרשים שם שנשארו כולם בטהרתם), וגם שלל רב ועצום נטלו עמם, ככתוב "ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות ומשלל וגו' הכל השיב דוד".**

למעלה מזאת, מיד לאחר ימים ספורים עלה לגדולה למעלה הרמה ביותר - נמשח למלך על יהודה ובהמשך על כל ישראל ותמו בזה כל מסעות בריחתו מפני שאול שביקש להרגו, ומאז "דוד מלך ישראל חי וקיים", כי מהתבוננות בהמשך הפרקים רואים כי מיד לאחר נסיון עצום זה שעמד בו דוד, מת שאול במלחמה דכתיב (שמואל ב' א' א') "ויהי לאחר מות שאול ודוד שב מהכות את העמלק" ולאחר ימים ספורים נמשח למלך ותכון מלכותו לעד עיי"ש⁷⁸.

להרגיע את הילד מתוך שהוא מראה לו שזה רק תחפושת, ושואל אותו בתמיהה "ממה יש לך בכלל לפחד ולהיבהל? אתה הרי יודע שזה רק תחפושת!"

⁷⁷ ישנה נקודה מעניינת וחשובה בעניין זה, והוא מהמבואר בדברי הימים (א', י"ב כ"ג) "בלכתו אל ציקלג נפלו עליו ממנשה עדנה ויוזבד וידיעאל ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר למנשה. והמה עזרו עם דוד על הגדוד כי גבורי חיל כולם ויהיו שרים בצבא". ואיתא בגמרא בבא בתרא (קכ"ג ע"ב), בעא מיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני, כתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו', מאי שנא כי אתיליד יוסף, אמר ליה, **ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, שנאמר, והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו'. איתיביה: ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם (והיינו במלחמת צקלג). אמר ליה, דאקריך נביאי לא אקריך כתובי, דכתיב, בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה עדנה ויוזבד ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר למנשה (והיינו שהצטרפו אל דוד בני יוסף למלחמת צקלג). ממשמעות המפרשים שם נראה שבני יוסף הגיעו לדוד והצטרפו אליו כשחזר מאכיש מלך גת לעירו ציקלג וכשהגיע לצקלג גילו דוד ואנשיו את החורבן הגדול כאשר כל משפחותם נשבו והעיר שרופה באש, ולאחר מכן הוא יצא להילחם עם העמלקים מתוך ה"ויתחזק דוד".** **יש כאן לימוד גדול בהשגחה פרטית דפרטית כשהקב"ה הזמין בדיוק באותו הזמן את בני יוסף בכדי שיהיה לדוד האפשרות להילחם עם עמלק. ויתכן אף להוסיף, שזה סייע בידי דוד להתחזק בה' אלוקיו, בראותו בחוש בעיני בשר שה' זימן לו את בני יוסף בדיוק ברגע שהוא צריך לצאת למלחמת עמלק, ובבחי' "עשה עמי אות לטובה, ויראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני", וזה נתן לו הכח להתחזק מתוך ביטחון גמור בישועה שתבוא כי ראה בזה בחי' של "הקב"ה מקדים רפואה למכה", שעוד לפני שנודע לו מהצרה של השבי וכו', כבר זימן לו אלוקים את אלו שיוכלו להציל שבוי משביו.**

⁷⁸ בנביא לא מתואר כיצד הצליח דוד להטות ולהניא את לב שש מאות אנשיו מהצער שעמדו כבר ממש לסקלו. יתכן שזה היה בעקבות הוראת האורים ותומים להילחם בעמלק ולנצחם (אלא שעל כך יש להקשות איך בכלל נתנו

ה"חפץ חיים" ("מחנה ישראל" פ"י אות א) מדגיש בדבר נורא ועצום, שמוכח מסדר הפסוקים שדוד המלך שאל באורים ותומים רק לאחר שהתחזק בה' אלוקיו. וביאר החפץ חיים כי באם דוד המלך היה שואל את האורים ותומים ללא הקדמת "ויתחזק דוד בה' אלוקיו", היה נענה שלא יצליח במלחמה, ורק לאחר ה"ויתחזק דוד בה' אלוקיו" קיבל הסייעתא דשמיא וברכת הדרך לצאת למלחמה ולהצליח^מ.

כשעומד אדם בחודש אלול לקראת הימים הנוראים, ובפרט לאחר שכבר עבר כמה ימים נוראים וכמה חדשי אלול בימי חלדו, ולפעמים מרגיש שברון לב ויאוש עצום ואינו יודע לשית עצה לנפשו איך לגשת אל הקודש, איך יוכל להגיע מהמצב שבו הוא שרוי, ל"שבתי בבית ה' לחזות בנועם ה' ", ובפרט כשחושב ומתבונן במה שפגם וכילה חלק ניכר משנות חייו להבל ולריק, בבחינה שמרגיש בלבו שבשום פנים ואופן כבר לא יוכל להשיב לעצמו את מה שהיה יכול להשיג באותן שנים ואת מה שאיבד בידיים, ובפרט באופנים שהזיק גם לאחרים באופן שלא נראה כלל לעיני בשר שניתן להחזיר הגלגל, בבחינת "מעוות לא יוכל לתקון" (ואין צורך להאריך בזה כי לב יודע מרת נפשו ולכל אחד יש הרגשות אלו באופנים שונים).

במצב כזה נותנים לנו חכמינו ז"ל עצה טובה, להתבונן ולהעמיק מדי יום ביומו בפסוקי המזמור "לדוד ה' אורי וישעי"^מ, וללמוד מדוד שנאחז והתחזק בה' אלוקיו^מ, ולהתבונן בכל מה שעבר על אדוננו דוד המלך משיח ה' באותו הזמן ובאיזה מצב היה כשזימר

לו את האפשרות לשאול את ה"אורים ותומים" הרי הם רצו להרגו תיכף ומיד). אולם יתכן לומר שעוד לפני הוראת האורים ותומים, מיד כשראוהו מתחזק בה' אלוקיו בכזה אופן מופלא, כשהוא בוטח בה' באופן נעלה כזה שכבר בטוח בישועה ואומר כבר שירה על הנס שעומד לבוא, זה הכניס גם בלבכם את מידת הביטחון בו יתב', ואת כל דעביד רחמנא לטב עביד וכו' וכנ"ל, ואף הם הצטרפו עמו לשירה הגדולה הזאת מתוך אמונה וביטחון בשלמות^מ. מן העניין להזכיר כי בנו של של החפץ חיים (רבי אריה לייב הכהן בקובץ שכתב "דוגמא מדרכי אבי זצ"ל") העיד עליו שבמשך ימי חייו היה הח"ח חוזר תדיר על המלים "ויתחזק דוד בה' אלוקיו" פעמים רבות. בנוסף, ה"אמרי אמת" בכנסיה הגדולה לפני פרוץ השואה בדבריו הקצרים תיאר את המצב שדוד המלך היה שרוי באותה שעה כשנשאר לבדו ללא המשפחה וללא הידידים, ובכל זאת "ויתחזק דוד בה' אלוקיו", ועי"ז היתה ישועתו והצלתו. רבים התחזקו במשך שנות השואה הארוכה גם בזמנים האפלים ביותר, במשפטים אלו. גם ה"דרכי נועם" בפרקי אמונה ובטחון מאמר שביעי מאריך בעניין זה בצורה נפלאה ובחיזוק הגדול שאפשר ללמוד מדוד המלך.

^מ פעמיים ביום תמידין כסדרן במשך 50 יום עד יום האושפיזא של אדוננו דוד המלך- בבחינת "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך" ושוב "קוה אל ה' ", ובבחינת שונה פירקו מאה ואחד פעמים לנהגים לומר גם בשמח"ת (גם לנהגים להפסיק אמירת המזמור בהור", אומרים לכה"פ עוד פעם מזמור זה באמירת תהילים בחודש אלול, בעשי"ת ובהור").

^מ ומה נפלא עד מאד הדבר, כי לפי החשבון, תאריך התרחשות מעשה נשגב זה של "ויתחזק דוד בה' אלוקיו" בעיר צקלג היה בימי אלול בשלהי השנה לקראת ערב ראש השנה.

כיוון שמובא בסדר עולם רבה פ' י"ג ש"שמואל מת לפני מיתתו של שאול כארבעה חדשים שנאמר ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חדשים".

והמעשה דצקלג אירע הרי בימי מות שאול כדכתיב בתחילת שמואל ב' "ויהי אחרי מות שאול ודוד שב מהכות את עמלק וישב דוד בצקלג ימים שנים" וכמו שרואים בסוף שמואל א' מהשתלשלות העניינים שזה היה ממש באותם הימים, וא"כ יוצא שהמעשה היה בימי אחרית השנה בערב ראש השנה.

הרי ששאלו מת בערב ראש השנה ממש או כמה ימים קודם, כי שמואל מת בסוף אייר, יש דיעות האם בכ"ח או בכ"ט, ויש דיעות שבכ"א אייר, וארבעה חדשים לאחר מכן יוצאים בשלהי השנה ממש.

הרי שכשאנו אומרים מזמור זה בחודש אלול ועד להור", הרי שבימים אלו ממש נתחבר המזמור שעי"ז "ויתחזק דוד בה' אלוקיו" - חזק ויאמץ לבך וקווה אל ה', ומן הסתם לאחר הישועה של "הכל השיב דוד" הרי שבנ"י שוררו את שיר ההודיה על הנס "לדוד ה' אורי וישעי" כל אותו החודש, וזה היה ה"נשמת כל חי" שלהם...

מזמור זה ואיך הישועה שהושיעו צור עולמים היתה באופן של "הכל השיב דוד" למעלה מדרך הטבע, באופן שלא רק שתוקן לחלוטין ה"נזק" שגרם דוד, אלא גם לקחו עמם שלל רב, ובנוסף לזה (ואפשר שהוא העיקר), שנתקדש שם שמים באופן מופלא ונעלה ביותר באותו הזמן ולדורות עולם, בראות כל יושבי תבל כי ע"י ההתחזקות^מ בביטחון הבהיר מתוך אמונה פשוטה, וה"קוה אל ה' " ששזור יחד עם "חזק ויאמץ לבך" – שזה בעצם כלול בארבעת המילים- "ויתחזק דוד בה' אלוקיו", הגיע דוד ל"הכל השיב דוד", אם כן גם בדורנו בשפל המצב, יכול כל אחד ואחד גם אם נמצא בשאל תחתיות ובעמקי תהום רבה, לזכות ולהגיע לתשובה שלימה, לסליחה מחילה וכפרה^{מט}, ולהשלים את כל מה שהחסיר ברוחניות ובגשמיות באופן של למעלה מדרך הטבע, ולהגיע ל"שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה'".

בנוסף, ישנה עוד נקודה הסובבת כחוט השני בספה"ק את ימי הדין – ראש השנה ויום הכיפורים והושענא רבה מצד אחד, עם יו"ט סוכות זמן שמחתינו מצד שני, והוא האמונה והביטחון של כלל ישראל ביציאתם זכאים בדין ובכתיבתם וחתירתם לחיים טובים ולשלום ולשנה טובה ומתוקה, ואכמ"ל במקורות לכך כי רבים וידועים הם.

והנה לב יודע מרת נפשו, שלא תמיד הדברים מתיישבים לגמרי על הלב, ופעמים ובתוככי פנימיות הלב מקרקר הפחד והספק, מי יודע האיך אכתב ואחתם, והאדם מהרהר בלבו איך אוכל לקיים הדברים שנשנו ונכפלו בספה"ק בדבר חשוב זה לבטוח שה' יפסוק לנו חיים טובים, ולבטוח ולהאמין שנכתב וניחתם לשנה טובה ומתוקה,

^מ עד"ז זה יש גם לבאר דברי המדרש רבה (ויקרא כא) "אורי בראש השנה וישעי ביום הכיפורים" ובספה"ק רמזו שהמשך "כי יצפני בסכה" מרמז על חג הסוכות, שדוד מרמז לנו לדורות עולם שהוא לקח חיוזק מראש השנה, יוהכ"פ וסוכות. כי כמו שה' מחדש הבריאה מתחילה בראש השנה בכל שנה ושנה, ובכוח ההתחדשות של ראש השנה אפשר לצאת מאפילה לאורה – "אורי", כך אנו למדים שאפשר להתחדש ולהתרומם בכל רגע ורגע גם כשנמצאים בשאל תחתיות, וכמו שב"ישעי" זה יום הכיפורים ה' מטהר את ישראל והופכם לבריה חדשה ע"י התשובה והדבקות בו יתב', כך יכול גם הוא ליהפך לבריה חדשה ע"י ההתחזקות בו יתב', וכשם שב"כי יצפני בסכה" זה סוכות הקב"ה סוכך ומגין עלינו כאם הסוככת ומגינה על בניה כך בכל עת צרה וצוקה ה' מסתיר בסתר אהלו את הבוטחים בו באמת ובתמים.

^{מט} יעויין במדרש שוחר טוב (תהילים כ"ז) "רבנין פתרי קרא בראש השנה וביום הכפורים 'אורי' בראש השנה שהוא יום הדין שנאמר (תהלים ל"ז) והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים וישעי' ביום הכפורים שיושיענו וימחול לנו על כל עונותינו, 'בקרוב עלי מרעים' אלו שרי אומות העולם 'לאכול את בשרי' שהם באים לקטר את ישראל ליום הדין, 'צרי ואיבי לי' את מוצא השטן בגימטריא שס"ה כמנין ימות השנה חסר חד, כל ימות השנה יש רשות להשטן להשטין לישראל, חוץ מיום הכפורים. אמר ליה הקדוש ברוך הוא אין לך רשות ליגע בהן אף על פי כן לך וראה במה הן עסוקין, כיון שהולך ומוצא אותם כולם בתענית ובתפלה ולבושין בגדים לבנים ומעוטפים כמלאכי השרת, מיד חוזר בבושה ובכלימה. אמר ליה הקדוש ברוך הוא מה מצאת בבניי, אמר לו הרי הן כמלאכי השרת ואיני יכול ליגע בהן. מיד הקדוש ברוך הוא סובל אותו ומבשר להם סלחתי לכם. מכאן ואילך אומרים ישראל 'אם תחנה עלי מחנה' אומות העולם 'לא יירא לבי' ו'אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח' בתורה שנקראת זאת שנאמר זאת התורה. אמר ר' לוי אכסיתורין שכתבת לי בתורתך בזאת יבא אהרן, עכ"ל. ויש לפרש ד'הן הן הדברים, דמכיוון דעם ישראל מתחזק בתשובה ובתפילה ולבושין לבנים כמלאכי השרת מצד הבטחון ש'יודעים שהקב"ה עושה להם נס" (לשון הטור ס' תקפ"א), הקב"ה מבשר להם "סלחתי לכם" וזוכים מיד לסליחה מחילה וכפרה ולשנה טובה ומתוקה.

^נ בדרך צחות שמעתי לרמזו: "ויתחזק דוד בה' אלוקיו" ר"ת אבוד, ללמד, שגם אם הכל נראה 'אבוד' עדיין ויתחזק דוד בה' אלוקיו, ועי"ז דייקא זוכים ל"השבת האבידה/האבוד" ול"הכל השיב דוד".

ולשמוח בחג הסוכות בכך שאנו נקיים וטהורים ושרור לנו אשר נכתבנו לחיים טובים ארוכים ולשלום?

אמנם י"ל, כי כשאנו מתבוננים וחושבים על אדוננו דוד המלך, הרי דוד עבר בימי חייו **שבעים "ימים נוראים"**, והרי הדברים ק"ו, אם על כל צרה וצרה שהיתה לו (וגם כשעמד על שערי מוות) אמר שירה על הישועה שתבוא - מתוך ביטחון גמור בה' שיושיעו, אם כן, ק"ו בן בנו של ק"ו בעניין מה שנתפס לפעמים ח"ו אצל אנשים כ"צרה גדולה" אשר שמה נקרא "ימי הדין ו"ימים נוראים" אשר בהם נכתב ונחתם מי יחיה ומי וכו', אמר דוד שירה חדשה מתוך ביטחון גמור שיכתב לחיים טובים, ושה' הטוב ומטיב לרעים ולטובים יוציאנו זכאי בדין. ברור אם כן באופן מוחלט ללא ספק וספק ספיקא שדוד בימי הדין היה מזמר לה' שירה חדשה על השנה טובה ומתוקה שאבינו מלכנו כותב לו, זאת מתוך ביטחון מוחלט שכך יהיה.

לכן כשאומרים מזמור זה בימים אלו, זה עוזר ומסייע להתחזק בביטחון גמור שה' יכתוב וכותב וכתב אותנו לחיים טובים ארוכים ולשלום נא.

בשולי הדברים נציין, כי ישנו סיפור מרתק מה"אמרי אמת" שסיפר אותו ה'פני מנחם' זצ"ל - כשהגיע לנחם אב שבנו הצעיר נספה באסון טראגי (בניחום אבלים אצל הרה"ח ר' יחיאל לודמיר ז"ל על בנו הבחור דוד ז"ל), ואז פתח וסיפר: מעשה בחסיד שבור לב מהשרידים (ר' אברהם חנוך זנדר ז"ל) ששיכל את כל יוצאי חלציו אשר נכחדו במלחמה עקדה"ש, ופנה אל רבינו שיואיל לבקש מאביו הרבי דברי חיזוק עבורו. ואכן האמרי אמת הגיד אז שיכתוב לו: שכאשר לקחו מדוד המלך ע"ה במלחמת ציקלג את הכל, את הנשים, "ויתחזק דוד בה' אלוקיו", ואח"כ החזירו לו את הכל.

הוסיף רבינו וסיפר: עזות היתה בי (ו'נערות וילדות היתה בי) ושאלתי את אבא זצ"ל "הלא אצל דוד רק לקחו בשבי, והתחזק בה' שיחזיר אליו, אבל עכשיו הרי כולם נהרגו ונשרפו עקדה"ש". אולם אבא השיבני קצרות 'כך תכתוב לו' ולא יסף לפרש כוונתו. ואמנם בכל עת שנפגשתי עם אותו חסיד היה אומר שהמענה חיזק אותנו בלי גבול.¹¹

¹¹ מובן וברור, שאין זה פוטר כמלוא נימא מלהתחזק בעוז ותעצומות בכל דרכי ואופני התשובה, להפציר ולהתחנן בתפילה, להרבות בקיום המצוות ובלימוד התורה ולהוסיף זכויות ככל האפשר. רק זה בא לבאר את עניין זה של האמונה והביטחון של כלל ישראל ביציאתם זכאים בדין, כלשון הטור (סי' תקפ"א) בשם המדרש "אבל ישראל... לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ומחתכים צפרניהם ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס" (ואי"ה בל"ע נבאר במקום אחר כיצד הדרך לשלב בין שתי הדברים - אימת הדין, התשובה, התפילה וריבוי הזכויות, יחד עם הביטחון הבהיר ב"יודעים שהקב"ה עושה להם נס").
¹² והפטיר הפני מנחם זצ"ל: "באמת עוד נקבל הכל בחזרה למרות שלא רואים בעיני בשר איך זה יתכן, גם אליהו הנביא נמצא בכל ברית מילה ואין עינינו רואות".

ופעם אחרת בניחום אבלים ביאר דברי אביו עפ"י מה ששמע מר' מרדכי יהודה איינפלד ז"ל שהאמרי אמת הגיד באחת משיחות קדשו שלעתיד לבא יתברר שלא היה כלל מיתה רק דמיון והוסיף לנחמם כי מדבריו למדנו שהנשמה ממשיכה לחיות ובתחיית המתים נזכה לראות זאת (מפי בן רבינו הג"ר יצחק דוד), ע"כ.

וכשראיתי הדברים הנפלאים האלו של ה"אמרי אמת" שנראים שטעונים הסבר, וכמו שה"פני מנחם" התפלא ולא הבינם, חשבתי לבארם^ג ע"פ דברי ה"יסוד העבודה" (מכתבי קודש מ"א) שמאריך בגודל חשיבות המקבל עליו הנהגת ה' בתמימות, ואשר מן הראוי לצפות למידתו הטובה של הקב"ה המרובה ת"ק פעמים, ואשר עי"ז זוכה שאכן יתהפך הכל לטובה, ומבאר ומביא ראיה לכך מ"וידום אהרן" במיתת נדב ואביהוא, דהרי איתא בספה"ק שקיבל את הצער היסורים במיתתם, באהבה ובשמחה וב"כל דעביד רחמנא לטב עביד"^ג. ועפ"ז מרעיש ומחדש ה"יסוד העבודה" בחידוש נורא ועצום, שאכן זכה עי"ז שנשמתם נכנסה בעיבור נשמה בנכדו פנחס במעשה דזמרייה, וא"כ הרי ידוע שפנחס זה אליהו שחי לעולם ויבוא לבשרנו בשורת הגאולה במהרה בימינו, היוצא מזה שבני אהרן נדב ואביהוא חיו אלפי שנים, במקום שהיו נשאים בחיים עוד כמה עשרות שנים בלבד, ואין לך לטב עביד גדול מזה בפועל ממש.

והן הן דברי האמרי אמת, דגם במוות ממש הקב"ה יכול לעשות הלטב עביד בצורה שלא יעלה על דעתינו ושלא נחלום על כזה סוג של "לטובה" ו"לטב עביד", דהרי גם אהרן הכהן מן הסתם לא ידע ולא חשב אז שיכול להיות כזה סוג חיים ע"י העיבור נשמה בפנחס זה אליהו שיחיה לעולם... וא"כ שפיר יכולים להתחזק מ"ויתחזק דוד" דצקלג, שיהיה הכל השיב דוד גם בקדושי השואה הי"ד, וא"ש דברי ה"אמרי אמת".

ואולי יש להוסיף ע"פ דבריו הק' ולומר שלכן אליהו הנביא הוא זה שיבשר לנו על הגאולה, דזה בא לרמוז גם לכל הדורות ובפרט לדור האחרון בעיקבתא דמשיחא, שהגאולה הפרטית לכל יחיד ויחיד באשר הוא תגיע ע"י שישריש בלבו רוחו ונשמתו את העניין של "לטב עביד" ו"גם זו לטובה" בכל מצב ומצב, גם כשאין נראה כלל לעיני בשר שום אפשרות בעולם של "לטובה", כי כל מה שפניחס זכה להיות אליהו זה ע"י המעשה קנאות בזמרי שהגיעה ע"י עיבור נשמת נדב ואביהוא שיכלה להיות רק לאחר קבלת הייסורים באהבה ע"י אהרן הכהן והתחזקותו העילאית ב"כל דעביד רחמנא לטב עביד" וב"גם זו לטובה".

עפ"ז אפשר להוסיף ולהסביר, דהנה איתא מרבי חיים וויטאל בספרו ליקוטי תורה (עה"פ במלכים ב' ב' ט') 'ויהי נא פי שנים ברוחך אלי', שהרי אליהו היה בבחי' 'פי שנים'

^ג ולענ"ד אפשר גם להכניס הדברים, בכוונת דבריו של הפני מנחם הנזכרים לעיל ולבארם בצורה המתקבלת על הלב.

^ג וידוע ביאורו של האוסטרובצער זצ"ל על 'וידום אהרן', שהכוונה היא שאהרן התנהג אז בבחי' דומם. והיינו שהרי יש ארבע דרגות מדבר, חי, צומח ודומם, והנה יש חילוק ביניהם כשמכאיבים ומייסרים אותם, 'מדבר' צועק בכל מיני דיבורי צעקה ובכי, 'חי' בוכה ומייבב בלי דיבור (ה'חי' וה'מדבר' אף לפעמים נוקמים במכאיב להם), גם ה'צומח' מתכווץ בשעת כאב והכאה (כמו שהמחקרים מראים), ורק ב'דומם' אין שום השתנות. ולמדרגה זו הגיע אהרן – 'וידום אהרן', הוא קיבל בהשתוות גמורה את הדין, בהתחזקות עצומה ב'גם זו לטובה' וב'כל דעביד רחמנא לטב עביד'.

^ג כדאיתא בזה"ק במדבר דף קי"ז, שכשרצה להרוג את זמרי פרחה נשמתו של פנחס ונכנסה בו נשמתם של נדב ואביהוא ועי"ז יכל לבצע את קינאת ה', עד כדי כך שהזוהר מפרש את הפ' "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", שע"י שנתעברה נשמתם של נדב ואביהוא בפנחס, נקרא פנחס "בן אלעזר" מחמת עצמו ו"בן אהרן הכהן" מחמת נשמת נדב ואביהוא

– גלגול נשמת נדב ואביהוא שהם שנים, וביקש ממנו אלישע שגם הוא יהיה בבחי' זו, עיי"ש שהאריך בזה.

ובספרו של המהרח"ו 'שער הפסוקים' עה"פ אנא ה' הושיעה נא כתב עפ"יז ש'אנא' זה ר"ת 'אליהו נדב אביהוא', ועפ"יז מבאר עניין אנא ה' הושיעה נא והצליחה נא עיי"ש.

וכבר הובאו הר"ת האלו בספה"ק, יעויין ב"קדושת לוי" עה"פ ויאמר אל נא תעבור מעל עבדך וכו' דהנה ידוע שפנחס זה אליהו וכשנקם נקמת ה' אזי מתוך כך בא לנשמת נדב ואביהוא וזהו שאמר אברהם אל נא שהוא ר"ת נדב אביהוא שהוא אליהו תעבור מעל עבדך דהיינו בעת שיהיה לישראל ברית מילה יהיה אליהו שם.

ועפ"יז ניתן אולי להסביר מדוע אכן מוזכר כמה וכמה פעמים המילה 'נא', במילים שחוזרים ומדגישים בציבור החזן והציבור בפסוקים של אנא ה' הושיעה נא והצליחה נא, והפסוקים של הודו לה' כי טוב, שנא' שם יאמר נא ישראל, יאמרו נא בית אהרן, יאמרו נא יראי ה', כי באים כאן באמת להדגיש ולחדד ולהעמיק בסוד העניין של נדב ואביהוא, איך שיצא טובה וברכה ממיתתם ע"י קבלת הדין והייסורים באהבה של אהרן הכהן. ואנו אומרים בקול רם 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו', וכשהיצר מגיע אלינו בטענה חזקה 'האיך אפשר וניתן להודות לה', הרי המצב שלנו כל כל קשה ברוחניות ובגשמיות ולא נראה כלל במצב שלנו שיכול לצמוח מזה טובה וברכה, על זה ממשיכים 'יאמר נא ישראל', נלמד מעניין ה'נא' של אהרן הכהן עם נדב ואביהוא האיך שקיבל דינו בהשתוות ולמה זכה לאחר מכן, וממשיכים בפרטות 'יאמרו נא בית אהרן', כי משם מאהרן למדנו עניין זה של ה'נא'. וכן מתפללים הושיעה נא והצליחה נא, כשם שאהרן נושע בכזה טובה וברכה מהמצב של מות בניו, כן ניושע אנו ונתברך בכל מיני ההצלחות ברו"ג ישועות ונחמות.

ומצאתי דבר פלא בספר הקדוש 'מגלה עמוקות' עה"פ וידום אהרן, קיבל שכר על השתיקה וזכה להיות במדריגת גואל שנשתנה שמו למעליותא, נתנו לו מפתחות רפואה נגע צרעת והביאו אל הכהן אל רפא נא (במדבר יב לח) רזא דמלה נוטריקון נדב אביהוא באותו יום שנשרפו נדב ואביהוא זכה אהרן למדריגת אל. לכן כשנצטרעה מרים ביקש משה שיתן רפואה לה כי כבר ניתן לאהרן וזכה שתהיה הרפואה בידו, לכן רפא נא לה. לכן התחלת הפרשה ויהי בגי' אל ביום השמיני, כי אז הוכן בחסד כסא (תהלים צג) נכון כסאך מאז שהוא יום שמיני א' רוכב על ז' וכו'.

וע"פ דבריו הק' יש לומר שכל מי שמתחזק במידת השתיקה וההשתוות, כשמתחזק בה' אלוקיו ומקבל הדין באהבה ומשריש בלבו האמונה הפשוטה והביטחון הבהיר ב'כל דעביד רחמנא לטב עביד' וב'גם זו לטובה', זוכה ל'מפתחות הרפואה' שאנו צריכים להם היום במאד מאד, עבור כל כלל ישראל.

חזק ויאמץ לבך בה' אלוקיך.

לתגובות: 8711514@gmail.com

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בענין דיין שקיבל משלוח מנות מאדם שעומד לבא אצלו לדין

לא תטה משפט לא תפיר פנים ולא תקח שחד פי השחד ועור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (טז, יט)

בס"ד. יום רביעי ו' אדר. 'ואכלת ושבעת וברכת' לפ"ק.

בחודש אדר יפרח כתמר, ידידי היקר, מזכה הרבים הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. אודות שאלתו בדין תלמיד חכם דיין שנקבע לו לדון אדם מסוים, ואותו אדם שלח לו משלוח מנות בפורים, אם רשאי לדונו, או שיש לו לחוש לפסול עצמו מלדון את אותו אדם. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

פלוגתת הראשונים אם שוחד דברים אסור מדינא או שאינו אלא ממדת חסידות

א) בכתובות דף קה ע"ב איתא ת"ר ושוחד לא תקח, אינו צריך לומר שוחד ממון אלא אפילו שוחד דברים נמי אסור, מדלא כתיב בצע לא תקח, היכי דמי שוחד דברים, כי הא דשמואל הוה עבר במברא, אתא ההוא גברא יהיה ליה ידיה (לסומכו. רש"י), אמר ליה מאי עבידתך, אמר ליה דינא אית לי, א"ל פסילנא לך לדינא. אמימר הוה יתיב וקא דאין דינא, פרח גדפא (נוצה. רש"י בגיטין דף פו. וע' ביומא דף פד ד"ה משחא) ארישא, אתא ההוא גברא שקליה, א"ל מאי עבידתך, א"ל דינא אית לי, אמר ליה פסילנא לך לדינא וכו'. רבי ישמעאל בר אלישע אייתי ליה ההוא גברא ראשית הגז, אמר ליה מהיכא את, א"ל מדוך פלן, ומהתם להכא לא הוה כהן למיתבא ליה, א"ל דינא אית לי ואמינא אגב אורחאי אייתי ליה למר, א"ל פסילנא לך לדינא, לא קביל מיניה, אותיב לי זוגא דרבנן וקדייני ליה, בהדי דקאזיל ואתי אמר אי בעי טעין הכי ואי בעי טעין הכי (בכל אשר הולך ובא היה לבו לזכותו, ובאין לו פתחי זכיות ואומר בלבו הלואי ויטעון כך וכך ויזכה בדין. רש"י), אמר תיפח נפשם של מקבלי שוחד, ומה אני שלא נטלתי, ואם נטלתי שלי נטלתי, כך מקבלי שוחד על אחת כמה וכמה וכו'. ע"כ. וכתבו התו' שם (ד"ה לא), דהא דא"ר פפא לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה, לא מיירי באוהב ושונא ממש, דא"כ ודאי פסול מלדונו לכו"ע, אלא מיירי באוהב כי הנך דפרח גדפא ארישא, אתא ההוא גברא שקליה, דאינו אלא חומר א בעלמא שהיו מחמירין על עצמן כדאשכחן בכמה דברים, אבל פסולין לא הוו. וכ"כ עוד התו' בסנהדרין דף ח (ד"ה פסילנא). ע"ש. וכ"כ הריטב"א בכתובות שם (ד"ה הא) וז"ל וכולהו עובדא דלקמן דאמרי פסילנא לך לדינא, פירשו רבותינו ז"ל דלפנים משורת הדין ולמדת חסידות, דאילו מדינא לא פסילי, שא"כ אין לך דיין לדין. והכין מוכח במסכת סנהדרין. וכ"כ שם רמ"ה ז"ל [ע"ש בדף כט].

עכ"ל. וכ"כ המרדכי בסנהדרין (סי' תרפג) בשם רבינו תם. וכן נראה מדברי הטור (חור"מ סי' ט) שכתב וז"ל תשובה לגאון היכא דמפרסמא תביעותא דאינש גבי חבריה, ובעי לאזמוניה לדינא, וקדים תובע ושדר ליה מנחה, אי אית ליה לנתבע למיפסליה לדינא בהאי מילתא או לא, מדת חסידות היא זו דאי חזי ביה דיינא דאיקרבא דעתיה לגבי תובע, לממנע הוא מדעתו מההוא דינא עד דמתרחקא, אבל מדינא לית ליה לנתבע למיפסליה וכו'. עכ"ל. ומבואר שאם הדיין קיבל מתנה מאחד מבעלי הדין, אינו נפסל לדונו מדינא, אלא מדת חסידות שלא ידון אותו. וכ"כ מרן בב"י (שם) בדעת הגאון הנ"ל, שאינו מדינא אלא ממדת חסידות. ע"ש. וע"ע בס' בית מושב (נבון שם ס"ד ד"ה אבל). אולם הרמב"ם (פכ"ג מסנהדרין ה"ג) כתב וז"ל ולא שחד ממון בלבד אלא אפילו שוחד דברים, ומעשה בדיין שהיה עולה בדוגית קטנה לעבור בנהר, ופשט אחד ידו וסייעו בעלייתו, והיה לו דין, ואמר לו הדיין הריני פסול לך לדין וכו'. ומעשה באחד שהביא מתנה ממתנות כהונה לדיין כהן, ואמר לו פסול אני לך לדין. ומעשה באריס אחד של דיין שהיה מביא לו תאנים מתוך שדהו מערב שבת לערב שבת, פעם אחת הקדים והביא בחמישי בשבת מפני שהיה לו דין, ואמר לו הדיין הריני פסול לך לדין, אע"פ שהתאנים משל דיין, הואיל והביאן שלא בזמנו נפסל לו לדין. עכ"ל. ומשמע דנפסל לו לדין מדינא ולא ממדת חסידות. וכ"כ מרן בכס"מ (שם) בדעת הרמב"ם, דכל הני עובדי דהווי מימנעי, היינו מדינא ולא ממדת חסידות, אלא כך היא שורת הדין דכל כי הני פסילנא לדינא, ושלא כדעת התו' (הנ"ל) שכתבו דחסידות בעלמא הואי. ע"כ. וכ"כ עוד בב"י (שם) בדעת הרמב"ם. ואמנם הדרישה (שם סוף סק"ד) כתב בדעת הרמב"ם, דהנך פסילנא אינו אלא מדת חסידות, ואע"פ שכתב לשון פסילנא לדינא, מ"מ הרי כתב לשון הגמ' כדרכו. ואמנם הב"י (הנ"ל) כתב דמלשון הרמב"ם נראה דפסולים לגמרי, אבל לא ידעתי מנין לו זה. עכת"ד. אולם הגאון החבי"ב בכנה"ג (שם בהגב"י סק"א) הביא דברי הבני שמואל (שם) שכתב שלא ראה הוכחה בדברי הרמב"ם דס"ל דפסילי מדינא. וכתב ע"ז, דמזה שהרמב"ם כתב בכל המעשים, הריני פסול לך לדין כלשון הגמ' דקאמר פסילנא לך לדינא, ולא ביאר דלאו דוקא אלא מדת חסידות, מוכח דס"ל דפסול מדינא. ועוד שהרי הרמב"ם סיים, אע"פ שהתאנים משל דיין, הואיל והביאן שלא בזמנו נפסל לו לדין. ומשמע דפסול מדינא. ועוד יש להוכיח כן ממה שכתב הרמב"ם אח"כ (שם ה"ד), דכל דיין ששאל שאלה פסול לדין. והתם ודאי היינו מדינא ולא ממדת חסידות. ואי נימא דכל המעשים שהביא שם שפסלו עצמם מלדון, אינו מדינא אלא מדת חסידות, א"כ היה לו להביא בתחילה דין דיין ששואל שאלה, דהתם פסול מדינא, ואח"כ להביא המעשים הנ"ל, שאינו נפסל מדינא אלא מדת חסידות. אלא ודאי דכל הני מעשים דאמרי פסילנא לך לדינא, היינו מדינא ולא מדת חסידות. עכת"ד. וכ"כ הגאון מהריק"ש בתשו' אהלי יעקב (סי' קל) לדייק מדברי הרמב"ם הנ"ל, שסיים דאע"פ שהתאנים משל דיין, הואיל והביאן שלא בזמנו נפסל לו לדין. ומזה שלא אמר פסול עצמו לדון לו, אלא כתב דנפסל לו לדין, מוכח דס"ל דהיינו מדינא ולא ממדת חסידות. ע"ש. וכ"כ בס' פני הבית (חור"מ שם) בדעת הרמב"ם, שאם לא היה פסולים מדינא אלא רק ממדת חסידות, א"כ לא היה הרמב"ם מביא כמה דוגמאות. ע"ש. וע"ע בתשו' משבצות זהב (סי' עב, דף נד ע"ג ד"ה

והנה). וע' בתשו' מהרד"ך (בית כו חדר א) ובתשו' שער בנימינ (סי' רח, דף פג ע"ג) ובס' בית מושב (חו"מ שם סוף ס"ד) ובתשו' חתם סופר (חו"מ סי' קס).

אם יש ראייה לדעת הרמב"ם מדין דיין שדרכו להשאיל דפסול מדינא לדון למי שהשאיל לו

(ב) ולכאורה יש להביא סיוע לדעת הרמב"ם, מהא דאיתא בכתובות שם אמר רבה בר רב שילא האי דיינא דשאיל שאילתא (דרגיל לישאל מבני עירו בהמות וכלים. רש"י), פסול למידן דינא, ולא אמרן אלא דלית ליה לאושולי, אבל אית ליה לאושולי לית לן בה וכו'. ע"כ. ומבואר שאם אין לדיין כלים להשאיל להם, נפסל מדינא מלדון לאותם שהשאילו לו. וכ"כ הגאון מהריק"ש בתשו' אהלי יעקב (סי' קל), שמדברי הגמ' משמע דפסול לדונו אפילו בדיעבד, דהא לא קאמר לא לידון איניש למאן דשאיל מיניה שאילתא, כדקאמר רב פפא לא לידון איניש למאן דרחים ליה וכו'. ומשמע דבזה פסול מדינא. וכן נראה מלשון הטור (שם). ואמנם המהריב"ל (ח"ג סי' צו) כתב זאת בלשון אפשר, דאם שאיל שאילתא אפילו בדיעבד פסול, ולא פורש דבר זה בדברי הפוסקים. אבל מלשון הגמ' והטור הנ"ל משמע דשאלה חמיר טפי מכל הנך דאמרינן התם, ופסול אף בדיעבד. ע"ש. וכן ראיתי להגאון בית חדש (שם) שכתב בפשיטות דהך דשאלה לכו"ע פסול מדינא. וכ"כ הגאון מהר"ש חיון בס' בני שמואל (שם). וכ"כ בתשו' דבר שמואל (אבוהב סי' נד). וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (שם סק"ז), ושכן משמע מדברי הרב חקת הדיינים (סי' ח). ע"ש. וא"כ לכאורה כל שכן שאם אדם נתן לו מתנה, שנפסל מדינא מלדון אותו, דהא עדיף משאלת כלים, שמחזיר לו הכלים. ומזה יש לתמוה על דברי התו' ותשובת הגאון הנ"ל, דס"ל דאינו מדינא אלא ממדת חסידות, שהרי אם לענין שאלה נפסל מדינא, כ"ש לענין מתנה או טובה אחרת. וכן ראיתי להגאון בית חדש (שם) שכתב לתמוה כן על דברי הגאון. וע"ש. [וע' בפרישה (שם סק"ו ד"ה ובעי). ודו"ק]. ובפשיטות י"ל דמה שכתבו התו' דאינו אלא ממדת חסידות, היינו דוקא בכגון הא דנקטו התו', והיינו האי מעשה דאמימר, דפרח גדפא ארישא, אתא ההוא גברא שקליה, דלאו רבותא היא למעבד הכי, שהרי מסתמא כל אדם שהיה רואה נוצה על ראשו של חבירו, היה מסירה מעליו, ולכן כתבו התו' דבכה"ג אינו אסור מדינא אלא ממדת חסידות, כיון שאין בזה קירוב דעת לומר שיפסל לדונו מדינא. וכ"כ הרב השואל בתשו' הרד"ך (בית כו חדר א ד"ה והראיה) בדעת התו'. וע"ש. וא"כ י"ל דלא קשיא מהא דבשאלה נפסל מדינא, דשאני התם דאיכא קירוב דעת טובא, ומשא"כ בכגון הא דפרח גדפא ארישא, ליכא קירוב דעת כולי האי, ומשו"ה כתבו התו' דאינו נפסל מדינא אלא ממדת חסידות. ובר מן דין נראה ליישב, דהנה באמת יש לתמוה בכל הני עובדי דמייתי בכתובות שם, שפסלו עצמם לדון משום שבעל הדין עשה להם איזה טובה, דהא כיון שהם רואים שמטרת בעל הדין היא לשחד אותם, שהרי הוא עצמו אמר להם שעושה להם הטובה משום שיש לו דין אצלם, א"כ מסתמא לבבם לא יטה אחריו, כי הם רואים שכוונתו לכך, וא"כ יתנו אל לבם לברר הדין כמו שצריך, ולא יטו המשפט. ולכן ס"ל להתו' והגאון הנ"ל, שאינו מדינא אלא מדת חסידות, דכיון שניכר הדבר שכוונתו לשחדם, א"כ יתנו אל לבם לברר הדין

בלא משוא פנים. ולכן גם בנידונו של הגאון, שהתובע שלח לו את המנחה סמוך ונראה לדין, אין הדיין נפסל מדינא אלא ממדת חסידות. אבל בההיא דיינא דשאל שאילתא, בהא שפיר איכא למיחש טובא, דכיון שלא ניכר הדבר שהם משאילים לו בגלל שיש להם דין אצלו, שהרי הם רגילים להשאיל לו מקדמא דנא, א"כ בהא שפיר איכא למיחש שנתקרבה דעתו של הדיין אליהם, ולכן פסול מדינא לדון אותם. אולם יש לדחות, דהא חזינן בכל שוחד, דאע"פ שיודע שכוונת הנותן לשחדו, מ"מ אינו יכול לומר אני אקח ולא אטה, כי כך טבע באדם, שהשוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, ולכן אע"פ שרואה שכוונתו לשחדו, מ"מ אסור לו לדון אותו, כדי שלא יטה את משפטו. ובפרט די"ל לאידך גיסא, דכיון שראה שכוונתו לשחדו, א"כ יחשוד בו יותר, ויראה לו יותר חובה מזכות, וא"כ ה"נ איכא הטיית המשפט. אמנם יש ליישב באופן אחר, דהא לענין שאלת כלים כתב רש"י, דכיון שהוא רגיל להישאל נפסל מלדון אותם, ומשמע שדוקא אם דרכו להשאיל מהם נפסל מלדון אותם, אבל אם השאיל מהם פעם אחת, אינו נפסל בכך מלדונם. וכ"כ המהרי"ק (שרש טז), שכן נראה מתשובת הריב"א, דדוקא ברגיל לשאול מהם פסול לדונם, כיון דמקרבא דעתיה. אבל אם הדיין שואל ממנו באקראי וכדרך העולם, אין בזה איסור. ע"ש. וכ"כ הרמ"א (שם ס"א) וז"ל ודוקא ברגיל לשאול ממנו, אבל באקראי בעלמא ולא מוכח שעושה משום הדין לא. עכ"ל. וא"כ י"ל דשאני התם דאיכא הנאה גדולה, כיון שמשאילים לו הרבה פעמים, ומשו"ה איכא למיחש טפי לקירוב דעת, ולכן הדיין פסול מלדון לאותם שמשאילים לו. ומשא"כ אם הבעל דין עשה איזה טובה באופן חד פעמי לדיין, אין בזה קירוב דעת כל כך, ולכן אינו נפסל מדינא לדון את אותו אדם, אלא רק ממדת חסידות. ועוד יש לומר, דהא דשאל שאילתא פסול מדינא, היינו משום שעדיין הוא צריך אותו להשאיל ממנו דברים, ובזה יש לחוש להטיית המשפט טפי. ומשא"כ בטובה שכבר נעשתה לו, אינו פסול מדינא, אלא ממדת חסידות, כיון שהדבר כבר נעשה, ואין לו טובת הנאה ממנו בעתיד. וכן העירני ידידי המופלג רבי שלמה ברון שליט"א.

אם הדיין מרגיש שכוונתו להטות את לבו ונתקרבה דעתו אליו יש לו לפסול עצמו מלדונו

ג) וחזי הוית בתשו' דבר שמואל (אבוהב סי' קצא) שנשאל בנ"ד, אם מותר לדיין לדון אדם ששלח לו משלוח מנות ביום פורים. וכתב שהם מהדברים המסורים ללב ולמראית העין של בני אדם, שאם המנהג באותה העיר היה כמנהג רוב ערי ישראל, שכל אחד מרבה בדורונות למכיריו וליודעי שמו, ובפרט לבעלי תורה, וכוונתו רצויה לשמים, ואינו ניכר כלל מתוך מעשיו שכוונתו לתכלית אחרת, כי אם לשם מצות פורים, אין בו איסור כלל. והביא לזה ראיה מדברי הגמ' בכתובות הנ"ל, דמשמע מינה דהאי דמפסיל במתנת ראשית הגז, אע"פ שהיא מצוה, היינו משום דמוכחא מילתא שכוונתו לקרב בזה דעתו לדעת הדיין, כיון שאותו אדם הגיע ממקום רחוק, והיו כהנים אחרים קרובים אליו יותר. אבל אם באותו מקום שדר בו הבעל דין, היה דר הכהן הדיין, ולא היה נוהג אותו אדם לתת מתנותיו לכהן אחד, אלא דרכו ליתן כל פעם לכהן אחר, לא היה צריך להחמיר

בקבלתו. אבל אם יש אומדנא לפי המנהג או לפי הדורון, שהנותן משתף בכוונתו שם שמים עם כוונה אחרת, יש לדיין הירא את דבר ה', לחוש בקבלתו, ולזות שפתים ירחיק ממנו. עכ"ד. ולכאורה יש להעיר על דבריו, דאין ראייה לזה מהגמ' בכתובות, דהתם כך היה המעשה, ששאלו מהיכן הוא, וכשהשיב לו שהגיע ממקום רחוק, תמה עליו שלא מצא כהן עד מקומו של ריב"א, אבל מנא ליה למימר שאם באמת היה מגיע ממקום קרוב, לא היה פוסל את עצמו מלדון אותו, דלמא גם בכה"ג היה פוסל את עצמו, כיון דס"ס בא ליתן לו מתנה, וחשש שנתקרבה דעתו עליו. ועוד יש להעיר על דבריו, דמאי אכפ"ל מה כוונת בעל הדין, אם לשם שמים, או שיש לו גם כוונה אחרת, הרי כל החשש הוא שע"י קבלת המתנה, תתקרב דעתו לדעת הבעל דין, וא"כ אפילו אם כוונתו לשם שמים, יש לדיין לחוש בקבלתו, אם מרגיש שנתקרבה דעתו אליו. ולכאורה נראה בביאור דברי הדבר שמואל, שאם הדיין מרגיש שכוונת הנותן היא לשם שמים ולא לשם דבר אחר, א"כ כוונתו לקיים מצות משלוח מנות, ולכן אין בזה קירוב דעת, שהרי הוא נותן לו כדי לקיים מצוותו ולא למטרה אחרת. והא דחזינן בהאי מעשה דרבי ישמעאל בר אלישע, דאע"פ שהנותן בא לקיים מצות ראשית הגז, מ"מ לא רצה לדונו, שאני התם שראה רבי ישמעאל שאין כוונתו שלימה כדי לקיים המצוה, שהרי הגיע ממקום רחוק, והיה יכול למצוא כהן במקום קרוב יותר אליו, ולכן חשד אותו ריב"א שכוונתו לשחדו, ומשו"ה פסל עצמו מלדונו. ואמנם אין הכרח מזה דדוקא בכה"ג יש לדיין לפסול את עצמו מלדון, וכמו שכתבנו לעיל, מ"מ גם אין הכרח שאם אין אומדנא שכוונתו לקרב דעתו לדעת הדיין, שצריך הדיין לפסול עצמו מלדונו. ולכן ה"נ אם אין לדיין אומדנא שכוונתו להטות את לבו, אינו צריך לפסול עצמו מלדונו. אבל אם הדיין מרגיש ויודע שלא היה שולח לו המנות אם לא היה לו דין אצלו, יש לו לפסול עצמו מלדונו. וכן הלום ראיתי בתשו' עולת שמואל (קונפורטי או"ח סי' ו) שכתב שאם הדיין מרגיש שמפני הדין שיש לו אצלו, שלח לו המנות, פסול מלדון אותו, ושכן מצא בתשו' דבר שמואל (הנ"ל). ע"ש. ואין לומר דכיון שהנותן מקיים מצות משלוח מנות, אין לחוש לשוחד דברים, שהרי עושה כן כדי לקיים המצוה שמוטלת עליו, וא"כ אין לחוש לקירוב דעת. אולם זה אינו, דהא בכתובות שם חזינן דאע"פ שאותו אדם הביא ראשית הגז לרבי ישמעאל בר אלישע, ובא לקיים המצוה שמוטלת עליו, מ"מ ריב"א פסל עצמו מלדונו, והיינו משום דכיון שלא היה מוכרח להביא את הראשית הגז דוקא אליו, דהא מהתם להכא איכא כהן למיתבא ליה, א"כ יש בזה שוחד דברים, דאיכא למיחש לקירוב דעת. וא"כ ה"נ במשלוח מנות, הרי אינו חייב להביא את המנות דוקא לאותו דיין, וא"כ יש לחוש שנתקרבה דעתו אליו, ולכן יש לדיין לפסול עצמו מלדונו.

אפילו אם לא אמר לו בשעת הנתינה שיש לו דין אצלו מ"מ כיון שהדיין יודע שהוא אמור לבא אליו יש לו לפסול את עצמו

(ד) ואמנם לכאורה י"ל דהא דמצינו בגמ' בכתובות הנ"ל, שפסלו עצמם מלדון, היינו דוקא בכגון זה, שבעל הדין אמר להם בהדיא בשעת נתינת המתנה או עשיית הטובה, שיש לו דין אצלם. אבל כל שלא אמר לו כן בשעת נתינת המתנה או עשיית הטובה, אין

לדיין לפסול עצמו מלדונו, אפילו אם יש חשש שעשה כן משום שיש לו דין אצלו. וע' בתשו' מהרי"ק (שרש טז ענף ב) ובתשו' מר ואהללות (ענתיבי חו"מ סי' ח) ובתשו' מהרד"ך (בית כב חדר א) ובתשו' דבר שמואל (סי' נד) ובברכ"י (חו"מ סי' ט ס"ק יא) ובס' העמק שאלה (שאילתא קמט אות ד). וא"כ ה"נ בנ"ד, אם לא אמר לו בשעת נתינת המנות, שיש לו דין אצלו, יש לומר דבכל גווני אינו נפסל מלדונו, ואפילו אם לא היה שולח לו בלא זה שהיה לו דין אצלו. וכן מצאתי בתשו' משבצות זהב (סי' עב ד"ה והא ודאי) שכתב כן. ע"ש. וע"ע בפתחי תשובה (שם סק"ו). אולם נראה, דשאני התם שהדיין לא היה יודע שיבא אצלו, ולכן רק משום שאמר לו שיש לו דין אצלו בשעת נתינת המתנה, פסל את עצמו מלדונו. ומשא"כ בנ"ד, שהדיין כבר ידע שיש לאותו אדם דין אצלו, יש לו לפסול את עצמו, אע"פ שלא אמר לדיין שיש לו דין אצלו בשעת נתינת המנות. וכן ראיתי בב"ח (שם ד"ה תשובה) שכתב שאם הדיין יודע שראובן יבא לדין עם שמעון לפניו, אע"ג דשלח ליה מנחה מקמיה דאזמניה לדינא, מ"מ כיון שהדיין מרגיש דלא שלח ליה מנחה אלא לפי שיבא לפניו לדין, בין שהתובע שלח או שהנתבע שלח, אפילו מקמי ימים טובים, פסול מדינא. ע"כ. וגדולה מזו נראה מדברי הרמב"ם (פכ"ג מסנהדרין ה"ג) הנ"ל, שאפילו אם הדיין אינו יודע שעומד לבא לפניו לדין, ואפילו אם לא הזכיר שיש לו דין אצלו בשעת נתינת המתנה, מ"מ הדיין צריך לפסול עצמו מלדונו. ולכן נראה, דכל שנראה לדיין שהבעל דין הביא לו המשלוח מנות משום שיש לו דין אצלו, יש לו לפסול עצמו מלדונו. אבל אם רגיל להביא לו משלוח מנות בפורים, ולא ניכר שכוונתו לקרב דעתו אליו, רשאי לדון אותו, וכמש"כ האחרונים הנ"ל. וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (פורים עמ' קלד). ע"ש. וע"ע בס' זכור לאברהם (ח"ב חו"מ אות ש ערך שוחד) ובס' יוקח נא (מסאלוניקי סי' תרצה ס"ק לא) ובתשו' עיר מבצר (אדלר סי' מה). וכן שמעתי ממור"ר הגר"ש בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק כי תשא התשע"ח), שאם בעל הדין אינו רגיל להביא משלוח מנות לדיין, או שהביא לו משלוח מנות גדול יותר ממה שרגיל להביא לו בכל שנה, יש לדיין לפסול עצמו מלדונו. עכת"ד. ואמנם ראיתי בתשו' משבצות זהב (סי' עב, דף נד ע"ג ד"ה ברם) שכתב דכיון דחזינן לרובא דרבוותא דס"ל דשוחד דברים אינו אסור מדינא אלא ממדת חסידות, שכן דעת רבינו תם והמרדכי, והטור לדעת מרן הב"י, וכן דעת מהריב"ל, דכל הני עובדי מדת חסידות הם, לכן אם אחד מבעלי הדין שלח לדיין משלוח מנות לפני שבא לדין אצלו, כשר הדיין לדונו בלי פקפוק. עכת"ד. ולא חילק אם הדיין מרגיש שכוונתו לשמים או לא. אולם נראה, שאם הדיין מרגיש שאין כוונת הנותן רק לשם שמים, ונתקרבה דעתו אליו, אין לו לדונו, וכמבואר מדברי הרמ"א (חו"מ סי' ט ס"ב), וכמש"כ גם האחרונים הנ"ל. והנה לכאורה נראה, שאם הדיין רגיל להחזיר משלוח מנות לכל מי ששלח לו, א"כ הוי כדרכו להשאיל לאחרים, שאינו נפסל מלדון, וכדאיתא בכתובות שם האי דיינא דשאיל שאילתא פסול למידן דינא, ולא אמרן אלא דלית ליה לאושולי, אבל אית ליה לאושולי לית לן בה. וכ"כ הרמב"ם (פכ"ג מסנהדרין ה"ד). וכן פסק מרן בש"ע (חו"מ סי' ט ס"א). ולכן ה"נ אינו נפסל לדונו, אפילו אם אותו אדם אינו רגיל לשלוח לו משלוח מנות. וכן מצאתי בתשו' משבצות זהב (סי' עב) שכתב שאם הדיין שלח חילופי מנא לראובן המשלח אפילו כל שהוא, אין ספק

דכשר לדונו, וכדאיתא בגמ' בכתובות (הנ"ל) דאי אית ליה לאושולי כשר למידן דינא. ואפילו אם ראובן שלח לו מנה גדולה יותר, מ"מ כשר לדונו, שהרי בגמ' לא חילקו לגבי שאלה, אם הוא הדיין שואל דברים גדולים יותר ממה שמשאיל. עכת"ד. ע"ש. וע"ע בתשו' עיר מבצר (שם דף לב ע"א). אולם יש לומר, דבמשלוח מנות עצם הנתונה יוצרת אהבה, ואפילו אם חבירו מחזיר לו משלוח מנות, שהרי מצות משלוח מנות היא כדי להרבות אהבה ואחוה, וכמש"כ הגאון מהר"ש אלקבץ בס' מנות הלוי על מגילת אסתר (פ"ט פט"ז), שטעם המצוה הוא כדי להרבות אהבה ואחוה ושלוה ורעות, היפך מה שאמר הצורך ישנו עם אחד מפוזר ומפורד. ע"ש. וכ"כ הב"ח (ס"ס תרצה). ע"ש. וכן כתב מדנפשיה בתשו' בית יצחק (שמעלקיס יו"ד ח"ב סי' קמד אות ד). ע"ש. ומ"מ לא מצינו מי שיאמר שאם חבירו מחזיר לו משלוח מנות, לא יצא י"ח, דליכא ריבוי אהבה. ומוכח דבמשלוח מנות איכא אהבה אפילו אם חבירו מחזיר לו. וא"כ הא לא דמי לשאלה, דשאני התם שאם דרכו להחזיר להם, ליכא שום קירוב ואהבה מחמת ששואל מהם, שהרי הוא גם משאיל להם. ומשא"כ במשלוח מנות, עצם הנתונה יוצרת אהבה, ולכן אפילו אם הדיין מחזיר לו, יש לחוש לקירוב הדעת. והעירני לזה ידידי המופלג רבי שלמה ברוך שליט"א. ודבריו ישרים בעיני. ובפרט די"ל דעצם הדבר שהדיין מחזיר משלוח מנות לאותו אדם, הרי זה יוצר אצלו אהבה כלפיו, כי הנתונה יוצרת אהבה. וי"ל.

ה) ותצא דינא שדיין שקיבל משלוח מנות מאדם שאמור לבא אצלו לדין אחר פורים, אם אותו אדם רגיל להביא לו משלוח מנות, והדיין מרגיש שאין כוונתו בזה לקרב לבו אליו, אלא לשם המצוה בלבד, רשאי לדונו. אבל אם הדיין מרגיש שאין כוונתו שלימה למצוה, אלא גם לקרב לבו אליו, ובפרט אם אותו אדם אינו רגיל להביא לו משלו"מ, או שהביא לו משלוח מנות גדול באופן ניכר ממה שרגיל להביא לו, יש לו לפסול עצמו מלדונו. ואפילו אם הדיין מחזיר משלו"מ לכל מי ששולח אליו, ובכללם לאותו אדם, יש לו לפסול את עצמו. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**"החוזר מחמת עבירות" צריך להביא "ראיה" שחטא –
מדוע? יאמר שחטא ויפטר?**

מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּב יֵלֵךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ (כ, ח)

יש לחקור ב"חוזרי המלחמה", האם חזרתם הוא "רשות לחזור", ולפ"ז אם רצו להלחם הרשות בידם. או שדין זה "ילך וישב לביתו" הוא חובה וכופין אותו לחזור.

וכתב ברש"י הירא ורך הלבב - רבי עקיבא אומר כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו, ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם, שלא יבינו שהם בעלי עבירה, והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה:

במנחת חינוך (מצוה תקכו ס"ק ט) חקר, אם אלו החוזרים מן המלחמה האם חזרתם הוא בגדר "רשות" לחזור, ולפי זה אם רצו להשאר ולהלחם הרשות בידם. או שאלו החוזרים מן המלחמה אסור להם להלחם, ולפי זה שאמרו "ילך וישב לביתו", הוא חובה ואסור לו לצאת למלחמה וכופין אותו לחזור.

ויש שהביאו ראיה שחובה עליהם לחזור מלשון התוספתא (סוטה פ"ז הלכה כב): ר' שמעון אומר כל השומע דברי כהן במערכות המלחמה ואינו חוזר לסוף שהוא נופל בחרב ומפיל ישראל בחרב ומגלה אתם מארצם ובאין אחרים ויושבין בארצם וכו'. הרי שמבואר שבאלו חובה לחזור ולא להלחם.

ויש עוד לפשוט ספק זה מדברי הרמב"ן שבפרשתינו. שברמב"ן כאן (דברים כ ח) : הביא מירושלמי (סוטה פ"ח ה"ט) שכל אלו החוזרים, צריכים להביא ראיה לדבריהם, והיינו שצריכים להביא עדים על הבית ועל הכרם והאשה לפני שר הצבא ואז ניתן להם הרשות לחזור. וכן כתב שאף לדעת רבי יוסי הגלילי שירא זה הירא מעברות שבידו, צריך להביא ראיה על העבירה שבידו, וכתב "ולולי כן היו מרבית העם חוזרים בטענות שקר".

וברמב"ן כתב בביאור שיטת ריה"ג וז"ל: כאשר הבטיח הכהן שהשם יושיעם ולא יפקד מהם איש ראוי "שיבטחו בו הצדיקים", ויזהירו השוטרים את היראים מעבירות שבידם" עכ"ל.

וכונת דבריו שאף שהבטיח הכהן שיחזרו מהמלחמה בלא פגע, על הבטחה זו יכולים לסמוך הצדיקים, וכל השאר ראוי שיחזרו לביתם מחמת העברות שבידם.

¹² וראה שם שכתב שזה המפחד מקשרי מלחמה פשוט שאף אם רוצה להלחם אינו יכול שמא ימיס את לב אחיו במלחמה וכל ספיקתו הוא בשאר החוזרים שדה וכרם וכו'.

ומבואר בדבריו, שחזרת היראים מן העבירות הוא "המלצה" לעוברי העבירות שיחזרו לביתם כדי שלא ימותו במלחמה. ולפי דבריו פשוט שחזרתם אינה חובה אינה אלא המלצה כדי שלא ימותו ולפי זה אם רצו בכל זאת להלחם הרשות בידם.

ויסוד זה מוכרח מבדבריו שבסוף דבריו כתב וז"ל: **דכולם צריכים להביא ראיה "ולולי כן היו מרבית העם חוזרים בטענות שקר"**. ויש להקשות מדוע היה צריך לזה, אם נאמר שאלו החוזרים מן המלחמה הוא חיוב לחזור א"כ אסור להם להלחם, ופשוט וברור שצריכים להביא ראיה להפטר שהרי חייבים הם להלחם, וכל שהם מחוזרי המלחמה "אסור" להם להלחם, ושוב צריכים להביא ראיה שאיסור הוא בידם. וא"כ מה היה צריך לזה שמרבית העם היו חוזרים בטענת שקר.

ובע"כ מבואר עוד פעם בדבריו מדבריו שכל אלו הנפטרים מן המלחמה אינו פטור כלל, אלא שהוא רק אפשרות וזכות לחזור כדי שלא ימותו. ולכך כתב הרמב"ן שהואיל ואין זה איסור להלחם, אלא "רשות ללכת מן המלחמה", אם לא יצטרכו להביא עדים א"כ מרבית העם היו חוזרים בטענות שקר והוא פשוט.

והכרח ליסוד זה, שזה ודאי לריה"ג שצריך להביא ראיה על עברות שבידו. ויקשה הא ודאי היו בני אדם שעשו עבירות בסתר, ולהם לא שייך כלל שיביאו ראיות על עבירה שעשו, ואלו ודאי אין חוזרים אף שעשו עבירה. וצ"ב מדוע והרי ימותו במלחמה ומדוע יש הפליה בין החוזרים. ובע"כ שאין העבירה פוטרת אלא שדין החזרה הוא תקנה ואפשרות לחזור ולא ניתנה תקנה זו אלא לאלו שיש להם ראיות על מעשה העבירה וכל שאין להם ראיות שוב אפשרות זו לא היתה קיימת בידיהם.

די שיאמר אדם חטאתי, וממ"נ פטור, אם חטא נפטר ואם לא חטא הרי שיקר

ולפ"ז יבואר עוד, שהנה ידועה קושית העולם, לדעת ריה"ג מדוע צריך זה הרוצה להפטר להביא ראיה שעבר עבירה, יפטר אף בלא ראיה. ממ"נ, אם באמת עבר עבירה א"כ באמת נפטר מן המלחמה, ואם עד עתה לא היו עבירות בידו, א"כ נמצא שעכשיו שיקר וזה גופא עבירה בידו ויחזור מן המלחמה, ושוב יקשה מדוע צריך להביא ראיה שעבר עבירה.

ולדברינו יבואר היטב, שאף אם שיקר עתה לא יוכל להפטר, לפי שאין מעשה העבירה פוטר אלא כל שהביא ראיה שוב ניתנה אפשרות בידו לחזור.

ומעתה כל אלו שרצו להפטר מן המלחמה מעברות שבידם, שוב כשבא לבא להפטר היה נשאל מיד, האם יש בידך ראיה על העברות שבידך, וכל שלא היה ראיה בידו ראיה שוב היה צריך לחזור לאחוריו. שכאמור לא עצם העבירה אינה פוטרת אותו מן המלחמה אלא ראיה נותנת את אפשרות לחזור מן המלחמה

ובישוב קושיה זו נראה לומר עוד, שהזכות לחזור ניתנה לזה שירא מעבירות שבידו שעבר עד עתה. אמנם אם עם עושה עבירה עתה עבירה בכך ששיקר א"כ עבר עבירה במזיד ממש, ושוב א"א לומר עליו שהוא ירא מן העבירה וממילא אין לו זכות לחזור מן המלחמה ודו"ק.

והנה יש לדון לדעה הסוברת שדין חוזרי המלחמה הוא רשות ולא חובה, איך יהיה הדין, באופן שסבר אדם שאין בו עברות שיכול להוכיח אותם, והלך עם כולם להתיצב למלחמה ושוב נזכר שיש לו הוכחה, האם שוב יכול הוא לחזור מן המלחמה. שיש לומר שכיון שלדעה זו אין זו אלא רשות לפרוש מן המלחמה כל שכבר נתחייב להלחם שוב אינו יכול לחזור. וכן יש להוסיף בזה, שאחר שכבר הלך למלחמה שוב אם יחזור, יש כאן בחינה של ימיס את לב אחיו, ויש לעין בזה.

ולסיום נקודה על אפסיותו של האדם, הנה כתב הרמב"ן שלולי שהיו צריכים בני האדם להביא ראיה **”היו מרבית העם חוזרים בטענות שקר, מרבית העם היו משקרים כדי לברוח מן המלחמה, אהבת אדם את עצמו היא להציל את עצמו ולא להיות חלק מן הכלל, כמה חומר למחשבה יש כאן.**

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

סמיכות פרשת שופטים ושופטים לפרשת הרגלים

שָׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם
מִשֹּׁפֵט צֶדֶק (טז, יח)

המועדים נתקנו נגד האבות וראשי חדשים כנגד י"ב השבטים

בטור הל' ר"ח סי' תי"ז וז"ל ושמעתי מאחי הרב יהודה טעם לדבר לפי שהמועדים נתקנו כנגד האבות, פסח כנגד אברהם דכתיב (בראשית יח, ו) לוחי ועשי עוגות ופסח היה, שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק, סוכות כנגד יעקב דכתיב (בראשית לג, יז) ולמקנהו עשה סוכות, וי"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים וכשחטאו בעגל ניטלו מהם וניתנו לנשותיהם לזכר שלא היו באותו החטא עכ"ל.

*

במועדים יש פתחים גדולים ובר"ח פתחים קטנים מחמת עונות אין מרגישין באלו הפתחים

בשפת אמת נח תרמ"ז כתב וז"ל והעניין הוא כי במועדים יש פתחים גדולים ובר"ח פתחים קטנים ואם הנפשות היו מתוקנים היו מרגישין הארה באלו הפתחים, אך כתיב עונותיכם היו מבדילין ואין מרגישין באלו הפתחים כמו שאנו בעוה"ר אין זוכין אפילו ברגלים לראות פני ה' במקדש ע"ש מש"כ באורך.

*

לעתיד יהיו עולין לרגלים גם בראשי חדשים

בפסיקתא רבתי פיסקא א' עה"פ והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני (ישעיה סו, כג), אמר להם בני בעולם הזה כמה פעמים הייתם עולים לא שלשה פעמים בשנה, כשיגיע הקץ אני בונה אותו ואין אתם עולים שלשה פעמים בשנה אלא כל חודש וחודש ובכל שבת ושבת, אתם עתידים להיות עולים שם כמה שנאמר והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו עכ"ל.¹³

¹³ מחמת חשיבות הדברים אעתיק עוד דברים נפלאים שמבואר שם וז"ל ד"א והיה מדי חדש בחדשו והאיך אפשר שיבא כל בשר בירושלים בכל חדש ובכל שבת, א"ר לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל ככל העולם כולו, והאיך הם באים ר"ח ושבת מסוף העולם, אלא העבים באים וטוענים אותם ומביאין אותם לירושלים והם מתפללין שם בבוקר, והוא שהנביא מקלסן מי אלה כעב תעופינה וגו' (ישעיה ס, ח).

ד"א והיה מדי חדש והרי שאירע להיות ר"ח בשבת ואמר הכתוב מדי חדש ומדי שבת, האיך, אמר רבי פינחס הכהן בן חמא בשם רבי ראובן באים שני פעמים אחד של שבת ואחד של ר"ח והעבים טוענים אותן בהשכמה ומביאין אותן לירושלים והם מתפללין שם בבוקר, והן טוענין אותן לבתיהן ומחזירין אותן לירושלים מי אלה כעב תעופינה הרי של בוקר וכיונים אל ארובותיהן הרי של מנחה עכ"ל.

שופטים ושופטים תתן לך הרמוז על תיקון הדעת והמעשה

בשפת אמת שופטים תרמ"א כתב ז"ל שופטים ושופטים תתן לך, הוא גם כן לכל פרט שופטים הוא הדעת להבין האמת והוא על ידי הגיון בתורה שבכתב ושבע"פ, כמו השופט שפוסק הדין, כן קבלת האדם עצמו בפיו, ושופטים בחינת המצוות עשה ולא תעשה שהוא בגוף המעשה לכופף היצר לשנות המעשה על פי התורה,

ובאמת נראה כי הסנהדרין וחכמי ישראל שהיו בזמן המקדש האירו עיניהם של ישראל, ועל ידי זה היה גם לכל פרט בחינת שופטים ושופטים כנ"ל, וזהו שכתוב ושפטו את העם משפט צדק, שאין הפירוש רק על הטענות, רק שיטו לבות בני ישראל שיהיו אנשי אמת וישפטו מעשיהם בצדק, ועל זה מבקשים השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו עכ"ל.

*

שופטים ושופטים בכל שעריך לשבטיך הוא רמז לראשי חדשים ועל כן נסמך לפרשת הרגלים

והמפרשים העירו על סמיכות פרשת שופטים ושופטים לפרשת הרגלים הנכתב סוף פרשת ראה^י. ובהקדמות אלו יש לפרש בדרך דרוש, דזה אומרו שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך, והני שערים אשר ה' נותן לשבטיך קאי על אלו הפתחים הקטנים הנפתחים בר"ח שהם נגד השבטים, ובא הכתוב לומר דע"י תיקון הדעת ומעשה המצוות הנרמז בשופטים ושופטים, תזכה להרגיש הארת הני ימים טובים, כמו הארת הרגלים.

*

רמז להעמדת הדת ע"י חכמי התורה שיהיה בראשי חדשים כמו ברגלים

ויש להוסיף עוד כי ברגלים היו מעמידין הדת על תילה וכמו שכתב השפ"א מטות תרמ"ו וז"ל ואפשר לכך נסמך (ראשי המטות) לרגלים כי מסתמא בכל עליות רגל שהתאספו שם בני ישראל כאחד תקנו שם הסנהדרין בלשכת הגזית רוב התקנות עכ"ל, וכן מצינו בזקן ממרא שלא ציית לב"ד הגדול, היו ממתנינים לו עד הרגל ואז ממיתין אותו כמבואר בסנהדרין פט. הביאו רש"י עה"פ וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד (יו, יג).

ואף אנן נמי נימא דמלבד אותן תקנות שהיו ברגלים ע"י הסנהדרין והשופטים, תתן לך גם בראשי חדשים, ולעתיד שיעלו לרגל גם בראשי חדשים יהיה נוסף עוד משמרת למשמרת, וזה שופטים ושופטים תתן לך בכל שעריך וגו' לשבטיך שתזכה לחוג את חג ה' גם ביו"ט של שבטיך, ואז יהיו תקנות נוספות מפי השופטים והשופטים.

ובמדרש זה מבואר דבר חידוש דכל היכא דאיכא ב' חיובים של עליה לרגל אין עושין מצוות חבילות חבילות, ואין יוצאין חובת העליה לרגל בפעם אחת ולזסה היו חוזרין לבתיהן ושוב חוזרין למקדש בשעת המנחה.
^י ראה באבן עזרא ריש פרשתן וז"ל אע"פ שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה, יש כדמות דרש להדבק הפרשיות, וטעם שופטים אע"פ שאתה חייב ללכת שלשה פעמים למקום הכהנים משרתי המקדש, ושם תשאל מהחוקים והמשפטים, לא יספיק לך עד שיהיה לך שופטים בכל שעריך וכו' ע"ש, וכ"כ הבעל הטורים ע"ש, וע"ע בבעה"ט מש"כ בזה, וע"ע בשפ"א שופטים תרנ"ג, ובשפ"א ליקוטים מש"כ בזה.

*

רמז לקידוש החדשים שיחזור להיות לעתיד ע"י הבית דין

יש להוסיף עוד דקאי על לעתיד שיחזור מצוות קידוש החדשים ע"י הבית דין, וזה אומרו שופטים ושופטים היינו דייני הבית דין תתן לך תראה לבקש והשב כהנים לעבודתם וכו' ויהיו מקדשים החדשים אשר הם נגד השבטים.

*

שופטים ושופטים רמז לימים הנוראים

ונסמך לפרשת הרגלים ובזה נשלמו הזכרת כל היו"ט

ובדרך רמז יש לומר עוד עפימש"כ השפת אמת תרל"ח וז"ל שופטים ושופטים כו', יש לפרש על פי מה ששמעתי מאא"ז מו"ר ז"ל רמז על שם חדש אלול על פי הפסוק (תהלים קג, ג) הוא עשנו ולו אנחנו דיש קרי וכתוב לו אנחנו כו', ועל ב' בחינות אלו נקרא אלול, כי זה תלוי בזה, כפי ביטול האדם מתקרב אליו יתברך ודפח"ח, כי יש ב' בחינות בעבודת הבורא יתברך לבטל הגוף והגשמיות והוא בחינת שופטים, לכוף את הגוף לשנות את טעמו, בחינת סור מרע, והשנית בבחינת התקרבות אל הבורא יתברך בחינת עשה טוב, וזה שופטים שהוא בהשגת הדעת וכו' ע"ש.

ובהקדמה זו י"ל דזה סיום הכתוב ושפטו את העם משפט וקאי על ימים הנוראים מר"ה עד יוה"כ ימי המשפט, ומסיימים ברכת השיבה שופטינו המלך המשפט, וכפי ההכנה ושפיטת האדם עצמו בחודש אלול כן יזכה בדין ובמשפט צדק.

ולהאמור יש לומר דלזה נסמך לפרשת הרגלים ושם נזכרו שלשה רגלים ובהאי קרא נרמזו ר"ה ויוה"כ ובזה נשלם הזכרת כל המועדים.

*

העבודה בחדש אלול אני לדודי בחינת שבט גד

בשפת אמת אלו תר"מ כתב וז"ל הרמז על אלול אני לדודי ודודי לי כי הנה בני ישראל צריכין להעלות ולתקן את כל הברואים, אכן מעלתן גבוה להתייחד אליו יתברך וכו', רק בני ישראל מטוב לבן צריכין להטות כל הברואים אליו יתברך, אבל בימי רצון אלו בסוף השנה צריכין להתדבק בשרש העליון, בשגם ע"י שכל השנה מתלכלכים בחטאים על ידי תערובת הרשעים בעולם, צריכין לברוח ולהציל את נפשותינו כענין חייך קודמין, וזהו הרמז ראש השנה למעשר בהמה, כי כל ענייני עולם הזה בודאי יש בהם צורך גבוה, והאדם יש לו חלק בכל כדי לתקן הכל על ידו, אבל בימים אלו צריכין להפריש ולהרחיק מכל ענייני עולם הזה, כפי היכולת לקיים אני לדודי, ולזכור כי האדם נברא רק לעבודת הבורא יתברך, ובחדש אלול מתקיים אני לדודי, ועל ידי כן מתקיים בחדש תשרי ודודי לי שהוא השפעת חיים וקדושה על כל השנה עכ"ל.

והנה לפי סדר הדגלים חודש אלול הוא מיוחד לשבטו של גד, והוא היה מצויין בזה שהעיקר אצלו היה בחינת אני לדודי, וההסתכלות על הפרט והתעלות עצמו, ועל כן לא

היה חפץ ליכנס לארץ אלא נשאר בעבר הירדן בכדי להתעלות במדרגות של משה איש האלקים ומקרא מפורש הוא וַיֵּרָא רְאִישִׁית לּוֹ כִּי שָׁם חִלַּקְתָּ מִחֶקֶק סֶפּוֹן וַיֵּיתֵא רְאִישִׁי עִם צְדָקַת ה' עֲשֵׂה וּמִשְׁפָּטֶיךָ עִם יִשְׂרָאֵל (דברים לג, כא), וזה בחינת חדש אלול, ולהאמור מה נאה לפרש סיפיה דקרא על שבת גד בדוקא דכיון דנתעצמו בבחינת שופטים ושוטרים ואני לדודי זכו לעורר משפט צדק על ישראל, וזה אומרו צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל.

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

מלחמה בעצם יום השבת

רַק עֵץ אֲשֶׁר תִּדְעַע פִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֹתוֹ תִּשְׁחִית וְכָרְתָּ וּבְנִיתָ מְצוֹר עַל הָעֵיר אֲשֶׁר
הוּא עֲשֵׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ (כ, כ)

על פסוק זה בפרשתנו העוסק בדיני מלחמה דרשו רבותינו במסכת שבת כי הותר לערוך
מלחמה ביום השבת, אפלו במלחמת הרשות. כך הם דברי הגמרא במסכת שבת (יט.),
”תנו רבנן אין צרין על עיירות של נכרים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם התחילו
אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר, עד רדתה - אפילו בשבת”.

במדרש רבה בפרשת לך לך אף הוסיפו לחזק הלכה זו בראיה מיהושע בן נון שכבש את
יריחו בשבת, כלשון המדרש, ”תני חזקיה עד רדתה אפילו בשבת, שכן מצינו שלא
נכבשה יריחו אלא בשבת”.

וכן פסק הרמב”ם (הלכות שבת פ”ב הלכה כה), ”צרין על עיירות הגוים שלשה ימים
קודם לשבת, ועושין עמהן מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת עד שכובשין אותה, ואף
על פי שהיא מלחמת הרשות, מפי השמועה למדו עד רדתה ואפילו בשבת. ואין צריך
לומר במלחמת מצוה, ולא כבש יהושע יריחו אלא בשבת”.

הלכה זו לכאורה מעלה תמיהה, הלא ברור הדבר שפקוח נפש דוחה שבת! אך מעיון
במפרשים נראה כי הבינו שאחר שהתחילו במלחמה מותר לחלל שבת אף לדברים שאין
בהם פקוח נפש. כן כתב הריב”ש בתשובותיו (סי’ קא), כאשר הוא דן בענין היתר מלחמה
בשבת, וזה לשונו, ”וההיא דאין צרין אין מקום להזכיר בה דבר מצוה, ומה דבר מצוה
יהיה לכל ישראל לצור על עיירות של כותים, ובמלחמת הרשות היא ולא במלחמת
שבעה עממין. אבל יש בה התר מיוחד שאם התחילו אין מפסיקין, ומחללין את השבת
לכל צרכי המצור ואפילו שלא מפני הסכנה, כמו שבא הקבלה עד רדתה ואפילו בשבת”.

גם השפת אמת בחידושו למסכת שבת נוקט לכאורה כן, וכלשונו ”ונראה דוודאי לא
מיירי בדאיכא סכנה, דאם כן למה לי קרא ועל כרחך צריך לומר דמיירי היכי שידינו
תקיפה אלא שעל ידי ההפסק בשבת יתבטל הכיבוש. ואתי קרא לומר דהכיבוש דוחה
שבת”.

לפי האמור, היוצאים למלחמה - אפלו מלחמת רשות - אם יצאו עד יום שלישי בשבוע,
מותרים הם להמשיך את מלחמתם בשבת ולחלל שבת עבור כל דבר נחוץ מצרכי
המלחמה. דין זה הוא דין מיוחד למלחמה ואינו נוגע לשאר דיני פקוח נפש.

בהתבוננות בדברים, טמון כאן - לכאורה - הבדל נוסף בין דין דחיית שבת משום פקוח
נפש לבין דחיית משום מלחמה. לדחות שבת משום פקוח נפש, כבר דנו בו המפרשים
אם הוא בגדר הותרה או דחוייה, כלומר האם יש לעשות הכל להמנע מלדחות את השבת,

או שמא מותר לחלל בשופי בכל מקום צורך. אך במלחמה, לכאורה הותרה שבת לגמרי, ואין צורך לעשות שום השתדלות לדחות את המלחמה למחר.

למרות האמור מצאנו במדרשי חז"ל שבכל זאת יש מקום להמנע מלחלל את השבת גם עבור מלחמה. כך שנינו בפרקי דרבי אליעזר (פרק נב), "מיום שנבראו שמים וארץ, השמש והירח והכוכבים וכל המזלות היו עולין להאיר על הארץ, ואינן מערערין זה עם זה. עד שבא יהושע ועשה מלחמתן של ישראל. והגיע ערב שבת, וראה בצרתן של ישראל שלא יחללו את השבת, ועוד שראו חרטומי גוים כובשים במזלות לבא על ישראל, מה עשה יהושע, פשט ידו לאור השמש ולאור הירח והזכיר עליהם את השם, ועמד כל אחד במקומו ששה ושלישים שעות עד מוצאי שבת, שנ' וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו, ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים".

מדברי המדרש מבואר כי יהושע היפך סדרי בראשית, מה שודאי לא היה מחוייב, כדי שלא יחללו ישראל את השבת. ומשמעות הדברים כי גם במלחמה יש לעשות הכל כדי להמנע מלחלל את השבת, גם במקום שהדבר מותר. אם כי כידוע אי אפשר ללמוד הלכה מן האגדות, אך זכר לדבר יש כאן, שאין התר המלחמה בשבת אלא דחוייה בלבד.

דברי רבי סעדיה גאון

למרות דברי הגמרא הברורים שהותרה שבת משום המלחמה, הרי אחד מגדולי רבותינו הגאונים, רבנו סעדיה גאון בספרו אמונות ודעות (מאמר ג פרק ט), כותב בפירוש שאין שבת נדחית מפני המלחמה! בספרו המוקדש כידוע לבאר את האמונה הצרופה, הוא כותב על המערערים כי בספרי התנ"ך נמצאו לפעמים עניינים הנוגדים את חוקי התורה, והוא מיישב את הטענות אחת לאחת. אחת הטענות שהוא משיב עליהן היא - "אמרו כי יהושע נלחם בשבת", היתכן כי במלחמת יריחו נלחם יהושע בשבת וחלל את קדושתה. והוא משיב על טענה זו, "ואין הדבר כן, כי לא זכר בכל יום מלחמה, אבל היו בכל יום נושאים הארון ותוקעים בשופרות, ואלו המעשים מותרין בשבת, אבל היום השביעי שבו היתה המלחמה לא היה שבת".

דבריו של רבנו סעדיה, מלבד שהם נוגדים את דברי חז"ל כי מלחמת יריחו היתה בשבת, הם נוגדים לכאורה את כל דרשת חז"ל כי מותר להלחם בשבת. הדברים הם פלאיים כל כך, עד שהיו שרצו לומר כי לא נאמרו אלא לתשובת המינים לדחותם בקש.

מאידך חכם אחר מחכמי הגאונים, הידוע בשמו פרקוי בן באבוי, תלמיד תלמידו של רב יהודאי גאון, כותב בפירוש ובאריכות נגד האומרים שאין להלחם בשבת. בתשובתו (נדפסה באוצר הגאונים יומא פב.) הוא כותב בחריפות על הקראים שכפרו בדרשות חז"ל ולא התירו להלחם בשבת, אפלו במקום פקוח נפש. בימינו נמצאו בגניזות "הלכות" שנכתבו על ידי הקראים, כשבין הדברים נכתב כי "הצרים והאויבים הבאים להלחם לא ילחמו עמם בימי קדש, כי אם יסגרו את הדלתות עד יעבור יום קדש, או יברחו כל איש בנפשו וימלטו מיד אויבו".

פרקוי בן באבוי מוכיח בהגיון כי כזאת לא יתכן, וכדבריו "מצינו בתורה, שקיום נפשות דוחה את השבת ואת המצוות. ועוד אתה למד מיהושע, שהקיף את יריחו שבעת ימים, ואין שבעת ימים אלא ששבת בתוכן, ואלו שֶׁבַת יהושע וישראל ושמרו שֶׁבַת, בזמן שהקיף את יריחו ולא עמדו בכלי זין בשבת, היו אנשי יריחו יוצאין והורגין את שונאיהן של ישראל בשעה אחת".

ועוד כתב שם "ישראל ושאל ודוד וכל מלכי ישראל שהיו עושין מלחמה עם פלשתים ועם אדום ובני עמון ומואב, היו עומדים עמהם במלחמה כמה ימים וכמה חדשים, שכך כתיב, כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל הצבא, והיו אויביהם מקיפין אותם מכל סביבות, והיו ישראל מזוינין בכלי זין, ועושין מלחמה בין בחול בין בשבת, לפי שאם אין עושין מלחמה בשבת, היו אומות העולם באין והורגין אותן בשעה אחת".

מלחמות החשמונאים

מקום נוסף בו אנו מוצאים דיון בשאלת המלחמה בשבת, הוא בימי החשמונאים. במקורותינו במדרשי חז"ל חנוכה לא נכתב על כך דבר, אך במקורות אחרים כמו בספר יוסיפון או בספר חשמונאים מתואר כי בימי מתתיהו היו "חסידיים" שלא רצו להלחם בשבת, אפלו במקום פקוח נפש.

בספר יוסיפון פרק כ', בדברי השבח על מתתיהו כהן גדול נכתב "הוא מתתיהו הכהן הגדול, אשר הרים יד תחלה במלכות יון, והוא אשר צוה את ישראל להלחם בשבת. והוא יעמוד לנו מליץ, והוא אשר עמד להושיע מגוי מקדון בימים ההם".

גם בפרק פט בספר יוסיפון נזכרו "הצדיקים שמתו בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול החשמוני, על שלא רצו להלחם בשבת". גם בספר חשמונאים מופיע תיאור על החסידיים שמסרו את נפשם ולא אבו להלחם בשבת להציל את נפשם.

התיאורים מעלים תמיהה. מי הם אותם חסידיים שהתנהגו כקראים ולא ידעו על דרשת חז"ל ומסורת הקבלה כי המלחמה מותרת בשבת?

אכן הגאון בעל דורות הראשונים נדרש לענין זה, והוא עונה על כך בדברים ברורים. אכן ידוע ידעו החסידיים את ההלכה הברורה כי המלחמה מותרת בשבת, אך פניהם לא היו אז למלחמה כלל! באותם ימים היו החסידיים מסתתרים במערות לשמור את מצוות התורה, מתוך מחשבה כי מלחמה בזמן שכזה היא חסרת תועלת, בעוד שומרי התורה מעטים והיוונים רבים כל כך. כאשר גילו אותם היוונים במערות ביום השבת, היו יכולים החסידיים להציל את עצמם על ידי מלחמה ביונים, אך לא היה לכך דין מלחמה אלא דין פקוח נפש בלבד, שעל פי דין תורה הרי שבשעת השמד יש למסור את הנפש על כל מצוה ומצוה בדיני התורה, וכמובן גם על שמירת שבת! משום כך לא ניסו החסידיים להציל את עצמם, ובחרו למות מות קדושים. גם אם מדברי יוסיפון משמע כי הסיבה למסירות נפשם היתה מפני שסברו כי המלחמה אסורה בשבת, הרי לא מפיו אנו חיים, והוא כתב את הדברים כפי הבנתו בעוד שלא כך היו פני הדברים.

ברם, כאשר בא מתתיהו והחל את המרד והמלחמה ביוונים, מאותה שעה ואילך שוב נשתנה המצב והפך משעת השמד לשעת מלחמה, שאז ודאי נדחית שבת בשופי מפניה, ואין מקום למסירות נפש אפלו לא מצד מדת חסידות! וכך היה נראה כאלו "התיר" מתתיהו להלחם בשבת, בעוד שההיתר הוא מימות משה רבנו ויהושע בן נון.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים

בשכונת פסגת זאב

שום תשים עליך מלך

כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ וּיְרַשְׁתָּהּ וַיִּשְׁבְּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מֶלֶךְ כָּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי. שׁוּם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בּוֹ מִקְרֵב אֲחֵיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תֹכֵל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נֹכְרִי אֲשֶׁר לֹא אֲחִיךָ הוּא (יו, יד)

”כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך וירשתה וישבתה בה, ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגויים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו, מקרב אחיך תשים עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נוכרי אשר לא אחיך הוא.”

פרשה זו יש לעיין בה טובא. א. צריך ביאור לשון הפסוק ”ואמרת אשימה עלי מלך”. שמשמע שאין זה חיוב לשים מלך אלא אם תרצו תוכלו לשים מלך, ולכאורה סותר לדברי הגמרא סנהדרין (כ:): שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ב. עוד יש להקשות מהו שאמר הכתוב 'ככל הגויים' הרי בוודאי שאין לעם ישראל להשוות עצמם ככול הגויים. ג. מאחר שהתורה ציותה להעמיד מלך, למה התרעם שמואל על ישראל ששאלו להם מלך.

וביארו המפרשים (אוה"ח, כלי יקר, עמק שאלה לנצי"ב) שיש שני סוגי מלכים יש מלך 'ככול הגויים'. ויש 'מלך ישראל'. מלכי הגויים נועדו להנהיג את העם במלחמה כפי חוכמתם, והם נבחרים על ידי העם, וממילא העם הוא ששולט בו, ובמקום שהעם ירא מהמלך, 'המלך' ירא מהעם. מה שאין כן 'מלך ישראל' נבחר על ידי הקב"ה, והוא נועד להרבות כבוד שמים, וכבוד עם ישראל בעולם. וכמו שאמרו חז"ל (קידושין לב:): מלך 'שתהא אימתו עליך'. כי המטרה במלך בעם ישראל לעורר יראה בלבבות בני ישראל, ועל ידי מוראו יבאו ליראת מלכות שמים^ט.

ולכך פותחת התורה שמא אחרי שתבוא אל הארץ יעלה רצון להמליך 'מלך ככול הגויים'. לזה אמרה התורה "שום תשים". פירוש שלא יקום הדבר הרע הזה, אלא כל המשימות שתשים הוא על זה הדרך אשר יבחר ה' אלקיך בו. ובזה מבואר מדוע שמואל התרעם אל עם ישראל שביקשו מלך כיון שהם אמרו: "שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגויים". כלומר שלא רצו לקבל מרות שיהיה מוראו עליהם אלא שיהיה מסור בידם להמליכו, ובעל כורחו יהא חייב להחניף להם. וזה הפך מרצון ה'.

^ט הרב באר משה מדייק שינויים בכתובים כי תחילה נאמר (מלכים א, ב, יב) "ושלמה ישב על כסא דוד אביו ותכון מלכותו מאד". ואילו בדברי הימים (א, כט, כג) כתוב "וישב שלמה על כסא ה' למלך". וביאר הרב שבא ללמד שאין הבדל בין כסא דוד, לכסא ה'. כי שניהם מורים על בחינת המלכות, ולכן יש פסיק אחר תיבת כסא ה'. להורות לנו כי כל מטרת המלכות היא להכין את כסא ה' שיהיה למלך על כל הארץ, וזהו כסא ה' למלך להמליך אותו יתברך על כל העולם.

ובזה יש ליישב הפסוקים שמתחילת הפסוק משמע שאין חיוב להעמיד מלך, ואילו בהמשך הפסוק 'שום תשים עליך מלך' משמע שזה חיוב ומצווה. כיון שלאמיתו של דבר כל זמן שעם ישראל חי בהרגשה שהקב"ה הוא מלכנו והוא אשר שולט עלינו ומנהיגנו בהשגחה פרטית, אין צורך כלל 'למלך'. אבל במצב שעם ישראל יורד בדרגה ונחסר ההרגשה שהקב"ה מנהיג אותנו, ונוצר מצב של ואמרת: 'אשימה עלי מלך'. מיד הקב"ה 'מחייב' את עם ישראל שהיה להם מלך.

ובזה מבואר שבזמן שעם ישראל ביקשו מלך בזמן שמואל, כתוב: "וירע הדבר בעיני שמואל". אמנם הקב"ה אמר לו: "שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליו, כי לא אותך מאסו, כי אותי מאסו ממלך עליהם". ולכאורה הדברים תמוהים שאם מאסו בהקב"ה מדוע צריך לשמוע בקולם אדרבא לכאורה זה סיבה להצדיק את דברי שמואל. אמנם להנ"ל מבואר שבאמת כל עוד ועם ישראל חי בהרגשה שהקב"ה הוא המלך שלהם, אין צורך במלך, ורק שח"ו מואסים במלכות ה'. ממילא חלה חובה להשים מלך, אמנם גם זה צריך להיות, "אשר יבחר ה'".

*

למען הרבות סוס

"רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס זה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד". פתח הכתוב בלשון רבים: 'סוסים'. וסיים בלשון יחיד סוס? ביאר החפץ חיים זיע"א בתחילה לפני שעבר האדם ושנה ונעשית לו היתר. הריהו צריך ניסיון גדול כדי לעבור עבירה. אבל כשח"ו לא התגבר על הניסיון הקשה, מעתה ח"ו כל ניסיון ואפילו הקטן ביותר מפיל אותו. וזו כונת הפסוק. 'לא ירבה לו סוסים' בהתחלה הוא הולך למצרים רק מחמת ניסיון של הרבה סוסים, אך לאחר שלא עמד בניסיון הוא כבר עלול להחזיר את העם למצרים אפילו בשביל סוס אחד בלבד.

הגראי"ל המחיש יסוד זה בספרו על אותו פקיד גוי שבקשו ממנו להבריח את האדמו"ר מבעלזא בשואה, לא היה מוכן בעד שום הון שבעולם לעבור על החוק ולהבריח, בסופו של דבר שכנעוהו תמורת ממון רב (חמשים אלף דולר!) והבריח את האדמו"ר. ואז הגיע למצב שהבריח כל אחד, ואפילו בעד כמה דולרים בודדים! הרי לנו כי גם אצל הגוים יתכן מצב ש"חטא" (לשיטתם), נעשה כהיתר. ללמדנו, כמה צריכים אנו, להשמר מלהתקרב אפילו פעם אחת לחטא!

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

**'שוטרים' טובים לא מסכימים אם מתחזקים רק פעם לפני
ברכת החמה...**

**שִׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם
מִשִּׁפְט צֶדֶק (טז, יח)**

יש פסוקים שלמדנו כבר עשרות פעמים, אבל השנה יש להם משמעות אחרת, וכוונתי למילה אחת בפסוק ראשונה בפרשת השבוע – "וְשׁוֹטְרִים". יש לפעמים חוקים שנעשו ונקבעו לתועלת הרבים שמובנים ע"פ שכל, יש לפעמים תקנות שנעשו לצורך כללות העם ולא תמיד מובן לכל יחיד ויחיד בפרט, אבל ברגע שיש "שוטרים", שמסתובבים הרי יותר קל לשמור החוקים. לפעמים המוח מבין בערך, אבל ברגע שיש קנסות וכו' מאיזה סיבה מבינים יותר טוב שכדאי לשמור החוקים... והשנה, אלו שגרים במקומות ועיירות שיש קנסות לאלו שמסתובבים בלי מסכה הראויה על פיו יבין בבירור כוונתי..

שוטרים באור התורה

בכל מדינה בעולם משקיעים הרבה דמים להקים "שוטרים", וכמו כן בזמן שביה"ק היו שוטרים יהודים חרדים שהיו מסבבים לראות שדיני התורה מתקיימים כראוי, והא לך לשון הרמב"ם בריש הלכ' סנהדרין וז"ל "מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, "שופטים" אלו הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינין באים לפניהם, "שוטרים" אלו בעלי מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינים המסבבין בשווקים וברחובות ועל החנויות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם ע"פ הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין ודנין אותו כפי רשעו, עכ"ד. זאת אומרת, שעל אף כל היראת שמים של הדורות הקודמים, מ"מ כאשר יש שוטרים המסתובבים לדבר ה', הרי ממילא שומרים הדיינים כראוי. ודבר זה שייך גם בימינו וכפי שיבואר בס"ד.

השבע שערים

הנה ידועים הם דברי השל"ה הק' בביאור ענין השערים המוזכר כאן בפסוק, ומעתה בידינו ללומדה בצירוף ענין השוטרים. ואלו דבריו "שִׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ" (דברים טז, יח). בְּכָאן יֵשׁ רֵמֵז מוֹסֵר לְהָא דִּתְנֵן בְּסִפְרֵי יִצְיָרָה (פ"ד מי"ב), שְׁבַעַה שְׁעָרִים הֵם בְּנִפְשׁ, שְׁתֵּי עֵינַיִם שְׁתֵּי אֲזִנַיִם וְהִפָּה וּשְׁנֵי נִקְבֵי הָאֵף, עכ"ל.. וְעַל אֵלּוֹ הַשְׁעָרִים יֵשׁ הָאָדָם לְעַצְמוֹ 'שִׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים', כְּלוּמַר, שִׁישִׁפֵּט אֶת עַצְמוֹ תְּמִיד, וְהוּ תִּבֵּת 'לָךְ' שְׁאָמַר 'תִּתֵּן לָךְ'. וְיִשְׁגִּיחַ תְּמִיד שְׁלֵא יִהְיֶה שָׁם שׁוֹם עֲבָרָה, כִּי כְּמַעַט אֵלּוֹ הַמְּקוּמוֹת מְקוּם שְׁלָם, וְיִהְיֶה תְּמִיד בְּקִדְשָׁה וּבִטְהָרָה.

עיר קטנה

ויש להטעים דבריו עם דברי שלמה המלך בקהלת פרק ט' פסוקים י"ד - ט"ו "עיר קטנה וְאֲנָשִׁים בָּהּ מְעַט וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוּדִים גְּדֹלִים. וּמָצָא בָּהּ אִישׁ מְסֻכֵּן חָכֵם וּמְלֵט הוּא אֶת הָעִיר בְּחֻכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת הָאִישׁ הַמְּסֻכֵּן הַהוּא". ובמדרש קהלת (פ"ט פסקה כ"ה) "עיר קטנה" זה הגוף, "ואנשים בה מעט" אלו איבריו, "ובא אליה מלך גדול" זה יצר הרע, ולמה הוא קורא ליצר הרע "גדול"? שהוא גדול מיצר טוב שלש עשרה שנה, "וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים" כמנון ועקמון, "ומצא בה איש מסכן וחכם" זה יצר טוב, למה קורא אותו "מסכן" שאינו מצוי בכל הבריות, ואין רובן של בריות נשמעין לו, "ומלט הוא את העיר בחכמתו" שכל השומע ליצר טוב נמלט. – וכע"ז בנדרים לב: ע"ש.

מהו השוטרים עבור ה"עיר קטנה"?

המשל של החכם מכל אדם, שלמה המלך, שופך הרבה אור איך מסתכלים על עצמינו. יש בתוכינו "עיר קטנה!" יש לנו אברים שהם אנשי העיר, והנה כמו בכל עיר, חייבים לנהל העיר בכל פרטיה כראוי. יש כללים יש תקנות, יש ראש העיר, יש בית משפט יש משטרה וכו' וכמו דתנן (אבות ג' ב') "רַבִּי חֲנִינָא סָגַן הַפְּהֵגִים אֹמֵר, הָיִי מְתַפַּלֵּל בְּשְׁלוֹמָה נְשֵׁי מַלְכוּת, שְׁאַלְמֵלֵא מוֹרְאָה, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלֵעוּ". והרי כמו כן ב"עיר קטנה" – ה"בן-אדם", צריכים לדעת שיש מצוה להקים בה "שופטים ושוטרים". ומהו הכוונה שנקיים מצות "שוטרים" בתוכינו.

הדרכה מרבינו יונה בעניני קנסות

רבינו יונה (באגרת התשובה לתחילתו, וחלק ממנה מביאו החפץ חיים בשמירת הלשון, שער התורה פ"ד) כותב וז"ל וְנִכּוֹן שְׂיִקְנֵס כָּל אָדָם עֲצָמוּ בְּפִשּׁוּט אוּ בְּמַחְצָה לְתֵן צְדָקָה, עַל כָּל יוֹם שְׂיִפְשַׁע מְלָכֶת לְבֵית הַמְּדַרְשׁ וְאֶל מְקוֹם, אֲשֶׁר שָׁם לוֹ סֵפֶר אֶחָד מְסַפְּרֵי הַקְּדוּשׁ לְלַמֵּד שָׁם, עַכ"ד. קנסות מועילות, וכנראה שהוא קיום של מצות "שוטרים" שבפרשת השבוע לפי דברי השל"ה הק', לכלכל דבריו במשפט, ועל דרך המשל הוא הנמשל, כי אם אם יקבעו קנסות על כל דבר ודבר שיש בעיר, לא יצליחו, ואולי אף ימרידו בני העיר, כמו כן בנוגע לה"עיר הקטנה" על האדם לבחור ענין אחד או שתיים, שלא ללחוץ על עצמו יותר מדאי, ולהתבונן בישוב הדעת על איזה ענין כדאי ויועיל לקבוע הקנס. וכמו כן שראשי העיר מתיישבים מדי פעם לראות האם לשנות, להוסיף או לגרוע, או לתקן תקנות אחרות עבור בני העיר, כמו כן בעיר קטנה, אין חייבים לקבוע משהו מאלול תש"פ עד תשפ"א, אלא מדי פעם ופעם יכולים לשנות ולקבוע הקבלות טובות והקנסות.

איך לדעת שקבלתו יעמוד לאורך ימים

ושמעתי פעם אופן נפלא לבחון עצמו מראש האם קבלתו יעמוד לאורך ימים או לא, והוא, שחייב להיות בטוח מראש שבכוחו לעמוד בה אף לאחר שנחלשה ההתעוררות הראשונה. כי בזמן שמתיישב לקבל איזה שהוא קבלה לטובה, הרי ממילא הוא מלא רגשי קודש ורצונו עז לקבל משהו רציני, אולם על האדם להיות רואה את הנולד, ולבחור דוקא משהו שידע בבירור שבידו לעמוד בה, לפעמים חייב להקטין הקבלה, ולפעמים חייב

להוסיף בה תנאי, שלכתחילה יהיה כך וכל, ובמצב בדיעבד מקבל מראש שיהיה קצת אחרת. אבל הנקודה הוא שחייב להיות ברור מראש שהוא דבר שבידו לעמוד בה – ואף אם נראה קטן, אין לזלזל בה, כי פרוטה פרוטה מצטרף.

עד כמה להקטין הקבלה טובה?

ובהאי ענינא ברצוני לצרף כאן משהו בדרך הלצה מהרה"צ ר' צבי מאיר זילבעבערג שליט"א, (שאציין בסגוריים שאלו שרוצים ליהנות מאורו הנפלא ביותר, בידם להשיג הקונטרס היוצא מדי שבוע בשבוע "מאמרי חיזוק", גליונות מלאות בתורה ויראת שמים, עובדות וסיפורים מצדיקי הדורות ומבני דורינו, היוצא ע"י ביהמ"ד נחלת יעקב, וניתן לשמוע מאיפה אפשר להשיג הקונטריסים ב"קול מרדכי אהרן" 02-658-1000), והוא, כי היה מישהו ששמע כסדר גודל ההזהרות שלא לקבל קבלות גדולות יותר מדאי, ותמיד חייב להקטין הקבלה, ולכן התעורר לקבל קבלה טובה לומר ברכת "אשר יצר" בפנים בסידור. אולם בכדי לשמוע לדברי חכמים להקטין הקבלה, מתכוונן לקבל לעשות כן רק פעם ביום, ואילו בפעמים אחרים בידו לאומרה בע"פ. אולם בכל זאת חשב ופחד אולי עדיין קבלתו יותר מדאי, ומקטין אותה עוד לאומרה בפנים בסידור רק פעם בשבוע, בעש"ק. אכן, עדיין ירא בנפשו שהקבלה יותר מדאי, ומקטין קבלתו עוד, שפעם בחודש, יאמרה ברכת אשר יצר בפנים. אולם, לאחר שמזכיר לעצמו עד כמה מזהירים לעשות הקבלה טובה – קטן מאד מאד, מתיישב שפעם בשנה יאמרה בפנים.. או אולי רק פעם בשמיטה.. ואולי רק פעם בכל כ"ח שנים, מיד לפני ברכת החמה... והנקודה מדברת בעצמה, שאין להזגים להקטין הקבלה יותר מדאי.. אין כללים בדיוק עד כמה חייבים להקטין הקבלה טובה, הנקודה הוא שבדרך כלל אם מתבוננים באמת בלי נגיעות, יכולים לדעת מה חובתי בעולמי. ולזאת, קנסות מועילות.

חברים וקנסות

רבינו יונה ממשיך בסוף דבריו שם באגרת התשובה לדבר אודות ענין הקנסות – שופטים ושטרים - כאשר מייעץ לשבת יחד עם חברים נאמנים בעניני עבודת השי"ת, ואלו דבריו "דַרְךְּ יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּבֵר לוֹ הָאָדָם לִירְאָת שָׁמַיִם לְקִנּוּת לוֹ חֵבֵר אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה, לְדַבֵּר עִמָּהֶם תָּמִיד בְּדַבְרֵי יִרְאָת שָׁמַיִם; וְאִם יִחָטֵא אֶחָד מִן הַחֲבֵרִים אוֹ יִפְשַׁע בְּמַצְוָה, יוֹכִיחַ חֲבֵרוֹ, וְיִזְכִּירוּ אֵלֶּה אֵת אֵלֶּה כָּל דְּבַר מַצְוָה. וְיִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה עַל הַתְּפִלִּין, וְשֵׁלָא לְדַבֵּר בְּעוֹד שֶׁשְׁלִיחַ צְבוּר סוֹדֵר אֶת הַתְּפִלָּה. וְכֵן יִזְכִּירוּ זֶה אֶת זֶה לְקִרְא בְּכָל שָׁבוּעַ, בַּחֹל אוֹ בַשַּׁבָּת "אֲגֵרֶת הַתְּשׁוּבָה" הַזֹּאת, וְיִשְׁאַלוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ, מֵהֵם הַדְּבָרִים שֶׁבְּאֲגֵרֶת כְּדֵי שֶׁנִּשְׁיֵג לְקַיֵּם אוֹתָם? וְאִם יֵשׁ דְּבַר שֶׁאִינּוּ מְקַיֵּם אוֹתוֹ, יִחְזִיקוּ חֲבֵרָיו אֶת יָדָיו לְקַיֵּם כָּל דְּבַר מִדְּבָרֵי הָאֲגֵרֶת, וְכָל דְּבַר מַצְוָה שֶׁיִּחַפֵּץ אֶחָד מֵהֶם לַעֲשׂוֹת, יַעֲזֹרוּהוּ חֲבֵרָיו עַל הַדְּבַר. וְזֶה דְּבַר הַצְּלָחָה לַתְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְדַבֵּר אֶהוּב וְחָבִיב לְשָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר, אֲזוּ נִדְּבָרוּ יִרְאֵי ה' אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וַיִּקְשֹׁב ה' וַיִּשְׁמַע, וַיִּפְתַּח סֵפֶר זַפְרוֹן לְפָנָיו לִירְאֵי ה' וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ. וְכֵן יִזְכִּירוּ הַחֲבֵרִים אִישׁ אֶת אֶחָיו שֶׁלֹּא לְהִשָּׁבַע לְבַטְלָהּ, בֵּין בְּשֵׁם בֵּין בְּכַנּוּי, בֵּין שֶׁיִּזְכִּיר הַכַּנּוּי בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אוֹ בְּלִשׁוֹן אַחֲרֵת, וְכֵן שֶׁלֹּא יִקְלַל אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ אֶת עַצְמוֹ בְּשֵׁם אוֹ בְּכַנּוּי. וְטוֹב וַיִּפֶּה לְקַנֵּס כָּל אֶחָד עַצְמוֹ בְּסֵךְ יְדוּעַ, א מְעַט וְאִם הִרְבָּה, עַל אֵלֶּה". עכ"ד.

ולא תעלה במעלות על מזבחי

וכאשר מדברים אודות התועלת להתחזק יחד בעניני עבודת השי"ת, ראוי לצרף דבר נפלא ששמעתי פעם מאמו"ר ר' נחום מרדכי שליט"א, בביאור הפסוק (ס"פ יתרו, כ', כ"ג) "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעְלֹתַי עַל מִזְבְּחֵי", והוא, כי החילוק בין מעלות, מדריגות, ובין כבש שנעשו בפועל על המזבח, הוא, כי מי שבונה המדריגות, קובע מראש גודל הצעד שחייב לצעוד בכדי לעלות על המדריגה השניה, לא כן בכבש, הרי ביד כל אחד ואחד לקבוע האיך לצעוד, צעד גדול, צעד קטן או צעד בינוני. וכמו כן בעניני עבודת השי"ת, כאשר רוצים "לעלות על מזבחי", כאשר רוצים להתעלות בעניני עבודת השי"ת, חייבים לדעת שקשה לבנות מדריגות קבועות, שמחייבים כל מי שרוצה לעלות שכולם יצעדו בדיוק כמו זה שבנה המדריגות, אלא חייבים לעלות על כבש, דהיינו שביד כל אחד ואחד לקבוע לעצמו הצעדים הקבלות טובות שטובים עבורו. כמובן, שייך להתחזק יחד, ולפעמים יש תועלת לקבוע קבלה כללי, אולם הרבה פעמים, מה שטוב עבור אחרים הוא צעד יותר גדול או צעד קטן מדאי עבורו. לראובן אם יאמר אשר יצר הרע פעם אחת כל כ"ח שנים זה באמת טוב עבורו, ואילו לשמעון תובעים ממנו לאומרה ככה שלשה פעמים ביום. שנזכה להשתמש כראוי במתנה הגדולה של חודש אלול מתוך התקרבות יתירה להבורא כל עולמים ברשפי אש שלהבת י-ה, ועם הדרכים המבוארים בס"ד.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

מי שסר ממצוות התורה זה גורם לא להיכשל למרות היותו צדיק

וְלֹא יִרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְגו' (יז, יז)

כיצד נכשל שלמה שהטעו נשיו את ליבו

כתב הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל בספרו משלחן רבי אליהו ברוך (שופטים) כתיב במלכים: (א, יא, א-ד): 'והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות וגו' ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות ויטו את לבבו, ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם ד' אלקיו וגו'.

ומבואר בחז"ל (סנהדרין כא, ב) דשלמה המלך אמר אני ארבה ולא אסור, והוא סבר שיעלה בידו גם להרבות נשים ועדיין לא לסור מעם השם, אבל טעה בזה ונתברר לבסוף שנשיו הטו את לבבו. ודבר זה צריך תלמוד הרי שלמה היה חכם מכל אדם ואיך טעה בעצמו כל כך.

וכיוצא בזה מצינו בגמ' שבת (יב, ב) אמר רבי ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה, פעם אחת קרא ובקש להטות, אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר, רבי נתן אומר קרא והטה וכתב על פנקסו וכו' ע"ש. וגם כאן צריך ביאור וכי עד עתה לא האמין כמה גדולים דברי חכמים.

וביאר בזה מרן הגר"א קוטלר זצ"ל דבאמת שלמה המלך לא טעה בעצמו ומצד חכמתו והכרת תכונות נפשו הטבעית היה ראוי שלא להכשל, אלא שעצם זה שכתוב בתורה 'לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו' זה מהווה כח סגולי במציאות של העולם שכך יהיה, וקוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא, ולכן אף ששלמה לא טעה בכחו הטבעי וידע והכיר היטב שהיצר הרע לא יוכל לו, אבל לא ידע סוד זה שאחר שנכתב הדבר בתורה שוב אין הגנה והצלה לאף אחד בעולם. [וכמו שביאר החזו"א באמונה ובטחון (פ"ג אות ל) ענין השוחד שמעור עיני חכמים שהוא כח טומאה סגולי לסמות עין החכם שלא כפי טבעו וסגולת נפשו].

וכן יש לומר דגם רבי ישמעאל לא טעה כלל בעצמו, כי באמת מחמת כח יראת החטא שלו, לא היה במציאות שיבא להטות, ואצלו כל שבת זה כמו יום הכפורים שלנו, דקי"ל (שו"ע או"ח סי' ער"ה ס"ח) דמותר להתפלל במחזור לאור הנר ולא חיישי' שמא יטה דאימת יוהכ"פ עליו, ובאופן טבעי לא היה נכשל, אבל כיון שאסור לקרוא לאור הנר ונתנו הטעם שמא יטה, זה עצמו גורם שאם יקרא - יטה.

אך עדיין צ"ב עובדא דרבי ישמעאל דאף שהיה יודע בעצמו לפי יראת חטאו שמובטח הוא שלא יכשל מ"מ היה לו ללמוד משלמה המלך ענין זה שיוכל לבא לידי מכשול שלא כפי טבעו מפני שעבר על הדין.

ויש לבאר דרבי ישמעאל סבר שאין ראיה משלמה המלך אלא לענין איסור דאורייתא, דדבר שכתוב מפורש בתורה גורם מציאות חטא שלא מדרך הטבע וכנ"ל, אבל גזירה דרבנן שכל יסוד הגזירה הוא למיגדר מילתא שלא יבאו למכשול, א"כ מי שאין בו חשש שיבא לידי מכשול לא יהא בכלל הגזירה, אך כשטעה נתברר לו שגם באיסור דרבנן יש כח סגולי זה שאם עובר עליו עלול הוא לחטוא אפי' נגד טבעו ודברי חכמים בכלל אורייתא אף לענין זה דאסתכל באורייתא וברא בעלמא. ויומתקו בזה דברי רבי ישמעאל שאמר כמה גדולים דברי חכמים וכו', והיינו כמה גדולים דברי חכמים שהם גופי תורה ממש ויש בהם סגולת התורה לקבוע טבע הבריאה. [וכעין שמצינו בירושלמי כתובות (פ"א ה"ב) דבת ג"ש בתוליה חוזרין אם עיברו בי"ד את השנה].

וישמע חכם ויוסיף לקח, שאף בדברים שנראה לעין הדיוט שבטל טעם האיסור, וכגון איסור יחוד עם אשה זקנה באה בימים, מ"מ אחר שאסרו חכמים היחוד אף זה בכחו הסגולי שגורם לחטא, ויתכן שיהא בדרך אם אינו ענין שאף אם אינו נכשל כאן מ"מ מחמת כן פתח פתח ליצרו להתגבר עליו במקום אחר, דכיון שחז"ל אסרו יחוד זה נהפך למציאות של טומאה וחפצא של איסור המושכת קלקולים. וכן הוא הדבר בשאר גזירות דרבנן, שמי שמזלזל באיסור מוקצה דרבנן פוגם בזה, כמו שחילול שבת דאורייתא פוגם בהאדם ומשפיע עליו קרירות באמונה שהשבת הוא יסוד האמונה, כמו"כ איסור דרבנן של מוקצה הוא חפצא של חילול שבת ופוגם בהאדם.

[וכעיי"ז יש לפרש במה שאמר רבי ישמעאל בחגיגה (כ, א) כמה גדולים דברי חכמים עי"ש. [ובעיקר דברי הגמ' בשבת יעו"ש בהג' מהר"ץ חיות שהביא פי' נפלא מהגר"א שכוונת רבי ישמעאל כמה גדולים דברי חכמים במשנה שלא פירשו טעמא דלא יטה ע"ש]. עכ"ד דברי הרב אליהו ברוך פינקל זצ"ל.

האם השוחד הוא מעוור או מה שהתורה אמרה שלא יקח זה מה שגורם לעיוורון

יש להוסיף מש"כ מרן בעל ה"חזון איש" זצ"ל מבחין בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ג, ל) בהבחנה ברורה בין השוחד המעוור עיני חכמים, לבין ה"נגיעה", אשר מקומה לא ימצא כלל וכלל אצל חכמי התורה. ואלו דבריו:

ויש עוד רעה חולה אשר היצר וילפת בה להניא אמונת חכמים מלב בני אדם, והוא משקל המרמה של הנגיעה. חובת התלמיד להאמין כי אין נגיעה בעולם בעלת כח להטות לב חכם לעוות משפט. כי מגמת החכם לזכות נפשו, ולהתגאל באיזו אשמה יכאב לנפשו יותר מכל מכה ופצע. ואיך יתכן כי בשביל בצע כסף או לעגי חנף, יחבל נפשו לעוות משפט! נוסף לזה כי תכונת האמת היא אצל חכם תכונת נפשו ושורש מציאותה, וכל אבקת שקר ממנו והלאה. וכן היא אמונת המון ישרים המתאבקים בעפר רגלי חכמים.

אך היצר חתר חתירה תחת כסא הנאמן, לצודד נפשות הנוטות להתחכמות, ומביא להם לימוד שלם מן הגמרא כי הנגיעה היא בעלת כח מכריע לקטנים ולגדולים יחד, לפניו יכרעו גם הנבונים ביותר, גם חסידים ואנשי מעשה, ואין זה גנאי לחכמים, אחרי שכן הוחק בטבע אנושי. ואינם יודעים כי לפי ההנחה הזאת מתייתם כל הדור, ואין שופט בארץ ונתבטלה סנהדריה של הארץ? כי אף אם יסכים האדם על גדלות חכמתו של החכם לא יחייב את נפשו לשמוע אליו אחרי שימצא לתלות את הוראתו באיזו נגיעה. וזה לא יבצר מכל מי שאינו שבע רצון מהוראת החכם. ועל ידי זה קם דור ששופט את שופטים וכל איש הישר בעיניו יעשה. ובכל מקרה רב הערך מתלחשים המתחכמים על נגיעה פלונית שהיטתה לב החכם, ולפעמים המובהק שבדור, בעמדתו הבלתי נכונה. וכל אוריה של העיר, ולפעמים אוריה של כל הארץ, מתמלא שוט לשון, קטטות מריבות, וללא אמונה בחכמים גברו בארץ.

יסוד הדעה הזאת מצאוה בגמ' סנהדרין (יח:): "אין מושיבין מלך וכהן גדול בעיבור שנה, מלך משום אפסניא, כהן גדול משום צינה". והדין נאמר במלך החסיד שבחסידים, ובכהן גדול כשמעון הצדיק. ועוד אמרו (כתובות קה (:): "ר' ישמעאל ב"ר יוסי הוה רגיל אריסיה וכו" עיין שם. וכן אמרו שם בר' ישמעאל ב"ר אלישע.

ואמנם השוחד ענין מיוחד, והוא כי מקח שוחד הוא מן הגנויות במוחלט, שהתורה תיעבתו, ובעקבו בסוד כוחות הנפשות לעוור עיני חכמים ולסלף משפט. ובהיות שאמרו שהסתכל הקב"ה בתורה וברא עולמו, חייבה התורה כח בשוחד לעוור ולסלף, ולהזהיר לברוח ממנו. והנה נוסף על כח נגיעה שהוא ממנהג העולם כפי טבע בני אדם, הוזמן כח טומאה בשוחד לטמטם הלב ולרדם את הבינה, להנעים בפי הדיין לזכות את משחדו. ואחרי שהתורה פסלתו לדין זה לדון בין משחדו לרעהו, הוסר ממנו גם מחסה החכמה - אשר הובטח בה תמיד לבלי להיכשל בחטא ואשמה - אם יעבור על מה שהזהירה התורה וישב על כסא המשפט בניגוד למצוות התורה.

והנה אין הזהרת השוחד מכלל המשפטים אלא מכלל החוקים. שהרי לא אסרה תורה הוראה לעצמו ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא דל וכל חייו תלויים בו. והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול. וכשיורה להיתר ואחד הנרגנים יהרהר אחריוכי הפסד ממונו הטעהו, הרי זה מן המהרהרים אחר רבם. ואנו בטוחים בחכמים שהינם מורמים מפחיתויות כאלה, ולא יחשדו בס אלא קטני הדעת נעדרי בינה אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל.

והנה פסלו חכמים נוגע בעיבור השנה, דאיברי משפט, כדאמר בראש השנה (כה:): [אף על גב דקרא בקידוש החודש כתיב, גם עיבור שנה דינו כקידוש החודש], ויהבינן ליה דיני משפט, וכל זה בכלל חוקי המצוה שהוזהרנו ממקח שוחד, ומהם פסולי דרבנן ומהם מידת חסידות. ומה שאמרו ריבר" וריב"א שהרגישו בנפשם [ולשון הגמי יאמר], היינו בלב קירוב הדעת, היינו קירוב הטבעי של נגיעה. ובגדולים הטבעי יותר חזק כפי שכלם החזק, למען יעמדו על משקל הנסיון ויבחרו בטוב, בטוב בחירתם, שזהו סוד בריאת

האדם. ואפשר שמידת החסידות היא גם בסוד היצירה, וכשניתן כח בשוחד לעוור, ניתן
כח גם בשוחד של מידת חסידות לעוור החסיד".

ועיין שם שהאריך עוד בענין)

הלימוד מזה עד כמה חשוב לקיים את התורה ודברי חז"ל גם אם נראה לו אחרת
ושעליו זה לא נאמר.

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון: 07222741111

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

מקורות לאיסור הגאווה

לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל למען יאריך ימים על
ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל (יז, כ)

כתב רמב"ן: "לבלתי רום לבבו מאחיו. נרמז בכאן בתורה איסור הגאות, כי הכתוב ימנע את המלך מגאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים שאינן ראויים לכך, כי בראוי להתרומם ולהתגדל יזהירונו להיות לבבו שפל ככל אחיו הקטנים ממנו. כי הגאווה מדה מגונה ונמאסת אצל האלקים אפילו במלך, כי לה' לבדו הגדולה והרוממות, ולו לבדו התהלה ובו יתהלל האדם. כענין המבואר על יד המלך שלמה (משלי טז, ה) 'תועבת ה' כל גבה לב', וכתוב (ירמיה ט, כג) 'פי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי וגו'', עכ"ל.

וראיתי הערה: מדוע מצא הרמב"ן מקור ורמז לאיסור גאות מהתורה רק כאן במצות המלך? - הלא סוגיא ערוכה היא במסכת סוטה (ה ע"א): "אזהרה לגסי הרוח מניין? אמר רבא אמר זעירי: 'שמעו וְהֶאֱזִינוּ אֶל תְּגִבְהוּ' (ירמיהו יג, טו). רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא (פרשת ראה ח, יד): וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ [אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ], וכתוב (שם, יא): 'הִשְׁמַר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', וכדרבי אבין אמר רבי אילעא, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא: כל מקום שנאמר 'השמר' 'פן' ו'אל', אינו אלא בלא תעשה". והרי שנאמרה כאן אזהרה מפורשת: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך... וְרָם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ", ומדוע הרמב"ן הביא מרחוק לחמו, בדרך רמז וקל-וחומר?

ושמעתי אומרים דדברי הרמב"ן הם מעין "מילתא דאתיא בקל-וחומר טרח וכתב לה קרא", כלומר שהמקור הוא באמת מפרשת ראה, אך התורה רמזה איסור זה גם כאן בפרשת המלך בדרך קל-וחומר ונלמדנו שהגאווה אסורה אפילו אצל מלך ה'ראוי להתרומם ולהתגדל", ולע"ד דחוק בלשון הרמב"ן.

ואזכיר מדברי מו"ר הגה"צ רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו דרכי מוסר כאן אודות דברי הרמב"ן הנ"ל: "...ונראה לענ"ד לומר, אף שהגאווה אסורה לכולם, בכל זאת יש הבדל בין מלך לשאר בני אדם, כי לשאר בני אדם אסורה גאווה מפני שזה כעובד עבודה זרה - שעושה עצמו ליש, ואל יתהלל אדם בשום דבר, לא בחכמה ולא בעשירות ולא בגבורה, כי הכל שייך להקב"ה... אבל אצל מלך יש עוד דבר. מלך, שהוא מנהיג המדינה, והוא אחראי בעד הכלל ובעד הפרט, אם הוא מתגאה זהו חסרון במלך! אם הוא אינו שבור ורצוף שיש אנשים שסובלים כל מיני צרות ומחלות ועניות, ומלך אחראי על כל העם, וגם על הרוחניות של עמו, ויש אנשים שעומדים במדרגה שפלה ברוחניות, והמלך בתור מנהיג המדינה אשר הוא אחראי, אם לבו לא שבור ורצוף מזה, ומסוגל להתגאות, זהו חסרון כמלך!", כלומר לדברי מו"ר זצ"ל יש כאן איסור מיוחד וחומר על המלך להתגאות,

ועל כן אי אפשר ללמוד קל-וחומר ממלך לשאר ישראל [ועיי"ש ב"דרכי מוסר" המשך דברי מו"ר הנפלאים, ואכ"מ להאריך בהם].

ובסמ"ג (סימן סד) זה לשונו: "הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (פרשת ראה ח, יא), אזהרה שלא יתגאו בני ישראל כשהקדוש ברוך הוא משפיע להם טובה ויאמרו שבריוח שלהם [ובעוצם ידם] ועמלם [עשו ו]הרויחו כל זה - ולא יחזיקו טובה להקדוש ברוך הוא מחמת גאונם, שעל זה עונה זה המקרא, ואומר גם בפרשת ואתחנן (דברים ו, יא-יב) 'וּבְתִים מְלֵאִים כֹּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מֵלֹאֵת וּבִרְתִּי חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא חֲצַבְתָּ כְּרַמִּים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא נִטְעַתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ. הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה'" וגו'.

וזה הפירוש שפירשתי מפורש בסמוך (פרשת ראה שם, יב-יח) 'פֶּן תִּשְׁכַּח וְשָׂבַעְתָּ וּבְתִים טְבִים תִּבְנֶה וְיִשְׂבַּעְתָּ. וּבְקֶרֶךְ וְצֹאנֶךְ יִרְבִּין וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר לְךָ יִרְבֶּה. וְרֵם לְבַבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּיַת עַבְדִּים... וְאִמְרַתְּ בְּלִבְּךָ כִּי עָצָם יְדֵי עֲשָׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֵּן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חֵיל' וגו'.

ומכאן אזהרה שלא יתגאה האדם במה שחננו הבורא, הן בממון, הן ביופי, הן בחכמה, אלא יש לו להיות עניו מאד ושפל ברך לפני ה' אלקים ואנשים, ולהודות לבוראו שחננו זה המעלה...".

ומסיים הסמ"ג שם וזה לשונו:

"...תוכחת הענוה דרשתי לרבים כך, אבל לְחַבְרָה על לאו זה ולמנות זה בלאו לא היה דעתי, גם רבינו משה (הרמב"ם) לא חיברו ולא הזכירו בחשבון הלאוין, וכשהגעתי להשלים עד כאן הלאוין אקרא [א]ן בחלום במראית הלילה: 'הנה שכחת את העיקר, הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַשֵּׁם'. והתבוננתי עליו בבקר, והנה יסוד גדול הוא ביראת השם, והואלתי לחברו בעזרת יהיב חכמתא לחכימין. אחרי כן עיינתי בספר פרק קמא דסוטה (ה, א) וגרסינן שם בהדיא: 'אזהרה לגסי הרוח מניין? ... 'ורם לבבך ושכחת את השם', וכתוב: 'השמר לך פן תשכח את השם'..."

ובהגהות ה"חשק שלמה" (סוטה שם) כתב וזה לשונו: "אזהרה לגסי הרוח מנין. צריך לציין בסמ"ג (לאוין סד), דהוא ז"ל חשבו במנין הלאוין, ונתגלה לו על פי חלום, עיין שם, וזה לשונו שם: 'השמר לך פן תשכח' וגו' - אזהרה שלא יתגאו בני ישראל... עכ"ל, ומשמע דמפרש דזהו גופא השכחה, דעל ידי שמתגאה ואומר דכחי ועוצם ידי הרי הוא שוכח את השם. ואכן הרמב"ן במנין המצות מפרש לקרא ד'השמר לך פן תשכח' דכתיב בפרשת ואתחנן (דברים ו) כפשטיה, שנמנענו שלא ישכח ממנו אמונת אלקות וכו'. ונראה דמפרש דהא דאמרינן הכא דהוא אזהרה לגסי הרוח, היינו מקרא ד'ורם לבבך' דכתיב בפרשת עקב, דמהך קרא שמעינן דגסות הרוח בא על ידי שכחה, וגבי שכחה מצינו לאו בפרשת ואתחנן, 'השמר לך פן תשכח', ממילא גם בגסות הרוח איכא אזהרה, וכן משמע מפירוש רש"י, ואם כן אפשר דאזהרה לגסות הרוח אינו אלא אסמכתא בעלמא, ומשום הכי לא חשיב ליה הרמב"ן לאזהרה זו.

ומדברי הסמ"ג שם משמע להדיא דשני הפסוקים אתי לאזהרה לגסי הרוח, וצריך עיון, דתרי קראי למה לן לחד אזהרה?

והרמב"ם לא חשיב ליה כלל במנין המצות, וכתב המגילת אסתר שם דלאו שכולל כל התורה לא קחשיב... "עכ"ל החשק שלמה.

ונמצא דהרמב"ם - לדעת המגילת אסתר - לא מנה איסור הגאווה במנין המצוות, לא מחמת שהוא איסור קל, אלא להפך, מחמת חומרתו, שהוא כולל את כל התורה. בינה זאת!

והנה בקונטרס "תורת האדם לאדם" ("קובץ תורני במצוות שבין אדם לחבירו" - קובץ ד), כתב ש"ב הרה"ג רבי יחיאל נוימן שליט"א מאמר מקיף וממצה אודות "מצות ענוה ואיסור גאווה", ולהעתיק כל דבריו שם לא יספיקו כמה גליונות, אך הנני מעתיק מעט מתוך דברי ה"הקדמה וסיכום" שכתב שם, והרוצה להחכים יראה את כל המאמר שם:

"יש להבחין בשלשה סוגים של ענוה, ובמקביל להם שלשה סוגים של גאווה:

א. בין אדם למקום [היינו שיכיר שפלותו כלפי בוראו].

ב. בין אדם לחבירו [היינו שלא יתפאר על חבירו].

ג. בין אדם לעצמו [היינו שירגיש את עצמו כשפל ובלתי חשוב מצד עצמו בלי יחס למישהו אחר].

ועוד יש להבחין בין גאוות האדם על מעשיו הטובים, שהיא גאווה על מעלה אמתית, לשאר עניני גאווה.

רבים ממוני המצות מנו את מצות הענוה או את איסור הגאווה ממנין תרי"ג, אך למדוהו מפסוקים שונים. יש לברר לכל שיטה, לאיזה סוג של גאווה וענוה היא מתייחסת... [ונלע"ד שאין מחלוקת להלכה בין השיטות, וכל סוגי הגאווה אסורים לכולי עלמא, רק נחלקו היאך לפרש את הפסוקים...].

הסמ"ג [לאוין סד] למד איסור גאווה מן הפסוק "השמר לך פן תשכח את ד' אלקיך" (דברים ח, יא), והביא ראיה לזה מן הגמרא בסוטה (ה ע"א)... ולכאורה מיירי בגאווה בין אדם למקום, והגאווה היינו שכחת השי"ת... אך לענ"ד מדברי הסמ"ג משמע דמיירי גם בגאווה בין אדם לעצמו, שממנה בא לשכחת השי"ת.

והסמ"ק (סי' כב) למד איסור גאווה מן הפסוק "פן תאכל ושבעת... ורם לבבך" (שם ח, יב-יד), ולדידיה ודאי משמע דמיירי בגאווה שבין אדם לעצמו. [ואילו במאירי סוטה שם, המובא במאמר זה בסוף אות ד', פירש דברי הגמרא בגאווה בין אדם לחבירו].

ויש שלמדו איסור גאווה מן הפסוק "אל תאמר... בצדקתי" (דברים ט, ד). ביראים (סי' רנא) למד מן הפסוק הזה שלא יתפארו צדיקים לומר צדקותינו גרמה לנו. וכך כתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, כט), והסביר שנאמין שהצלחתינו בחסד עליון ולא בזכותינו. והוא איסור על גאווה בין אדם למקום. וגם הסמ"ק (סי' י"ד) למד מן הפסוק הנ"ל שלא להיות צדיק בעיניו, רק בינוני. אך לדידיה קשה לכאורה, דהא כבר מנה "ורם לבבך". ותירץ

בצביון העמודים שכאן מיירי בגאווה על מעשיו הטובים. אך... נלע"ד שהסמ"ק כאן לא מיירי בגאווה כלל, אלא אסור להיות צדיק בעיניו אפילו כשאינו מתגאה על זה... ועכ"פ נתבאר שאסור להתגאות על מעשיו הטובים, ואף שכתוב "ויגבה לבו בדרכי ד', מתוך דברי החובת הלבבות בשער הכניעה פ"ד ופ"ט מתבאר שהגאווה במה שהשיג צריכה להתלוות בהכנעה על מה שלא השיג.

ביראים [סי' רל"ב] למד מצות ענוה מן הפסוק "והאיש משה עניו מאד". והוא בענוה בין אדם לחבירו.

רבינו יונה בשערי תשובה [ג, לד] למד איסור גאווה מהפסוק הנאמר בפרשת מלך: "לבלתי רום לבבו מאחיו" [דברים יז, כ], דכל שכן להדיוט שאסור לו להתגאות. וגם הרמב"ן בפירושו על התורה שם, והמאירי בחיבור התשובה א, ה, למדו מזה גנות הגאווה, אלא דמשמע מדבריהם שאין זה מצוה ממנין תרי"ג. ובסוג הגאווה המדובר כאן, ברבינו יונה משמע שהוא בין אדם לחבירו, ו"מאחיו" פירושו "על אחיו", וכן משמע במאירי, ואילו ברמב"ן משמע שהוא בין אדם לעצמו...

ברבינו יונה שם סיים, שמותר להתהלל בעבודת השי"ת...

בחובת הלבבות כתב, שישתמש במדת הענוה כלפי חכמים ומי שהטיב לו, ובמדת הגאווה כלפי רשעים. ועוד כתב, שהעניו יראה מעלת כל אדם ויכנע לו.

הרמב"ם לא כתב מצוה מיוחדת בענין ענוה וגאווה, ונראה שלשיטתו היא כלולה במצות "והלכת בדרכיו" שהיא לשיטתו מצוה על תיקון המדות. וכתב הרמב"ם [דעות פ"ב ה"ג] שמגאווה יש להתרחק לגמרי ולא בדרך הבינונית כשאר מדות... "עכ"ל מעט מן המעט מדברי ש"ב הרה"ג ר' יחיאל נוימן שליט"א שם.

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', 'המגיפה בתורה', ושא"ס, קרית ספר

ראש חודש אלול – וחודש אלול

ראינו וגם שמענו איך שרעדו עולם התורה בחודש אלול, וודאי שלא אלמן ישראל וכל מנהג בישראל יש לו מקור ושורש ועיקר, ויש לעיין בטיבו של חודש אלול, והיחס שחז"ל נתנו לו, שאינם דברים כ"כ ברורים ומפורשים לעין כל.

*

עלה אלוקים בתרועה

איתא בפרקי דר"א (פמ"ו) "ובר"ח אלול אמר לו הקב"ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר במחנה, שהרי משה עולה להר, שלא יטעו עוד אחר ע"ז והקב"ה נתעלה, אותו היום^ס, באותו השופר, שנ' עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר, ועל כן התקינו חכמים שיהיו תוקעים בשופר בראש חודש אלול^{סא} בכל שנה ושנה^{כסב}.

*

^ס יש לעיין אם מדובר ביום א' דר"ח או יום ב' דר"ח. וע' ב"ח (תקפא) שמשה עלה ביום א' דר"ח, יום ל' אב. [נוכ"כ מהריל (מנהגים) מהרש"ל (חכמת שלמה שבת פט) לבוש (תקפא א) שלה"ק (מס' ר"ה)].
ובבית דוד [משאלוניקי] [ח"א הלכות ראש השנה פט,ב] כתב שבאמת עלה ביום כ"ט אלא שהיום הראשון שנמנה בין המ' ימים הוא יום ל' אב, וע"ש אריכות גדולה בענין זה.
וע"ע מש"כ בהמשך בענין תקיעות של של חודש אלול בשם שלה"ק. וע"ע המועדים בהלכה (אלול ע' תפה).
^{סא} לענ"ד מדויק בטור ריש ס' תקפ"א שהא שתקעו בזמן מ"ת היה רק מחייב של התקיעה של ר"ח עצמו, אבל המשך הזמן הוא משום תשובה, ולכאורה זה מתרץ שאם כל החודש הוא משום מ"ת א"כ למה לא תוקעים גם בעשרה ימים אחרונים.
ז"ל הפרדר"א ובר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר העגל והקב"ה נתעלה אותו היום באותו שופר שנא' (תהילים מ"ז) עלה אלוקים בתרועה ה' בקול שופר ועל כן התקינו חכמים שיהותוקעין בשופר בר"ח אלול בכל שנ ושנה".
לכאורה דבר פלא הוא שיש כאן ד' זמנים לשופר, א' ר"ח אלול ושם כתוב עלה אלוקים בתרועה, אלול מדין היתקע שופר בעיר, ר"ה, וסוף יו"כ.
עדיין צ"ת שמהב"י משמע שלא כ"כ הבין כך, אלא שבאמת כן תקעו כל המ' יום שהרי שואל למה צריך סברת היתקע שופר אם היה כבר תקיעה אז.
עדיין צ"ת וע' ברד"ל בפרדר"א שמאריך קצת ובאמת מעלה צד שרק יום א' היה תקיעה.
^{סב} לשון הטור (תקפא) איתא "תניא בפרקי ר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ג והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהילים מ"ז) עלה אלהים בתרועה וגו' לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה - וכל החדש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג') אם יתקע שופר בעיר וגו' וכדי לערבב השטן". [וע' רד"ל (בפרדר"א פמ"ו אות כ) שמציין לדברי בעל המאור (סוף ר"ה ובפסקי הרשב"ץ שם) ע"ש^{סיג}]. מה שברור מהגירסה שלנו בפרדר"א וכן מתחילת דברי הטור הוא ש"עלה אלוקים בתרועה" קאי על התקיעות של ראש חודש בלבד.
ע"ע מש"כ למעלה בדעת הטור.

התראה ראשונה

בגודל מעלת "ראש חודש אלול" הגר"א [יונה (ג ג) סד, אסתר (א)] ציין לשבח יום גדול זה ומוסיף שממעלתו הוא "התראה ראשונה", ובזכות התעוררות יום זה אפשר לזכות הלאה, ולהפקיע את היצר הרע ממנו.

ואולי כמקור לדבריו הקדושים אפשר לציין לדברי הפרקי דר"א (פמ"ו, הו"ד בטור סי' תקפא) שבר"ח בלבד תקעו בשופר, במדבר, ועל אותו יום נאמר "עלה אלקים בתרועה" סה. ובענין המעלה של "התראה ראשונה" ע' ברבינו יונה (שערי תשובה א א) שמביא המשל הידוע^{טו} על הגנב שלא ברח עם חביריו - בהזדמנות ראשונה - מבית הכלא^{טז}.

*

בהיות חודש אלול החודש האחרון של השנה והחודש קודם לימי הדין, הסברה אומרת שראוי להתכונן בה לימי הדין ולעשות תשובה^{סז}. אולם קודם שנבאר ענין זה יש להקדים ההגדרה המדויקת בחז"ל עצמם על ימי חודש אלול.

*

ימי רצון

איתא בקרא (עקב י י) "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשנים ארבעים יום וארבעים לילה וישמע ה' אלי גם בפעם ההוא לא אבה ה' השחיתך". וכתב בסדר עולם (פ"ו) "כימים הראשנים (עקב י י), מה הראשונים מרוצין, אף שניים מרוצין, אמור מעתה אמצעיים בכעס" סט.

הרי שבלשון חז"ל נקראים מ' ימים אלו "ימי רצון"^ע, והוא מצד היותם דומים ל"ימים הראשונים" עא,

^{טו} ע"ע ספר קיצור הכוונות לרמח"ל (ע' קב) שג"כ מדגיש חשיבות ענין ב' ימים של ראש חודש ע"ש שב' הימים של ראש חודש נושאים סגולה מיוחדת של ראש חודש אלול.
בסידורי אריז"ל יש כוונות מיוחדות לב' ימי ראש חודש אלול.
^{טז} איתא בקרא "ויחל יונה לבוא בעיר מהלך יום אחד" (יונה ג ג). בפ' של הגר"א באדרת אליהו יונה ג' ג' "מהלך ג' ימים ר"ח אלול ר"ה ויו"כ".

^{סז} ואלקים הוא מידת ה'דין', כידוע.
^{טו} שמקורו במדרש הנעלם (בזו"ח פר' נח).

^{טז} ע' מש"כ על אגה"ת בסש"ב () ובחז"ה שער התשובה () וב'מבוא השמ"ש' על דרשת הרש"ש ().
^{סז} הגם שבפרק זה נבאר ענינו של 'אלול' מצד היותו חודש של 'רצון', אולם זה קשור הדוק היטב עם 'תשובה'. וז"ל המשנה ברורה (הק' לסי' תקפא) "כי באלו ארבעים יום התשובה מקובלת להיות לבו קרוב אל דודו בתשובה ואז דודו קרוב לו לקבל תשובתו מאהבה".

^{טז} והו"ד ברש"י עה"ת (עקב ט יח, י י, כי תשא לג י) וז"ל רש"י בפרשת עקב (ט יח) כתב וז"ל "עשה עוד ארבעים יום, נמצאו כלים ביום הכפורים. בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה (במדבר יד, כ) סלחתי כדברך. לכך הוקבע למחילה ולסליחה. ומנין שנתרצה ברצון שלם, שנאמר בארבעים של לחות אחרונות (עקב י, י) ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים, מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון, אמור מעתה אמצעיים היו בכעס".

^ע עפ"י ר"ן ר"ה פ"א; טוש"ע ופוסקים או"ח תקפא. וב'מטה אפרים' שם; חיי אדם קלח, א (סדר היום); יוסף אומץ תתקכא; סידור בית יעקב).

^{עא} - ע' מש"כ בהמשך בענין 'אלול' וה'לוחות הראשונות'.

יש לציין לדברי הגר"א (ספר יצירה ליקוט סוד החדשים) "אלול כולו רחמים כידוע והוא דרגא דחסד".

*

אני לדודי ודודי לי

כתב האבודרהם (סדר תפלת ראש השנה) בשם הדרשנים ש"אני לדודי ודודי לי" (שה"ש ו ג) ר"ת אותיות אלול וס"ת בגמטריא ארבעים כנגד מ' יום שהיה משה רבינו על ההר, וכן מובא בספרים^{עב}. ויש בזה כמה פרטים:

א] אני: ראוי להתבונן היטב במשמעות של 'אני'. האם אנחנו בכלל יודעים מי אנחנו. יש להתבונן היטב מי זה ה'אני' שהוא כ"כ מקושר עם ה'דודי'. לפני הכל ולמרות הכל עלינו להסיק שה'אני' הוא מציאות שראוי להתקרב למלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, ושהקב"ה רוצה להתקרב ל'אני'.

ב] דודי: ראוי להתבונן היטב במשמעות של 'דודי'. ואיזה מקום תופס ה'דודי' בחיי היום יום שלנו. האם המושג של 'בורא' הוא רק 'מחייב' לעשות אותם המצוות שכולם עושים [ו'מעניש' לעוברי רצוננו], האם הוא רק ב'מוח' שלנו, או האם הוא תופס מקום 'רגשי' בלבבנו. הרי 'דודי' היא סוגיא של 'קירבה', ובפרט שהיותו מרומז בקרא בשיר השירים שהוא ספר שכל ענינה קירבה בין ישראל לאביהם שבשמים^{עב}.

אלול: מכיון שמרומז חודש אלול בפסוק זה, ע"כ שהוא חודש שמסוגל לעזור לנו להכיר גם את עצמינו וגם את בוראנו. ובוודאי מרומז בפסוק זה היות ימים אלו 'ימי רצון'.

*

אלול - י"ג מידות הרחמים

נבאר איך השתלשל מהלך ענין הקירבה המיוחדת שבחודש אלול, מספרי המדרש ועד לגדולי המקובלים והאחרונים שבנו ע"ז מהלכים שלמים בעבודת ה'.

^{עב} כתב בספר סדר היום (סדר חודש אלול) "ועל זה החדש נאמר אני לדודי ודודי לי ראשי תיבות אלול, שהמקום ברוך הוא מבקש אהבתינו וימינו פשוטה לקבל שבים".

ר"ש אלקבץ (אילת אהבים שה"ש ו ג) [הו"ד בדרשות ר"י אבן שועיב (סו"פ שופטים)] "'

ראשית חכמה (התשובה פ"ד ד"ה עוד יש) "'

וע' בב"ח (ריש סי' תקפא ד"ה והעבירו בשם האחרונים) וז"ל "'

^{עב} בספר החינוך (חקפב) מבואר שעד סוף 'שנה ראשונה' אמור להיות מציאות הבן זוג חרות על לבו עד שלא יתכן להסיח דעת ממנה. וכי הקשר שלנו עם הבורא אמור להיות פחות מזה. וז"ל החינוך "משרשי המצוה, כי האל ברוך הוא עלה במחשבה לפניו לבראות העולם, וחפצו שיתישב בבריות טובות הנולדות מזכר ונקבה שיזדווגו בהכשר, כי הזנות תועבה הוא לפניו, על כן גזר עלינו העם אשר בחר להיות נקרא על שמו שנשב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלמה מעת שנשא אותה כדי להרגיל הטבע עמה ולהדביק הרצון אצלה ולהכניס ציורה וכל פעלה בלב, עד שיבא אצל הטבע כל מעשה אשה אחרת וכל עניניה דרך זרות, כי כל טבע ברוב יבקש ויאהב מה שרגיל בו, ומתוך כך ירחיק האדם דרכו מאשה זרה ויפנה אל האשה הראויה לו מחשבתו ויוכשרו הוולדים שתלד לו ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו".

א [איתא בחז"ל (זו"ח עב.) ע"י "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים, דא היא ירחא דאלול, דביה סליק משה לטורא, למבעי רחמין קמי קב"ה, בגין דישתביק לישראל על חובא דעגלא. ובגין דא ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים. והווי ישראל רחיקין ממלכא כל ההוא זמנא, עד יומא דכפורי, דנחית משה מן טורא, והווי ישראל בתעניתא כל ההוא יומא. וכדין אתדבק מלכא במטרוניתא. כד"א, ואחר כן תבא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה".

הרי שמרומז ב"את אביה ואת אמה" ענינו של ימי חודש אלול.

ב [ע' שער רוח הקודש (דף מד ודף מה) יחוד י"ועה וז"ל "בחדשיו אלול נפתחים י"ג מקורות של הי"ג תיקוני דיקנא דעתיקא. והם מתגלים ומאירים למטה באבא ואמא"ע [א"ה: ונראה שדברי המדרש הנ"ל הם מקור לדברי האריז"ל^{ע"ח}]. במקום המקיף של המוחין שלהם. כמו שביארנו בריש אדרת האזינו. כי מחוץ למוחין דאבא ואמא. בוקע אור שלהם לחוץ. ומאיר שם בסוד אור מקיף. ושם מתגלים אלו הי"ג תיקוני דיקנא דעתיקא".

כתב האר"י (שער הפסוקים שה"ש סי' ו) עה"פ "אני לדודי ודודי לי" וז"ל "ר"ת אלול. לרמוז, כי בחדש אלול, הקב"ה מתרצה עם ישראל, ונעשה דוד להם, לקרבם בתשובה, והוא קרוב לקוראיו בחדש זה"^{פא}.

ג [באמת הרמז הידוע על חודש אלול "אני לדודי ודודי לי" יש לו המשך בקרא "הרועה בשושנים" ומזה מדייק הגר"ז (לקוטי תורה אלול, וסידור עם פי' דא"ח שער אלול) שמרמוז על הי"ג מידות הרחמים כידוע^{פב}. ונראה שמקור לדברי הגר"ז הוא דברי האר"י הנ"ל.

הלכה למעשה

עלינו להתבונן ב:

א [כמה הקב"ה קרוב אלינו, כ'אב' וכ'אם'. הבורא אינו מציאות מפחידה ומאיימת, אלא שמתגלה כאב הרחמן שרוצה להטיב לנו. רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות.

^{עד} וע' ספר עץ הדעת טוב פר' כי תצא.

^{עה} ע"ע בפירוש מתוק מדבש (אד"ר קלא.).

^{עו} ז"ל דבריו "בר"ח אלול שנת השל"א ליצירה. א"ל מורי ז"ל שאתענה אותם שני ימים רצופים. אשר אחר יום ר"ח עצמו של אלול. ושעיי"ז אשיג איזו השגה. וכונת אלו התעניות הוא. כי בחדש אלול ...".

^{עז} ע' גר"א (תקו"ז כג, ד"ה דאתמר) שאימא עילאה נפתח מר"ח אלול. ובעוד מקומות בגר"א מובואר בהדיא שהי"ג מידות הרחמים מתגלים ע"י בינה.

^{עח} הסכים מו"ר הגה"צ רי"א וינטרויב זצוק"ל לדברים אלו.

^{עט} אגב: ראוי להתחזק ב'אמונה', ולהכיר קצת את ה'דוד', כדי להתחבר ל'אני לדודי ודודי לי'.

^פ הרי ש'תשובה' נובע מ'קירבת השם'.

^{פא} ע' מש"כ האר"י (שער הפסוקים פרשת משפטים הנ"ל) וכתב "ובחדש הזה נאמר קרוב ה' לכל קוראיו".

^{פב} בחז"ל שיש י"ג עלין לשושנה, והם מרמזים לי"ג מידות הרחמים.

ב] 'אמונה' ולהכיר יותר את ה'דודי', ורק עי"ז יהיה לנו הרגשה של 'אני לדודי ודודי לי'.
ג] כמה ה'תורה' היא המקרב בינינו לבין אבינו שבשמים – 'אמר רחמנא פג'.

*

כתב השפת אמת (תצא תר"מ) "בפסוק כי תצא מחנה כו' ונשמרת מכ"ד רע כו' כי ה"א מתהלך כו'. רמז לימים הללו קודם ר"ה שהוא יום מלחמה כידוע ולכן יום תרועה כמ"ש במלחמה והרעותם בחצוצרות ונזכרתם כמ"ש בזהר. לכן יש חודש אלול מקודם להיות נשמר לזכות לסיוע משמים כמ"ש ה"א מתהלך כו' "להצילך ולתת "א' "לפניך ר"ת אלול. כמ"ש בספרים הרמז "אני "לדודי "ודודי "לי פי' שבוודאי בני צריכין עזר משמים רק כפי הקרבות אליו ית' כמו כן עוזר לנו השי"ת. וצריכין רק הכנה לקבל השראת שכינתו ית'. וכמו שבנ"י מכינים עצמם בימים הללו לשוב אליו ית', כן הבורא ית' מגלה הארות הקדושה בלבות בניי בימים הללו^{פג}. ז"ש ואני תפלתי לך ה' עת רצון כי בניי מכוונים ויודעים להתעורר בתפלה בימים אלו. שגם בשמים מתעורר שערי רחמים כי אני ה' הוא שמי "וכבודי "לאחר "לא אתן. ר"ת אלול. שמסירין בימים אלו הסתרות הקליפות וסט"א ויש התגלות הקדושה כנ"ל".

*

מה קודם ל'פתחו לי פתח כחודו של מחט'

ז"ל המדרש (שיר השירים ה ב) "קול דודי דופק, ... פתחי לי, רבי יסא אמר, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל^{פג} בניי פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו".

עוד לפני 'פתחו של מחט' יש 'קול דודי דופק' ויש 'בקשה' מהקב"ה 'אמר הקב"ה לישראל!!!'

*

אלול – זמן להגביר רגשי קירבה

יש לציין לדבריו הנפלאים של השם משמואל (שופטים פר"ע) וז"ל "הנה במנחות (ל"ו ב) ידך זו שמאל שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וגו'. אך יש להתבונן מה הוא

^{פג} אלול. הוספתי לקבוצה שמקפידים להתחיל את היום עם דברי תורה שראוי להתחזק שגם בלילה ילמדו קצת תורה. והגית בו יומם ולילה. אין לילה ולא למדתי ר"ת אלול. אין להתחיל ולא למדתי ר"ת אלול.

^{פד} א' הרמזים הידועים לחודש אלול הוא "ומל ה' אלקיך את לבבך ואת לבב" (דברים ל ו) ר"ת אלול. וכתב בעל הטורים

ידוע שתשובה כלול חלק עבודה וחלק ידיעה [מעיד עליו כו', אמר הקב"ה יעשו תשובה]. הפסוק של "ומל ה"א" קאי על חלקו של הקב"ה בתשובה, והוא המיוחד לחודש אלול.

בעל הטורים (דברים ל ו) מוסיף "לולא האמנתי לראות בטוב ה' (תהלים כז, יג) לולא אותיות אלול שמאלול ואילך חרדתי נגד ה". ונלע"ד שעיקר הדגש בפסוק הוא ב'טוב ה'" ורק מתוך הקרבה נובע החרדה, לא לאבד את הקרבה.

^{פה} ע"ע מש"כ בעיונים לכתבנו לחיים' על דרשת מוהר"ח לסליחות (סי' י ויא).

^{פו} הגם שמדובר בעוברי עבירה אעפ"כ קרא להם בשם 'בני' וע' בקונטרס תינוק שנשבר () שהארכתי בזה.

למעלה הענין של ימין ושמאל. ויש לומר על פי דברי הגמ' (סוטה מ"ז א) לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, כמו כן יש לומר למעלה שהקב"ה מנהיג את העולם בשתי המדות האלה. עפ"י מה ששמעתי מכ"ק אאמו"ר זצללה"ה שכפי ההנהגה מלמעלה מתעורר לב האדם להתנהג ג"כ במדה זו, וע"כ בר"ה שהוא זמן דין והרשעים נכתבים ונחתמים כו' זה גורם התעוררות בלב האדם לדחות הרע מעליו, עכתדה"ק. וזהו שמאל דוחה כדי שע"ז תבוא אח"כ ימין המקרבת, כי לעומת שהאדם מואס ברע ומדחהו מעליו, מקרבין אותו אח"כ מן השמים. וזהו ענין ר"ה יוהכ"פ וסוכות, וכתוב (שיה"ש ב' ו') שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני, שמאלו וגו' ר"ה כנ"ל שמאל דוחה, וימינו תחבקני היא סוכות. אך הנה הנהגה זו תיתכן בעוד שהאדם איננו כל כך מדובק לחלקי הרע, אז בכחו לדחות הרע מעליו, אבל באם הוא מדובק לחלקי הרע עד שכמעט נעשה הוא והם דבר אחד, אז אין בכחו לדחות הרע ממנו, וע"כ אז מתנהג השי"ת במדת ימין מקרבת שע"י שמקרב את האדם כמו שהוא ושולח בו נצוצי קדושה לעוררו מתרדמתו, ואז ע"י ימין מקרבת יכול אח"כ האדם לדחות הרע מעליו שיהי' אז בחי' שמאל דוחה, ולבוא אח"כ שוב לידי ימין מקרבת. ... ובוזה יובנו דברי הזוה"ק שבאדרא רבה (ח"ג קל"ב ב) קם ר' יחזקי' שרי ואמר אני לדודי ועלי תשוקתו מי גרם שאני לדודי משום דעלי תשוקתו, ובאדרא זוטא (שם רפ"ח א) אני לדודי ועלי תשוקתו כל יומין דאתקטרנא בהאי עלמא בחד קטירא אתקטרנא בי' בקב"ה ובגין כך השתא ועלי תשוקתו, הרי שמחולקים איזה קודם אם אני לדודי קודם או עלי תשוקתו קודם. אך לפי הנ"ל שניהם אמת, שמקודם מקרבין מן השמים ועלי תשוקתו ואח"כ נעשה אני לדודי, כי אחר התקרבות הימין דוחה השמאל כל הרצונות דהאי עלמא ולא נשאר כי אם רצון אחד לה' וזה אני לדודי ושוב אח"כ עלי תשוקתו. וזה אלול שאז"ל בר"ת אני לדודי, כי אלול הם ימי רצון מלמעלה למטה כי רוצה ה' בעמו ישראל, וזהו אני לדודי מי גרם שאני לדודי משום שדודי לי, ואח"כ בא ר"ה שהוא בחי' שמאל דוחה, וזהו משום שאני לדודי לכן אח"כ בסוכות עלי תשוקתו".

לתגובות: haravyew@gmail.com

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

מה דנים בימינו בבי"ד ומה אין דנים

שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם
מִשְׁפַּט צֶדֶק (טז, יח)

הוספות על השו"ע חו"מ סימן א'

א. דיני מתנה

הטעם שדנים היום דיני מתנה, כתב הסמ"ע (סק"ג) דלפי דברי התובע יש בזה חסרון כיס, והיינו לאחר שקיבל כבר את המתנה, ואף קודם שקיבל את המתנה באופן שהתחייב בקנין המועיל, ביארו הערוך השולחן והעיר שושן דנחשב חסרון כיס, כיון דאי לאו דיהיב ליה הנאה לא היה נותן לו מתנה, ובנחל יצחק (סימן ט"ז ענף ג') דחה דתליא בפלוגתא בגמ', וכתב דיש לחלק בין מתנה שניתנה ממש, דבזה פשיטא דנחשב חסרון כיס, דהא המקבל כבר קיבלה, למתנה שרק התחייב בדרך המועלת, דבזה צ"ל דלא פלוג במתנות, וע"ש.

*

ב. גיטין וגירויות וצדקה

גיטין וגירויות דנים היום, כי הם דברים חשובים מאד, וצורך הכלל. כופים על הצדקה ולזון בניו ובנותיו הקטנים, כי זה ענין גדול (קצות סק"ד, ונחל יצחק). והנה בסמ"ע (סק"ג) כתב דאף דגרות היא מילתא דלא שכיחא דנים היום כיון דהוא צורך גדול, וצ"ע הנתיבות שכתב (חי' סק"ב) בשם הסמ"ע דגרות היא שכיחא. וע"ש בנתיבות דכתב דהא דבעי תרי תנאים ע"מ שידונו בימינו, א. שכיחא, ב. אית חסרון כיס, זה דוקא בממון, אבל באיסורים וכדו' סגי במילתא דשכיחא ולא בעי שיהיה בו חסרון כיס.

*

ג. האם דנים היום אש ובור

הש"ך בשם המהרש"ל (סק"ב) כתב דלא דנים, והטעם כיון דזה לא שכיח, והשבות יעקב (ח"א סי' קל"ו) כתב דדנים, ויעויין ברעק"א שדוחה ראיית השבות יעקב, והפת"ש (סק"ב) כתב שאין מכאן ראייה שחלק עליו, ומצינו בקצוה"ח (סק"ב) ובשער משפט ובפת"ש (סק"ב), ובט"ז (סי' ת"י סל"ז), ובחינוך (מצוה נ"ג ונ"ו), ובפנ"י (ח"ב סימן ק"ו) ובעה"ש שהכריעו שדנים. הנתה"מ (חי') הכריע כש"ך דאין דנין. וא"כ נמצא הכרעת רוב הפוסקים דדנים אש ובור, אכן איתא בחידושי הרי"ם (סק"י) דמאחר שהראב"ן מכריע שלא דנים, ועוד הכריעו כן, קשה להוציא ממוחזק ולדון בע"כ, כיון שזה ספק איסור וספק גזל, ולאחר שדנו אין הבע"ד צריך לקיים פסק שלהם, ויכול לומר קים לי. אכן בימינו שמעתי למעשה

מהגר"י סילמן ומהגר"ש רוזנברג שנהגו לדון, ואין לומר קים לי נגד זה, ומהגר"מ שפרן שמעתי שאף אם יאמר הבע"ד קים לי, מ"מ מהני תפיסה, וא"כ יוכל הניזק לילך לערכאות (בתי המשפט) ולתפוס דרכם את מה שמגיע לו, והוא חידוש גדול, ורוב פוסקי דורינו לא הסכימו בזה.

*

ד. ביאור ענין מילתא דלא שכיחא שלא דנים בימינו

איתא בתומים (סק"א) וכ"כ החידושי הרי"ם (סקי"ג וסקמ"ב) דמילתא דלא שכיחא אין הכונה שגוף המעשה לא שכיח, אלא שהחסרון כיס אינו מצוי וניכר לכל, ואין הכל בקיאתן בחסרון ההוא, דאין שומת עבדים בימינו. ולפי"ז אף אם ישתנו הדברים, ויהיו דברים דאיתא בהלכה דאינן מצויין ובימינו יהיו מצויין, מ"מ כיון דהשומא אינה מצויה אין דנים. ויעויין בסמ"ע (סק"י) דמשמע לא כן.

*

ה. יסוד גדול

יש להוסיף כאן יסוד גדול בכל הדברים שאין בי"ד דנים בימינו, שאין הכונה דאין חיוב כלל על המזיק, אלא הוא חייב מדיני שמים, ואף נחשב גולן כל זמן שלא משלם, אלא דאין לבי"ד כח בימינו להוציא ממון ממנו (קצוה"ח סק"ז ועוד פוסקים), וע"כ מהני תפיסה של הניזק מהמזיק, כיון שהחיוב קיים. ואם בא הניזק לבי"ד ומבקש שישומו לו נכסי המזיק קודם שתפס, שמין לו בחיובי ממון, אף שאין דנים אותם (ש"ך סקי"ז בשם המהרש"ל).

*

ו. קבלת בעלי דינים

קבלת בעלי דינים לדון בדברים שאין כח לדון, מהני לענין חיובי ממון (השער משפט סק"א נשאר בזה בצ"ע לדינא, והביאו הפת"ש סק"ג, וע"ש שמביא ספר שמוכיח דמהני קבלה, ובתרומת הכרי כאן כתב דבקנסות לא מהני קבלה, כיון דבעי בי"ד, ובימינו ליכא בי"ד, אבל בשאר מילי כתב התרומת הכרי דמהני קבלה, ובערוך השולחן ס"א מכריע דמהני קבלה). ומסתבר שבימינו שחותמים בוררות נחשב כקבלת בעלי דינים לקבל על עצמם שידונו בזה.

*

ז. נזקי אדם באדם

החידושי הרי"ם (סוף סעיף ב') מביא מהראב"ן שכתב דנזק אדם באדם בשוגג דנים היום, כיון דזה מילתא דשכיחא שיזיק אדם לחבירו בלא כונה, אכן החידושי הרי"ם כתב דמשמעות הפוסקים אינו כן.

*

ח. מה נחשב נזק ומה נחשב ריפוי

איתא באור זרוע (ח"מ רס"ב) חידוש, דכל נזק שאינו חוזר מעצמו אלא ע"י רפואה בתרופות או ע"י רופא וכדו', נחשב נזק, וריפוי אינו נחשב אלא כשמזרו את תהליך הריפוי, וכ"כ הנתה"מ (סימן ש"מ סק"ג). ולאור חידוש האור זרוע כתב בהר צבי (הגהות על הטור סימן נ"ח) דאחד ששבר לחבירו שיניים, וצריך להתקין שיניים תותבות, נחשב נזק ולא ריפוי. אכן דין זה מסתבר דהוא לכו"ע, דשיניים תותבות פשיטא דנחשב נזק ולא ריפוי.

אכן החזו"א (ב"ק סימן י"ג סק"ב וסק"ח) חלק ע"ז, וכתב דכל נזק שיכול להתרפאות אף ע"י רופא, נחשב ריפוי, דנזק אינו אלא דבר שאינו יכול להתרפאות בשום דרך שבעולם. וע"ש בסוף הסימן דנראה דחזר בו, וכתב דכל רפואה שמפחיתה משווי הבהמה למכירה נחשב נזק.

נמצא דלשיטת האור זרוע והנתיבות כל הנפק"מ בין המחבר לרמ"א הוא דוקא באופן שכל הריפוי הוא רק לזרו את הליך הריפוי, אבל כשבלא הרפואה לא היה מתרפא נחשב נזק.

*

ט. הטעם שאין דנים נזק בימינו

בטור איתא כיון דזה לא שכיח, אכן הב"י הב"ח והפרישה ביארו דהוא קנס כיון שצריך אומדנא רבה, ונראה הביאור בזה, כיון שצריך אומדנא ובקיאנות, ע"כ זה כמו קנס, שאין בקיאים בימינו, ועיין פרישה דכתב דהוא מילי דשררה. ובריפוי ושבת הטעם שדנים, לב"י והב"ח והדרישה כיון שריפוי ושבת לא בעי שומא רבה, ולגידולי תרומה (שער ס"ב ס"ב) וכן משמע מהטור, נזק שחוזר כמו ריפוי ושבת נחשב מידי דשכיח וע"כ דנים בימינו. אכן ברמב"ם נראה דסבר דנזק וצער הוי ממש קנס, ואחד שהודה בהם פטור כמו מודה בקנס, ויעויין בזה בסי' פ"ז סעיף כ"ז בטור ובפרישה ובסמ"ע, והק' כל האחרונים על הרמב"ם, אמאי נחשב נזק וצער קנס, ועיין מג"מ ואור שמח.

החידושי הרי"ם מחדש דריפוי ושבת כשאין נזק כלל לכו"ע דנים כיון שזה שכיח.

החידושי הרי"ם (סקי"ח) כתב שבימינו שאין גובים נזק, א"כ לדעות שגובים שבת גובים שבת שכרו משלם כפי שהיה עובד אם לא היה נחלה, ולא כשומר קישואין, דהא אינו משלם נזק.

גובים אף שבת וריפוי שאינם שכיחים למחבר (סמ"ע סקי"א).

*

י. מהות פיוס

עושים פיוס בכל הדברים ול"ד בשבת וריפוי, וכמו דחזינן בלשון הרמ"א שכתב לעיין בס"ה, ושם איתא דמנדין עד שיפייס בכל מילי שאין דנין, וכן שמעתי מהגר"ש רוזנברג דאף בנזק עושים פיוס.

ויש לחקור בכל ענין פיוס, אם הוא חיוב נזק ממש, דהיינו שבימינו מצד פיוס מחייבים נזק, או דהוא חיוב חדש לגמרי, מצד לשמור על סדרי הבריאה התקינים, ואינו שייך כלל לחיוב נזק המקורי. ונפק"מ, למה ששמעתי שחייבו בבי"ד בירושלים אחד שפצע את חברו בשבת לשלם נזק מצד פיוס, וערערו ע"ז, דהא בשבת חייבים עונש על חבורה, וא"כ יש קלב"מ, ולכאו' תליא בחקירה הנ"ל, דאם הוא מצד חיוב נזק נפטרים, אבל אם הוא מצד חיוב חדש לכאו' עדיין החיוב קיים, ולא שייך בזה לומר קלב"מ, וצ"ע.

בפשטות פיוס היינו חלק מתשלומי הנזק או הקנס, והיינו קרוב לכמה שהיה צריך לשלם, ובשו"ע (אבהע"ז סי' קע"ז ס"ב) נראה קצת דפיוס נחשב לשלם כל הנזק, אכן לא מסתבר כן דזה לא נחשב פיוס אלא תשלום כל הנזק, וע"כ צ"ל דהכונה כמעט כל הנזק. ונחלקו הסמ"ע (סקי"ח) והלבוש אי מפייסים אף על כפל וד' וה' או דוקא על נזק שאין דנים האידנא, דללבוש מפייסים, ולסמ"ע אין מפייסים. סברות המח' נראה דנחלקו אי מפייסים דוקא על חיובי נזק, או אף על חיובים שהם יותר מהנזק, והש"ך סבר כסמ"ע.

*

יא. גניבות

נראה דאף לרמ"א גניבות ידונו בימינו, ורק גזילות כמו ויגזול את החנית מיד המצרי שזה אינו מצוי כ"כ, אין דנים היום.

בנחל יצחק מבאר הטעם בזה, דהוא לאפרושי מאיסורא בקום ועשה, ולזה אין צריך בי"ד, כמו דאיתא בנתה"מ (סי' ג' סק"א), וכאן נחשב מעשה במה שמעכב הגזילה תח"י. ויעויין בערוך השולחן (ס"ד) שכתב דלמעשה דנים כל סוגי הגזילות בימינו דאל"כ תמלא הארץ חמס, וכן עיקר, וכן נוהגים בימינו בבתי דינים.

*

יב. גרמי

בדין גרמי אם דנים היום, נראה דאף לדעות דגרמי הוי קנסא, מ"מ דנים היום, כיון דזה צורך הדור, והוא מילתא דשכיחא, או משום דהוא לא ממש קנס רגיל, וכ"כ הגר"א כאן דאין חולק בזה, אכן יעויין בגר"א (סימן שפ"ח סק"י), ובנחל יצחק (סוף סימן י"ד) דמשמע דלדעות דגרמי זה קנס אין דנים היום.

בימינו נהגו בבתי דינים לגבות גרמי. וכן אמר לי הגר"ש רוזנברג שגרמי הוא סוג קנס שונה, וע"כ בימינו דנים גרמי.

*

יג. היזק שאינו ניכר ועדים זוממין

יש לדון אם נוהגים היום בימינו לדון היזק שאינו ניכר, ויעויין בזה בשו"ת כתב סופר (חו"מ סימן כ"ו) דכתב דכיון שהוא שכיח ע"כ אפשר שדנים היום. הגאון מביא רשב"א דפסק כר"ע דעדים זוממין הוי קנס וא"כ אין דנים היום, ולכאו' כשהוציאו ממון אין זה קנס אלא גרמי, וצ"ע.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה

שֶׁפִּטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכֹל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשִּׁפְט צֶדֶק (טז, יח)

ודרשו חז"ל בכל שעריך במסכת סנהדרין דף טז ע"ב כמובא ברש"י בכל עיר ועיר. ויש לדקדק מדוע לא נאמר בכל עריך, ומה ענין שעריך?

ועיין בבעל הטורים שמרמוז על כל דבר שצריך השערה ילך לבי"ד.

סתירה במאמרי חז"ל שנה שרשה בראשה עשירה בסופה היינו הכנעה, ומאידך ראוי לעשות סמנים בראש השנה:

ונראה לתרץ בהקדם שמצינו במסכת ראש השנה דף טז ע"ב אמר רב יצחק כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, שנאמר (בדברים פרק יא פסוק יב) מראשית השנה, מרשית כתיב, ועד אחרית סופה שיש לה אחרית.

ויש לשאול מדוע ההצלחה תלויה בזה שתהיה רשה בתחילתה בפשטות רשה הכוונה לעניות, הרי אדרבא מצינו שיש ענין בראש השנה לאכול סמנים טובים ומתוקים כדי להתחיל את השנה בדבר טוב, וכן לוקחים ראש של כבש לסימן שנהיה לראש ולא לזנב, כמבואר במסכת כריתות דף ה ע"ב, ובמסכת הוריות דף יב ע"א ת"ר אין מושחין את המלכים אלא על המעיין, כדי שתימשך מלכותו, שנאמר ויאמר המלך (אל בניהו) וגו' והורדתם אותו על גיחון (וגו') ומשח אותו שם. וכו' אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא, יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא, ורוביא, כרתי, סילקא ותמרי. וכו' ותתפלל חנה ותאמר עלץ לבי בה' רמה קרני, רמה קרני ולא רמה פכי, דוד ושלמה שנמשחו בקרן נמשכה מלכותם, שאול ויהוא שנמשחו מן הפך לא נמשכה מלכותם ע"כ. ללמדנו שכל מלכות הצלחה תלויה בהתחלה ואם נמשח על המעיין נמשכה מלכותו ואם לאו נקטעה מלכותו, וכן ההבדל בין נמשח עם קרן או פח, ולכן גם בראש השנה נוהגים להתחיל את השנה בדברים מתוקים ומסמנים הצלחה וברכה לכל השנה. וכן נפסק בשו"ע סימן תקפג וא"כ נמצאו דברי חז"ל סותרים?

מנהג העולם:

כאשר נתבונן מנהג העולם נוהג כל דבר שמזדמן לו דוחה לזמן אחר ומעדיף לדחות כל זמן שאפשר וכך האדם רגיל לחיות בדחיינות וכאשר מתבקש לעשות מעשה משיב עוד מעט או אחר כך או מחר כמו שמקובל במקסימו לכל בקשה משיבים "מניינה" התרגום מחר, אך בדרך כלל כך הדבר נדחה ונדחה עד שאינו נעשה, ועל כך כבר אמר התנא

בפרקי אבות פרק ב משנה ד: הלל אומר אל וכו' ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה: היות והדחיינות היא עצת היצר כאשר נבאר.

דברי הירושלמי

ונקדים דברי הירושלמי אשר מתבאר כי כל ההצלחה ברוחניות תלויה בהתחלה, **מבואר במסכת בחגיגה פ"ב ה"א דף ט ע"ב** [הובא בתוס' חגיגה טו ע"א בד"ה שובו] מסופר שם בירושלמי על רבי מאיר שהיה יושב ודורש לתלמידיו בטבריה ביום שבת ובאמצע הדרשה באו ואמרו שרבו אלישע שנקרא בשם אחר עובר כאן ליד בית המדרש, תיכף הפסיק את הדרשה ויצא לקבל פני רבו אשר כבר פרק מעליו כל עול תורה והיה רכוב על סוס בשבת, אך למרות זאת כיבדו רבי מאיר, והנה שאלו אלישע מה אתה דורש לתלמידים עכשיו, אמר רבי מאיר דברתי על הפסוק שאמר שלמה המלך בקהלת פ"ז פסוק ח טוב אחרית דבר מראשיתו, ושאלו מה דרשת על הפסוק, והשיב רבי מאיר כי ביאר שכוונת שלמה המלך שהעיקר תלוי מה יהיה בסוף ולכן אפילו רע לו בתחילה אם טוב בסוף הכל נשכח ולא הפוך שיהיה רע בסוף, השיבו אלישע חבל על דאבדין רבך רבי עקיבא היה דורש הפוך ממך שמתני טוב באחרית כאשר האדם משתדל שיהיה טוב הראשית ורק אז טוב גם באחרית, אבל אם בהתחלה לא היה טוב אין סיכוי שבסוף יהיה טוב, ואמר לו שהוא גם חש הדבר על בשרו שאם הוא רואה אותו שהיום פרק עול התורה מעליו זה בגלל שאבא שלו בברית שלו הכניס אותו ללמוד בגלל הכבוד ולא בגלל מעלת התורה ולכן יצא ממנו אחר. **הראת לדעת** כי רבי עקיבא מלמדנו יסוד גדול בחיים עד כמה חשוב לתת את הדעת על כל התחלה שתהיה בצורה הטובה ביותר ורק אז מובטחת לו ההצלחה בהמשך.

כל התחלות קשות:

וזהו סוד הענין מה שדרשו חז"ל **במכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש פרשה ב** ועתה אם שמוע תשמע בקולי, ועתה קבלו עליכם, **שכל התחלות קשות**. אם שמוע תשמעו, מכאן אמרו שמע אדם מצוה אחת, משמיעין לו מצות הרבה, שנאמר אם שמוע תשמעו; שכח אדם מצוה אחת, משכחין לו מצות הרבה, שנאמר אם שכח תשכח ע"כ. ללמדנו עד כמה הכל תלוי בהתחלה.

חכם עיניו בראשו:

ובזה יובן הפסוק בקהלת פרק ב פסוק יג – יד (יג) וְרֵאִיתִי אֲנִי שֵׁשׁ יִתְרוֹן לְחֶכְמָה מִן־הַסְּבִלֹת בְּיִתְרוֹן הָאֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ: (יד) הֶחֱכַם עֵינָיו בְּרֵאשׁוֹ וְהִפְסִיל בְּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְגו'.

ויש לשאול מה הביאור חכם עיניו בראשו וכי הכסיל עיניו ברגליו? ועוד מהו ההיפוך שהכסיל הולך בחושך?

ואכן מצאתי שכבר הקשה בירושלמי **מסכת סוטה פרק ח הלכה י** אמר ר' מאיר כתיב [קהלת ב יד] החכם עיניו בראשו. הכסיל במה ברגליו? אמר רבי אבא מרי החכם עד

שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו ע"כ. וביאור הדבר כוונת שלמה המלך שחכם יודע שסוף מעשה במחשבה תחילה ולזאת שומר מכל משמר את ראש כל מעשיו להינצל מיצרו, ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה אינו דוחה לזמן אחר כעצת יצרו, וזו הכוונה עיניו בראשו כל תשומת ליבו על כל ההתחלות, לעומת הכסיל אינו מתבונן והולך בחושך וממילא כאשר נכשל בתחילת דרכו איבד הכל. וכך נראה כוונת מרן החיד"א בשם מהרח"ו בנחל אשכול קהלת פרק ב פסוק יד עיי"ש.

לפתח חטאת רובץ:

וגם יובן בזה הכתוב בפרשת בראשית פרק ד פסוק ז הָלֹא אָסִי־תִיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לַפֶּתַח חֲטָאֵת רִבֵּץ וְגו'. ולכאורה צריך ביאור על איזה פתח מדובר מאחר ולא נתפרש הדבר? אולם לפי הירושלמי מתבאר היטב שהכוונה לכל פתח ופתח המסמל כל התחלה והתחלה של כל דבר, כיון שכל ההצלחה נעוצה בהתחלה לכן עיקר מלחמת היצר עם האדם שמערים קשיים בהתחלה בכדי להכשיל את האדם.

הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב.

ובדרך זו ביאר את הפסוק בחומת אנך בראשית פרשת בראשית אות יד. הוא ישופך ראש. פירש הרב מהרח"ו בכ"י כי האדם בתחילת פתוי היצר אפי' על דבר קל יתגבר עליו ולא יתן לו שום אחיזה כלל ובזה לא יוכל עמו היצר שהוא הנחש כלל וז"ש הוא ישופך ראש שיתגבר עליך הלא מראש. ואתה תשופנו עקב בעבירות שאדם דש בעקביו ואפשר הוא ישופך בתורה שנקראת ראש כמשז"ל ואמר הקדוש ברוך הוא בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין: ועוד עיין בנחל קדומים בראשית פרשת בראשית אות כאש כ"כ בשם הראשונים.

וכ"כ הכלי יקר בראשית פרשת בראשית פרק ג פסוק טו את הפסוק (טו) הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב. רוב המפרשים אמרו שהיצר הרע מושך כוחו מן הנחש הקדמוני, והיצר הרע דומה בתחילה לחוט של עכביש ואחר כך לעבותות העגלה לכך נאמר הוא ישופך ראש כי אם יהיה זריז ויצא וילחם ביצרו הרע בראש רצה לומר בהתחלה תיכף בבואו אליו, אז הוא ישופך, כי בנקל ינצחו האדם וינתקו מעליו כאשר ינתק פתיל חוט של עכביש. אמנם אם בראש דבריו יתן מקום ליצרו וילך אחרי עצתו יום אחר יום עד שנעשה חזק כעבותות העגלה אז קשה לנצחו ואדרבא הוא ינצחך. לכך נאמר אל הנחש ואתה תשופנו עקב כי העקב היינו הסוף, ורצה בזה שאם בסוף רצה להלחם בך אז אתה תשופנו ותנצחו כי יהיה קשה על האדם לנתק עבותות העגלה מעליו כי כבר קשור בו היצר הרע בעבותות אהבה בתענוגים וקשה לפרוש הנבעל לערל וטמא זה. וזה גם כן משל על התשובה שאדם עושה בבחרותו דהיינו בראש ימי חלדו בנקל לו לעזוב דרכו. אמנם בעקב בסוף שכבר הורגל במעשיו גם כי יזקין לא יסור ממנו ואז אתה תשופנו:

רמז נוסף ליסוד ההצלחה שתלוי בהתחלה כי תצא למלחמה:

ומעין זה גם בפרשה הבאה פרשת כי תצא למלחמה על אויביך ונתנו ה' בידך, ודקדקו המפרשים מהו כי תצא ולא כי תלך למלחמה? אלא רמזה התורה כאשר אדם יוצא למלחמה על יצרו שהוא האוייב הגדול כבר השי"ת נותנו בידו כיון שהקב"ה מבקש שרק יפתח פתח כחודו של מחט והקב"ה פותח לו פתח כפתחו של אולם ולכן בעצם זה שיוצא להילחם אפילו עדיין לא התחיל להילחם מנצח את אויבו שהוא יצרו.

ביאור דברי דוד המלך שאם מתחיל ללכת סופו שיושב:

ואכן היא דרשת חז"ל במסכת עבודה זרה דף יח ע"ב דרש ר' שמעון בן פזי, מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב? וכי מאחר שלא הלך, היכן עמד? ומאחר שלא עמד, היכן ישב? ומאחר שלא ישב, היכן לץ? [אלא] לומר לך, שאם הלך סופו לעמוד, ואם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללוץ, ואם לץ עליו הכתוב אומר [משלי ט] אם חכמת חכמת לך (ואם לצת) ולצת לבדך תשא ע"כ. הראת לדעת כי ההתחלה קובעת לטוב ולמוטב וחובת האדם להשים שופטים ושוטרים לכל ההתחלות הן של כל יום איך מתחיל את היום וכן כל שבוע וכן כל חודש וק"ו כל שנה וכן כל נושא וכל עניין, ואין סימן טוב גדול מזה שהאדם משתדל שההתחלה תהיה טובה.

הכנעה הוא הסימן הטוב ביותר:

ובזה נבא לבאר דברי הגמרא בר"ה, ונראה שרש"י הרגיש בזה ולכן כתב בפרש"י בגמ' שרשה בתחילתה שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפלה כענין שנאמר תחנונים רש (משלי יח). ובוזה מתבאר היטב שדברי חז"ל צדקו יחדיו שגם מדברי רב יצחק נלמד שהולך אחר עצת רבי עקיבא שהצלחת השנה כולה תלויה בתחילתה, ופרש"י שאין הכוונה שיהיה רשה מלשון עוני או שיהיה במצב קשה או בצער שזה ודאי לא שייך לתלות בו הצלחת השנה, אלא הכוונה להכנעת האדם כיצד הוא נכנע בתפילתו בר"ה לפני הקב"ה.

ביאור נוסף להרגיש עצמו כרש שאין לו כלום בלעדי הקב"ה:

ביאור נוסף ראיתי דבר נפלא בספר שפתי חיים עמוד עז מכתב אשר כתב הגר"ח פרידלנדר זצ"ל לשיבת פונביז' בחוליו. וביאר שענין מאמר ר' יצחק שנה שרשה בתחילתה עשירה בסופה, כונת רב יצחק ללמדנו דרך בעבודת הי"ת שכל אדם צריך להגיע להרגשה פנימית שהוא ממש רש ואין לו כלום, ופירוש רש היינו שאין לו כלום, ולמרות שאדם יודע שבפועל יש לו בריאות, ויש לו אשה וילדים, ויש לו פרנסה, ויש לו דירה וכדומא, חובת האדם לדעת שכל אשר יש לו הן בריאות והן משפחה וממון בכל יום ויום הכל תלוי בחסדי יתברך ומי יודע מה ילד יום, וכאשר אדם יחדיר הרגשה זו תוך מחשבתו וליבו ידע ויבין וירגיש כי באמת הוא רש ואין לו כלום והכל תלוי בחסדי הבי"ת, ובוזה יגיע למצב של תחנונים ידבר רש כיון שיודע שחייב להתחנן על נפשו, אך

כל זמן שמרגיש שיש לו הכל והוא עשיר יענה עזות. ולכן שנה שרשה בתחילתה עשירה בסופה כיון שתחילת השנה יש לה השפעה על כל השנה ובה תלוי כל ההצלחה, ונמצא שאין לך סימן יותר טוב מהכנעת האדם לקב"ה בר"ה, וזהו עניין שתיקנו לנו חז"ל בתפילות מלכיות של ר"ה שעיקר היום להרגיש את מלכותו יתברך והוא ע"י שמכניע עצמו כעבד לפני רבו.

הכנה בימי חודש אלול:

ובכדי להגיע לדרגה זו חובה על כל אחד להשתדל בימי חודש אלול ימי הרחמים והסליחות להתכונן לימים הנוראים ולעשות חשבון הנפש כיצד עברה השנה מבחינה רוחנית כדי להתכונן ליום הדין בתחילת השנה, כיון שעיקר תכלית האדם הוא החלק הרוחני שעליו צריך לתת דין וחשבון כמה תורה ומצוות סיגל לעצמו במשך השנה, מאחר וכל הצלחתו תלויה לפי אשר יגזר עליו ביום הדין, וכאשר רואה הקב"ה את ליבו שהוא נשבר ונדכה ונכנע אז אלוקים לא תבזה ומתקבלים תפילותיו וזוכה שתהיה שנה עשירה בסופה, והנה המתבונן יראה כי זה ההבדל בין עם ישראל ליתר האומות, שהרי כל העולם לעומת עם ישראל כאשר מגיע תחילת שנה חוגגים ומשתכרים בהוללות וריקנות כיון שכל ההתיחסות שלהם בחיים הוא רק לענייני הגוף והגשמיות מה הרויחו בעסקים או התקדמו במעמד החברתי וכדומא, מאחר וכל אמונתם הוא בכוחי ועוצם ידי ולזה מתפרקים ומשתוללים בשכרות והוללות. לעומת זה עם ישראל אשר הוא עם סגולה הפוך יודע שכל גורלו תלוי בתחילת השנה מכניע את ליבו ונושא תפילה לבורא עולם שהשנה הבאה עלינו תהיה טובה ומבורכת בכל.

עיקר הצלחתו בזה שיתן שופטים ושוטרים בכל שער:

ובזה נראה לפרש מדוע נכתב בשעריך ולא בעריך? לרמוז את היסוד הנ"ל שחייב כל אדם בכדי להצליח להציב שופטים וגם שוטרים בכל שער היינו כל התחלה, שופט תפקידו לשפוט כל ענין או טרדה האם מצדיק ביטול תורה או מצוה וכדומא, ושופט תפקידו לבצע את ההחלטות, ואם האדם יציב שופטים ושוטרים בכל התחלה והתחלה בודאי יצליח. ולמעשה צריך לדעת שלמרות שר"ה ודאי הוא ההתחלה החשובה והקובעת גזר דינו, אך גם כל התחלה והתחלה הן של זמן והן של היום קובעת את כל הזמן או כל היום, וכל אחד צריך להרגיש את אותה הרגשה בכל יום ועי"ז יתאמץ להתחיל את היום בקדושה בהתמדה ובוזה מובטחת לו ההצלחה. את הבוקר מתחיל במודה אני ואת הסדר מתחיל בלימוד, וזאת ההכנה שצריך לעבוד בחודש אלול איך הוא נותן שופט ושטר על כל התחלה כך שעד שיגיע ראש השנה כבר יהיה מורגל בכך ויזכה לשנה טובה.

אזהרת הבא"ח עד כמה צריך האדם להיזהר מהכעס בראש השנה:

ובזה יובנו היטב דברי מרן הבא"ח בהלכות ר"ה בסעיף [ו] יזהר שלא יכעוס, דמלבד חומר איסור הכעס, שהוא קשה בכל זמן, הנה הוא ביום ראש השנה, אינו סימן טוב

לאדם, והאשה צריכה להיות זריזה לערוך השלחן ולכסותו במפה יפה, קודם שיבא בעלה מבית הכנסת, כדי שבבואו ימצא השלחן ערוך, והוא לסימן טוב, אך אם נודמן שבא ולא ראה השלחן ערוך, לא יתקוטט עם אשתו ויכעוס, דהכעס הוא סימן רע ביותר, אלא יסבול ולא יקפיד אפילו בלב:

וביאור הדבר בהקדם המבואר במסכת שבת דף קיט ע"ב תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלווין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו, מלאך רע אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו ע"כ. **עוד מבואר במסכת גיטין דף נב ע"א** הנהו בי תרי דאיגרי בהו שטן, דכל בי שמשי הוו קא מינצו בהדי הדדי, איקלע רבי מאיר להתם, עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא, שמעיה דקאמר ווי, דאפקיה ר' מאיר לההוא גברא מביתיה ע"כ. ומכאן יש ללמוד ק"ו על ראש השנה שהוא סימן לכל השנה ובו מתברך ונגזר עליו כיצד יהיה כל השנה ולכן עושים סימנים טובים לסמן על השנה, וממילא אם יכעס יהיה סימן קשה לכל השנה.

מוסר השכל:

נמצינו למדים מדברנו עד כמה התורה מזהירה את האדם שתמיד יתן דעתו וישים שופטים ושוטרים על כל התחלות שלו שיהיו בצורה טובה בכדי שהמשך יצליח ולא ח"ו הפוך כי הוא סוד כל החיים הן בגשמיות וק"ו ברוחניות שסוף מעשה במחשבה תחילה, וכל מהנדס אם לא יתכנן מראש את סוף הבניין לפני שמתחיל לבנות הרי אין ספק שיכשל הקבלן במלאכתו, וככל שהיסודות חזקים כך הצלחת קיום הבניין, וככל שישפוט בצדק ובחכמה ואף ישים שוטר ויעמוד על המשמר על כל ההתחלה כך תגדל הצלחתו ושנתו ולזאת אל יאמר לכשאפנה אשנה שזו עצת היצר, ובזה נזכה כולנו לשנה טובה ומבורכת ומוצלחת בכל אמן.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין הבטחת הבטחון בהשי"ת

פי תצא למלחמה על איביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם פי ה' אלקיך
עמך המעלך מארץ מצרים (כ, א)

מקור מצות הבטחון

הנה כתב רבינו יונה (שערי תשובה שער ג', אות ל"ב) וז"ל, "כי תאמר בלבבך רבים
הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם, לא תירא מהם (דברים ז, יז-יח). כי תצא
למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך, לא תירא מהם (שם כ, א). הוזהרנו בזה,
שאם יראה האדם כי צרה קרובה, תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה, כענין שנאמר
(תהלים פה, י): "אך קרוב ליראיו ישעו", וכן כתוב (ישעיה נא, יב): "מי את ותיראי מאנוש
ימות", עכ"ל. הרי, דמקור חובת מצות הבטחון הוא משום שהתורה הוזהרנו שלא תירא
כשיוצא למלחמה. [וכ"כ הבית הלוי (קו' הבטחון) להדיא עפ"י מש"כ הרמב"ם בספר
המצוות (ל"ת נח)]. וזהו המקור לכל דבר, שאסור ליהודי החרד לדבר ה' לפחד משום
דבר בעולם, "כי ה' אלקיך עמך", וצריכים רק לבטוח בו יתב"ש כי ישעותו קרובה לבא.

וכן למד הרמב"ם וז"ל (בלא תעשה נ"ח), "שהזהירנו מלירא מן הכופרים בעת המלחמה
ושלא נברח מפניהם אבל חובה עלינו להתגבר ולעמוד ולהתחזק כנגד העם האחר וכל מי
שיסוג אחור ויברח כבר עבר על לא תעשה והוא אמרו יתעלה לא תערוץ מפניהם.
ונכפלה האזהרה ואמר לא תיראום. ונכפל הצווי בזה הענין הרבה. כלומר שלא יברחו
ושלא ישובו לאחור בעת המלחמה. כי בענין זה אפשר לקיים אמונת האמת. וכבר
התבארו משפטי מצוה זו בשמיני מסוטה", עכ"ל.

וע"ע במש"כ הרמב"ם (פ"ז מהל' מלכים הל' ט"ו) וז"ל, "מי האיש הירא ורך הלבב
כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען
על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו
בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו
ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר
בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד
אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל
נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש
בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא
פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה,
ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר כי
עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו'
והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך", עכ"ל. דברים נוראים! דמי שלוחם

מלחמת ה', ומקוה על משען ישראל ואינו ירא כלל, הרי הוא "מובטח לו" שלא ימצא שום נזק ושום רעה!

אבל מי שמתייאש מן הישועה באיזה מצב שהיא, ואינו מקוה על משען ישראל, הרי הוא אינו מאמין בהשי"ת, שהקב"ה הוא "הכל יכול" ובעל היכולת, ובכל מצב שהיא יש תקוה, דיש כמה וכמה אופנים שהשי"ת יכול לשלוח לו הישועה, אפילו בדרך הטבע.

הבוטח בהשי"ת מיחל ומקוה לישעות ה'

והאריך רבינו יונה (משלי ג, כו) לבאר ענין זה וז"ל, "והנה הבוטח על השם יתברך, גם אם ימצאוהו צרות רבות ורעות, יתאמץ בעבודת ה' יתברך, ויבטח באמת כי שכרו כפול ומכופל, ... וכענין שנאמר: "מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נגה לו יבטח בשם ה' וישען באלקיו" (ישעיה נ, י), ונאמר: "ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלקי" (שם מט, ד), פירוש, אני אמרתי על רוב הצרות לריק יגעתי, ורבו העונות על הזכויות. אכן אין הדבר כן, כי הצרות לטובתי ושכר פעולתי שלם, כענין: "הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו" (שם מ, י), והנה מדעתו כי שכרו שמור ואור זרוע לו, הוא מיחל ומקוה גם לפירות מעשיו בעולם הזה, והיא תוחלת ותקוה אצולה מן הבטחון. גם התוחלת תקרא בטחון לפי שהיא אצולה ממנו, כענין שנאמר: "מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון" (קהלת ט, ד), פירוש, יש לו תקוה להיטיב מעשיו, כי יודע הוא ובטוח כי הרשות נתונה ביד החיים לבחור הדרך הטוב, על כן יש לו תקוה על זאת בעודו בחיים חיותו", עכ"ל.

ולתועלת הענין, נעתיק כאן קצת דברי חז"ל (אבל א"א לפרט כולם כי רבים הם) בגודל תועלת של הבטחון ותקוה וקווי, שמובטח לישועת ה':

הכל בקיווי

איתא במדרש (בראשית רבה פ' צ"ח) וז"ל, "לישועתך קויתי ה', אמר רבי יצחק הכל בקווי, יסורין בקווי, קדושת השם בקווי, זכות אבות בקווי, תאותו של עוה"ב בקווי, יסורין, הה"ד (ישעיהו כו) אף אורח משפטיך ה' קוינוך, אלו יסורין, לשמך זו קדושת השם, ולזכרך זו זכות אבות, תאות נפש זו תאותו של עוה"ב, חנינה בקווי (שם לג) ה' חננו לך קוינו, סליחה בקווי (תהלים קל) כי עמך הסליחה, מה כתיב בתריה קויתי ה', לפי שהיה יעקב אבינו רואה אותו וסובר בו שגאולה מגעת בימיו, כיון שראה שמת מיד אמר לישועתך קויתי ה'", ע"כ. ופי' העץ יוסף וז"ל, "הכל בקווי, כלומר שאפי' אין האדם כדאי זוכה לכל המתנות בזכות הקווי כדמפרש והיינו בזכות האמונה והבטחון. ועז"א לישועתך קויתי ה' שאפי' לא יהיה כדאים כל כך לגאולה וישועה מ"מ תהיה הישועה בזכות הקווי והבטחון", עכ"ל.

לכל אדם מקוה

איתא במדרש תנחומא (פרשת וזאת הברכה): "כתיב קוה אל ה' ושמור דרכו וירוממך לרשת ארץ (תהלים לו לד), ומה תלמוד לומר ואין מקוה, אמר דוד רבש"ע לכל מדות אדם מקוה, אם הוא עני עד שיעשיר, חלש עד שיהיה גבור, חולה עד שיתרפא, חבוש

בבית האסורין עד שיתירוהו, אבל יום המיתה אין לו תקוה, שהרי הקדוש ברוך הוא דיבר עם משה פנים בפנים, ולא יכול להציל עצמו מן המיתה", ע"כ.

הבוטח בשמי אני מצילו

איתא במדרש תהלים (שוחר טוב; מזמור לא) וז"ל, "אמר להם הקדוש ברוך הוא בטחו בשמי ואני עומד להם, שנאמר יבטח בשם ה' וישען באלקיו (ישעיהו נ'), ולמה, שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו, תדע לך שכן חנניה מישאל ועזריה בטחו בשמי, ובשביל שבטחו בשמי הצלתי אותם, נבוכדנאצר הרשע אמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו וגו' די התרחיצו עלוהי (דניאל ג, כח), וכן דניאל לא הצלתי אותו אלא על שבטח בשמי, שנאמר והסק דניאל מן גובא (דניאל ו, כד), ולמה, די הימן באלהה (דניאל ו'), אמר דוד הואיל שכך הוא, כל הבוטח בך נמלט, אף אני אבטח בך, שנאמר בך ה' חסיתי", ע"כ.

הבוטח בהשי"ת ינצל מאויביו

איתא במדרש תהלים (שו"ט מזמור כ"ה) וז"ל, "אלקי בך בטחתי. דבר אחר אלקי בך בטחתי. מעשה היה בקיטון, והיה שם איש גדול, והיה לו שם במדינה, והיה שם איש אחד, והיו שומרי המדינה עוברין, מצאו אכסנאי אחד ותפסוהו, אמר להם אל תכוני בן ביתו של מלך אני, כיון ששמעו כן הניחוהו, ושמרוהו עד הבקר, בבקר הביאוהו אל בית המלך, ואמרו בן ביתך מצאנו אמש, אמר לו המלך בני אתה מכיר אותי, אמר לו לאו, אמר לו אם כן היאך אתה בן ביתי, אמר לו בבקשה ממך אני איני בן ביתך, אלא אדוני המלך בך אני בטחתי, שאלמלא לא אמרתי כן היו מכין אותי, אמר להן המלך הואיל ובטח בי הניחו לו, כך אמר דוד ה' אלקי בך בטחתי אל אבושה, ובשביל שהבטחתי בך אל יעלצו אויבי לי, ולא אני בלבד, אלא גם כל קויך לא יבושו, יבושו הבוגדים ריקם, אמר ר' פנחס כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בשעה שאני עומד לפניך בתפלה, אל תהי תפלתי מאוסה לפניך, מפני שעניי ישראל תלויות בי, ועיני תלויות בך, ואם תשמע תפלתי כאילו תשמע תפלתם, וכן אתה מוצא בתענית צבור, שבשעה שהצבור מתענין שליח צבור יורד לפני התיבה, לפי שעניניהם של צבור תלויות בו, ועיניו תלויות בהקב"ה שהוא שומע תפלתם, לכך אמר דוד גם כל קויך לא יבושו הבוגדים ריקם, אלו בני אדם המתענים בלא תשובה", ע"כ.

הבוטח בהשי"ת בוטח שיענה השי"ת תפילתו

הנה כתיב (תהלים יח, ד): "מהלל אקרא ה' ומן איבי אושע" ופי' רש"י (שם) וז"ל, "מהולל אקרא ה' - בהלולים אקרא ואתפלל לפניו תמיד כלומר אף לפני התשועה אני מהללו לפי שבטוח אני שאושע מאויבי", עכ"ל. הרי, מי שבוטח בהשי"ת שיענה תפילתו, הרי הוא יכול לומר שירה והלל אפילו קודם הישועה! ומבואר מזה גודל הענין של בטחון שמי שבוטח בהשי"ת, בודאי יענה תפילתו!

הבוטח בהשי"ת ינצל מהצרה אע"פ שראוי לבא עליו

הנה רבינו בחיי (סוף פר' עקב) כתב וז"ל, "וענין הפרשה הזאת לבאר כי אם נשמור את כל המצוה הזאת, והוא קיום התורה שימסור הקדוש ברוך הוא ביד ישראל, העמים

החזקים ההם ושיירשו את מורשיהם, ולכך תצוה הפרשה שנירא מהשם יתעלה, הוא שאמר (דברים י, כ): "את ה' אלקיך תירא", ושלא נירא מן העכו"ם, הוא שאמר (דברים ז, יח): "לא תירא מהם" וגו', "לא תערוץ מפניהם", לפי שיראת בשר ודם הוא פחיתות הנפש וחסרון גדול בחק יראת השם יתברך, והירא וחרד מבשר ודם מסבב מוקש ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה אף על פי שלא היתה ראויה לבוא עליו, ומי האיש הירא ושם ה' מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו, וכן שלמה ע"ה מזהיר את האדם על מדת הבטחון (משלי כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב", עכ"ל.

אם מקוה כראוי אין החסד נמנע מהשי"ת

בספר העיקרים (מאמר ד', מ"ז) וז"ל, "התקוה והתוחלת הוא דבר הכרחי אל המאמין, כדי שימשך אליו החסד הנמשך אל הבטחון, אמר הנביא (איכה ג, כה): "טוב ה' לקויו", וכן היה דוד משבח את עצמו ואומר (תהלים כה, ג): "אותך קויתי כל היום". והתקוה היא על ג' פנים, האחת היא תקות החסד, והיא שיקוה אל השם יתברך שיושיענו על צד החסד בלבד, לא מצד שום חיוב כלל וכו', ותקות החסד היא היותר משובחת שבכלן, אלא שאין המקוה בטוח כל כך שינתן לו כלבבו כל אשר תשאל נפשו, כי להיותו משער בעצמו שאינו במדרגה שיעשה עמו חסד חנם, חושב שלא ירצה הארון לתת את שאלתו, ובעבור זה אינו מקוה כראוי, שאם היה מקוה כראוי לא היתה החסד נמנעת מצד השם יתברך, כי תמיד הוא רוצה להשפיע למקוה כראוי, אמר הכתוב (תהלים קמז, יא): "רוצה ה' את יראיו את המיחלים לחסדו". ולזה הוא מבואר כי המנע הגעת החסד הוא כאשר אין התקוה כראוי, עכ"ל. וע"ע במש"כ (שם, פרק מ"ט) וז"ל, "כי התקוה לדבר שהמקוה מסופק בו אם יגיע אם לאו תטריד הנפש לחשוב מחשבות כדי להשיגו, אבל התקוה לדבר שהאדם מובטח בו שיבא, כמו שיקוה לאור הבקר, לא יטריד הנפש אבל ישמחנה, בהיותה משערת הטוב ההוא המבוקש והיותה בוטחת שיגיע, ועל זה הדרך ראוי שתהיה התקוה לשם כשיהיה בוטח בו בטחון שלם שישלים תקותו בלי ספק, אחר שיש יכולת בידו ואין מי שיעכב על ידו, לא כמי שמקוה דבר שמסופק בו אם יגיע אם לא יגיע, והתקוה הזאת תחזק הלב ותשמחהו, אמר הכתוב חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה' (תהלים ל"א כ"ה), כי התקוה אליו לא די שלא תחליש הלב אלא שתחזק אותו, כי המקוה אל השם יתברך בהיות לבו סמוך ונשען על ה' קדוש ישראל באמת שימלא שאלתו יוסיף אומץ ויתחזק כחו, הוא שאמר הכתוב וייעפו נערים וגו' (ישעיה מ' ל'), וקוי ה' יחליפו כח (ישעיה מ' ל"א), רוצה לומר אפילו הנערים שאין מדרכם ליעף וליגע והבחורים שדרכם להחליף כח כלם כשול יכשלו וייעפו וייגעו, ואולם קוי ה' יחליפו כח וירבו עצמה, ומצד שירבו עצמה יוכלו לקוות, ומצד היות התקוה אל השם יתברך שהוא דבר קיים יתחזק יותר, עד שהדברים הללו הם כמתגמלים, התקוה סבת החזק והחזק סבת התקוה", עכ"ל.

מדת בטחון של הלל

הנה מצינו אצל הלל גודל מעלתו במדת הבטחון, איתא בגמ' ברכות (ס, ע"א): "תנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה

בתוך ביתי ועליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח בה' אמר רבא כל היכי דדרשת להאי קרא מרישיה לסיפיה מדריש מרישיה לסיפיה לסיפיה מדריש משמועה רעה לא יירא מה טעם נכון לבו בטח בה' מסיפיה לרישיה מדריש נכון לבו בטח בה' משמועה רעה לא יירא, ע"כ.

רבינו הגר"א (אמרי נועם שם) ביאור וז"ל, "מובטח אני שאין זה בתוך ביתי, יש מפרשין שהבטחון היה שאין הצוחה בתוך ביתו דא"א לומר שאין הצרה בתוך ביתו דמצינו כמה צדיקים שהיה להם צרות, אבל ממה שהביא הגמ' על זה האי קרא משמועה רעה לא יירא משמע שהבטחון היה שאין הצרה בתוך ביתו, אלא צ"ל דבאמת הכי פירושו דהוא היה בטוח בה' שלא תבוא לו צרה בתוך ביתו. (ומה שמצינו כמה צדיקים שהיה להם צרות י"ל דהכל לפי אומץ הלב בבטחוננו על ה' וכמ"ש (חולין ז') שאני ר"ח דנפיש זכותיה), עכ"ל.

וכל כתב רבינו יוסף חיים מבאגדד בספרו בן יהוידע (ביצה טז, ע"א) וז"ל: "במנהגו של הלל יש מדה טובה אחרת, והיא מדת הבטחון בדרך פלא, והוא כי יש אדם שיש לו בטחון בהשי"ת על איזה דבר טוב שינתן לו אף לא יאמר בפני בני אדם בטוח אני שדבר זה יהיה לי, מפני כי הוא חושש שמא לא יהיה לו דבר זה ואח"כ יבוש מאותם בני אדם שא"ל שהוא בטוח בכך, כי יאמרו לו היכן נבואתך. אך יש אדם שיש לו בטחון בהשי"ת בדרך פלא שהדבר הזה הוא ברור אצלו כמאן דמנחן בכסתיה לכן לא יחוב אם יגלה ויפרש הענין לפני בני אדם מקודם שיגיע לידו ... וזה הבטחון הגדול היה מצוי אצל הלל ע"ה מקדם קדמתא, דהא מצינו בגמרא (ברכות ס, ע"א) תנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, ואמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. עליו הכתוב אומר: משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'. ופרשנו דהלל ע"ה הראה לעיני הכל גודל ועוצם בטחוננו בהשם יתברך שאין לו בו שום ספק לכך דיבר בפני העולם דברור אצלו שאין צווחה זו בתוך ביתו, ולא חש פן אחר עשרה רגעים כשיגיעו אצל ביתו ויראו שהצווחה היתה שם ואז יבוש מדבריו אלו שאמר לפניהם בבטחון ההוא, יען כי באמת היה לו בטחון אמיתי בזה, ולכן דבר זה הוא ברור אצלו כאלו הוא עומד בביתו ורואה שאין שם צווחה ולכן גילה בטחוננו זה לפני העולם להראות להם תוקף בטחון שלו שהוא מגיד מראשית אחרית ולכן קראו עליו המקרא הזה משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה' נכון דייקא בלי תערובת שום ספק כלל ועיקר", עכ"ל.

הבוטח בהשי"ת בודאי זוכה לברכה בביתו

כתב מרנא בעל חפץ חיים זצוק"ל (בקונטרס נפוצות ישראל פ"ח) וז"ל, "כשמתחזק האדם במדת הבטחון בודאי באה ברכה לתוך ביתו וכדכתיב ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו' וע"כ כעת כאשר מתרבה כמה עניני מצוקות בעולם אשר כמעט אין לנו שום מקור לפרנסה ע"פ דרך הטבע אין לנו רק לחסות בשם ה' והיפלא מה' דבר להושיענו ובודאי ע"י שנחסה בו ישלח לנו ברכתו ממעון קדשו", עכ"ל.

הבוטח בהשי"ת בודאי יעזרנו הקב"ה

וע"ע במש"כ (זכור למרים פרק כ') וז"ל, "עוד מצינו בתורה ראייה עד כמה גדולה מדת הבטחון, ממעשה דלוט עם שני המלאכים שבאו אליו. וכאשר נסבו על ביתו אנשי סדם וחפצו להרגם, יצא אליהם לוט בטענה, שלא יעשו להם רעה, כי על כן באו בצל קורתני, רוצה לומר, שהם בטחו בי שאנכי אוכל להצילם מידכם, על כן בבקשה מכם, שזה יהיה שכרם, שינצלו מכל רע. והנה נחזה אנן, הלוא ידעינן מעשיו של לוט, שלא היה אדם כשר כלל, כדכתיב (בראשית יג, יא): "ויסע לוט מקדם", ואמרו חז"ל: מקדמונו של עולם, ואף על פי כן שפט בשכלו, שעבור ענין זה ראויים הם שינצלו [ונכתב זה בתורה], על אחת כמה וכמה, קל וחומר בן בנו של קל וחומר, הקדוש ברוך הוא בעצמו, שהוא מקור הרחמים והחמלה, כאשר יבטח בו האדם באמת, בודאי יעזרנו הקדוש ברוך הוא להנצל מכל רע. על כן אחי ורעי, אף שבזמננו תקפו עלינו צרות רבות עד שנלאינו נשוא, מכל מקום אם אך נתחזק ונבטח בה' בכל לבבנו, בודאי יעזרנו הקדוש ברוך הוא ונזכר לפניו לטובה, כדכתיב (תהלים קטו, יב): "ה' זכרנו יברך, יברך את בית ישראל וגו'", עכ"ל.

התענג על ה' ויתן לך משלות לבך

הגרי"ז (על התורה) כתב וז"ל, "לענין בטחון שהכתוב מעיד שעל ידי מדת הבטחון יכולים להשיג כל דבר כענין שנאמר: "ויתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך", ביאור הדבר, שאם תהיה בטחונך בה' כל כך חזק עד שתתענג על ידי זה אז יתן לך משאלות לבך, וכן הכתובים מעידים להלן גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה והוציא כאור צדקך ומשפטך כצהרים. וכן דום לה' והתחולל לו שכפי פי' חז"ל ענין הכתוב שאם יש לאדם שונאים המבקשים רעתו ידום וה' יפילם לפניו חללים חללים. הכל לפי ערך שלמות הבטחון ככה ישלם מאתו ית"ש לפי אותה מדה וישיג כל משאלות לבו בהרחבה, עכ"ל.

אין דבר עומד נגד הבטחון

הלשם שבו ואחלמה (ספר הדעה חלק ב דרוש ה ענף ד סימן ג) כתב דברים נפלאים בענין בטחון וז"ל, "כי האמת הוא שאין דבר עומד נגד הביטחון וכמ"ש במדרש תהלים (מזמור ל"ב) "והבוטח בה' חסד יסובבנו. אפי' רשע הבוטח בה' חסד יסובבנהו". ואמרו שם עוד. רבים מכאובים לרשע לפי שאינו תולה בטחונו בקב"ה והבוטח בה' אפי' רשע כו' ע"ש. וכן אמר הרמב"ן (בספר האמונה והביטחון פ"א) כי זהו שנאמר בטח בה' ועשה טוב. ולא אמר עשה טוב ובטח בה'. כי הביטחון אינו תלוי במעשים טובים כלל אלא בטח בה' בין שתהיה צדיק בין שתהיה רשע בטח בה'. אלא שאח"כ אמר ועשה טוב כי אל"כ הרי יפרע ממך עכ"פ כי הקב"ה מאריך רוחיה וגבי דיליה וימצא עת וזמן לפרע ממך עכ"פ (ואולי גם דברי חובות הלבבות הוא ג"כ רק עד"ז. ע"ש אבל הביטחון עצמו, במה שהוא בוטח, אין דבר עומד לנגדו) ובפרט בענינינו בענין דור המדבר אשר כל פחדם היה מפיתויי הייצ"ר שהוא רק במחשבה לבד ולא במעשה ח"ו. וכמו שיתבאר עוד לקמן. לא היה להם לפחוד כלל כי זהו עצמו כל מלאכת האדם בעולמו לסבול מנכלי הייצ"ר ולא לתור אחריו ואין כפיית הייצ"ר גדול מזה ועל זה הוא כל שכר התורה והמצוה. והרי היה בידם זכות גדול במה לבטוח בה' שיעשה עמהם נסים ונפלאות בנהירו דעתיקא קדישא שהוא הגילוי אור דא"א תמיד ואין להם אלא להתחזק בה' תמיד ולכן כאשר אמרו היש

ה' בקרבנו אם אי"ן. בדרך נסיונא ותלונה. הנה היה להם לחטא ופגם ולכך גינה אותם הכתוב ואמר כי לא האמינו באלקים ולא בטחו בישועתו כי היה זה מחמת חסרון הביטחון כנו' וזהו שאמר ג"כ ולא האמינו בנפלאותיו ור"ל שלא האמינו בעצמם שהם כדאי שיעשה עמהם נפלאות תמיד והוא הכל ע"י פחיתת הביטחון וככל מה שאמרנו ויתבאר עוד לקמן בעה"י, עכ"ל.

וכתב עוד (שם סימן ד') וז"ל, "ואין להרהר על כמה קדושים מראשוני ראשוני שסבלו כמה צרות ורעות ולמה לא השתמשו הם במדת הבטחון ואז היו ניצולים בודאי אך דע כי מדה אחרת היתה בהם כי מהם שקבלו את היסורים באהבה ע"ד שאמר רבי עקיבא (ברכות סא, ע"ב) כל ימי הייתי מצטער כו' מתי יבא לידי ואקיימנו וכן ע"ד שאמר ר"א בר"ש (ב"מ פד, ע"ב) אחיי ורעי בואו, ומהם אשר לא רצו להטריח על קונם. והשתמשו במדת מסירת נפש ר"ל שמסרו את עצמם להקב"ה שיעשה עמהם הטוב בעיניו יתברך שמו ולא רצו להטריח על קונם שיעשה רצונם בדוקא וכו'. כי לפעמים כאשר שהוא ברצונו ית"ש להביא הגזירה בדוקא, ע"פ כבשי דרחמנא אשר במחשבתו הנעלמה ית"ש. אז מסלק את הבחירה ומטיל מורך בלבבם עד שאי אפשר להאדם אז להתחזק במדת הבטחון וכדי לקיים את הגזירה עכ"פ רח"ל. וע"ד שכתב הגאון ר' יעקב מליסא בשם הרמב"ן בביאורו למגילת אסתר בפסוק ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה ע"ש. אבל באמת הנה אין דבר עומד נגד הבטחון ועל זה נאמר (משלי כח, א): וצדיקים ככפיר יבטח", עכ"ל.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

החיים שמאחורי הדמיון

שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם
מִשִּׁפְט צְדָק (טז, יח)
שעריך. שער.

שער, הוא כניסה – למציאות חדשה. לעולם חדש. לחיים חדשים.

– או למה שאנחנו רוצים שיהיו חיים חדשים.

ובדיוק שם, צריך להעמיד שופט. שכל נקי. עד כמה שאפשר. שישקול את הדברים
בצורה מושכלת וראויה. והשכל הזה ממנה שוטר – שישמור. שימנע כניסה לא מאושרת.

לרדוף אחר הרוח

האדם נברא – כרודף הנאה.

– ואין בזה בחירה!

האדם חייב להיות רודף הנאה. הבחירה היא רק – ממה ליהנות. איזו הנאה לרדוף.

יש, שהאדם מדמיין שהוא רודף הנאה. ומה שנותר בידו הוא – הרדיפה עצמה.

האמת – שנותרו בידו כמה 'רווחים' נוספים: העדר הכח שהשקיע. הסבל שעבר.
האנשים שנפגעו בדרך.

ותו – לא!

לדוגמא.

אדם קונה רכב חדש. מהמודל האחרון. מנוע חזק ביותר. מפרט עשיר מאוד. פאר חיצוני
מרהיב עין.

למיודענו, יש שכן, שהוא קצת – איך נאמר את זה בעדינות, קצת 'חניוק'. היום קוראים
לזה 'צול'. הוא לא 'מבין' ברכבים. גם לא בכל מיני דברים אחרים.

וכשהוא פוגש בבעל המודל החדש, הוא מביע באזניו את התפעלותו מהרכב. ועוד לפני
שה'בעל עגלה' מספיק להביע את השתוממותו מה'מייבין' החדש שהתגלה, השכן מוסיף:

– וחוץ מזה – תודה רבה.

עתה ההשתוממות הופכת להלם אמיתי:

– תודה רבה? על מה ולמה??

– על הרכב...

– אתה בסדר?...

- חושבני שכן, אמנם אין אדם מעיד על עצמו...

- אז אולי יבאר לי מר את פשר דבריו??

- אנסה...

והוא אכן מנסה:

- במחילה מכבודך. ואבקש שאכן תמחל, כי יהיה על מה...

אתה עובד קשה. אני יודע. קשה מאוד אפילו.

בתחילה צירפת פרוטה לפרוטה. היום, אתה כבר מצרף דולר לאלף דולר. התחלת מכלום, ואתה מטפס במעלה (?) הר-הכסף. אולי יותר נכון - הר הזהב [בן השיח מניד בראשו מבלי משים...]

דרכך - רצופת מכשולים. אתה משתמש בטכניקות נכונות יותר ונכונות פחות, כדי להתקדם הלאה במסלול אותו ייעדת לעצמך. אתה 'ממרפק' את דרכך - אל המטרה.

והמטרה - רכב פאר, מודל 'עשרים עשרים'. דירה חדשה - אולי וילה - אולי אחוזת פאר. וכנראה דברים נוספים מלאי פאר והדר ויופי. עולם המושגים שלי דל מאוד, במחילה.

נקח לדוגמא את הרכב.

שאפת אליו - חודשים. אולי אפילו שנים. אספת כסף. טרחת והזעת. עיינת בפרוספקטים רבים. דרשת וחקרת היטב, והנה אמת נכון - הרכב הזה. בדיוק הזה. ועם כל השינויים וההזמנות האישיות שהחלטת עליהם, לאחר עמל ויזע.

והנה, הגיע הרכב. ואתה נוהג עליו. איזה תענוג.

נוח מאוד. אין מה לדבר. נהיגה חלקה. העין נהנית מהמראה היפה. אפילו הריח של העור החדש מסעיר את דמיונך.

[נשאיר לרגע בצד את החשש מהנורא מכל, חשש אשר מדיר שינה מעיניך - שמא ח"ו תיווצר שריטה קטנה. ל"ע. וח"ו אני לא פותח פה, בעזרת ה' תהיה לך רק נחת והנאה.]

עובר יום. עובר שבוע. שבועיים לכל היותר, אם אתה באמת לא מודע לעצמך.

הרכב מאבד את חינו. הנסיעה החלקה - אה, רגע, באמת זה די חלק. חוץ מה... [שמעתי אותך אתמול מסביר למישהו, ואני לא יודע לחזור על השם המסובך], שהוא 'לא בדיוק'.

גם ראית שהמודל החדש יותר - יוצא ל'אור' בימים הקרובים. שם ה... וה... - משודרגים. לא כמו ברכב המיושן (!) שקנית.

הפאר - הוא כבר חלק מהחיים, ההתפעלות הצטמצמה והתקטנה. ואם תסכים להודות בכך - היא נעלמה. 'התאדתה'. לחלוטין!!

הפרוספקטים חוזרים לשולחן. אתה מחפש משהו אחר, שישקיט את הבערה הפנימית.

ואם אכן כך, למה עמלת כל כך קשה? על נוחות של שבוע? לא היה עדיף לשכור רכב?
לא.

כי על הרכב השכור, מופיעה מדבקה – שהוא אכן שכור.
ואז מה??

אז כולם ידעו שזה לא שלי...
אה, 'כולם'. הבנתי...

אז אני, בתור חלק מה'כולם' הזה, וחלק מאוד חשוב – אני הלא שכן קרוב; וגם – ידיד
טוב. לפחות הייתי, עד השיחה הזו...

אני – אומר לך תודה! תודה רבה מאוד!

הלא עמלת כה קשה, הזעת, בדקת, חקרת, אספת פרוטה לדולר, וקנית את הרכב – כדי
שאני אתפעל, כדי שאראה – ואתרשם.

אז – באמת, לא היית צריך. אבל אם כבר עשית את זה – אז אני מודה לך מקרב הלב.
טרחת עבורי כל כך. לא אוכל להשיב לך על כך. אני רק מביע את הכרת טובתי.

ואולי אני קצת כן משיב לך טובה, כי אם תחשוב ותפנים – זו אכן תהיה טובה גדולה
מאוד – – –

...נעזוב את מיודענו, הנבוך, במבוכתו. וננסה להבין.

לשדרג את החיים

למה קונים דבר חדש. למה מחפשים הנאות חדשות.

הדמיון שלנו – כנחל שוטף. השכל – קודם שטבע – זעק 'הצילו'. אולי ננסה למשות
אותו מעומק הזרם השוצף. אולי יש לו מה לחדש לנו.

הנאה, היא תפיסה של חיים. האדם חושב, יותר נכון – חש, מדמיין, שלאחר שהוא
יקנה את הדירה הזו, ויחליף את הספה בדגם המודרני יותר – הוא יהיה אדם חדש.

הפרסומאים, הם אנשים חכמים עד למאוד. הם מעסיקים פסיכולוגים מומחים, אשר
יודעים היטב כיצד לחדור לדמיון שלנו.

ואחת מהמילים החכמות ביותר שהם אומרים לנו, היא – 'תשתדרג'.

נשים לב: לא 'תשתדרג' את הפלאפון שלך. אלא – 'תשתדרג' עם פלאפון חדש.

המסר – אם יהיה לך משהו חדש, לא הוא משתדרג, אלא – אתה משתדרג. אתה –
הופך להיות אדם אחר. חדש. חיים אחרים.

וזהו הדחף, הנוצר על ידי מי הדמיון השוטפים.

אם נחשוב. לא נדמיין – נחשוב! נתבונן. לאחר שאקנה את הפלאפון החדש. ביום
הראשון – אלמד אותו. אעיין בכל התכונות והאפשרויות.

ביום השני – אשתמש בו. אתקשר לכל העולם. יהיה לי הרבה יותר קל, הלא הלחיצים גדולים יותר, התפריט נגיש יותר.

ביום השלישי – אנסה 'להחיות' את הנאת ההתחדשות. אולי גם אצליח קצת. הדמיון יעזור לי.

ביום הרביעי – כבר לא אצליח כל כך.

אז למה לקנות! למה! כדי לדמיין הנאה?? כדי לנסות 'לעבוד על עצמי' שאני נהנה???

בועת השקר

כדאי לומר את זה במילים. לבטא. לשאול – לאחר שאקנה, האם אני עצמי אשתנה. האם אהיה באמת שמח יותר. האם אהיה אדם טוב יותר.

ולענות בבהירות: אני – אשאר אותו אדם בדיוק. עם אותם כעסים, ואותם תאוות. עם אותה תחושת חסר, שלעולם אינה מלאה. עם אותם תחושות בדיוק! עם אותו מצב רוח בדיוק!

עם אותו כאב המעיים לאחר האבסת דמיון-חיים במזללת הגורמה הזו. עם אותה תחושת ריקנות – אולי אפילו גדולה יותר – לאחר קניית 'גאדג'ט' חדש.

אם נהיה מודעים לעצמנו, אפילו רק קצת, נגלה – שמעולם לא עשינו את החשבון הזה. יותר מכך: אף פעם, אבל ממש אף פעם, לא חשבנו דקה אחת קדימה – מה יהיה לאחר שנקנה את השטות העדכנית.

כיצד בועת השקר, זו שהיתה כה נוצצת, כה מפתה ומזמינה – תתפוצץ ותיעלם. ותותיר אחריה חורבן ושממה.

כיצד רדיפת הנאה, הינה רדיפה אחר הרוח. אחר האין. אחר הדמיון – שאולי אני אהנה.

ובאמת, כאן אנו מבקשים – לעצור את שטף הקריאה, ולהתבונן. האם פעם חשבנו מה יהיה אחר כך?...

מסקנה מסוכנת

ולאחר ההתבוננות:

למה, באמת, לא חשבנו?

כי אנחנו – בתת ההכרה שלנו – יודעים מה תהיה המסקנה.

והיא תהיה מאכזבת מאוד: אתה לא תרויח מאומה. מאומה!

והיא תוביל אותנו להסיק מסקנה מסוכנת מאוד:

ההנאה היחידה בחיים, הנאת אמת, היא תחושת סיפוק מדבר נכון שאני עושה.

נאמר – וסליחה על ה'צוליות' – לעשות מצוה...

ובאופן, שאני משתדל לדעת – שאני בניתי כאן בית להשי"ת. שעשיתי דבר נכון. שאני נהייתי, ובאמת נהייתי, אדם טוב יותר. יהודי נעלה יותר. קרוב יותר למלך מלכי המלכים. וזו, אכן, סכנה. סכנה – לעלות במעלות האמת. סכנה נוראה – להיות ח"ו 'צול'...
נויש גם מסקנה נוספת. נזכיר אותה במילים ספורות: לדעת ליהנות מהחיים עצמם. מההנאות שסביב. ההנאות ה'רגילות'.

וכבר אמרה פעם אשתו של אחד מגדולי ישראל: אל תבקש את מה שאתה רוצה. אלא – תרצה את מה שיש לך.

או כפי שהיא אמרה על בעלה הגדול: הרב לא אוכל מה שטעים. אלא – מה שהוא אוכל, טעים.

יש כאן הרבה מה להאריך, אבל היריעה קצרה מלהכיל את שתי הסוגיות כאחת.]

לשפוט את הדמיון

עלוני הפרסום למיניהם, שלטי חוצות, וגם הרבה מוסכמות חברתיות – משכנעות אותנו. שוטפות לנו את המח.

– נחל שוטף.

המילים – חסר לך. כדאי לך. תתחדש. תעלה בדרגה. יהיה לך חיים טובים יותר.

ומאחורי כל המילים המפוצצות – מסתתר מסר אחד:

אתה תהיה אדם חדש. אתה תקבל, ותחווה – חיים חדשים.

וכשאנו עומדים אל מול השער. ואנו רואים – שער גדול ונאה. בעל חיטובים מעוצבים ביד אמן.

מאחוריו – כך אנו מדמיינים – מציאות חדשה. חיים חדשים.

הדמיון מסעיר לנו את הדעת. מערבב לנו את השכל. אפילו מפעיל אותנו לטובתו. כדאי לי. זה יהיה לי טוב. זה נעים מאוד. יהיה 'כיף חיים'.

ולאחר שחווינו את ה'חיים' – וגילינו ריקנות, אנחנו רוצים עוד.

יש כאלו, מה'צד השני' של מתרס-היהדות, הצופים במופעים אור קוליים. לאו דווקא כאלו ש'כל ההכנסות קודש', אלא סתם. כדי 'ליהנות'.

הרבה מהם, לאחר המופע – קונים לעצמם אוכל. חוקרי הנפש – הגויים (!) שבדקו תופעה זו, הגיעו למסקנה מעניינת:

המופע – הוא 'הנאה' חזקה. כך הצופים מדמיינים. אמנם לאחר סיום המופע, כשעל סף תודעת הצופה עומדת המסקנה – לא נהניתי מאומה, הוא 'מדחיק' אותה חזרה פנימה – על ידי 'הנאה' מוחשית יותר, הנאה של אוכל. הנאה בה השכל טובע יותר עמוק. לעצור את המחשבה ה'מסוכנת'.

אפילו הם הבינו את זה...

וכך האדם רץ מ'הנאה' ל'הנאה', ומתדרדר מדמיון לדמיון. וזו תהום פעורה – שאין לה סוף. ולעולם – לעולם! הוא לא יהנה באמת. אפילו לא חצי תאוותו.
[יש בנין, ויש חורבן. היצר, מדמה שהחורבן – הוא הבנין.
המחריב הגדול, היה טיטוס. ועד היום, יש 'שער טיטוס'. גדול ומפואר. אתר תיירות מבוקש.

נפתח את השער. ניכנס דרכו. מה נמצא שם?...

– ריק מוחלט. אין כלום. יש רק 'שער'. גדול, יפה. ציפוי מבריק. בפנים – אכזבה. ריקנות. חידלון.]

או אז – נעמיד שם 'שופט'. שכל קר – נטול להט-להיטות הדמיון. שכל נכון. שכל של התורה הקדושה.

שישפוט. שיבהיר. שיסיר את המסכה ה'יפהפיה'.

אמנם – הדמיון שוטף, ולא נותן מנוח.

ולכן אנחנו צריכים את ה'אניה' של הגרי"ס זצוק"ל: רגשת הנפש וסערת הרוח.

לומר את המילים הנ"ל – המילים המבהירות את האמת, את המציאות האמיתית שעומדת מאחורי השער – בפה מלא. בעוצמה. במנגינה, אם אפשר. להסיר את הלוט מעל פני השקר הנורא. לגלות – שהוא אכן שקר מוחלט. שקר גס ומחליא. 'חיים' – של שקר. חידלון ומוות, במציאות האמיתית.

השופט שלנו, השכל, יהיה ב'אניה'. כך הוא יוכל לשפוט.

ואז – יגיע ה'שוטר':

נעצור את השטף. נעשה 'אחורה פנה'. נצער אל הכיוון של ההנאה האמיתית. נפסע בדרך, שהיא עצמה – הנאת-אמת.

ונהנה – באמת.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

נהורא מעליא / הרב נהוראי משה אלביליה, רב קהילת נוה עזרא – קרית גת

"שעון החול" – מהם המפתחות לחיים מלאי תוכן, וכיצד מוצאים את המלך בשדה???

פעם שאלו אדם: "תגיד, הרכב שלך בן שמונת הספרות שנמצא אצלך בחנייה בחצר, שייך לך???"

אותו אדם הרים גבה אל השואל ואמר: "כן, מדוע אתה שואל?..."

ענה לו: "כי... אדם כמוך, ש... איך נגיד את זה בעדינות... לא גומר את החודש יהיה לו כסף לרכב חדש... שמונה ספרות...?"

ענה לו בעל הרכב חזרה: "ברור שהרכב שייך לי ואין זה משנה מצבי הפיננסי, כל עוד מפתחות הרכב בידי – גם הרכב בידי וברשותי."

אנו מוצאים בפסוק הפותח את פרשתנו: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, אשר ה' אלוקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק" והשאלה כאן בוקעת ועולה מאליה, מדוע נקט הפסוק דווקא תיבת "לך", היה לו לכתוב "שופטים ושוטרים תתן בכל שעריך" – בכדי שהם יתנו את הטון בעיר בעניני דת ויהדות וכו'.

ומדוע היה צריך הפסוק לפרט זאת גם לאדם הפרטי? ועוד "תתן לך" משמעותו שכל אחד מצווה למנות שופטים ושוטרים. ותמוה: וכי כל אחד יכול למנות שופט? והרי תפקידו של בית הדין למנות את השופטים.

אלא התשובה היא נפלאה ביותר – באה התורה ורמזה לנו דבר חשוב: כל אדם חייב למנות את עצמו לשופט ולשוטר- על עצמו! "שופטים ושוטרים תתן לך" תתן אותם אך ורק על עצמך בלבד...

ישאל האדם: "סליחה אבל יש בי יצר הרע, הוא מאש ואני בשר ודם, וכיצד אוכל לו?"

אלא נענה לו: שכמו שאדם שמגיע לבית חברו, חברו פותח לו את הדלת ומקבלו לביתו בסבר פנים יפות, כך הוא האדם, בהחלטתו האם לקבל את היצר הרע "בסבר פנים יפות" או מנגד לזרוק אותו מכל המדרגות...

ומצאנו בגמ' במסכת חגיגה (טז.) כך: "דרש ר' יהודה ברבי נחמני מתורגמניה דריש לקיש: מאי דכתיב (מיכה ז, ה) "אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף" אם יאמר לך יצר הרע חטוא והקדוש ברוך הוא מוחל – אל תאמין, שנאמר: אל תאמן ברע, ואין רע אלא יצר הרע שנאמר (בראשית ח, כא): "כי יצר לב האדם רע מנעוריו, ואין אלוף אלא הקדוש ברוך הוא – שנאמר (ירמיה ג, ד): "אלוף נעורי" וכו'..."

אדם יכול לגבור על היצר הרע מדי יום ביומו, אבל מצד איש "עבד לאיש נרצע", הכל תלוי בבחירה האמיתית והפנימית של האדם...

חוש הביקורת של האדם כלפי מעשיו, כלפי עצמו- הם הם המפתחות לאישיות עשירה בתוכן, חזקה מול יצריו. אין זה משנה כיצד אדם זה נראה בחיצוניותו, כל עוד הוא שם בליבו שופטים ושוטרים על עצמו, לבחון את עצמו, את דרכיו. לבדוק מה טוב לעשות וממה עדיף להמנע. פעמים שהחלטות האדם כלפי מעשיו השלכותיהם רחוקות ועצומות לאין שיעור לטוב ולמוטב,

ונסיים במעשה נפלא שסיפר הגה”צ הרב אלימלך בידרמן שליט”א (באר הפרשה, שופטים תשע”ט):

שמעו נא למעשה השגור בפי הגה”צ רבי יצחק טוביה ווייס שליט”א גאב”ד ירושלים, שבימי ילדותו דר בעיירה הסמוכה לפרעשבורג (במרחק 4 ק”מ), וכשנכנסו הגרמנים ימ”ש לעיירתם לא ידע ‘ראש הקהל’ דשם מה עליו לעשות, מתוך חסרון ידיעה האם הרשעים פניהם לשלום או להיפך -כי באותם הימים לא הייתה כלל ‘תקשורת’ בין עיר לעיר, ולא ידעו בני עיר הקטנה מה נעשה בעיר הגדולה. מיהר ראש הקהל לשלוח את הנער ‘טוביה’ שיחיש פעמיו לעבר העיר הגדולה פרעשבורג וישאל את פי ראש הקהל דשם מה עליו לעשות בזו השעה, משהגיע אמר לו ראש הקהל שישלב למשלחיו כי המצב בכי רע ולרחמים מרובים הם זקוקים, והוסיף לומר לו הנה מלך אנגליה עתיד לשלוח הנה רכבת בת 1000 מקומות להציל על ידה את ילדי בני ישראל, ואף שלא אדע את מי להעדיף על פני מי, מ”מ משבאת הנה ומצאת חן בעיני אעניק לך כרטיס לנסיעה באותה רכבת. הנער מיהר לעירו מסר את השליחות לראש הקהל, משם מיהר לבית אביו ואמו שארזו במהרה את מטלטליו ונפרדו ממנו בלב כבד ובוכה (אז ציוותה אותו אמו -זכור תמיד בכל אשר תפנה כי יהודי אתה), – ואכן, בעזהשי”ת מצא את עצמו כעבור זמן קצר באנגליה יחד עם אלף ילדים ניצולי מלחמה...

כעבור כמה שבועות נכנס רצון בלב המלך לחזות במו עיניו את מעשה ההצלה שנעשה על ידו, לראות 1000 – ילדים הניצולים בזכותו, ושלח לומר כי הוא עתיד לבקרם ביום פלוני.

בהגיע היום המיועד העמידו את כל הילדים ברחבת העיר בשתי שורות, המלך הופיע ברוב הדר ובהתרגשות גדולה עבר במרכבתו בין שתי השורות, לפתע קפץ אחד הילדים- שהיה בעל רוח ונפש, לתוככי המרכבה ברצות לדבר עם המלך. מיד עטו עליו שומרי המלך ומשרתיו ורצו לסלקו ולהשליכו מעל המרכבה, אך המלך שראה כל זאת רצה לשמוע מה יש בפי הנער, וציווה על משרתיו להניח לו. פתח הילד בדברי שיר ושבחה על טובו של המלך שהשכיל לפעול פעולת טוב כזאת להציל נפשות רבות כל כך, אבל, הוסיף הילד כאב לבי על שאין חסדו –של המלך יכול להיות חסד וטוב בשלימות, שהרי לא מצאה נפשי מנוח כל עוד שהנני דואג וחרד יומם ולילה לגורל הורי ובני משפחתי...כאשר אינני יודע מה נעשה עמם בזה הרגע...שאל המלך את הילד למקום מגורי אביו ואמו ופטרו לשלום, ואכן, תוך שבועיים באו הנה אביו ואמו וכל משפחתו, ע”כ המעשה.

ביכולתו של הילד היה לעמוד במקומו ביראת כבוד, ולא לפתוח את פיו למרות רצונו העז לקבל את עזרת המלך, אך באותו רגע הוא בטח חשב: המלך כאן, וכמו שהביא אותי לחוף מבטחים, ביכולתו להביא גם את הורי שאני כל כך מתגעגע אליהם... ואם המלך כאן, אז יש בידי הזדמנות יקרה להביא את הורי, יש לי משפחה, ואני רוצה אותה בחזרה...

ממש שופט אמיתי על מה שהוא רוצה לומר, מה יעשה, ומה נכון לעשות. בכך הרוויח הילד את הזדמנות חייו- הצלת משפחתו.

אז כעת, אחים יקרים, כשיש חודש שלם שהמלך בשדה, והוא באמת רוצה לשמוע את הרצונות, קשיים, וצרכים של כל אחד ואחת מאתנו, בואו לא נפספס את בואו, לא נשכח את שעון החול שהולך ואוזל, ואם יש לנו מה לומר נצעק אליו אל מלכנו בתחינה ובתשובה שלמה, להיות אנשים אחרים מהשנה שעברה, בבחינת “קנקן חדש”, אנשים שיודעים להיות שופטים על עצמם, ללחום ביצרם וגם לנצחו, שוק על ירך...

וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו!!!

אמן ואמן!!!

שבת שלום ומבורך לכל בית ישראל היקרים והאהובים!!!

וא-ל-ו-ל מוצלח!!!

*

המאמר נכתב לרפואת: יונתן בן ספיר רעיה הי"ו. יוסף מאיר בן כוכבה הי"ו. דוד בן שמחה הי"ו. יפה בת זוהרה תחי'.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

**אלול - אני לדודי ודודי לי - הילך כללא ואידך פירושא היא
זיל גמור...**

רבים השואלים מהי עבודת האלול?

ונראה בסיעתא דשמיא, שכל העבודה היא לפתוח פתח כחודו של מחט, והקדוש ברוך
ברחמיו, יפתח לנו בזכות זה פתח כפתחו של אולם.

וכך אמרו במדרש רבה שיר השירים פרשה ה' פ"ג על הפסוק, בשיר השירים ה' ב', **קול
דודי דופק פתחי לי אֶחָתִי רַעֲיָתִי יוֹנָתִי תְּמַתִּי...** רבי יסא אמר, אמר הקב"ה לישראל, בני
פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט, ואני פותח לכם פתחים, שיהיו עגלות
וקרוניות נכנסות בו.

והנה יש לפרש כך: שהקדוש ברוך הוא כביכול מבקש מאתנו שנפתח את הדלת
שסגרנו, כדי שנוכל להתדבק בו יתברך ולילך בדרכיו. ואף שלנו נדמה כאילו אין בכוחנו
לפתוח הדלת, כי היצר וחייליו מונעים זאת מאתנו, אולם הקדוש ברוך אומר לנו שאפילו
נפתח פתח כחודה של מחט, שלזה אין כל כך התנגדות של היצר, כי זה עדיין לא ממש
עוזר לנו להתדבק בהקדוש ברוך הוא, אבל אז הקדוש ברוך הוא כביכול יפתח לנו - על
אפו וחמתו של היצר - כפתחו של אולם. **ולא פתח אחד אלא פתחים, ולא כחודה של
מחט, אלא שיהיו עגלות וקרוניות נכנסות בו.**

ונתבונן עוד במשל שמשלו לנו חז"ל הקדושים. כמה ההבדל בין פתח כחודה של מחט,
ובין פתחים שיהיו עגלות וקרוניות נכנסות בו, הלא ההפרש הוא באלפי אלפים וריבי
רבבות פעמים. וזהו ההפרש בין היגעת לבין המצאת, ובין האני לדודי לבין הדודי לי.

וזוהי עבודת האלול!

ובאמת הדברים פשוטים, כי האדם צריך לעשות מה שבכוחו הוא, וכוחו כמובן הוא דל
מאד, אבל הקדוש ברוך מסייע להאדם במושגים של שמים, וזהו אינסופי, כמובן.

וזו ההזדמנות של חדש האלול...

בספר המוסר והדעת להגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצוק"ל סיפר שחותנו הסבא מנובהרדוק
זצוק"ל, היה משבח את אחד התלמידים הבחור הצדיק בעל המוסר ר' יעקב שצוצינר ז"ל,
שהיה מגדולי חניכי נובהרדוק, על החלטה אחת שלו, שלולא היה עובד השם באמת,
היה ניתן לחשוד, שהשיקול שלו נבע מחוסר יראת שמים ח"ו, אבל בהתבוננות אמיתית
רואים שהמעשה נבע דווקא משיקול דעת עמוק וחשבון צדק. וכך היה הדבר:

הבחור ר' יעקב הנ"ל, נעשה 'אבל' רחמ"ל בחדש אב, והוא לא נסע הביתה, למרות שהמשפחה לא הבינה למה, והוא החליט לנסוע רק אחרי הימים הנוראים, ולא לעזוב את הישיבה קודם. למרבה הפלא בעשרת ימי התשובה ניגש לסבא ואמר לו כי בדעתו לנסוע לביתו לימים מספר, והיה הדבר לפלא בעיניו שאינו מוכן לדחות את הנסיעה לעוד איזה ימים, אבל הוא הסביר את הדבר בנימוק שנשארה להם ירושה גדולה מאביהם, והיורשים רבים הם וכל אחד טוען ומראה שמגיע לו חלק יותר גדול מהשני, ומתירא בנפשו שהוא בטענותיו לזכותו, לא יבא ח"ו לידי מחלוקת וטענות של שקר ואונאה, ועל כן הוא סבור כי כדאי לו לנסוע דוקא עכשיו כשאימת יום הדין עליו ויטפל בענין ביושר ובצדק, מה שאין כן אם ידחה זאת לאחר הימים הנוראים שאימת הדין כבר פגה, ויותר עלול להתפתות בחשבונות רבים באין מעצור לרוחו.

ומסיים הגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצוק"ל, אינני זוכר בדיוק איך נהג למעשה, אבל זוכרני היטב שהסבא הפליג מאד בשבח נימוקו, ודרך מחשבתו בזה.

והנה הסבא מנובהרדוק זצוק"ל התפעל מהשיקול הנכון ומעומק החשבון, וכך גם חתנו הגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצוק"ל. ונתבונן אנו מה נוכל ללמוד לעצמינו מסיפור זה.

ונראה שהלימוד הגדול הוא כיצד אדם צריך להרגיש באלול וימים נוראים. והתשובה היא, אימת הדין. והיינו שהתחושה של אימת הדין שברקע, צריכה להוות אצלינו גורם מכריע שישפר את הנהגתינו בהרבה תחומים. לדעת שעכשיו אלול, ולדעת שעוד כך וכך ימים ראש השנה ויום כיפור, זה צריך להיות מורגש אצלינו, ואי לזאת התפלה תהיה יותר מעומק הלב, הלימוד יותר בריכוז, המדות והיראת שמים ויראת חטא בעליה. ואפילו אם נשתתף בדין תורה נהיה יותר אמיתיים. הכלל, יהודי של אלול זהו יהודי יותר נעלה ויותר מרומם.

ואולי אולי, זה כבר פתח כחודה של מחט... ויהי רצון שיהיה חלקינו עם עובדי השם ועבדי השם, ונזכה לכתיבה וחתומה טובה. ולשקול מעשינו בשיקול הנכון. אמן.

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

ביאור החילוק בין ו' ערי מקלט למ"ב ערי הלויים

שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ (יט, ב)

מבואר בפסוק שהיו ג' ערי מקלט בארץ ישראל וג' בעבר הירדן, וביאר רש"י בפר' מסעי "ואעפ"י שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים ומחצה, השוה מנין ערי מקלט שלהם משום דבגלעד נפיש רוצחים..".

ומקור הדברים בגמ' מכות ט: שהקשתה בעבר הירדן תלת בארץ ישראל תלת? (בזאת ב' שבטים כמו בנחלת עשרה שבטים? רש"י), אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב גלעד קריית פועלי און עקובה מדם...א"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות.¹⁹

וברמב"ן פ' מסעי תמה תמיהה גדולה על קושית הגמ', שהרי בנוסף שש ערי מקלט היו גם מ"ב ערי הלויים וכולן קולטות הרוצחים, ל"ו מהם בארץ ישראל וששה בעבר הירדן, ולפי"ז החלוקה שווה והוגנת ד' ערים לכל שבט ולכן בא"י שיש בה ט' ומחצה שבטים ישנם ל"ט ערים, ובעבר הירדן שיש ב' ומחצה ישנם ט' ערים. (ושבט מנשה שרובו דר בא"י קיבל ג' ערים בא"י וא' בעבר הירדן), ומדוע תמהה הגמ' על חלוקת ג' ערי מקלט בעבר הירדן מול ג' שבארץ ישראל, והלא היחס שווה לשלושים ותשעה ערים בארץ ישראל ותשעה בעבר הירדן, וצ"ע.

ערי מקלט עיקרן לרוצחים, וערי לויים עיקרן ללויים

ונראה²⁰ דהנה ששה ערי מקלט כל יסודם וייעודן היה לצורך הרוצחים (אעפ"י שגם הם מערי הלויים), אמנם מ"ב ערי הלויים נראה דעיקרן נבנו לצורך מגורי הלויים, ולא לצורך הרוצחים, אלא שנאמר דין נוסף שמלבד עיקר ייעודם למגורי הלויים ג"כ קולטות הרוצחים.

ובאמת הדברים מדויקים בלישנא דקרא (ל"ה ו') "ואת הערים אשר תתנו ללויים את שש ערי המקלט אשר תתנו לנוס שמה הרוצח, ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר", ומבואר דשש ערים קראם הכתוב ערי מקלט ומ"ב ערים הם ערי הלויים ולא נקראו ערי מקלט.

ויש להוכיח כן, דהנה קיי"ל להלכה (עי' מכות י"ט) שבארבעים ושניים ערי הלויים היו הרוצחים מעלין להן שכר, ובששה ערי מקלט לכו"ע לא היו מעלין להן שכר, והביאור כמו שנתבאר דששה ערים כל ייעודם לצורך הרוצחים ולכן זכותם לגור בחינם שם,,

¹⁹ ואע"ג שלהורגים במזיד דינם במיתה ולא בגלות, ביארו התוס' דמ"מ כשהורגין במזיד הקב"ה מוזמן לפונדק אחד ונהרג ע"י אחר בשוגג ונמצא שאותו אחר מתחייב גלות, וברמב"ן עה"ת (פ' מסעי) תירץ שהיו שופכי דמים במרמה ומראין את עצמן כשוגגין, והוצרך להרבות להם ע"מ לקלוט את כולן שלא נודע מי המזיד.
²⁰ וקצת משמע כן בסוף דברי הרמב"ן.

משא"כ מ"ב ערים עיקרם לצרכי מגורי הלויים ולכן הרוצח הבא לדור שם עליו להעלות שכר ללויים.^פ

ובזה מבואר הדין המבואר במכות י'. דששה ערי מקלט קולטות בין לדעת ובין שלא לדעת (גם כאשר לא יודע שהיא קולטת. רש"י), ומ"ב ערי הלויים קולטות רק לדעת, ולדברינו הביאור פשוט משום דששה ערים אלו כל מהותם היא עיר מקלט בעצם וקולטות מצד עצם מהותם, משא"כ מ"ב ערים שאין עיקר מהותם לקליטה אלא לערי הלויים ולכן קולטות הרוצח רק בכונה להיקלט.^צ

ויסוד הדברים מצאתי מבואר באוה"ח הק' (לה, ו') ובפנים יפות (לה, ד) שכתבו דאם רבו הרוצחים בשש ערי מקלט ידחו הלויים משום שעיקרם עומדים לרוצחים, ובמ"ב ערי הלויים אם נתרבו רוצחים נדחים מפני לויים משום שעיקרם ללויים.

ערי מקלט משמשות א להצלה מגואל הדם ב למגורי הרוצח

ונראה להוסיף דהנה בהצלת ערי מקלט נאמרו לכאוב' ב' עניינים א. הצלתו בשעת בריחתו מגואל הדם כלשון הפסוק (יט, ו) "פן ירדוף גואל הדם...והשיגו כי ירבה הדרך.. על כן אנוכי מצוך לאמר שלש ערים תבדיל לך". ב. מלבד זה משמשות לקיום דין עונש גלות ולמגורים קבועים שם עד מות הכהן הגדול (כלשון הפסוק במדבר ל"ה, כ"ה).

מ"ב ערי הלויים מועילות להצלה ולא כ"כ למגורים

והנה במ"ב ערי הלויים נראה שמביאות תועלת בעיקר לענין הצלת הרוצח בברחו מגואל הדם, אך למגורי הרוצח אין תועלת כ"כ שהרי עיקרן למגורי הלויים הקודמים לרוצחים כמו שנתבאר, וגם שהרי צריך הרוצח להעלות שכר ללויים נואין ביד כל אחד היכולת לשלם], וכן מסתבר שאין בן לוי מחויב להשכיר ביתו לרוצח, ולכן עיקר תועלתם הוא לצורך הצלה מיידית בשעת בריחתם מגואל הדם, אך לצורך מגורים קבועים יש עדיפות לשש ערי מקלט.^{צא}

ולפי"ז יש לבאר קושית הגמ' שהקשתה איך יתכן שבעבר הירדן המיועד לב' שבטים ומחצה יהיו שלושה ערי מקלט כמספר ערי המקלט של א"י המיועדות לט' ומחצה שבטים, ותמה הרמב"ן הלא מ"ב ערי הלויים קולטות גם כן, וא"כ בא"י ישנם ערי מקלט רבות.

ולדברינו הדברים מיושבים,, משום שערי הלויים מועילות בעיקר להצלה מגואל הדם, אך למגורי הרוצחים משמשות ו' ערי מקלט, והקשתה הגמ' איך יתכן שלמגורי ב' שבטים

^פ וגם לדעת רב כהנא בגמ' שם, מ"מ מוכח החילוק שיש בין ו' ערי מקלט למ"ב ערי הלויים. עיי"ש.
^צ וצ"ע לדינא איך יוכל הרוצח להורגו על סמך דברים שבלב שניכר שאינו יודע שנקלט בעיר זו, ואולי באופן שהעידו ב' עדים שאמר להם שעדיין בורח ואינו בעיר מקלט. וצ"ע.
^{צא} ומש"כ בפסוק "פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח והשיגו..ע"כ אנכי מצוך.. שלש ערים תבדיל לך", הינו שבערי מקלט מלבד המגורים בהם יש ענין ההצלה, ועוד מכיון שיש בערים אלו ייחודיות שמיועדות יותר לדירת הרוצחים, ירצה הרוצח לבא לשם, וע"כ יש להקפיד על ריבוי הדרך.

ומחצה יקצו ג' ערים כמו למגורי ט' שבטים ומחצה, [והיה ראוי להקצות בעבר הירדן 8 ערי לויים ועיר מקלט אחת, ובא"י 5 ערי מקלט].

מהו המודד לריבוי ערי מקלט- ריבוי התושבים או ריבוי הארץ

יש לחקור לפי מה נקבע כמות ערי המקלט, האם לפי ריבוי הציבור [שמכיון שהציבור גדול יש צורך בערי מקלט רבות], או לפי גודל הארץ [שככל שהארץ יותר גדולה המרחקים גדולים יותר ויש צורך בערים נוספות].

והנה מקושית הגמ' שהקשתה איך יתכן שבעבר הירדן היו שלש ערים כמו בא"י, ופירש רש"י שם (וכ"מ ברש"י עה"ת) שהרי בעבר הירדן היו רק ב' שבטים ומחצה ובא"י ט' ומחצה, ומבואר שכמות ערי המקלט נקבעה לפי ריבוי הציבור.

וצ"ע שהרי מפורש בפסוק (דברים י"ט. ג-ז) "תכין לך הדרך.. והיה לנוס שמה כל רוצח.. פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח.. והשיגו כי ירבה הדרך והכהו נפש.. על כן אנכי מצוך לאמר שלש ערים תבדיל לך", ומבואר שציווי הבדלת ג' ערי מקלט הוא כדי שלא יגרום ריבוי הדרך למיתת הרוצח, וא"כ ברור שתלוי בריבוי הדרך ולא בריבוי הציבור, וכן משמע מדין "ושלשת" שצריך ליתן ריוח שוה בין עיר מקלט לחברתה, ומבואר שחישוב הערים הוא לפי ריבוי הדרך. וצ"ע מדוע הקשתה הגמ' שבא"י ראוי להיות יותר ערי מקלט משום ריבוי האנשים.^{צב}

ו' ערי מקלט תלויות בריבוי התושבים – וערי הלויים תלויות בריבוי הארץ

ולפי מה שכתבתי לעיל הדברים מיושבים כמין חומר, שהרי נתבאר שערי מקלט משמשות להצלת הרוצח בברחו מפני גואל הדם וכן למגורי הרוצח בימי גלותו, ומ"ב ערי הלויים מועילות בעיקר לחלק של הצלת הרוצח בבריחתו, אבל למגורים לא משמשות כ"כ שהרי עיקרן לצורך הלויים.

והנה להצלת הרוצח ברור שהמודד לריבוי הערים צריך להיות לפי ריבוי הדרך, ולכן נאמר הדין שצריך שיהיה המרחק ביניהם שוה כדי שיוכל הרוצח להגיע במהירות לעיר מקלטו, אמנם לצורך מגורי הרוצח המודד הוא לפי ריבוי הציבור, ונמצא שב' הסיבות גורמות, ריבוי האנשים מחייב ערי מקלט למגורי הרוצח, וריבוי הדרך מחייב ערים לקליטת והצלת הרוצח בבריחתו.

ולפי"ז מיושב היטב, שהרי כבר נתבאר בביאור קושית הגמ' "בעבר הירדן תלת, בא"י תלת", שהקושיה היתה על ו' ערי מקלט המשמשות לצורך מגורי הרוצח, שכאמור זה נמדד בריבוי הציבור ולא בריבוי הדרך, וע"כ הקשתה הגמ' שהרי תושבי עבר הירדן

^{צב} ומצד ריבוי הדרך נראה שעבר הירדן וא"י כמעט שוים, שעבר הירדן פרוס באורכו כמעט לאורך כל א"י.

מועטים ביחס לתושבי א"י, אבל מצד הצלת הרוצח מיד גואה"ד אין חשש משום שישנם ערי הלויים המפוזרות בעבר הירדן, ומועילות לענין זה של הצלת הרוצח בבריחתו.^{צג}

מדוע לא מצינו דין "ושלשת" בערי הלויים

בגמ' במכות ט: "ושלשת שיהיו משולשין, שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומשכם לקדש כמקדש לצפון", ומבואר שחובה מן התורה שיהיה המרחק בין ערי המקלט שווה כדי שיוכל הרוצח לבא מכל מקום לעיר מקלטו, והנה בלשון הגמ' וברמב"ם^{צד} נזכר דין זה לגבי ו' ערי מקלט ומשמע שאין נוהג במ"ב ערי הלויים^{צה}.

וצ"ע למה לא ינהג בהם דין "ושלשת" הנוהג בו' ערי מקלט להצלת הרוצח, ומאי שנא. אמנם לפי מה שנתבאר שערי הלויים עיקרם נועדו לצרכי הלויים אלא נתחדשה הלכה שקולטות גם רוצחים, מובן היטב שא"א לתכנן את ערי הלויים לפי צרכי הרוצחים, אלא לפי צרכי הלויים שהם עיקר העיר, ורק בשש ערי מקלט שייך לקיים דין "ושלשת" ולבנותן לפי צרכי הרוצחים שהם ייעוד העיר.

עוד י"ל שערי הלויים משולשות מאליהן, שהרי כל שבט הפריש קצת מעריו ללויים, וממילא בכל חלקת שבט יש מערי הלויים, [אמנם אינו משולש בצמצום כ"כ, וקצת משמע שדין "ושלשת" צריך להיות בדיוק, ואולי עכ"פ לכתחילה לא נאמר בהם דין ושלשת משום שמצויות בסמיכות, אפילו שבפועל לא מתקיים דין ושלשת בצמצום].

האם מחנה לוייה במדבר קלט מדין ערי הלויים או ערי מקלט

יש להסתפק בזמן שהיו ישראל במדבר שהיו גולין למחנה לוייה (כמבואר במכות י"ב:), מאיזה דין נהג במחנה לוייה דין ערי מקלט, האם מדין ערי מקלט או מדין ערי הלויים, ונפק"מ א להעלות שכר ללויים ב. אם קולטות שלא לדעת ג מי נדחה מפני מי,

ובפשטות הוא דומה לערי הלויים שמיועד למגוריהם, אמנם יתכן שכ"ז דוקא בערי הלויים שנתנה להם תורה בא"י והם שלהם, אבל בחניתן במדבר אין להם בעלות כלל, וא"א ליטול שכר ע"ז (ועוד שבא"י יכול הרוצחו לגלות לשש ערי מקלט, משא"כ במדבר שעדיין לא היו), וצ"ע.

ערי הלויים לעתיד לבא

עוד יש להסתפק לעתיד לבא כשיפרישו ערי מקלט כמו שמפורש בפרשה (י"ט. ח-ט) "ואם ירחיב ד'.. ויספת לך עוד שלש ערים", וכן פסק הרמב"ם (פ"ח מהל' רוצח ה"ד) "בימי מלך המשיח מוסיפין ג' אחרות על אלו השש.. בערי הקיני והקנזי והקדמוני..", והנה מבואר בספר יחזקאל מ"ה שיחלקו לעתיד לבא את ארץ ישראל ל"ג רצועות,

^{צג} אמנם לשון הפסוק עדיין צ"ע דכתיב "פן ירדוף גואל הדם אחרי הרוצח.. והשיגו כי ירבה הדרך.. ע"כ אנוכי מצוך לאמר שלש ערים תבדיל לך", ומבואר שמשמשות ג' ערים לריבוי הדרך, אמנם הביאור פשוט דגם לצורך זה הם משמשות, מלבד לצורך מגורי הרוצח.

^{צד} פ"ח מהלכות רוצח ה"ז

^{צה} וכן מבואר בשיירי קרבן לירושלמי מכות פ"ב ה"ו, ועי' ערוך השולחן חו"מ סי' תכ"ה סס"ב, ועי' מאירי, ומש"כ המל"מ שדינים אלו שכ' הרמב"ם בערי מקלט ה"ה בערי הלויים נראה שכונתו לדינים המבוארים בהלכה ח', עי"ש.

ורצועה לכל שבט וברצועה שתהיה לביהמ"ק יהיה מוקצה שטח ללויים, ומסתבר שמקום זה יהיה לו דין ערי הלויים.

אך צ"ע דלכאו' אם יקבלו חלק שם יתכן שלא יהיו בכל ארץ ישראל ערי הלויים, ולמש"כ שחלק מהענין הוא קירוב המקום שלא יאלץ הרוצח לברוח הרבה לכאו' לא מועיל כ"כ מה שערי הלויים מרוכזות במקום אחד.

וצ"ל בפשיטות לפי מה שנתבאר דערי הלויים עיקר ייעודם ומטרתן לצרכי הלויים ולא לצרכי הרוצחים, וע"כ אין צורך לחשב בהם טובת הרוצחים, וכיון שמקום הלויים יהא בסמיכות למקום המקדש, אעפ"י שאינו נוח כ"כ לרוצחים אין מתחשבים בהם (כמו שלא נאמר בערי הלויים דין ושלשת).

[ובאמת מצינו דבר זה כבר במדבר שמחנה לוייה לבדו קלט, אך אין להוכיח משם, ששם לא נקבע לעיר קבועה].

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיון חיי, שבילי דירחא, וש"א"ס

בְּרָכָה וּקְלָלָה - מַעֲיִן עוֹלָם הַבָּא

הכנה לעולם הבא

אֲשִׁי ה' וְנַחֲלָתוֹ יֵאָכְלוּ (דברים יח, א)

בדרך הפשט מדובר על מתנות כהונה. בדרך דרוש, כיצד ניתן לראות ולהבין כאן בעולם הזה את נחלתו של ה', את המציאות הרוחנית של העולם. שבת כנגד המקדש (לקראת שבת ב, פרשת ויקהל, עמ' 97).

רֵאָה אֲנֹכִי נִתֵּן לְפָנֶיךָ הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה (דברים יא, כו). ידועה השאלה מדוע שכר העולם הבא לא נכתב בתורה, הרי כל יסוד התורה הינו הכנה לעולם הבא, והתורה מדברת על שכר של העולם הזה (רמב"ם הלכות תשובה פרק ט הלכה א). הכלי יקר (ויקרא כו, יב) הביא שבעה תירוצים על שאלה זו, הארכתני בנושא זה בפרשת עקב ה'תשע"ח.

א. מושגים שאיננו מכירים

מושגים של העולם הזה

אחד התירוצים הינו שלא ניתן להסביר את העולם הבא במושגים שלנו. בני אדם לא מסוגלים להבין מושגים רוחניים, ולכן התורה לא גילתה לנו את שכר העולם הבא, מפני שלא נבין אותו. איננו מסוגלים להבין את השכר של עוה"ב. כמו שעיוור לא מסוגל להבין מה זה צבעים, וחרש לא מסוגל להבין מה זה קולות, כך לא ישיגו הגופות התענוגות הנפשיים. אלו תענוגות במושגים שאיננו מכירים ואיננו מבינים (פיה"מ לרמב"ם בתחילת ההקדמה לפרק חלק, סנהדרין פרק י).

הרמב"ם מביא משל על חינוך ילדים, בתחילה מבטיחים לו אגוזים או תאנים, חתיכת סוכר, וכשהנער גדל גם הפרס גדל בהתאם. ולכאורה נראה שבאותה מידה מסבירים לנו על שכר של עולם הזה, מבטיחים לנו תפוחי אדמה וגזר במקום שכר רוחני. נכון שהתורה נועדה לחנך אותנו, ועד זקנה ושיבה אפשר לתקן ויש מה להוסיף בתורה ויראת שמים, ועם כל זה מהי ההבטחה ואיך אנחנו צריכים להבין אותה.

ילד משחק בכדור, האם נוכל לתאר לעצמינו את המלך האדיר במלכות שיעקר ממלכותו ויחזור לשחק בכדור ברחובות, ואף על פי שכבר היה בזמן מסויים בלי ספק מעדיף את המשחק באותו הכדור על המלכות, והוא בהיותו בגיל צעיר. כך היחס בין התענוגים הגופניים והרוחניים, כאשר נהיה במצב רוחני המבט שלנו על תענוגי העולם הזה יהיה כמו המלך האדיר על משחקי הכדור שהוא שיחק בילדותו.

נהנים מזיו השכינה

העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה... אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה (ברכות יז, א. רמב"ם שם). אין שם הנאות של אכילה ושתיה ותענוגי העולם הזה, התענוג יהיה מזיו השכינה. ואנחנו לא מסוגלים להבין מה זה.

מסופר על גר הצדק אברהם בן אברהם, ממשפחת הגרף פוטולצקי, שנתפס ונידון לשריפה. התליין ראה שהוא איש קדוש, וביקש ממנו שלא ינקום בו אחרי מותו. גר הצדק ענה לתליין את המשל הבא: המלך מינה אדם לחנך את בנו, והמחנך ביקש מהילד לאסוף את הצעצועים, ואם לא הוא ישבור את כל הארמון שהוא בנה מקוביות. הילד לא שמע בקולו, והמחנך שבר את המבנה מהמשחק. הילד אמר לו, היום אתה חכם על קטנים, אני עוד בן תשע ואתה יכול לנצל אותי, אבל תדע שיבוא יום שאני אהיה המלך, ואז אני אנקום בך ואגזור את דינך לתליה. כעבור ארבעים שנה המלך נפטר, ובנו התמנה במקומו. אחרי חגיגות ההכתרה של המלך החדש, המחנך בגיל תשעים ציוה לביתו, וניגש למלך הצעיר ואמר לו הנה אני מוכן, אתה יכול לעשות מה שהבטחת. המלך הצעיר התפלא מה הבטחתי, והוא הזכיר לו את שהיה בגיל תשע. המלך צחק, היום אני כבר במצב אחר, מה שהיה אז לא מעניין אותי, היום יש דברים אחרים חשובים שאני עסוק בהם. אותו דבר אני אחשוב אחרי פטירתתי, אמר גר הצדק, אחרי שהתליין ישרוף אותו, כל עסקי העולם הזה יהיו הבל בעיניו כאשר הוא יעמוד לפני הקב"ה ויהנה מזיו השכינה.

מעין עולם הבא

היחס שלנו לשבת קודש הינו מעין עולם הבא יום שַׁבַּת מְנוּחָה (פיוט 'מה ידידות'), ויסודו בדברי הגמרא מעין העולם הבא אלו הן שבת... שבת אחד משישים לעולם הבא (ברכות נו, ב). אם כן, מדוע אמרנו שלא ניתן להסביר את העולם הבא במושגים של העולם הזה, הרי השבת היא במושגים של העולם הבא.

רבי עקיבא אומר ששבת קודש היא דוגמא של העולם הבא, ועל ידי השבת הקב"ה הראה לנו מה הוא השכר המובטח בעולם הבא. לפי שבשעה שאמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל אני נותן לכם את התורה, אמר האם מקיימים אתם את המצוה שבה אני מנחיל לכם את העולם הבא. וישראל היו משיבין ואומרים לפניו ריבוננו של עולם הראנו דוגמא של עולם הבא בעולם הזה. אמר להם זו שבת, שהיא אחת משישים משל עולם הבא, שבה אתם מתענגים תענוגי מנוחה (אותיות דרבי עקיבא נוסח א עמ' ד, נוסח ב עמ' עח. אוצר המדרשים עמ' 430).

ובמדרש הגדול פִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם (שמות לא, יג), בעולם הזה מעין קדושת העולם הבא, מגיד שקדושת שבת מעין העולם הבא. כן הוא אומר מְזֻמֹּר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת (תהלים צב, א) - ליום שכולו שבת (מדרש הגדול כי תשא יב-יג. הובא בספר אזמר בשבחין, עמ' קט. העורך הרב אהרן לוי, ירושלים תשס"ט).

אם כן, מדוע לא נאמר בתורה שכר העולם הבא, כיצד נאמר שאי אפשר להסביר את שכר העולם הבא, הרי יש לנו דוגמתו, הרי בשבת קודש הקב"ה מראה לנו את השכר העתיד.

ב. הרגשים של שבת

להרגיש ולא להסביר

דבר זה מלמד אותנו מבט חדש על שבת קודש. שבת היא מְעִין עוֹלָם הַבָּא, אבל אי אפשר להסביר את זה. למרות שבשבת קודש יש דוגמא של העולם הבא, למרות שבשבת קודש הקב"ה הראה לנו את השכר המובטח, אפשר לראות את זה, אבל אי אפשר להסביר את זה. ניתן לתאר במילים את כל התפאורה של שבת קודש, את הכלים הנאים והאוכל הערב, את זמירות השבת הסוחפות, אבל את האוירה עצמה אי אפשר להמחיש. ניתן לצייר את כל הסובב, את השבת עצמה אפשר רק להראות ולא לתאר. את האוירה עצמה, את הנשמה היתירה, בלתי אפשרי להסביר.

ישנה שיטת שיווק בה לא אומרים את המחיר בטלפון, בחנויות אלו בלתי אפשרי לברר את המחיר בסקר טלפוני, רק להגיע ולהתרשם. יש בזה מעלות וחסרונות, ושיקול הדעת של אותם סוחרים אומר אם זה משתלם או לא.

את שכר העולם הבא אי אפשר להגיד בטלפון, אי אפשר להסביר אותו, רק להתרשם. אירגוני התשובה יודעים כי בלתי אפשרי לתאר את האוירה ואת המציאות של שבת קודש בשכונה חרדית, רק להיות שם ולהתרשם, להתארח לשבת. ובאמת, באירוח לשבת לא צריך להסביר שום דבר, פשוט להיות שם ולהרגיש, מפני שזה דבר שאי אפשר להסביר אותו.

וכפי שאמר הגר"ג אדלשטיין שליט"א (הובא בעלון לב שומע גל' 20 חורף תשע"ח): אינני יודע כיצד מרגישים את הנשמה היתירה, אבל זו המציאות, שבשבת יש הרגשה יותר נעימה, והאדם רגוע יותר בשבת...

יום מנוחה

מדוע שבת היא מעין העולם הבא, כתב המהרש"א לכאורה משום שהוא יום מנוחה (ח"א למהרש"א ברכות שם). מה זה עולם הבא איננו מבינים, וגם איננו מבינים מה היא מנוחה. המהרש"א אומר שהדברים תלויים אחד בשני, כאשר נרגיש את מנוחת השבת, אז נרגיש גם מה הוא השכר הצפון לצדיקים בעולם הבא.

סיפר רבינו ירוחם ליבוביץ זצ"ל: ביתו של הסבא ז"ל היתה לרגלי מחלתה אצל פרופיסור אחד, ואמר לה שמהעיקרים לרפואת מחלתה להיות במנוחה ושלא להתרגז. וסיפרה זאת בשמחה לאביה ז"ל, שגם רופאים מרפאים מחלה במנוחה. ואמר לה הסבא, היית צריכה לשאול אותו, הן אמת שצריכים מנוחה, אבל אמור לי איך זה משיגים מנוחה. זאת היא בקורת חריפה מאוד. הן אמת שכמעט כל הרופאים הגדולים מרפאים ברוחניות יותר מבגשמיות, נותנים דיאטה של מנוחה שלא להיות בכעס לבלי להתרגז.

אבל ישאלו להם איפה משיגים כל זה, יאמרו נא איך מתהווה מנוחה (דעת תורה וירא עמ' קמז) - יִפְּירוּ בְּנֵיךָ וַיִּדְעוּ פִּי מֵאֵתְךָ הִיא מְנוּחָתָם (מנוחה של שבת).

הטוב הצפון

אם לא היינו לומדים ששבת היא מעין העולם הבא, לא היינו יודעים זאת. בלי להתבונן בהרגשה של שבת, תיאור והסבר מפורט ככל שיהיה לא יוכל לומר לנו את זה. הקב"ה אמר למשה רבינו להגיד לישראל שטמון כאן סוד, לגלות לנו את שכר השבת. בלי שיגלו את אזנינו לא נדע ולא נבין את העומק הטמון בשבת קודש. אחרי שגילו לנו את הסוד, נוכל להתכונן אליו, נוכל להפנות את ליבנו, וכך נרגיש את המציאות הרוחנית הזו שנקראת שבת קודש.

המהר"ל הסביר מה ההבדל בין שבת שהקב"ה צריך לגלות את שכרה, לבין שאר המצוות. אבל שבת, המתנה עצמה היא עולם הבא שלא עבידא לגלויי, דהא שבת מעין עולם הבא יום שכולו שבת היא. ואמר מאחר שגוף המצוה הוא עולם הבא דלא עבידא לאיגלוי הוצרך להודיע, ולכך אמר מתנה טובה יש לי בבית גנוז, הוא הטוב הצפון לצדיקים שהוא עולם הבא (חידושי אגדות למהר"ל שבת י, ב ד"ה מתן שכרה).

ג. שבת קודש במושגים שלנו

שפה אחרת

על השאלה הנ"ל על השכר העתיד, השל"ה מבאר ששכר העולם הבא כתוב במפורש בתורה, אבל אנחנו מבינים את זה במושגים שלנו. בספרי קבלה נמצאים מושגים בשמות של אברי האדם, עין חוטם פה ואוזן, ומדובר על עולמות עליונים. מי שלא מתבונן חושב שמדובר על העין שלו עצמו, ולא מבין שהעין הרוחנית היא משהוא מרום ונעלה, והעין האנושית משתמשת באותו שם. המילים הם אותם מילים, אבל המשמעות הרוחנית גבוהה מאוד. כאשר התורה מבטיחה גשם ותבואה, אין הכוונה רק על אוכל גשמי, השם הגשמי מושאל מהמושגים הרוחניים שהם גבוהים עד מאוד.

אלו הענינים שאנו קורין כל אחד בשמו, זה אינו שמו בעצם רק מושאל, ועצם השם הוא דוקא למעלה בקדושה... ואביא לך למשל היעוד הראשון בפרשת בחוקותי וְנִתְּתִי גְשָׁמֵיכֶם (ויקרא כו, ד), הנה תיבת 'גשם' הוא לשון קודש, כי אלו הטיפות המימיות היורדות אין שם גשם בעצם, רק כח ההשפעה שהיא למעלה למעלה בשרשה נקרא גשם, ואחר כך יורד ונוקב, ובכל העולמות נקרא גשם בשאלה, אבל הוא ממדרגה למדרגה עד שמקויים נֶאֱמַר ה' אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ (הושע ב, כג), ונתהוו אלו הטיפות המרות את הארץ, והולידו והצמיחו וגורמים חיים לעולם, והמדרגה שהיא למעלה מזה נקרא גם כן גשם, והוא יותר חיים רוחניים עד למעלה ברום המעלות, אשר שָׁם שָׁם גשם בעצם, הוא החיות הרוחנית הנצחית, שהוא סוד תענוג עולם הבא הנצחי, וכן ענין כל ההבטחות שבבחוקותי. נמצא מבואר שאדרבה השכר הרוחני נזכר בעצם, ובעוד אנחנו גשמיים, מתבארים לנו התיבות גשמיות כפי עניננו עתה (של"ה

תולדות אדם בית אחרון אות קמו-קנו ד"ה דע כי. שמעתי מפי מו"ר רבי זאב פרנק (שליט"א).

במושגים שלי

נוכל לקבל את אותו מבט על שבת קודש, שהיא מעין העולם הבא. כל אחד מקבל את השבת בשפה שהוא מבקש, במושגים שהוא מבין.

מי שיתכוון לשבת של עיתון ופיצוחים, השבת תישאר אצלו בדרגה הזו. מי שיכין סעודה דשנה, יקיים את מצוות עונג שבת בהידור, אבל הוא ישאר במקום שהוא נמצא. ומי שיתן לשבת לרומם אותו, יתכוון לשבת רוחנית ונעלית עד מאוד, אז אותה שבת ואותם מושגים של עונג שבת יגיעו למחוזות שלא מעלמא הדין. אותה שבת, ואותם מושגים של עונג שבת, כל אחד בעולם הרוחני שבו הוא נמצא.

זמירות שבת

שמעתי מכמה מגדולי הדור, שעיקר שולחן שבת בדור הזה צריך להיות זמירות, ובקצת דביקות. [בכנס של לב שומע תשע"ט, רבי בערל פוברסקי שליט"א ורבי דן סגל שליט"א, וכן אמרו בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א.] כך, עם מושגים של יהודיפשוט, ניתנת האפשרות לשבת קודש לסחוף אותנו ולרומם אותנו (ראה לקראת שבת ב פרשת יתרו אות ג 'עבודה עצמית', עמ' 69-68).

הרב שך זצ"ל סיפר על ת"ח מופלג שלא זכה שבניו ירשו את מעלותיו המיוחדות, ולעומתו באותו רחוב גר ת"ח אחר, שלא היה נמנה על גדולי הדור, וזכה שבניו ישבו ראשונה במלכות של תורה. הרב שך זצ"ל הסביר שהסיבה לכך היא זמירות שבת, אותו ת"ח מופלג היה מתמיד עצום, וגם בשבת קודש קיצר בסעודות בשביל לחזור לתלמודו. ולעומתו השכן שלו האריך בסעודות שבת, והילדים קלטו את האוירה, והרגישו בתוך ליבם מעין עולם הַבָּא.

אולי אנחנו לא יודעים לפרש את זה, אבל הנשמה מרגישה. האוירה המיוחדת, ההרגשה הזו, יש בה אחד משישים מהשכר הרוחני לעתיד לבוא. הקב"ה הראה לנו את זה, אם נרצה נוכל לפתוח את העינים ולראות. ואם נישאר בלי האוירה המיוחדת, אז נוכל לפרש את הכל בשפה גשמית ובלי הסבר על העתיד לבוא.

עונג שבת

הזכרתי בעבר (פרשת ואתחנן) כי עונג שבת מחבר את המושגים הרוחניים על העולם הזה. אנחנו לא מבינים את המושגים הרוחניים, כיצד נחבר זאת לעולם שלנו - על ידי עונג שבת, על ידי מעשים השייכים לעולם הזה, כאשר הם נעשים לשם מצוה ובאופן הראוי (לקראת שבת ב פרשת נשא אות ג, עמ' 142).

לכן, כמה שנבקש שהשבת תהיה רוחנית, צריך לזכור שכל זה נעשה בתוך העולם הזה. בשבת קודש אנחנו עדיין נמצאים כאן, ולא לשכוח את תפקידנו ואחריותנו כלפי בני המשפחה הסובבים אותנו.

ד. דביקות ומנוחת הנפש

דביקות בשכינה הקדושה

וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם (ויקרא כו, יב), כתב רש"י אטייל עמכם בגן עדן - דביקות בשכינה הקדושה. הוסיף הכלי יקר (שם) אפילו בעולם הזה, שהנשמה נסתבכה עם החומר. וזה מתרץ את השאלה הנ"ל על השכר המובטח כתוב בתורה, דביקות רוחנית וקירבת אלוקים. מי שזוכה, יכול להרגיש את זה גם כאשר הוא מסובך עם החומר. ומתי נבין את זה, בשבת קודש. ועל זה אנחנו מתפללים שִׁבְעֵנוּ מְטוֹבָךְ (תפילת שבת), יִשְׁמְחוּ בְּמַלְכוּתְךָ... כְּלָם יִשְׁבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מְטוֹבָךְ (מוסף של שבת).

איננו מסוגלים לראות את זה בשבת קודש, אבל נוכל להרגיש את זה, כאשר נכין את האוירה הנעימה בין בני המשפחה והסובבים. המצב הגשמי יעיד ויפרש את המצב הרוחני. נכין את המצב שלנו בעולם הזה, וכנגד זה כך הקב"ה יתן את הקשר והדביקות איתו בעולמות רוחניים.

מנוחת הנפש

כתב רבי שלמה פליי שליט"א, משגיח בישיבת חברון, כי עיקר עבודתנו ביום השבת היא להשרות אוירה נעימה וטובה, להראות שטוב לנו להיות עם הקב"ה ביום המיוחד הזה (עבודת המועדים שער שבת).

טוֹב פֶּת חֲרָבָה וְשִׁלּוּהָ בְּהַ מְבִית מְלֵא זִבְחֵי רִיב (משלי יז, א). שעיקר ההצלחה היא השלווה הפנימית (מלבי"ם שם). האוירה הנעימה של שבת קודש שוה הרבה יותר מכל עושר גשמי שיכול להגיע לאדם, השלווה ומנוחת הנפש שיש בשבת קודש. וזה יבוא רק על ידי אחדות במשפחה, ויחסים טובים עם בני הבית. זה סוג של עונג רוחני, הרגשה של קשר ושייכות. וצריך להשקיע בשביל זה, הן בהרגשה הפרטית בתוך המשפחה, והן בהרגשה הרוחנית של קשר עם הקב"ה.

לראות את הכל בטובה

כתוב בתנא דבי אליהו עושה אדם מלאכה כל ששה ימים ונח בשביעי נתרצה עם בניו ועם בני ביתו (פרשה א, הובא בספר שולחן שבת יחד עם הילדים, הרב דוד פיירמן, עמ' 70), וביאר הטובי חיים דבשבת יזהר ביותר שלא להראות שום הקפדה ועצבות ח"ו, רק יהיה מעביר על מידותיו... ועל ידי זה יזכה לאור השבת (שם אות יד. הרב חיים ישעיה הכהן, לובלין תרל"ז).

במילים אחרות אמר זאת רבי אייזיק שר זצ"ל: זוהי עבודת המוסר ביום שבת קודש במחשבה ובמעשה, לראות את עצמו בטוב, ואת חבריו ובני ביתו בטובה, ובכולם לראות את צד המעלות ולא את צד החסרונות, ולהיות רך מחמאה ומתוק מדבש, עד שכולם ישמחו בו והוא ישמח בכולם. ואם כך יעשה, אז יהיה לאורח טוב המזומן לחנוכת הבית של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שזהו כל תוכנו הפנימי של יום השבת, ויתענג כראוי על

ה' בעונג שבת (לקט שיחות מוסר ח"א עמ' תיד, הובא בספר בן מלך שבת קודש, שער ראשון מאמר ו פרק ד הע' נו, עמ' צב).

יְעַרְב לֹו יְדִידוֹתֶיךָ

הרצון והערגה להתחבר לקב"ה מוצא ביטוי בזמירות שבת. בְּנִי הֵיכְלָא דְכְּסִיפִין לְמַחְזִי זִיו דְזִיעִיר אֲנִפֵן (זמירות לסעודה שלישית), תלמידי החכמים המשתוקקים לראות את השכינה הקדושה. יְעַרְב לֹו יְדִידוֹתֶיךָ, מְנוּפֶת צוּף וְכָל טַעַם (ידיד נפש).

*

לעי"נ מרת חיה פרידמן ב"ר בנימין זאב

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

בענין הריגת הרוצח לאחר שערפו את העגלה

קי"ל (סוטה מז, ב) דאם לאחר שערפו את העגלה מצאו את הרוצח, אעפ"כ הורגים אותו, וילפי' לה מקרא ד"ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה", וצ"ב דמאי ס"ד דהגמ' דע"י עריפת העגלה, שזה כפרה על עיר, יפטר הרוצח מהעונש המגיע לו על עצם הרציחה, ועוד דהרי הזקנים אומרים כשעורפים את העגלה "ידינו לא שפכו את הדם הזה", ומוכח שזוהי סיבת הכפרה, ומשמע שאם שפכו לא תהיה להם כפרה.

ולכאוי' היה נראה לומר דכל מה שבי"ד יכול לדון ברציחה, למרות שאין תובע, היינו משום התביעה שיש כלפיהם שאדם נרצח, [שע"ז גופא מביאים עגלה] וכל כמה שתביעה זו התכפרה ע"י העגלה, אין בכח בי"ד לדון כתביעה זו, ואיה"נ דהעגלה לא מכפרת על הרוצח, [ונפק"מ לדברי הגמ' בכתובות (ל, א) דאעפ"י שמיתות בי"ד בטלו, דין מיתות לא בטלו, ואם חילל שבת נופל מן הגג וכו'.]

אולם יש לדחות ביאור זה, דהא בי"ד של עיר אחרת לא יכול לדון בעגלה ערופה כמבוי' בסוטה (מה, א), ואילו ברציחה יכול לדון אף בי"ד של ארץ אחרת כמבוי' במכות (ז, א) לגבי נגמר דינו באר"י וברח לחו"ל.

ועוד יל"ד בביאור זה, דיל"ד בגדר התביעה ברוצח, דיעוי' בתוס' רבינו פרץ (ב"ק ל"ז, א) דמבוי' בדברו שלגואל הדם יש דין תובע, אולם יש לדחות הראי' מדבריו, דהתם מיירי נמי לגבי כופר, אולם יש מקום לומר דהנרצח עצמו חשיב תובע, כדמשמע בראשונים בסוגיא דהרוג יציל (מכות ו, א) [וכמו"כ י"ל בהא דאמרי' בקידושין (לא, א) אביו אומר לו השקיני מים, ואמו אומרת השקיני מים, יעשה רצון אביו, שאתה ואמך מחוייבין בכבוד אביך, והקשה בשו"ת תשובה מאהבה (סי' שע"ח) מדוע באביו אומר לו השקיני מים, והסבא מבקש ממנו ג"כ אביו קודם, הרי אתה ואביך מחוייבים בכבוד הסבא, ובתשובה מאהבה מתרץ דחייב כיבוד אב ואם שניהם דאורייתא, ואילו חייב כיבוד סב הוא מדרבנן, ויל"ד בתירוץ זה, דלכאוי' הסברא דאתה ואמך מחוייבים בכבודו, זה סברא דזהו הכבוד של האמא, משום שהיא מחוייבת בכבוד בעלה, וה"נ האב מחוייב בכבוד הסבא, ומאי אכפ"ל דהחייב כיבוד של הסבא הוא מדרבנן, וע"כ נראה לומר באופ"א "דיסוד חייב כיבוד סבא, שורשו הוא מדין חייב כיבוד אב, כלומר דכבוד האבא הוא שתכבד את אביו, וממילא אי"ז יכול לגבור על חייב כיבוד אב, וראי' לדבר יש להביא מהא דאמרי' לגבי גואל הדם, ואם הסבא הרג לאחיו נמי אין דין גואל הדם, אבל אם הסבא הרג את אביו, יכול להרוג את הסבא מדין גואל הדם, והביאור הוא כמ"ש, דיסוד חייב כיבוד הסבא הוא מדין כיבוד אב, ובגואל הדם התביעה היא מצד הנרצח, וממילא אביו תובע

שיהרגו את הסבא, ולזה האירני ידידי הרב אברהם שמחה אדלשטיין שיחי', אולם יל"ד לחלק בין גואל הדם דהוי תביעה מדם הנרצח, לבין עונשי בי"ד, ועוד, שבירושלמי פ"ב דמכות איתא שהטעם שאדם נהיה גואל הדם להרוג את סביו שהרג את אביו, זהו משום שקרוב יותר לאב מאשר לסב, ואם אח הרג את אחיו אין האח השלישי נעשה גואל הדם, כיוון שקרוב להורג ולנהרג במידה שווה, וצ"ע.]

ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י הוא דביסוד דין עונש הרוצח איכא ב' דינים, חדא דין מעשה רציחה, ועוד דין מצד התוצאה שאדם נרצח, והראי' שיש חיוב מיוחד על התוצאה שאדם נרצח, מהא דמחייבים גלות על רוצח בשוגג, וזהו עונש שלא מצינו בשום מקום על עברה בשוגג, נוהא דבאונס פטור מגלות, אעפ"י שישנה תוצאה שאדם נרצח, לאו משום שהוא לא אשם, אלא משום שאי"ז מתייחס אליו, וכמב' בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סי' ל"ח) דבאונס המעשה לא מתייחס לעושה.]

ומעתה י"ל דההו"א דהגמ', דמכיון וערפו את העגלה הרי שהתכפרה התוצאה שאדם נרצח, והו"א דמכיון שכך על מעשה הרציחה לבד לא נהרוג את הרוצח, קמ"ל חדא, דעל מעשה רציחה לבד נמי הורגים את הרוצח, ועוד אפשר דאין העגלה מכפרת על התוצאה ביחס לרוצח עצמו, ודו"ק.

*

*

שמועות הגאון הגדול רבי דוד מילר שליט"א מראשי ישיבת

פוניבז'

שמועות רבותינו – דברי תורה ששמעתי מגדולי ראשי הישיבות. עפ"י הבנת הכותב

א. שמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם רבו הגרי"ד סולובייציק זצ"ל דינאם דינים "דרבנן" שלא חז"ל בזמן המשנה אסרום, אלא "ירד יחד עם משה מהר סיני", כלומר שתמיד היו דינים שהיו חמורים בדרגה פחותה, ואמר כן על כלאחר יד בשבת, וספק דאורייתא לחומרא מדרבנן לדעת הרמב"ם, דלא מצינו בשום מקום "עמדו וגזרו ספק דאורייתא לחומרא", ולכאו' יש להביא ראי' לדברי הגרי"ד ממש"כ התוס' בקידושין [לח,א] דברי הירושלמי בחלה [פ"ב ה"א] משום חדש, והקשו תוס' דיבוא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, ותירצו דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני, וחזי' שהיה גזירות אף בזמן משה רבינו, אכן יל"ד דאין ראי' מהתם דאפשר שמשה עצמו גזר גזירה זו

ב. הנה כתב רבינו יונה (ריש אבות) דהאיסור להזיק הוא מחמת "לא תגזול" שהוא כגזול ממון חבירו, ויש להקשות דא"כ דעובר על גזל אטו אם יעשה זאת בסתר יחשב כגונב, ויהיה חייב כפל, וזאת ודאי א"א לומר, והנראה לומר בזה עפ"י הידוע בשם הגרי"ז [עי' אילת השחר ב"ק נו, ב, אכן, הגר"ד מילר שליט"א אמר שמהידוע לו בבריסק הגרי"ז לא אמר דברים אלו] דכל מה שלא כלול בפרשת גניבה, הרי הוא נחשב כגזילה כלומר דגניבה ענינה הוא לקיחת ממון חבירו, דהיינו המעשה לקיחה, משא"כ גזילה שהוא

החזקת ממון חבירו, וע"כ היכא דאינו מבית האיש יחשב גזילה למרות שהבעלים אינו יודע, וא"כ אתי שפיר אמאי חשיב דוקא גזילה בכה"ג.

ג. כתב הג"ר ישראל אדלשטיין שליט"א בקונטרס ישא מדברותיך עה"ת להקשות היאך הקריב אברהם את יצחק, הלא בעי' הקדש העולה קודם לכן, ואברהם לא הקדיש את יצחק, ונראה ליישב עפ"י מה ששמעתי מהגר"ד מילר שליט"א לבאר דברי החינוך שכתב דבתמורה הלאו ד"לא ימירנו" הוי לאו הניתק לעשה משום "הוא ותמורתו יהיה קודש", ובפשוטו הדבר צ"ב דהא אינו יכול למנוע את קדושת התמורה, ואי"ז דומה להשבת גזילה ולשריפת נותר שעושה מעשה לתקן את הלאו, נויש שביארו דהעשה הוא לנהוג דיני קדושה] והגר"ד שליט"א ביאר שבאמת יש דין להקדיש את התמורה, אולם כל כמה שהדבר נתבע שיהי' ממילא הוא חל, וכן ביאר על דרך זה ענין שמיטת כספים, שכיון שהדבר נתבע שיחול ממילא הוא חל, ולפ"ז יש לומר נמי הכא דכיון שנתבע שיצחק יוקדש ממילא נהיה קדוש, ושאני משאר עולות שלא נתבע על בהמה מסוימת שתהיה קדושה, והצעתי ביאור זה לפני הגר"י אדלשטיין שליט"א והסכים עמדי.

ד. בשיעורים לכתובות [טו,א] דן הגר"ד מילר שליט"א האם ספק עכו"ם ספק ישראל מחויב במצוות מדין ספק דאורייתא לחומרא, והנה בנושא זה ממש דנו האור לציון בכתובות [ט,א] והגר"ח"פ שיינברג זצ"ל בשיעוריו לכתובות [ט,א] וכמדומה שנחלקו בזה, אולם הפרי מגדים בתיבת גמא פרשת לך לך כתב דבעכו"ם אף הרשב"א מודה לרמב"ם דספק דאורייתא לקולא מה"ת, ואילו בפרשת כי תצא כתב דבעכו"ם אפי' הרמב"ם מודה לרשב"א דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, והדברים צ"ב רב למצוא סתירה כ"כ קיצונית, אולם הביאור הוא דמסברא הרשב"א ס"ל כהרמב"ם, והרמב"ם ס"ל כהרשב"א, והראי' שכל אחד מביא פסוק, ומשמע שבלי פסוק מסברא היינו אומרים אחרת, וממילא בגוי אין פסוק וע"כ כל אחד לפי הסברא שלו, והדברים מבוארים כפתור ופרח.

אולם על עצם השאלה לכאן אפשר להוכיח מהש"ש [ש"א פ"ג] שכתב לגבי ספק קטן ספק גדול שמחויב מדין ספק דאורייתא, יעו"ש, וה"ה הכא לגבי ספק עכו"ם.

והגר"ד אמר בספק זה שיש לחקור מהו הדין שצריך להחמיר בספקות, דאם הוא משום שצריך להישמר מהחטא, א"כ אף בספק עכו"ם גם מחויב להישמר מהחטא, אולם אי נימא שהוא מצד תביעת האיסור עצמו, א"כ כיון שספק אם הוא בכלל חיוב מצוות, אינו מחויב להחמיר מדין ספיקא דאורייתא, ולענ"ד יש לדון בזה עפ"י הש"ך ניו"ד סי' קנ"ז סק"א] דבספק יהרג ואל יעבור לא אמרי' ספק נפשות להקל כיון דהא גופא הספק, האם אמרי' ספק יהרג ואל יעבור או וחי בהם, וא"כ מוכח דאף בכה"ג דהא גופא הספק מחויב להחמיר, למרות שגם בכה"ג על הצד שיהרג ואל יעבור, א"כ אין אנו דנים מחמת האיסורים, [ויעו' בש"ך שם סק"ז שסותר לכאן את משנתו בזה, וראה בספר בכל נפשך להגר"ר יצחק אייזיק וינברג שליט"א במכתבים שבסוף הספר במכתב מהגר"ד לנדו שליט"א]

ה. מטו בי מדרשא משמי' דהגר"ד מילר שליט"א בביאור דברי הגמ' בב"ק [סח,ב] "זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו", דאין הכוונה שהגזולן לא יכול להקדיש לפי שאינו שלו, והנגזל לפי שאינו ברשותו, אלא אדרבה, הגזולן לפי שאינו ברשותו שהרי הדבר נתבע ששייב את הגזולה, ואילו הנגזל לפי שאינו שלו, שהרי הגזולן קנה את החפץ בקנייני גזלה, אך יש להקשות דבתוס' בקידושין [נב,א] מבו' להדיא לא כן שכתבו תוס' בפירוש, שהנגזל לא יכול להקדשי לפי שאינו ברשותו, והגזולן לפי שאינו שלו. [והאירני לזה ידידי הבה"ח יחיאל מיכל פיינשטיין שיחי']

ו. יל"ד בענין לפנ"ע כהמכשיל ס"ל שהדבר מותר, ויש שכתבו שעובר בלפנ"ע מחמת החלק שנחשב שמשיא לחברו עצה שאינה הוגנת, ויל"ע בזה שהרי כל כמה שחברו אנוס, א"כ לא נכשל כלל, ואם אין נכשל ממילא אין מכשיל, והנה כל פעם שאדם אונס את חברו לעבור עברה, לכאו' נמי נימא דליכא לפנ"ע, שהרי אין נכשל, ובפרט לדברי החמדת שלמה [ח"א או"ח סי' ל"ח] דבאונס המעשה לא מתייחס לעושה, אלא שכבר כתבו לבאר [עי' אגרות משה יו"ד ח"א סי' ג'] דמ"מ עובר כלפי שמיא, שמרבה איסורים בעולם, אבל הכא הרי לשיטתו אי"ז איסור כלפי שמיא, ואיסור כלפי חברו נמי ליכא שהרי חברו לא נכשל, וראה בירושלמי בתרומות [פ"י ה"ב] דמבו' להדיא שרב האכיל את שמואל דבר שלשיטתו הוא מותר, ולדעת שמואל הוא אסור, והרי לנו ירושלמי מפורש להתיר בכה"ג [ויעוי' שם בקרבן העדה, ודבריו צ"ב], ותימה על האחרונים שגנו בדבר זה ולא ציינו לירושלמי בתרומות, אכן מירושלמי זה יש להקשות לדעת הסוברים דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הוא מדין נדר, א"כ אף שהמושיט ס"ל שהדבר מותר, מ"מ אף הוא מודה שהדבר אסור מדין לפנ"ע מחמת הנדר, וע"ז י"ל כפי ששמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שאין הכוונה דשאחד"א הוא כנדר ממש, אלא כעין נדר, ואכמ"ל. [ויעוי' עוד בסוגיא דסוכה י,ב ובחולין קיא,ב].

ז. ראיתי מעשה מהרב יעקב וירזבינסקי שיחי' מנהל ישיבת אורחות תורה ששאל את הגראי"ל שטיינמן זצ"ל האם מותר לבקש תקציב מהאפוטרופוס הכללי [שכל מי שמת בישראל ללא יורשים, הכסף מועבר למדינה, שמעבירה את הכסף לעמותות שונות] ואמר הגראי"ל דהוי גזל גמור, כיון שאין לך אדם בישראל שאין לו יורשים, וא"כ הוי גזילה מהיורשים האמיתיים, ויל"ד בזה מאחר והכסף אינו בעין, אלא כל הכסף מעורב בחשבונות הבנק מכלל הכסף של המדינה, ועוד דהוי זוטו של ים, מאחר והמדינה לקחה ממון זה, ואע"ג דאינו אבודה ממנו ומכל אדם, י"ל עפ"י מה ששמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שה"כל אדם" הוא שיעור ב"אבודה ממנו", וא"כ אף הכא הדבר אבוד ממנו באופן מוחלט, וצ"ע.

ח. הנה שמעתי שיש דין למספר בספירת העומר, והיינו שקובע בעצם היום, ולא שרק סופר ביחס אליו כספירת זבה וספירת נדה, והביאו כראי' מקושיית הר"ן בסוף ערבי פסחים שהקשה אמאי בחו"ל לא סופרים יומיים, משום ספיקא דיומא, ותירצו הדבר אברהם [ח"א סי' ל"ד] והשערי ישר [ש"א פ"ה] שלא שייך לספור יומיים, כיון שאינו אומר בבירור מהו היום, הנה מלבד שמדברי הר"ן משמע דלא ס"ל כהדבר אברהם, וכך

שמעתי ממוריניו הגר"ד מילר שליט"א, ואף אמר שדעת הגרי"ז לא הייתה כהדבר אברהם, אולם גם לדברי הדבר אברהם נראה דאין ראי', וזאת משום דאי נימא דהוי מספור יש להקשות מה תועיל ספירת יום, והרי כיון שאינו יודע בוודאות איזה יום ממספר, אי"ז מספור, כיון שאינו קובע את היום.

ט. בענין רוב בספק ממזר, יש מי שכתב דאף שכתב הפנ"י בקידושין [עג,א] שהתירו ספק ממזר אף ברוב לאיסור, מ"מ אין לסמוך על דבריו להלכה, וטעמו שהרי הפנ"י כתב את חידושו כתירוץ על הקושיא אמאי בעי' להתיר ספק ממזר, תיפו"ל שכל הספקות מותרים לדעת הרמב"ם, ומאחר שהרמב"ם בתשובה כתב שאדרבה מספק ממזר ילפי' דכל הספקות מותרים, א"כ אין מקום לחידוש זה, וסברא זו שמעתי גם ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א, ולענ"ד י"ל דאין דברי הפנ"י אמורים אליבא דהרמב"ם "האיש", אלא שיטת הרמב"ם, כלומר מאחר והרמב"ם אינו דעת יחידאה דס"ל כן, אלא רבים מהראשונים ס"ל כן, וא"כ מסברא ס"ל להפנ"י בשיטת סיעתו של הרמב"ם, שהחידוש בספק ממזר שאף ברוב לאיסורא נמי שרי

י. יש לדון על גולן פחות משו"פ האם נפסל לעדות, ובתוס' בקידושין [מ,ב] מבו' להדיא דבגולן פחות משו"פ אינו נפסל לעדות, ויש להוסיף בזה דהנה אי נימא כדברי המגיד משנה [פ"א מהל' גניבה ה"ב] דגזילה פחות משו"פ אסורה מדין חצי שיעור, [והיינו חצי שיעור באיכות, דאי"ז ח"ש מהדין הכללי של חצי שיעור, שהרי לכאוי' זה חצי איסור, כיון שבפשטות פמשו"פ אינו ממון, וא"כ דמי לעקירה בלא הנחה, והמגיד משנה אזיל בהא לשיטתו במש"כ בפט"ו מהל' מאכלות אסורות שכל אכילה שלא כדרך אסורה מדין חצי שיעור, ותמהו האחרונים דא"כ לדעת ר"ש במכות יג,א דחייבים אף על חצי שיעור יהיו חייבים אף על אכילה שלא כדרך, וזאת לא שמענו, והביאור בדבריו שכוונתו לח"ש באיכות], ומעתה י"ל דהנה חקר בשו"ת צפנת פענח החדשות [סי' מ"ח] האם חצי שיעור הוא איסור כללי או פרטי, כלומר האם ישנו איסור כללי לכל דיני חצי שיעור בתורה, או דלמא שנאמר בכל איסור ואיסור שאף חצי שיעור שלו ג"כ אסור, ונחלקו בזה האחרונים, דבשו"ת אחיעזר [ח"ב יו"ד סי' כ"א אות ב'] כתב דהוי איסור כללי, ואילו בחי' הגרש"ש [יבמות סי' ל"א אות ו'] נקט דהוי איסור פרטי, וראיתי בקובץ מבית לפרוכת שיו"ל ע"י ישיבת אורחות תורה [עמ' שט"ו] שהגראי"ל שטיינמן זצ"ל הביא את דברי האחיעזר דהוי איסור כללי ותמה עליו דא"כ אמאי באדם שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם אינו מצטרף, כמבו' בשבת [עא,א] ובכריתות [יח,א], והרי הוא אכל שיעור בדין חצי שיעור, והנה שמעתי ממור"ר הגר"ד מילר שליט"א שאמר דחצי שיעור הוא "חצי שיעורדיקער דין" כלשונו. והיינו שחצי שיעור מלבד חסרונו הכמותי שי לו גם חסרון איכותי, וע"כ אף אם אוכל שיעור בדין חצי שיעור נמי לא לוקה, והצעתי בפנין שעפ"י דבריו מתיישבים דברי האחיעזר, והסכים עמדי.

יא. במתני' ריש האשה רבה [יבמות פו, ב] מבו' דאשה שנשאה ואח"כ בא הרוג ברגליו חייבת חטאת, מ"מ כבר ביארו האחרונים דהחילוק הוא שאשה שנשאת עפ"י עדים והוזמו העדים, או שהתברר במציאות שהם דוברי שקר, א"כ הרי ההיתר אינו קיים,

משא"כ בהיתר עפ"י רוב, הרי כל ההיתר לקח בחשבון שישנו גם מיעוט, ואעפ"י כן התירו, וע"כ חשיב אנוס, וממו"ר הגר"ד מילר שליט"א שמעתי לומר בזה עוד, דהחילוק הוא שברוב הרי שא"א לעמוד על הטעות, כי כך הוא הדין דאפשר לסמוך על הרוב, משא"כ בעדים הרי שאם היו חוקרים ודורשים היטב, לא היתה הטעות באה לעולם.

יב. בענין "מפני עיגונא אקילו בה רבנן" הנה בכל הסוגיא דעגונות מוצאים סברא זו, דעל כן מחפשים להקל, ובשונה מכל דין הלכתי רגיל, בו צריכים להגיע עם עמדה אובייקטיבית, ולא עם נטיה להתיר או לאסור, בעגונה הדין שונה ומעיקרא מחפשים להתיר את האשה, וכן בגמ' בפרק האשה רבה (יבמות פז, ב' ואילך) חזי' דחז"ל התירו דיני תורה, ולא הצריכו ב' עדים ועוד ועוד, מפני עיגונא.

ומצינו דין זה אף בפלוגתת הפוסקים, וכגון דאיכא פלוגתא דקמאי לגבי עד מפי עד מפי כתבם האם נאמין בעדות אשה, וכתבו הפוסקים דיש להקל דמפני עיגונא אקילו בה רבנן, ודבר זה צ"ב טובא דמאי שייך מפני עיגונא אקילו בה רבנן, דהא המחמיר גם דיבר על עיגונא ואעפ"כ החמיר, וניתן דוגמא לדבר מהא דמבו' בש"ך (יו"ד סי' קנ"ז סק"א) דבספק יהרג ואל יעבור לא אמרי' ספק נפשות להקל, משום דהא גופא הספק אם אמרי' יהרג ואל יעבור או פיקוח נפש, וה"נ הכא הא גופא הספק אם אמרי' מותרת מפני עיגונא, או דלמא דההיתר של עיגונא לא הורחב עד כדי כך, וצ"ע.

וברמ"א (אה"ע"ז סי' י"ז סעיף ט"ו) כתב דבכל ספק בפלוגתא אזלי' לחומרא, ויעוי' בבית שמואל (שם ס"ק מ"ז) בשם בשו"ת משאת בנימין דבכל ספק בפלוגתא אזלי' לקולא, וצ"ע מנ"ל להמשאת בנימין חידוש זה, דהא דוקא באבל ובערלת חו"ל ובעירובין מצינו הך כללא ד"הלך אחר המיקל" וצ"ע.

ויעוי' בבית שמואל (אה"ע"ז סי' י"ז ס"ק נ"ב) שכתב דאישה צעירה הרדופה להינשא, מקילים לה להינשא טפי, משום שעד שתינשא באיסור תינשא בהיתר, עכת"ד. ודבריו צ"ב טובא דהא כל כללא ד"עד שיעשה באיסור יעשה בהיתר" מצינו בתורה בב' מקומות, חדא באשת יפת תואר שהתורה עושה היתר על צד האיסור, ומתירה אישה נכרית, ומצינו גם בדבר שיש לו מתירין, שעושים איסור על צד ההיתר, כלומר שאוסרים עליו לאכול כעת, משום צד האיסור, אבל הכא, הא ממה נפשך ההיתר לא יעזור, כלומר דאם הבעל חי, אף אם נתיר זה יחשב זנות, ואם הבעל מת, אף אם לא נתיר, זה לא יחשב איסור אשת איש, ואיך ההיתר שלה לשוק ישנה את עצם הספק המציאתי האם הבעל חי או מת, ודוחק לומר דמ"מ מרוויחים שעל הצד שהבעל מת, היא תינשא בהיתר ובצורה רשמית, דמשום הא גרידא לא מסתבר שמתירים ספק אשת איש, וצ"ע.

ואשר יראה לבאר בזה בעזה"י הוא בהקדם מה שהובא למעלה, דהבית שמואל הביא דעת המשאת בנימין דבכל ספק בפלוגתא אזלי' לקולא, והנה מלבד מה שתמהנו דהא קי"ל ספיקא דאורייתא, יש לתמוה עוד דהא איכא חזקת אשת איש, ובהא חשיב דליכא ספק כלל, ומאי שייך להקל מפני עיגונא.

והנראה בזה לומר עפ"י רש"י בשבת (קנג, ב) דהטעם שרבנן התירו אשה עפ"י עד אחד, למרות דהוי דבר שבערוה ובעי' ב' עדים, דהא ילפי' "דבר" "דבר" מממון, היינו משום דאפקעינהו רבנן לקדושין. ומעתה כשדנים האם זה כלול בגדרי עגונה או לא, משום דאיכא פלוגתא למשל האם מאמינים לעד מפי עד מפי כתבם, לא חשיב דאיכא חזקת אשת איש, משום דעל הצד שהיא בגדר עגונה שעליה דיבור חז"ל, ממילא נפקעים הקידושין וליכא חזקה ודמי להמבו' בתשו' מיימוני (הל' אישות סי' ג') דעד אחד המעיד על אישה נשואה שמעולם לא התקדשה נאמן, אע"ג דהוי נגד איתחזק, משום שלפי דבריו מעולם לא הייתה פה חזקה, והוא גם נאמן ע"ז גופא להעיד שמעולם לא הייתה חזקה – ויעוי' בשב שמעתתא (ש"ו פ"ג) דפליג ע"ז - ומעתה י"ל דה"נ לגבי ספק עגונה לדברי הבית שמואל על הצד שהיא עגונה, הרי שאין לה חזקת אשת איש, ושוב שמעתי כן ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א בשם הג"ר חזקיהו יוסף שרייבר שליט"א

יג. הקשה השואל בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' שע"ב) [הו"ד בפרי מגדים ריש הל' תערובות יו"ד סי' פ"ז] אמאי בחתיכה משתי חתיכות הו"ל איקבע איסורא, כמבו' בסוגיא דכריתות (ז,א) והא כיון דקי"ל דא"א לצמצם (עי' שבועות לג,א ובכורות ז,א), א"כ אי אפשר דשתי החתיכות יהיו בגודל שוה, וא"כ או שהאיסור מבטל את ההיתר, או שההיתר מבטל את האיסור, והו"ל חתיכה אחת, עכת"ד.

ונראה ליישב דהנה יש לחקור בגדר הך דינא דאיקבע איסורא, דמחד גיסא יש לומר דהגדר הוא דודאי איכא איסור בתערובת, וכן משמע בקובץ הערות (סי' מ"ב אות ה') וא"כ קמה הקושיא וגם ניצבה, אולם יש לומר גדר אחר, דבדומה לדינא ד"דררא דממונא" דמבו' בתוס' בב"מ (ב,ב) דהיינו שבלא טענותיהם יש ספק לבי"ד, ה"נ איכא גדר של "דררא דאיסורא", כלומר שאין צורך לחדש את צד האיסור משום שהוא עומד מאליו, וכן משמע בביאורים והערות להגרש"ז אויערבאך זצ"ל על הש"ש (ש"א פ"ב) וכך שמעתי לבאר ממו"ר הגר"ד מילר שליט"א, ומעתה י"ל הקושיא באופן זה, דאמנם אין ודאות דאיכא בתערובת, אבל מ"מ איכא ודאי דאיכא ספק בתערובת זו, וצד באיסור [שיכול להיות שהוא משפיע אף על צד ההיתר] קיים ועומד אף בכה"ג דאיכא ספק השקול שמא צד ההיתר ביטל את צד האיסור. והצעתי תירוץ זה לפני מו"ר הגר"ד מילר שליט"א והסכים עמדי.

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי

רק ההלכה צריכה להנחות אותנו!

שְׁפֹטִים וְשִׁטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ (טז, יח)

יהודי צריך לדעת שבכל התלבטות או פרשת דרכים – רק ההלכה הצרופה צריכה להנחות אותנו.

שאלתי פעם רב ירושלמי ותיק: איך זה שכל בני עדתך שומעים לך ומעריצים אותך?
אמר לי: כי הם רואים שרק ההלכה והשולחן ערוך אומרים לי מה לעשות!

*

פעם הגיעה אל מרן הבית הלוי זצ"ל אשה בוכיה וסיפרה שבעלה ברח והותיר אותה עגונה וחסרת כל. שאלה הרב: 'נו, ומה ביכולתי לעשות עבורך?' האישה השיבה כשהיא ממררת בבכי: 'ברצוני שהרב יאמר לי האם הוא חי או מת?'. הבית הלוי השיב: 'הוא חי'. הוסיפה האשה לשאול: 'האם עודנו שומר על יהדותו או שהוא השתמד והמיר את דתו?' 'הוא יהודי', ענה לה הרב. ואז שאלה האשה ותקוה גדולה נשמעה בקולה: 'ומתי יחזיר?' 'בקרוב ממש', השיב הרב, והאשה, מאוששת משהו, יצא מחדרו.

כעבור זמן התקיים דברי הרב במלואם, האיש חזר לביתו כשומר תורה ומצוות, ותהום כל העיר בריסק מן המופת המופלא ומרחו הקודש של הרב.

כאשר הגיעה השמועה לאזני הבית הלוי הגיב: 'מדוע סבורים שזהו מופת? הרי אשה זו שאלה האם בעלה חי או מת, והשבתי לה שהוא חי, על פי ההלכה שלכל אדם יש חזקת חיים. אח"כ שאלה האם הוא נשאר יהודי או שהשתמד, וכיון שלכל אדם יש חזקת כשרות עניתי שהוא נשאר יהודי.

ולאחר מכן התענינה האשה מתי ישוב הבעל, וסברתי שאם הוא נותר חי וגם יהודי, בוודאי שישוב בקרוב.'

*

סיפר הגאון רבי יהושע לייב דיסקין גאב"ד בריסק זצ"ל (שעלה וישב באחרית ימיו בירושלים): כשישב אבי (הג"ר בנימין דסקין) זצ"ל על כסא הרבנות בלומז'א, בא פעם אחת לעיירה 'פרוש' בן תורה שקבע מקומו בבית המדרש וקיבל עליו בנדר גדול לישב בו ימים רבים ולא לצאת מפתחו החוצה.

והיו בני העיר מצטערים הרבה בגינו, כי נאלצו להביא אליו אוכל ומשקה בכל יום להחיות נפשו, והדבר היה כרוך בטרחה ובטרדה מרובה, במיוחד ביום שבת שאין אפשרות לטלטל המזון דרך הרחוב – מכיון שלא הותקנו בעיר חוטי עירוב.

יום אחד נזדמן ובא ללומז'א הגה"ק רבי עקיבא אייגר זצ"ל גדול הדור, שנועד להופיע בשמחת נישואין של אחד מצאצאיו, ויבוא לשחר את פני אבי הרב דמתא, והיו יושבים ומשוחחים ובתוך הדברים שח לו אבי מענין הפרוש, ואמר עליו שהוא באמת אדם גדול, תלמיד חכם וצדיק, אבל בני העיר מצטערים בגללו.

נענה הגרעק"א ואמר לאבי, אם כדברי מר שאדם גדול הוא, הלא מן הראוי לילך ולהקביל פניו בביהמ"ד, ותוך כדי דיבור שמו פעמיהם אבי והאורח הגדול לעבר ביהמ"ד, וכראות אנשי לומז'א להיכן הם הולכים – מי רואה אותם יוצאים ואינו יוצא" נתקבץ איפוא קהל גדול, וכשבאו לביהמ"ד פנימה, אמר הגרעק"א לאותו פרוש: שמעתי כי מר בן תורה וחפצתי לראותו, אבל מאחר שאינו יכול לצאת מפתח ביהמ"ד בגין נדרו אשר נדר, טרחתי ובאתי אליו.

הצטער אותו צדיק צער גדול ואמר, ווי לי שהטרחתי על לא דבר את הגרעק"א, ואת הרב דמתא, ואת כל הקהל הקדוש... שאל אותו הגרעק"א ואלמלי ידע מראש כי יטריח עלינו כל כך, היית ג"כ נודר? השיב הפרוש חלילה חלילה! בוודאי הייתי מעדיף לרוץ כצבי לקראת מעלתו ולהקביל פניו.

מיד הכריז רבי עקיבא אייגר בקול גדול: אם כן, "מותר לך" "מותר לך", וכל העם ענו בקול: "מותר לך" "מותר לך" "מותר לך".

הרי לך שההלכה הצרופה היתה תמיד לרגלי מאורי הדורות!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

אמירת אסותא למי שמתעטש

כתיב בפרשת שופטים (דברים יח, י): "לא ימצא בך וכו' מעונן ומנחש ומכשף", ועקב כך מצינו הרבה דברים שחז"ל אסרו אותם מחמת שהם דרכי האמורי וביאר רש"י (חולין עז.). דהיינו שיש בהם איסור ניחוש, וכן כתב הבית יוסף (יו"ד ס' קעח) בשם הסמ"ג וז"ל "פירש לנו הסמ"ג ששני דרכי האמורי יש, אחד משום ניחוש, ויש אחר משום חוקות הגוים. וענין השני אשר יש לאסור משום חוקות הגוים לפי הנראה לע"ד הוא הדבר אשר שייך בו פריצת דרך הצניעות והענוה ונהגו בו הגוים גם זה אסור".

והנה מצינו שאלה אם מותר לומר ברכת "אסותא" למי שנתעטש, או שיש בזה חשש של דרכי האמורי. בשולחן ערוך פסק (ס' קע ס' א) "אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לזשט ואפילו מי שנתעטש בסעודה אסור לומר לו אסותא". מדברי השו"ע נראה שלא בשעת סעודה, ההנהגה הנכונה לומר אסותא למי שנתעטש, וכן מבואר במגן אברהם (ס' רל ס' ו) בשם המהרש"ל "מי שמתעטש וחבירו אמר לו אסותא, יאמר לו ברוך תהיה".

אמנם בספר כנסת מרדכי (י"ט כסלו תשל"א) מאדמו"ר ר' מרדכי שלום יוסף מסאדיגורא זצ"ל מביא מעשה לסתור וז"ל: מסופר כי הגאון הגדול רבי יעקעלי מהרימלוב היה פעם בהוסיאטין אצל זקני הרה"ק רבי מרדכי פייבוש זיע"א כפי שהיה דרכו לערוך נסיעות להוסיאטין, וזקני הק' התעטש ואמר לו רבי יעקב אסותא. אמר לו הרה"ק זה דרכי האמורי!

והתפלא על כך הגאון מהרימלוב כי לא זכר מאמר כזה בש"ס, ואף כששב לביתו לא מצא מנוחה לנפשו והחליט לבוא במיוחד שוב להוסיאטין כדי לשאול. וכשבא לפני זקני הק' ושאלו על כך, ענה לו על אתר דזהו תוספתא בשבת פרק ח' ב. ואמר אח"כ רבי יעקב שהוא בטוח שהרבי מהוסיאטין ידע ידיעה זו מאותו מקור עצמו מהיכן שבעל התוספתא ידע, ומי שאמר זאת לתוספתא אמר זאת גם להרה"ק, ע"כ מדברי הכנסת מרדכי. (והסיבה שלא זכר הגאון האדיר הכובב מיעקב תוספתא זו, משום שיש גירסאות שונות בנוסח תוספתא זו עיי"ש).

(הטעם שחשב הגאון מהורמילוב שאדמו"ר הזקן מהוסיאטין היה יודע הירושלמי רק ברוח קדשו ולא משום שיגע ועמל בה, היה מחמת גודל מידת הצניעות של האדמו"ר מהוסיאטין, שלא היה מראה כלל גאונותו לחוץ, ולכן לא ידעו כלל על גדול בקיאותו בכל תחומי התורה, וכך כתב הרה"ח ר' אהרן מרקוס ז"ל בספרו ספר החסידות: "אחד מגדולי התורה סיני ועוקר הרים רבי יעקילע וויידנפעלד מהורמילוב אמר לי בקשר לשאלה להלכה מפתיעה בדיני מקוה שרבי מרדכי פייביש הצעיר פסק לתמיהת רבים, כי אף הוא הופתע מהעובדה שרבי מרדכי פייביש כיוון לסברא עמוקה של הראב"ד, במיוחד התפעל מאחר שלא פילל שרבי מרדכי פייביש עוסק בהלכות ממקצוע זה".

ובשנותיו האחרונות כבר ידע הגאון מהורמילוב אודות גאונותו המוסתרת של רבו, ובספר הרב מטשעבין מובא שפעם התחבט הגאון המהרש"ם בשאלה זמן מה, ובאחד הימים שמע שהגאון מהורמילוב נמצא אצל רבו בהוסאטין, והחליט לנסוע אליו לדבר איתו בענין. כשהגיע ודיבר עם רבי יעקב, התקשה גם הוא בענין והציע למהרש"ם להכנס עמו אל הרבי. הם נכנסו אל הרבי והציעו לפניו את השאלה במלוא חומרתה. תיכף לקח הרבי כסא והוריד מהארון תוספתא ושם מצא פתרון לשאלה. **כשיצאו הרגיש רבי יעקב שהמהרש"ם מתפלל ומשתומם על גאונותו של הרבי מהוסאטין, ואמר לו שאמנם העולם לא יודע את עוצם גאונותו של הרבי אבל אצלו הדבר ידוע מכבר.**

והנה לענין אם מותר לומר אסותא אם לאו, בתוספתא שם איתא: **"האומר מרפא הרי זה מדרכי האמורי ר' אלעזר ברבי צדוק אומר לא היו אומרים מרפא מפני דרכי האמורי"**, אמנם מדברי גמרא ברכות (נג.) נראה שחולק על זה, דכך איתא שם **"בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש מפני בטול בית המדרש"** וכתב שם רש"י **"מרפא, לאדם המתעטש שרגילים לומר אסותא"**, הרי שלא חששו כלל לדרכי האמורי, וזה היה המנהג הנפוץ שלא בזמן לימוד בבית המדרש כן רגילים לומר אסותא, וכך נפסק בשו"ע (יו"ד ס' רמ"ו ס' לה) **"אין אומרים לו רפואה בבית המדרש"**.

ובשפתי חכמים מציין שמקור רש"י במדרש המובא בספר הערוך (ערך עטש) וז"ל **"ויהי כי זקן יצחק, עד ימי יעקב היה אדם עוטש ומת, תדע לך שכך הוא אדם עוטש והוא אומר לו חיים טובים, מכלל שהיה מת מעיקרא, עמד לו יעקב ובקש עליה רחמים" וכו' עיי"ש** שאסותא הוא לשון רפואה בלשון תרגום רופא אסיא.

אמנם מדברי הגר"א בספר אמרי נועם (ברכות שם) יוצא דאין לומר אסותא למי שמתעטש וז"ל שם: **"בית ר"ג לא היו אומרים מרפא בבהמ"ד, מכאן משמע דאומרים אסותא אלא שבבהמ"ד אין אומרים מפני ביטול, אבל בתוספתא שבת פרק ח' חשיב דבר זה בין הדברים שאסורין משום דרכי האמורי, ויש לומר דאין הפירוש כמו שהעולם סוברים דחכמים סברי דאפילו בבהמ"ד מותר, אלא אדרבה דחכמים אוסרים בכל מקום אפילו שלא בבהמ"ד משום דרכי אמורי אלא שרבן גמליאל מתיר בכל מקום רק בבהמ"ד לא היה מתיר מפני ביטול בית המדרש, ובאמת הלכה כחכמים לכך אסור בכל מקום. ע"כ מדברי הספר אמרי נועם.**

ובהגהה שם מאת המו"ל כתב דתימה שלא הזכיר הגר"א כלום מדברי פרקי דר"א פרק נב **"עד יעקב אבינו לא היה אדם עוטש וחיה, לפיכך חייב אדם לומר בעטישתו חיים"**, וע"כ נראה שהם ב' ענינים, דדברי פרקי דר"א קאי על המתעטש בעצמו שחייב להודות שלא הרע לו מה שהיה פעם סיבה למיתה ע"כ אומר חיים, ר"ל שמודה על שנשאר בחיים, אבל התוספתא מדבר שאחרים אומרים לו מרפא או אסותא, היינו לרפואה וזה בקשה או לחש, כי מה רפואה לכאן, וע"כ ס"ל לת"ק דהוא מדרכי האמורי ועד היום הרבה אומות אומרים כזה וע"כ הוא אסור להלכה.

היוצא מדברי הגר"א שחכמים סוברים שאסור לאדם לומר אסותא לחבירו משום דרכי האמורי ושכן היא ההלכה, וכנראה שכן היה סובר אדמו"ר הזקן מהוסיאטין. וכדברי ההג"ה הנ"ל באמרי נועם מובא בספר כתבי הרב מוויצבורג הגאון מהרי"ד במברגר זצ"ל (ח"א עמ' קצו) שתמה על דברי הטור (סימן ק"ע) שפסק "אין משיחין בסעודה ואיתא בירושלמי אפילו מאן דעטיש בגו מיכלא אסור למימר ליה אסותא משום סכנתא". ושאל הרב מוויצבורג "צ"ע דקיי"ל (או"ח ס' קא ס"ד) 'אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי' וע' ירושלמי פר' כיצד מברכין הל"ו והיינו הך. אבל בערוך ערך עטש כתב בשם מדרש הילמדנו דאומרים לחיים טובים, ואפשר דהירושלמי אין נוסח הברכה קאמר כי אומרים שמברכים אותו לרפואה אבל לעולם בלשון הקודש אומרים על דרך דפליגי הפוסקים על הא דגיטין ללד: דכותבין כל שום וחניכא (עיי"ש בתוס' ד.ה. וכל) אבל על מנהגינו שבאמת אומרים אסותא צ"ע. ואחר העיון בלשון המדרש תנחומא שהביא הערוך הנ"ל נראה לתרץ שאינו בלשון תפלה אלא בלשון שבח והודאה להזכרת הנס".

והיוצא מזה שמותר לומר אסותא רק דרך שבח הודאה אבל כשאומר כן דרך רפואה אז הוי מדרכי האמורי. ויש לציין שבספר מהרי"ל ליקוטים (אות קז) איתא וז"ל "הבנתי במהרי"ל ביושבנו לפניו ללמוד, אם הוא מתעטש ואמרו מקצת הבחורים אסותא לא ענה להם דבר, וכן אם הם מתעטשים לא אמר להם אסותא, וטעמא דדברי תורה מרפאים". וצ"ב דלא נקט טעם הגמרא משום ביטול בית המדרש, וכתב טעם אחר, ואולי כוונתו כמו דברי הרב מוויצבורג וכדברי ההג"ה הנ"ל, דאין לומר אסותא דרך רפואה דמאחר דדברי תורה מרפאים אין צורך לברכו ברפואה.

המהרש"ם בספרו דעת תורה (או"ח ס' ר"ל סק"ד) גם הזכיר דברי התוספתא הנ"ל, ובטעם שאין חוששים לדברי התוספתא ציין המהרש"ם לדברי הבית יוסף (יו"ד סוף ס' קעח) וז"ל "באמת שהרבה דברים שנויים באותה תוספתא שיש בהם משום דרכי האמורי והרבה בני אדם נכשלים בהם ואין איש שם על לב ושמא משמע להו שאין לחוש משום דרכי האמורי אלא לדברים שהוזכרו בגמרא בלבד וכל שאר דברים השנויים בתוספתא הוו דלא כהלכתא, דאם לא כן לא הוה שתיק תלמודא מינייהו".

ולכן מסיק המהרש"ם שמאחר שנראה שהגמרא ברכות חולק על דברי התוספתא, וגם יש גירסות שונות בדברי התוספתא, לכן אין חוששים לה, וכן כתב הבית יוסף בהלכות ת"ת (ס' רמו ס' יז) "ואין משיחין בבית המדרש אלא בדברי תורה אפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה".

אבל כאמור לפי דברי הגר"א באמרי נועם, לא רק שאין הגמרא שלנו חולק על התוספתא, אלא דאדרבה שכך סוברים גם החכמים. ובספר כבוד חכמים מהגאון ר' יעקב לנדא זצ"ל (נינו של רבינו בעל הנודע ביהודה) על גמרא ברכות הנ"ל הבין שגם לפי שיטת בית רבן גמליאל אין נכון לומר אסותא, וז"ל: "אם היה ענין אמירת מרפא ישר בעיני חז"ל לא היו אוסרים אמירת מלה אחת שיש בה צורך או ענין ברכה או תפלה בעד חברו בביהמ"ד, כמו שלא אסרו שאילת שלום בביהמ"ד ואפילו בברכת ק"ש בין הפרקים, ובפרט שמצינו שהקילו בבמ"ד לעוסקים בתורה ואמרו ת"ח כי ביתיהו דמיא והיו

אוכלים וישנים בביהמ"ד, אבל נראה כי אמירת מרפא לא הוטב בעיניהם והיה אז ג"כ מנהג ההמון מנהג קדום מאד בין כל העמים, ע"כ לא הוטב בעיני החכמים באשר הריחו בו ריח דרכי אמורי ונחוש אך לרוב התפשטותו בין ההמון היה קשה עליהם לבטלו ולאסרו פן לא יוכלו להפריד העם מהרגלו ובפרט במלה אשר לפי דמיונם היא ברכת רפואתם, ע"כ השמיעו דעתם לפחות לבל יאמרוהו בביהמ"ד, ונתנו טעם מפני בטול ביהמ"ד כמו שבחכמתם השאירו ההמון על דעתם ולא ראו לאסור להם הלחשים והקמעות והרבה מדרכי ניחוש, ולא התירו לחש דבר שהחזיקו העם לסכנה, ואמרו מאן דקפיד אך נתנו לבם להקים באופן שיהיה בלא אסור.

ועתה אראך דעת זאת מבואר ומפורש בתוספתא שבת פ"ח 'וחכמים אומרים אין אומרים מרפא מפני דרכי אמורי', ונראה כי הוא באמת נובע מדרכי האמורי כי הוא מנהג ברוב האומות גם בזמנינו מבלי דעת מקור וטעם המנהג הזה, אך מעשה אבותיהם בידיהם, ולו ראה הרב בעל הדרישה התוספתא הזאת לא היה מצדד לחזור בסברת עצמו ולהתיר בזה"ז לומר מרפא בביהמ"ד נגד דברי הגמרא, וגם לא היה מקיים בעל מגן אברהם המנהג אשר נתפשט היום בההמון להזכיר פסוק שלא בזמנו והזכרת ה' על העטוש, אך בכל זאת יש לחפש וללמד זכות על אמרת מרפא מפני שאמרו 'נתעטש מלמעלה סימן טוב לו' וגם מהסמנים הטובים לחולח הזכירו חז"ל עטוש נתנו רמז 'עטישותיו תחל אור' (ברכות נו:). והרד"ק בשרשיו שרש זרר (מלכים ב' ד' ל"ה) אמר שהוא מענין רפואה 'כי העטוש רפואה לבשר'. ע"כ מדברי ספר כבוד חכמים הנ"ל.

והנה יש ליתן עוד הסבר למה אין אנחנו חוששים מאיסור ניחוש באמירת אסותא, והוא מבואר בהקדם קושית תוס' (חולין צה:). שהקשה איך סמך אליעזר עבד אברהם רק על הסימנין להחליט שרבקה היתה זיווגו של יצחק, והלא אסור לעשות כן משום לא תנחשו? ותירץ בתועפות ראם בשם מהר"ש אלגזי יראים מצוה של"ד (וכן בתורה תמימה בראשית כד יד) "כי אין איסור ניחוש רק כשמנחש על המקרה עצמו מבלי להזכיר שם ה' ומבלי לבקש ממנו סיעתו לסבוב מקרה זה, דאז יש בזה ענין כשוף כמ"ש (חולין ז:). למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה, והיינו שמסירים כביכול את השגחת ה' ומאמתים מעשיהם הם, משא"כ אליעזר שאמר (חיי שרה כד, יב) "ה' אלקי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום וכו' והיה הנערה אשר תאמר וכו' אותה הוכחת לעבדך", הרי שעשה הכל בדרך אמונה ותפילה שביקש מהקב"ה שיסבב לו סימן זה למען יהיה בטוח במעשיו, אין בזה אף ריח ניחוש ומותר לכל אדם לעשות כן לכתחילה". עכ"ל

וכן כתב יסוד זה בספר לב אריה (חולין שם) מהגאון ר' אריה יהודה מבראד זצ"ל, וז"ל שם: "כבר חתרו המפרשים ליישב קושית תוס' באופנים שונים ואני בעיני בער ולא אדע מה קול הרעש הזה, דהא פשוט י"ל דהא דניחוש אסור היינו כשסומך על עצמו מחמת ניחושו, אבל אליעזר הלא לא סמך על עצמו בניחושו רק הלך בדרך ה' והתפלל אליו שיעשה חסד עם אדוניו אברהם ויזמין לו בת זיווגו, וסמך על כוחו של זקן שקבל ה' תפלתו והנערה שאמרה אליו כדברים האלה היא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדוני, ונמצא שהוא

לא עשה דבר זה בדרך ניחוש וכישוף רק בדרך תפלה ותחנונים וזו היא הדרך הישרה והנקיה" עכ"ל.

ובאמת כבר מצינו יסוד זה בדברי הראשונים והוא מבואר בחידושי המאירי (הוריות יב.). לבאר דברי הגמרא "אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל אינש למיכל ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקי ותמרי". ובמהרש"א שם הקשה וז"ל: "לכאורה בכל זה יש בו משום לא תנחשו ומאיזה טעם יהא מותר בכל אלו וכבר נדחקו המפרשים בכל זה".

ובמאירי ביאר דאם כי הגמ' לא הזכיר כלל שיש צורך לומר שום תפלה על הסימנין ומספיק רק למחזי או למיכל אותם, אולם אנחנו מקפידים דוקא לומר עליהם תפלה, וביאר המאירי הטעם, "**כדי שלא ליכשל בהם לעשות דרך נחש תקנו לומר עליהם דברים המעוררים לתשובה**, והוא שאומרים בקרא יקראו זכויותינו וברוביא ירבו צדקותינו וכיוצא באלו, וידוע שכל זה אינו אלא דרך הערה שאין הדבר תלוי באמירה לבד רק התשובה ומעשים טובים, אבל הדברים שנעשים בדרך נחש חלילה אין פקפוק באיסורם" עכ"ל.

ועוד כתב המאירי בפירושו על מסכת שבת (סז:) וז"ל "**כל מה שנאמר דרך ברכה אין כאן נחש שלא נאמר אלא דרך תפלה ומזה המין מה שאמרו אישתי ואייתר אישתי ואייתר אין בו משום דרכי האמורי, ומכאן התירו לומר אסותא וחיי, וכן אמרו חמרא וחיי לרבנן אין בו משום דרכי האמורי, ומעשה בר' עקיבא שעשה משתה לבנו ועל כל כוס וכוס היה אומר חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמידיהון אמן אמן סלה**".

ודברי המאירי מבוארים לפי הנ"ל, דמאחר דשורש האיסור ניחוש הוא כפי שביאר החינוך (מצוה רמ"ט) "לפי שענינים אלה הם שגעון וסכלות גמורה, ולעם קדוש אמיתי אשר בחר הא-ל לא יאות להם שישעו בדברי שקר, שיחשוב כל טובתו ורעתו וכל אשר יקרהו שהוא דבר מקרי לא בהשגחה מאת בוראו ונמצא יוצא בכך מכל עקרי הדת" וכלשון החינוך הנ"ל, לכן מאחר שמתפלל אל הקב"ה ועל ידי זה חוזר בתשובה ומראה שמאמין בהשגחת בוראו ואין מקרה בעולם, א"א לומר שיש במעשיו חשש ניחוש ח"ו, דהלא מראה בעליל ששם בטחנו רק בהשי"ת, וא"כ אין זה בכלל האיסור.

וכן יש לומר לגבי אמירת אסותא, דאולי דברי התוספתא שיש דרכי האמורי באמירת אסותא הוא דוקא כשאומר כן כמנהג אומות העולם, אבל מי שאומר כן דרך תפלה להשי"ת או דרך שבח והודאה על הזכרת הנס אין בו איסור ניחוש. וכדברינו מצאתי בספר חסד דוד על התוספתא, להגאון ר' דוד פארדו זצ"ל שכתב דאפילו לשיטת הת"ק בתוספתא שאין לומר אסותא משום דרכי האמורי "ועמ"ש האחרונים ז"ל ביו"ד סי' רמ"ו דהאידינא יש להקל אף בבית המדרש, ועוד נראה דמאי דנהוג האידינא לומר איניש אנפשיה לישועתך קויתי ה', בהא ודאי אפי' תנא קמא מודה דהא לקב"ה קאמר וברור".

ובזה יש להסיר טענת הגר"י לנדא מעל הדרישה והמגן אברהם, במה שטען "ולו ראה הרב בעל הדרישה התוספתא הזאת לא היה מצדד לחזור בסברת עצמו ולהתיר בזה"ז

לומר מרפא בביהמ"ד נגד דברי הגמרא, וגם לא היה מקיים בעל מגן אברהם (ס' ר"ל סק"ו) המנהג אשר נתפשט היום בהמון להזכיר פסוק שלא בזמנו והזכרת ה' על העטוש". ולפי דברי המאירי והחסדי דוד היא הנותנת, דההיתר לומר אסותא הוא דוקא כשמזכיר שם ה' ולכן כתב המגן אברהם שאחרי שאמר אסותא ידקדק לאמר "לישועתך קויתי ה'", דבזה אין שום חשש דרכי האמורי גם לשיטת המחמירים.

וגם מתורץ טענת הגר"י לנדא שאין מסתברא לומר שהיו אוסרים אמירת מלה אחת שיש בה צורך או ענין ברכה או תפלה בעד חברו בביהמ"ד מפני חשש ביטול בית המדרש, דאין זה רק אמירת מילה אחת, דהלא זה נוסח שלימה וכדברי המגן אברהם הנ"ל "מי שמתעטש וחבירו א"ל אסותא יאמר לו ברוך תהיה ואח"כ יאמר לישועתך קויתי ה'", ושפיר שייך ביה חשש ביטול בית המדרש.

ובזה יש ליישב דברי אדמו"ר הזקן מהוסיאטין שחשש לדרכי אמורי באמירת אסותא ודלא כפשטות דברי הטור והשו"ע שהתירו לומר אסותא, והיינו שהבין הרבי שדברי הטור והשו"ע אמורים כשאומר אח"כ לישועתך קויתי ה', ואז שפיר דמי, אבל בלי זה היה חושש לדרכי האמורי.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

נוסח וידוי על חטא בשוגג

הרמב"ם בהל' תשובה פ"א ה"א, שחלק מתנאי התשובה הוא הוידוי שנא' והתוודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, ועיי"ש שכתב וז"ל כיצד מתודין, אומר אנא ה' חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך, והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה עכ"ל. ומבואר בדעת הרמב"ם שיש חיוב במעשה התשובה ע"י וידוי שיאמר בפיו חטאתי עויתי פשעתי וכו', ועיי"ש. והסתפק הגרא"מ שך זצ"ל בספרו אבי עזרי בדעת הרמב"ם (שם) באדם שחטא בשוגג מהו נוסח הוידוי שצריך לומר, דלכאורה מלשון הרמב"ם מבואר שהוא חלק ממעשה התשובה חרטה, וידוי וקבלה לעתיד, ושיאמר בפיו חטאתי עויתי פשעתי, אולם בנידו"ד אינו צריך לומר עויתי פשעתי שהרי חטא בשוגג.

ועיי"ש שהביא ראייה מדברי הגאון בספר קול אליהו, שכתב לפרש נפלא את הפסוק שנא' בשמואל כאשר בא נתן הנביא לדוד שחטא בחטא בת שבע והמשיך לדוד את המשל של כבשת הרש, וכאשר דוד אמר חטאתי יש טעם של פסק לאחר המילה חטאתי, וביאר הגר"א (שם) שדוד המלך בא להמשיך ולומר חטאתי עויתי פשעתי, אלא שנתן הנביא עצר בעדו וזה הביאור בתנועת הטעם של הפסק לאחר המילה חטאתי.

ובזה מבואר נפלא הפסוק בתהלים [מזמור נ"א] "חטאתי הודיעך ועוונתי לא כיסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה'", והיינו שדוד המלך רצה לא רק לומר שחטא אלא גם להודות על פשעו, ולומר פשעתי, אולם "ואתה נשאת עוון חטאתי סלה", והיינו ע"י נתן הנביא מנעת ממני להמשיך לומר פשעתי, עכת"ד, וא"כ מתבאר לן שדוד המלך סבר כן לומר פשעתי גם על החטא בשוגג של בת שבע [וכדאיתא בב"מ (נט.) שכל מי שאומר שדוד חטא אינו אלא טועה, ועיי"ש בסוגיא באריכות] אלא שנתן הנביא עצר בעדו, ומוכח שרצון ה' שלא לומר על חטא בשוגג בלשון הוידוי עויתי ופשעתי.

ולדינא צידד (שם) שגם בשוגג צריך לומר באותו נוסח, שהרי בכל שוגג יש ג"כ מציאות של קצת מזיד, שהרי אם אדם היה נוהר מאוד לא היה מגיע למצב של שוגג, ולכן גם בשוגג צריך לומר חטאתי עויתי פשעתי, ועיי"ש שציין בסוף דבריו שדעת המנח"ח להדיא שאם חטא חטא בשוגג, בכה"ג א"צ לומר בלשון חטאתי עויתי פשעתי וכו'.

אלא שיש להקשות שהרי בנוסח הוידוי שאנו אומרים ביה"כ על חטא שחטאנו לפניך "באונס", והיינו שפורטים את הוידוי גם על חטא שהתבצע באונס גמור, ובאונס אין את הסברא של האבי עזרי שיש קצת פשיעה בחלק של האי אונס, וא"כ תיקשי מה צריך בקשת מחילה על אונס, ומה שייך נוסח וידוי שאומר חטאתי עויתי פשעתי על פירוט הוידוי של אונס.

והנראה ליישב וע"ע במש"כ בשמחת מיכאל עניינים על השו"ע [ח"א סימן פ"ח] באריכות, שבכל מעשה עבירה שאדם פועל הוא עובר בעצם על ב' עניינים, א. עצם מציאות החטא שיוצר פגם וקלקול לאדם ולכל העולם כולו, ב. עצם המרידה שמרד את דבר המלך ברוך הוא, וכעין משל לאבא שציוה את בנו שלא לחצות את כביש, והבן חצה את הכביש ונפגע ונחסר מאבריו, שהבן עבר על ב' עניינים, א. שמרד בצווי אביו ב. עצם הפגיעה שנחסר באבריו, וע"י חרטה בלבד ללא חידוש התשובה, הרי החרטה עוקרת רק למה שמרד על רצון וציווי ה', ועצם מציאות החטא ומעשה הפגם והקלקול שנגרם בעולם הרי הוא נשאר, ועל דא התחדש בחיוב התשובה שגם עצם "מציאות" החטא ומעשה העבירה נעקר לגמרי ובטל מהעולם [וע"ע בג' בפסחים (נד.) שהתשובה נבראה לפני שנברא העולם, ולפמש"נ היה צריך בריאה חדשה וכמשנ"ל שיש בתשובה ב' העניינים הנ"ל לעקור את החסרון שיצר בעולם, וע"ע במש"כ בזה ליישב כמה עניינים ואכמ"ל].

ולפי"ז יש ליישב את הקושיה הראשונה איך שייך שגם באונס חל חיוב תשובה והיינו שבחטא באונס אמנם אין את התביעה על הענין הראשון שעובר על רצון ה' שהרי היה אונס, אולם עצם מציאות החטא" הרי הוא בעולם וגם כשהחטא התבצע באונס, ולכן גם על חטא באונס צריך כפרה ווידוי, אולם אכתי תיקשי שהנוסח שם הוידוי חטאתי עויתי פשעתי, ואח"כ מפרטים בנוסח של על חטא וכו', וא"כ מה שייך לשון עויתי פשעתי על פירוט החטאים באונס, וצ"ב.

ואשר על כן נראה ליישב באופ"א עפמש"כ הר' יונה [שער ב' סעיף י"ד] שיש מ"ע להטהר ביוה"כ, שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל עוונותיכם וכו', ולכן גם אי נימא שבאונס אין דין חרטה וכו', אולם להגיע למצב של "טהרה" יש להתוודות גם על חטא שחטא באונס.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

בְּרַכַּת יָמִים, נְהָרוֹת וּמְעָרוֹת

האם מברכים על יצירת מעשה בראשית ששונתה בידי אדם? | על אלו נהרות מברכים 'עושה מעשה בראשית'? | האם מברכים בראיית מערת הנטיפים? | איזו ברכה מברכים בראיית הים? ומהו 'הים הגדול' – ים התיכון או האוקיינוס? | האם מברכים בראיית ים כנרת וים המלח? | וגם: הנהרות משמיעת דברי אפיקורסות מפי מדריכי-טיולים | 'ארץ נחלי מים'

שאלה: בתקופת 'בין הזמנים' יוצאים מעט לנופש במקומות שונים. הרואה את ים הכנרת אחרי שלושים יום שלא ראה, או רואה את הים התיכון אחרי שלושים יום, האם מברכים על זה איזו ברכה? וכן המבקר במערת הנטיפים, האם מברך ברכת 'עושה מעשה בראשית', כדין הרואה הרים וגבעות וכדו'?

ברכה בראיית נהרות

תשובה: מבואר במשנה (ברכות נד ע"א) שהרואה נהרות, מברך 'עושה מעשה בראשית'. ומבואר בגמרא (שם נט ע"ב) שאין מברכים 'עושה מעשה בראשית' אלא בדבר שקיים מששת ימי בראשית, ולא מדבר שנשתנה על ידי אדם. ולכן הרואה את נהר פרת בחלקו העובר מהגשר הנקרא "גשרא דבבל" ומעלה, אומר 'ברוך עושה בראשית'. ופירש"י שהיה מקובל בידם שחלק זה של הנהר לא השתנה סדר הילוכו מבריאת העולם, אך מחלקו מן הגשר ומטה אינו מברך, שמשם ולמטה הסיבוהו בני אדם דרך אחרת, ואין בראייתו ראיית מעשה בראשית. וכך מבאר הריטב"א (שם) שאין מברך על הנהרות 'עושה מעשה בראשית' אלא במה שידוע שלא נשתנה מברייתו.

באבודרהם (שער ח) כתב ענין הברכה: "על דברים שנבראו בששת ימי המעשה מברך וכו', מפני ששבו של ה' כשמכירין היום דבר שאנו יודעים שבראו בששת ימי בראשית, ועדיין הוא קיים. קל-וחומר לעושהו שהוא קיים. וברכה זו שבח לה' על הבריאה שברא בששת ימי בראשית, ועל שממשיך לקיים את מעשה הבריאה בכל רגע ורגע ומחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית". וכן הביא במשנ"ב בשם האליה רבא, שכיון שיסדו מאז, ושבחו של מקום הוא כשאנו מכירים היום דבר שאנו יודעים שהמקום הוא מששת ימי בראשית, ועדיין הוא קיים.

על אלו נהרות מברכים?

התוס' (ברכות נד שם) כתבו שאין המשנה מדברת על כל הנהרות, אלא ארבע נהרות הכתובים במקרא (בראשית ב יא-יד), כמו חידקל ופרת. וכן כתב רבינו אשר בר חיים בספר הפרדס (עמ' עא) בשם הרב ר' משה ב"ר שניאור שאין מדובר בכל הנהרות, אלא בארבעה נהרות שבגן עדן בלבד. וכן פסק הרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא (פרק הרואה דף לא סע"א) דהיינו דוקא בארבעה נהרות בלבד, שהם פישון, גיחון, חידקל ופרת. וביאר המהרש"א שם, שאפשר טעם התוס' שדוקא על אלו שנקראו מעשה בראשית ולא נשתנו על ידי אדם, אבל שאר נהרות אפשר שנשתנו על ידי אדם, שחפרו וערכו כל מיני שינויים במסלולם, ואינו מעשה בראשית. וכיו"ב כתב הגאון ממונקאטש בנימוקי או"ח (סי' רכח).

ולהלכה כתב מרן בשו"ע (סי' רכח ס"ב) שעל נהרות מברך 'עושה מעשה בראשית', אך לא על כל הנהרות מברך, אלא על ארבעה נהרות שבמקרא (גיחון, פישון, חידקל, ופרת). והוא שרואה אותם במקום שלא נשתנו מהלכם על ידי אדם. והמג"א (סק"ג) כתב שהוא הדין לכל נהרות שהן גדולות כאלו, מברך. ובסידור רב סעדיה גאון (עמ' צא) כלל עם הנהרות הללו "נילוס", ומשמע כדברי המג"א. וכתב בשו"ת עמודי אש (סי' ב אות טו, דף יג ע"ב) שאף המג"א מיירי בנהרות גדולים שכך נבראו וידוע שלא נשתנו. ולהלכה כלל בידינו שספק ברכות להקל, ודוקא בראיית ארבעה נהרות הנ"ל מברכים, אך על שאר נחלים ונהרות, כגון הבנייאס, נחל דרגות, יהודיה, זויתן, עין גדי, אין מברכים כלל.

ברכה על מערת הנטיפים

הרואה את מערת הנטיפים, אינו מברך, כי הדבר ברור על פי חוקרים ומכתבים מהנהלת המקום שמערה זו לא היתה בזמן בריאת העולם בששת ימי בראשית, ולכן אין שייך לברך על זה 'עושה מעשה בראשית', והדבר נתהווה במשך מרוצת השנים, טיפה אחר טיפה, עד שנעשו הנטיפים והזקיפים הללו. והפרישה הביא מרבינו יונה שאם יש ספק אם זה ממעשה בראשית לא יברך. וכן כתב המשנה ברורה (שם סק"ה) בשם האליה רבה, וכן פסק בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' י), וכל-שכן במערת הנטיפים שאין ספק כלל. ולכן המבקר במערת הנטיפים אין לו לברך 'עושה מעשה בראשית'. אמנם בספר אור לציון (ח"ב פמ"ו סס"ג) כתב לברך, אבל זה אינו נכון, וחבל שהעורכים הכשילו את הרבים בברכה לבטלה, ויש לעורר על כך.

זהירות! אפיקורסים!

כאן המקום לעורר על מדריכי-טיולים במקומות ואתרים שונים העושים דבר חמור מאד, באומרם כי האתר קיים כבר "מאות אלפי שנים" ואף "מליוני שנים"... זהו נגד האמונה שלנו! זוהי כפירה! האמונה שלנו ברורה ויצוקה כי אנו נמצאים כיום 780 שנה לאלף השישי מאז בריאת העולם, ואיך אפשר לומר "מאות אלפי שנים" ו"מליוני שנים"?! ואמנם לפני בריאת העולם הזה הקב"ה ברא עולמות והחריבן (בראשית רבה, ג ז, קהלת רבה ג יא), אך העולם הזה בו אנו נמצאים נברא לפני 5780 שנה. ויש להעיר להם על כך,

שזהו נגד האמונה שלנו ונגד היהדות. שיסבירו את הבליהם לאנשים אחרים... ליהודים מסבירים כפי האמונה שלנו, ולא להיות אפיקורסים.

ברכה בראיית ים-המלח

ומטעם זה אין אנו מברכים על ים המלח 'עושה מעשה בראשית', כי ים זה נעשה בשעת מהפכת סדום, כפי שפירש"י (בראשית יד ג) על הפסוק 'עִמְק הַשְּׁדִיִּים הוּא יָם הַמֶּלַח', שלאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח. ולשון המדרש (בר"ר פרשה מב ו) ובילקוט שמעוני שם: "'הוא ים המלח' - לא היה שם ים, אלא צורים של היאור נתבקעו ונעשה ים, כדכתיב (איוב כח י) 'בַּצִּוְרוֹת יָאֲרִים בְּקַע'".

לפ"ז נראה שאי אפשר לומר עושה מעשה בראשית, וכמ"ש בשו"ע (סי' רכח ס"ב) שצריך שיראה הים במקום שלא נשתנה מהלכו על ידי אדם. וכ"כ בספר הליכות שלמה (תפלה, עמ' רפז) שעל ים המלח אין לברך, כיון שאינו מעשה בראשית, אלא נוצר לאחר מכן, כמו שפרש"י הנ"ל. וכן בנימוקי או"ח (סי' רכח) כתב בשם הרה"ג ר' יוסף שווארץ שאין לברך על ים המלח, מטעם אחר. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מז) ובספר וזאת הברכה (עמ' קנה) בשם הגר"פ שיינברג זצ"ל שלא לברך. אמנם הגאון היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סי' רכח) כתב שעל ים כנרת ועל ימה של סדום מברך. וכ"כ בתפארת ישראל (פרה פ"ח מ"ז, בועז סק"ד). אך מכיון בדברי רוב הפוסקים מבואר שאעין לברך, ולכן שב וא"ת עדיף, וטוב שיהרהר הברכה בלבו.

הברכה בראיית הים התיכון

הרואה את הים התיכון שבחופי ארץ ישראל, מברך "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שעשה את הים הגדול". ובמשנה (ברכות נד ע"א) מבואר ש"על הימים מברך עושה מעשה בראשית". רבי יהודה אומר, הרואה את הים הגדול, אומר 'ברוך שעשה את הים הגדול'. ופרש"י שלפי שהים הגדול חשוב וגדול מכולם, קבע לו רבי יהודה ברכה מיוחדת. וכך כתב הרמב"ם (הל' ברכות פ"י הט"ו) וכביאור הכסף משנה שהלכה כרבי יהודה. וכן פסק מרן בשו"ע (סי' רכח ס"א): "על הים הגדול, והוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים, אומר "בא"י אמ"ה עושה הים הגדול". ובמשנה ברורה (סק"ב) כתב שהרבה אחרונים חולקים על מרן המחבר בזה, וסוברים שדוקא על ים אוקיינוס, שהוא הים הגדול מכל הימים, שמקיף את כל העולם, עליו קבעו ברכת 'שעשה את הים הגדול' מפני גדלו, אבל על ים התיכון שעוברים בו לארץ ישראל, אינו נקרא ים הגדול לענין זה, ומברכים עליו 'עושה מעשה בראשית' כדין שאר ימים. ובשער הציון (אות ג) ציין שכ"כ הרע"ב והפרישה והמג"א והגר"א בשנות אליהו, והתוס' יו"ט, וכן בלחם חמודות.

אולם הכנסת הגדולה (סי' רכה) כתב להשיג בחריפות על התוס' יו"ט בזה, וכתב: ושרי ליה מריה לבעל התוס' יו"ט, שכתב על מרן המחבר שלשון הרא"ש הטעהו, ולא ירד לעומק דעת מרן המחבר על מתכונתם, ואילו היה נותן לב להבין ולרדת לסוף דעת מרן בשו"ע, היה רואה שדבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. כי אף שדעת הרא"ש

שהים הגדול אינו הים התיכון שלנו, מ"מ פסק בשו"ע שעל הים התיכון שלנו יש לברך 'שעשה את הים הגדול', ואפילו לדברי הרא"ש בלשון הפסוק נקרא ים הגדול, ואינו משקר בכך ושפיר מצי לברך עליו 'שעשה את הים הגדול', ואין כאן טעות בדברי השו"ע.

חיבור השולחן ערוך מיוסד על דעת הרמב"ם

והגאון היעב"ץ במור וקציעה (סי' רכח) כתב שאע"פ שדעת הרא"ש היא שפירוש ים הגדול הוא ים אוקיינוס, מ"מ דעת הבית יוסף אינה כן אלא כדעת הרמב"ם שמפרש ים הגדול על הים של ארץ ישראל, והוא דבר המצוי מאד בשו"ע שסתמו נמשך אחר דברי הרמב"ם. ובשו"ת משכנות יעקב מקרלין (או"ח סי' עב) הוכיח מדברי הרמב"ם (פ"ו מהלכות פרה אדומה) שהים הגדול הוא הים התיכון הסמוך לארץ ישראל. וכבר כתב הכנסת הגדולה (או"ח סי' תצה) שידוע ומפורסם שחיבור השולחן ערוך מיוסד ע"פ דעת הרמב"ם, כי הוא מרא דאתרא של ארץ ישראל וארצות המערב, ולכן סותם כהרמב"ם, שבארץ ישראל וארצות המערב פוסקים כמוהו.

וכן מבואר להדיא בדברי רבינו אברהם בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי ה' (עמ' רמט) שדעתו שהים התיכון שלנו הוא הים הגדול. וכן פסק הלבוש (סי' רכח), שהים הגדול הוא הים האוקיינוס והוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים. וכן פסק בספר "סדר ברכות" מהגאון רבי יחיאל מלובלין (קראקא, שמ"ב). וראה בשו"ת בצל החכמה (ח"ב סי' י-יד).

"על כסף ימא רבה"

גם מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' לט אות ט, ח"ב סי' לח אות ק) כתב דשפיר פסק מרן שמברכים ברכת הים הגדול על הים שעוברים בו לארץ ישראל. ולכן כותבים בגיטין "דיתבה על כסף ימא רבה [הים הגדול]", והוא ים התיכון. והמהר"ם בן חביב בגט פשוט (סי' קכח ס"ק מו ומט) כתב שידוע שהים שעוברים בו לארץ ישראל הוא לשון ים אוקיינוס שהציף שלישו של עולם בדור אנוש, כמבואר בירושלמי (פ"ו דשקלים ה"ב) ובמדרש (בראשית רבה כג ז), ומכיון שעל לשון ים אוקיינוס מברכים 'שעשה את הים הגדול', כל שכן ים אוקיינוס עצמו. ושיבח להרב כנסת הגדולה הנ"ל. והגאון דברי אמת (קונטרס יא סי' יד) כתב שבקושטא נהגו לכתוב בגיטין "דעל כסף ימא רבה מותבה", כמ"ש מהריב"ל (ח"ג סי' סח). וכתב המהר"ם בן חביב, שהוא על פי סברת רבינו יונה שים הגדול' שאמרו חכמים הוא הים של ארץ ישראל, ודלא כהרא"ש שהוא ים אוקיינוס. וכך כתוב להדיא במדרש (קהלת רבה, פרשה יא) שרבי אלעזר בן שמוע היה מטייל על כסף ימא רבה, דהיינו על חוף הים של ארץ ישראל. ומכאן ראייה חותכת למנהגינו לברך ברכת 'שעשה את הים הגדול' בראיית הים התיכון.

הלכה למעשה

ובהגלות נגלות דברי המדרש וכל הפוסקים הנ"ל, אין לנו לחוש לברכה לבטלה. ולהלכה למעשה ההולך ורואה את הים התיכון, אחרי שלושים יום שלא ראהו, מברך

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

בְּרֵכַת יָמִים, נְהָרוֹת וּמְעָרוֹת

'שעשה את הים הגדול'. וכאש ררואה את ים כנרת, מברך 'עושה מעשה בראשית'. ובראיית ים המלח אין מברכים. וכן על הנהרות השונים כגון הבניאס וכדו' אין מברכים, וכן בראיית מערת הנטיפים אין מברכים. ויש לדעת הלכות אלו כדי שלא להיכשל ח"ו בברכה לבטלה.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

פותרים שנת לימודים - או סגר?

שנת הלימודים תשפ"א בפתח. האם המוסדות יפתחו או ייסגרו? התלמידים יגיעו? השאלות הן בעניינים הטכניים בלבד! ישבו עם מסכות בכיתה? המלמד ותלמידיו יראו אלה את אלה? איך יהיו ה'הפסקות'? יאכלו יחד? יפעילו הסעות? כמה ימים בשבוע יגיעו? ועוד תעלומות כהנה וכהנה. אך ביסוד החינוך אין כל שאלה! אני מקבל 'כיתה' חדשה, ועלי ליצור חיבור נפשי ביני לבין תלמידי בקשר של קיימא, להכיר כל אחד, לאהבו לחנכו ולגדלו. בזה אין כל שאלה. עלי לפעול במקסימום להעלות כל תלמיד בתורה ויר"ש. עלי להפנים שעיקר עבודת החינוך. 'מרחוק' זה מורכב יותר, 'שונה', אולי לא התנסינו מספיק, אך אפשרי!

אמש פגשתי אברך, ולאחר ששמעתי שמו הבנתי כי אביו היה מחנך שלי לפני כארבעים שנה. אודה ולא אבוש כי איני בטוח איזו גמרא ומשנה הוא לימד אותי. אני כן זוכר את אופיו השקט החיצוני, הרוגש מבפנים, מוסריו הנעימים והרצינות שהשרה בקרבנו, בכיתתו התבגרנו. זכור אזכור רגישותו 'ברגע האמת' בו נזקקתי לתמיכה בענין אישי. אמרנו 'למידה מרחוק' - הוא 'מלמד' אותי עד היום... אף במרחק שנים...

הקורונה מפריעה להתנהלות סדירה ומשבשת את ה'מערכת'. אך מחנך שחש אחריות, ממציא 'דרכים עוקפות' לחבור לתלמידיו, הוא חושב מחוץ ל'קפסולה' ומעבר ל'מסכה'. סיפרו לי על מלמד שבראשית ימי הלימודים במרחביים הקוליים, חש שתלמידיו ממעטים להתקשר לשמוע שיעורים. כל מורה בצוות קיבל 'תא קולי' וסיסמא, בו ישאירו התלמידים הודעות: תשובות על שיעורי בית, מענה על שאלות שנשאלו בשיעור המוקלט, ודיווח על 'שעות לימוד יומיות'. מלמד זה ידע שבכיתתו זה מדשדש, והחליט לנצל את התא-הקולי לנושא אחר: יזם תחרות בדיחות! הודיע לתלמידיו שישאירו בתא קולי בדיחה קצרה, וחבר שופטים (בכל יום שלשה תלמידים אחרים... גיוס...) יקבעו מי המנצח. המלמד יפסול בדיחה שאינה ראויה. הוא אף הקליט הודעות בהן הסביר איזו בדיחה אינה מתאימה, מה לא יפה בבדיחות עדתיות, ולעג על פגמים גופניים וכדו'. ראו זה פלא! הגיע ל-100% השתתפות! אחרי כמה 'ימי בדיחה' עברו ללימוד בהיקף מרשים, כשכולם מכירים את שלוחות ופונקציות המערכת הקולית... זוהי 'מילתא דבדיחותא' לפני הלימוד, תש"פ.

מחנכת כתה ז' מינפה תכנית 'כתיבה יוצרת' בעידן הקורונה. בתחילת חודש אייר בעת ששהו בבית, אתגרה את תלמידותיה, לכתוב מאמרים בכותרת 'פסח בצל הקורונה'. מעבר לעצם הכתיבה המפתחת אינטליגנציה, הגיעו הבנות לפיתוח רגשי. ההבעה בכתב סייעה לשחרר מוקשים טמונים בשדות הנפש. הרוויחו גם שבכתיבה חרתו עלי גיולי

הנפש, את מנהגי החג המסורתיים, 'ההרגשים' הרוחניים שמעמידים קומתו הרוחנית של האדם. 'פסח קורונה' נחרת וישמש אמת-בנין לדורות הבאים! קשר עליון דאורייתא!

ת'הא ש'נת פ'עליות א'חרת. יש בקרבכם, מחנכים אהובים, יצירתיות ויוזמתיות שכבר שנים רבות ממתינות לפרוץ מכם החוצה ולהשפיע. בפרשתנו נאמר וְכִי יָבֹא הַלְלוּי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ... וְבָא בְּכָל אֹת נִפְשׁוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה'. הקדמונים דייקו כי בשונה מהכהנים העובדים בדויקנות 'לפי הספר', בשירת הלויים יש עצמאות, חדשנות, נותנים 'ביטוי' לאות נפשם. לא צפויה לנו שנה 'שגרתית' אלא שנת פיתוח ומינוף, יצירתיות ורעיון. כִּי בּוֹ - וְגַם בְּךָ - בְּחָר ה' אֶלְקֶיךָ... לְעַמֵּד לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם ה'! בשם ה' תעשה ותצליח!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

דרכי הלימוד

מאמר מיוחד / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

"דרכי הלימוד" – מאמר מיוחד לרגל פתיחת הזמן

הקדמה

הנה ענין זה של דרכי הלימוד נשתברו בו הרבה קולמוסין, ויש בדבר זה הרבה דרכים, ולא הרי זה כהרי זה, וא"כ לכאן אין טעם לכתוב מאמר זה, שמה יוסיף לקורא דרך נוספת על כל הדרכים שכבר קרא ושמע, אולם המעיין במאמר זה יראה, שאין בדברינו המובאים להלן שלילת דרכים אחרות, אלא עצות ורעיונות כיצד להגביר את העיון וההעמקה, ומאידך גיסא עצות לזכור את הלימוד, וכמובן שאין לשכוח את דברי הגמ' בשלהי מס' נדה "מה יעשה האדם ויחכם, וכו' יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו", ולא באנו אלא לתת רעיונות כדי לקיים את ההשתדלות הטבעית בענין זה, וזה החלי בעז"ה.

פרק א' - דברים שצריכים לשים לב אליהם בעת הלימוד

כשבחור ניגש לסוגיה חדשה, אם יתבונן בראשונים והאחרונים יראה שכל סוגי הקושיות והשאלות שאפשר לעמוד עליהם מחולקות לשמונה סוגי קושיות, וכדלהלן:

א. מה הסברא – כלומר ישנם דינים שיש להתעמק רבות להבין מה הסברא בדין זה [לדוגמא "הואיל ואישתרי אישתרי" (יבמות ח, ב) שדבר זה צריך ביאור, מה הסברא שכיון שהותר דבר אחד, ע"כ מתירים דבר נוסף, ולדוגמא נוספת "גזל מחמשה ואינו יודע מאיזה גזל מניח גזילה בינהם ומסתלק", ונשאלת השאלה אטו אדם ששייב גזילה לפני הנגזל ולידו כמה ליסטים מזויינים שודאי יגזלו ממנו את החפץ, אטו יחשב כהשבה], וכן כשלומד דין מסוים, יתבונן, דמחד גיסא אם הדין פשוט, יש להקשות "פשיטא", ואם הדין אינו מובן מאליו, יש להקשות "מנא לן".

ב. קושיא מיניה וביה – כלומר ישנם דבר שאינם מובנים בגלל קושיא בתוך הדבר שעליו הקושיא (לדוגמא, כתב הרמב"ם בספר המצוות דמצווה להאמין בהשי"ת, והקשה הרמב"ן דמי המצווה להאמין בה', הלא הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו, וא"כ מה שייך שלא להאמין למצוה, ואין אדם שמאמין בגלל המצוה, אם יש לו ספק בקיומו של המצוה), וכן קושיא "על מה נאמר הדין", לדוגמא כופין על המצוות [כתובות פו, ב] יש להקשות אימתי דין זה נאמר הרי כשמגיעים בבוקר יכול לומר שרוצה להניח תפילין בהמשך, וכשמגיעים לפני השקיעה, ממ"נ אם לאחר המכות עדיין יכול להניח תפילין, א"כ אף לולא המכות היה מניח תפילין.

ג. קושיא ממקום אחר – בחור שלומד גמרא צריך לבדוק האם זה מסתדר אם שאר הגמרות שידועות לו באותה שעה (אין צריך להביא דוגמא, משום שרוב קושיות התוס' בש"ס הם מסוג זה של סתירת סוגיות, ושמעתי נקודה מעניינת ממו"ר הגר"ד מילר

שליט"א שתוס' הם הראשון היחיד שלומד בסגנון זה בקביעות של קושיות מכל הש"ס על כל הש"ס, ובשונה משאר הראשונים שלמדו באופן מקומי את הסוגיות).

ד. חקירה מה הגדר – כלומר ישנם דינים מסוימים שצריך להבין מה גדרם (כגון "מיגו" נאמנות או כח טענה, "רוב" בירור או הנהגה, ובספר החקירות מובאים חמשת אלפים חקירות מספרי האחרונים), וכמו"כ בדרשות צריך לברר מה גדר הדרשה, האם נלמד ממשמעות או מיתור, או מגז"ש או מהיקש וכדו'.

ה. מה יהיה הדין במצב אחר – במידה והגמ' דיברה במקרה מאד מסוים, מה יהי' הדין במצב אחר (כגון שלושה אוחזים בטלית, וכבר דנו בזה האחרונים). וכמו"כ יל"ד בנפק"מ היוצאים מהחקירות.

ו. מה הגמ' חשבה בהו"א – במו"מ של הגמ' מוצאים דברים נפלאים מההו"א, וכן מה תוס' חשבו בשאלה, ומדוע תוס' לא הסתפקו בתירוץ אחד, והוצרכו לתירוץ שני (לדוגמא בסוטה מז, ב שיש ילפותא שאם מצאו את הרוצח לאחר שערפו, מ"מ הורגים אותו, ונשאלת השאלה הא העגלה ערופה נאמר בה "ידינו לא שפכו את הדם הזה" ומה ההו"א שיכפר על הרוצח, ויש בזה כמה תירוצים).

ז. מה יסוד המחלוקת – במה נחלקו אב"י ורבא, רש"י ותוס', הקצוה"ח והנתיבות, וכידוע שכך היתה דרכו של הגר"ח מבריסק לבאר את הרבה ממחלוקות הרמב"ם והראב"ד, שהיה מעמיד חקירה, והיה מבאר דהרמב"ם סבר כצד א' והראב"ד סבר כצד ב', ועפ"ז מבארים דהרמב"ם לשיטתו במקום אחר, ויש בזה נפק"מ לדינא, שלפ"ז ראשון אחר לא יוכל לסבור כמו רמב"ם במקום אחר, משום ששניהם אינם יכולים לומר את אותו צד בחקירה.

ח. דיוקים – שיטה זו יש להיזהר מלהשתמש בה שימוש מרובה, דאם מרבים בזה, א"א להתקדם מדי הרבה, ויש מרבתינו שהיו בונים שיעור שלם על מילה אחת ברש"י או בגמ' (ודוגמא לדיוק נפלא, שמעתי בשם הג"ר הלל זקס זצ"ל שחקר בדברי הגמ' "הזומר וצריך לעצים חייב", ודייק האם הכוונה לעצים בשווא נע, כלומר שצריך עצים באופן כללי, או דילמא "לעצים" בפתח, כלומר שצריך את העצים האלו בדוקא), וכמו"כ יש לדייק מדוע דין מסוים מופיע או לא מופיע במקום הראוי לו לכאן' [לדוג' הקשה הגרמ"ד הלוי סולובייציק שליט"א מדוע לא נכתב במשנה של "מצוות הבן על האב" בקידושין כט, א, מצות והגדת לבנך, ומוכיח מזה שאי"ז מצוה כלפי הבן, אלא דין עצמי באב לספר, ואם יש בן לידו מחויב לספר לבנו, ואכמ"ל].

וכמו"כ כשמגיע לבחור קושיא, והוא מנסה ליישבה, במידה והוא ילמד את הגמ' באותם שמונה צורות, הרבה קושיות יתיישבו מאליהם.

וכן כל כלל מכללי הש"ס, כגון "כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד", ו"מיגו" ו"חזקה", צריך לנתח, א' מה הכלל אומר, ב' מה היה הדין לולא הכלל [כלומר לולא דין כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, האם היינו אומרים שנאמן בעדות השנייה, או שנאמן רק לסתור את עדותו הראשונה]. ג' מה מקור הכלל, ד' מה חשיבות הכלל, כלומר מול מה

יש לו כח. נוכמו"כ יש לדעת שישנם י"ב כוחות מבררים בתורה, והם א' שני עדים, ב' עד אחד, ג' אנן סהדי, ד' אומדנא דמוכח, ה' רוב, ו' חזקה, ז' שטר, ח' הפה שאסר, ט' מיגו, י' ברי, יא' הודאת בעל דין, יב' חזקת מרה קמא, וצריך לעשות טבלה של כל הכוחות המבררים, ולהשוותם אחד מול השני, ולראות מה גובר על מה, ה' מה פרטי הדין של אותו כלל, ו' האם הכלל הוא מדאורייתא או מדרבנן, או מסברא, או מהלכה למשה מסיני, וכמעט כל נשים נזיקין מלא במצבים של חוסר ידיעה מציאותית, שמתבררת ע"י כללים אלו.

ואמנם לא תמיד יש לבחור זמן לעבור על כל אחד משמונה הדברים, ולראות האם הם מיושבים אצלו, מ"מ אפשר ללמוד רק עם חלק מהדברים (וכמובן שלא בכל גמ' שייך לשאול את כל השאלות). וכן כשלומדים בבקיאות מראש אפשר לוותר על החלקים היותר עמקניים, וכל חד וחד לפום חורפא דילי, אולם גם כשלומדים בבקיאות וזוכרים את הגמ', וצריך את הגמ' הזו שלמד בבקיאות, יוכל ללמוד את הקטע המסוים עפ"י אותם שמונה סוגי שאלות, וכן בהתחלה בחור צריך לרשום לעצמו את הדברים האלו שיש לשאול, אולם לאחר תקופה הדבר יכנס למוחו, ובאופן טבעי יעלו במוחו כל סוגי הקושיות, ואל יפול ללבו כשיראה שיש לו הרבה קושיות, כיון שום איסור להישאר בצ"ע, ולעיתים אדרבה מצירוף של כמה קושיות יוצא לעיתים יסוד גדול. נושמעתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א שעדיף לתרוץ תירוץ אחד על עשר קושיות, מאשר לתרוץ עשר תירוצים על קושיא אחת, והיינו משום שלתירוץ על עשר קושיות, ישנן עשר ראיות לתירוץ, משא"כ בעשר תירוצים לקושיא אחת, ישנן רק אחת חלקי עשר ראיה לכל תירוץ.].

את רעיון הדברים למדתי ממו"ר הגר"ח מן ההר שליט"א שהעמידני בדרכי הלימוד, והצעתי בפניו את הדברים האלו כצורתם, וצהבו פניו, וכמו"כ אמרתי רעיון זה בפני מאות בחורים בהזדמנויות שונות, ורבים עשו כן ועלתה בידם ב"ה.

פרק ב' - היקף

הנה ישנם כמה סוגי היקף, ישנו היקף קלאסי להביא ראיות מכמה שיותר גמרות ושותי"ם, וזהו ההיקף המצוי והמכונה בפי כל, אולם ישנו היקף מסוג אחר, והוא הצדדים הלמדניים בסוגיא, ודוגמא לדבר אם ישאלך אדם האם זימון מדאורייתא או מדרבנן, שזו מחלוקת הפוסקים כידוע, ולכאו' יש לנו בזה ב' צדדים בלבד, אולם כשנעמיק בזה יותר, נראה שיש בזה הרבה צדדים וכדלהלן: א. האם זימון מדאורייתא או מדרבנן. ב. האם זימון בעשרה הוי דאורייתא ובשלושה הוי דרבנן. ג. האם מדאורייתא זימון הוי מצווה קיומית, ומדרבנן זימון זה מצווה חיובית. ד. האם כשהתחייב בזימון בעשרה, וזימן בשלושה, האם נחשב שביטל מצוה דאורייתא, משום שקיום המצוה דאורייתא הוא דוקא, או שאף בשלושה מתקיימת המצוה דאורייתא, וכעת אפשר לערב את כל הצדדים יחד, ולהכפיל את כמות הצדדים.

וכעת ניתן דוגמא להיקף נוסף מסוג אחר, והוא היקף בפרטי הנושא, שכששואלים מה הדין בעזרת נשים האם דינה כבית כנסת או לאו, שבפשטות יש כאן שאלה אחת, אולם כשנעמיק יותר אפשר לחלק את השאלה הזאת לקרוב מעשר שאלות, וכדלהלן: א. האם דיני הקדושה בעזרת נשים הם כבית כנסת, לגבי אכילה ושינה. ב. האם אדם שמצטרף למנין והוא בעזרת נשים, האם נחשב שמצטרף למנין. ג. והאם יש חילוק האם יש עשרה בלעדיו או לו. ד. האם יש חילוק בעזרת נשים שנמצאת באותה קומה של ביהכנ"ס או שנמצאת למעלה יותר. ה. האם תפילת נשים מחשיבה את המקום כביהכנ"ס. ו. האם כלה שנמצאת בעזרת נשים פוטר מתחנן. ז. מה השיעור של מחיצה שתחשב עזרת נשים, האם עשרה טפחים או יותר. ח. אם לומדים בעזרת נשים לעיתים, האם יש לזה שם ביהמ"ד. ט. האם מקיימים בישיבה בעז"נ מצות "אשרי יושבי ביתך"...

פרק ג' - בקיאות בש"ס

הנה לדעת ש"ס בעיון כמובן שזו משימה של עשרות שנים, אם בכלל, אולם לדעת ש"ס בבקיאות או לכה"פ לדעת מושגים רבים מהש"ס בבקיאות, זהו דבר אפשרי בהחלט לבחורי ישיבות, עכ"פ בכישרון בינוני ומעלה נשמעתי בעבר שהחבילה של העיתונים לחג, מכילה יותר מילים מכל הש"ס, היינו המילים של הגמ' בלי רש"י ותוס', וזקני הגר"א בן דוד זצ"ל שזכה לסיים ש"ס מדי שנה במשך עשרות שנים, ואמר שהתעורר לכך ע"י שבצעירותו היה טס הרבה במטוסים, ובזמנו טרם עידן המחשבים אנשים היו מביאים איתם חבילות של ספרים ועיתונים, והיו קוראים בטיסה מאות עמודים, ואמר לעצמו מדוע שאנו גם לא נסיים מסכתות תוך כדי הטיסה, והתעורר מכך לסיים ש"ס כל שנה]. והיינו שבחור שקורא גמרא ומבין את פירושה הפשוט, יכול ללמוד מדי יום כמה וכמה דפי גמ', וזה ביום רגיל, ואם נחשב את ימי שישי שבת וסופי זמן ובין הזמנים, הרי שיכול לסיים ש"ס כמה פעמים עד החתונה, ובפרט אם ישכיל לנצל את זמן בין הסדרים, וכן ישנה "התמדה מחשבתית", והיינו להיות שקוע בלימוד, ומה שמוסיף מאוד לזיכרון, כיון שאין היסח הדעת, ועד שהר"מ מתחיל את השיעור, ועד שהחברותא מגיע, בהפסקת צהריים, ובערב אחר סדר ג', ובבוקר לפני התפילה, וממילא אף שלמד את הדפים בבקיאות, אם יזכור לפחות את עיקרי הדברים, כשיצטרך לידיעה מהידיעות שלמד, ויזכור היכן הדברים נמצאים, ואז ילמד את הקטע הנצרך בעיון אמיתי, לפי הכללים שהבאנו, וינתח את הסוגיא באותם שמונה דרכים.

ויש לציין מבחינה היסטורית, הסיבה האמיתית לחוסר ההספק בעולם הישיבות היא גם מכמה סיבות טכניות, וניקח לדוגמא את העובדה שבראשית ישיבת פוניבז' למדו תשעים דף בעיון בב"ק בזמן חורף, והדבר מפליא איך קרתה ירידת הדורות כ"כ משמעותי שכיום מספיקים בעיון לא יותר מדפים בודדים, אולם ישנם לא מעט הבדלים, א' בזמנם למדו בשלושת הסדרים את אותו הפרק, מה שמכפיל את זמן הלימוד, ב' השיעור יומי ארך שעתיים וחצי, מה שהאריך את הספקי הרמי"ם, ג' לא היו כמעט ספרי אחרונים לעיון, וע"כ היו מתמקדים בלימוד הגפ"ת, ד' לא היו ספרי מ"מ שפותחים לבחורים את ה"רייד" [ואם בגרודנא בליטא בחור למד רק את תורתו של הגרש"ש, ובקמניץ את תורתו של

הגרב"ד, כיום בחור לומד את תורתם של כל ראשי הישיבות], ה' הבחורים היו לומדים יותר זמן, כלומר שסדר א' היה מתחיל בשעה תשע, ולא בתשע וחצי או ברבע לעשר, וכן ימי הבין הזמנים וסופי הזמן ושבתות חופשה וכדו', היו קיימים במידה פחותה.

ויש לדעת שאף בחור שלומד בעיון רב סוגיא, אסור שיתרגל ללמוד רק בצורה זו, וע"כ אף בסדר ב' בקושי מספיק, אלא אדרבה, מוטל על הבחור מחד גיסא להשקיע בצורת הלימוד, ולדעת איך ללמוד, ומאידך גיסא להשקיע בידע, וכשצריך את המידע מהסוגיות שלומד בבקיאות, ינתח אותם לפי הכלים שלמד בעיון.

פרק ד' - חשיבות הכתיבה

וכמו"כ מומלץ ללמוד בקונטרס "לדעת לכתוב" שבהוצאת הרב ירוחם חיטובסקי, ובקונטרס "הכתב והמכתב" בהוצאת הרב עובדיה חן, ובקונטרס "דרכי אש" שבהוצאת הרב אורי אנגלרד, המבארים בטוב טעם ודעת את חכמת הכתיבה.

ויש לציין שהרבה מגדולי ישראל שהעניקו חומה בקומתן, וחיו בדור קודם, והיום כמעט ולא נזכר שמם בביהמ"ד עקב שלא חיברו ספרים, או שלא חיברו ספרים הנגישים לציבור, ואם נשאל בחור ממוצע האם שמע על רבי דוד פרידמן מקרלין, או על רבי אליהו חיים מייזל אב"ד לודז', שהיו גדולי הדור לפני השואה, ומנהיגי היהדות החרדית, ואף מתוך ששת המסכימים למשנה ברורה, שוודאי היו מגדולי הדור, מלבד רבי יצחק אלחנן ורבי חיים מבריסק, כל השאר אינם מוכרים, וזאת משום שלא הוציאו ספרים [וכמובן שאי"ז מוריד מגדלותם, אך אנו הפסדנו מכך שלא כתבו ספרים].

ואל תחוש מפני המלגלים באמרם מה לבחור צעיר להוציא את חידושיו, דאדרבה ואדרבה כעת הם יצחקו אבל אח"כ יצטערו מדוע הם לא עשו כן, וכן נגד המהרש"ם היו מחכמי דורו שיצאו בכרוז נגדו, ואמר ע"ז אחד מגדולי ישראל שראה כרוז זה, שאת החותמים על הכרוז אף אחד לא מכיר היום, ואילו את המהרש"ם מי לא מכיר.

ודבר זה מאוד מועיל ג"כ לראות את התקדמותו התורנית, שמעיין בכתביו מלפני כמה שנים ורואה כמה התקדם, וכן יוצר סיפוק עצום שרואה כמה הספיק, וכן עיקר החדו"ת שלו לא הולכים לאיבוד, ואף באנשים עם זיכרון גדול, מצוי ששוכחים פרטים מסוימים בחידוש שאמרו, וממילא החידוש נאמר בצורה חסרה, וכמו"כ הכתיבה מועילה לשיפור ההבנה, כיון שאת העט אי אפשר לשחד בסברות חלשות, וע"י בירור הדברים בכתב, הדברים מתבררים גם בע"פ.

ואפשר ליישם את הרעיון של הכתיבה במספר אפשרויות, א' לכתוב לעצמו סיכומי סוגיות וכן חידושים, מומלץ בספר חדו"ת מכורך, וכל יתן לזה חשיבות יתרה, ב' למי שמתאים לו יכול להוציא קונטרס של חדו"ת [כיום ישנה אפשרות ע"י תורה דיליה], והמציאות מוכיחה שהדבר מרומם את נפש הבחור, וכמובן שלפני שמוציא לאור יתן את החומר לאדם מבין כדי שיעבור על הנכתב ויתקן את הדברים הטעונים תיקון, אכן לא מומלץ לבחור להכניס את ספריו לאוצר החכמה, כיון שהמציאות שבד"כ לאחמ"כ חוזר בו מהנכתב, וא"כ הטעויות נשארות חקוקות לעולמי עד. ג' בישיבה אפשר להוציא קובץ

של חדו"ת של הבחורים, ואפשרי ג"כ לעשות קלסר עם הערות, שיהיה אבן הטוען שכל בחור יכול ללכת ולכתוב שם הערה עם שמו, ואז מגיע בחור אחר ועונה לו תשובה, ומגיע בחור שלישי וחולק על התשובה, וכן הלאה, כמו"כ אפשר שבחור יכתוב קושיא יומית על דף בחדר אוכל, וכך ירגיל את הבחורים לחשוב בלימוד נווה העיקר שכשסוגרים את הגמ' לא סוגרים את הראש], וכן לשלוח הערות לקבצי הערות של בחורי ישיבות, ועל כל הדברים הללו אפשר לומר בוודאות שרבים עשו כן ועלתה בידם, וכן מועיל מאוד לסדר לעצמו בקלסר תיקיה לכל נושא, וכן לעשות תיקיה להערות על הסוגיא, הערות על הש"ס, הערות על הפרשה, הערות הלכתיות, הערות בדברי רבותינו האחרונים, וכך כל הערה, ולו הערה קטנה, תמצא לה מקום בין כתבי חדושי התורה, וכמו"כ לאברכים מומלץ – לאחר התייעצות עם רבותיהם – להשתמש במחשב לצורך הקלדה, ובכך יחסוך זמן וכסף שמוציאים על קלדנית, וכן יהיה לו חשק לכתוב יותר, אכן ראוי להגביל את עצמו לא לשבת על המחשב יותר מכמה שעות ביום, כדי שלא להמיר את לימוד הגמ' בשימוש במחשב.

וכן בחור צריך להרגיל עצמו לדבר בפני ציבור, וע"כ ינצל כל הזדמנות שמכבדים אותו לשאת דברים, אם זה דבר תורה קצר בחדר אוכל, או דרשה באירוסין או בשבע ברכות וכדו', כדי שידע לדבר בציבור בהמשך חייו בעו"ה, ורק לחשוב על הרבה מגדולי הדור שאם היו מתלמדים באמנות הדיבור היו עושים בכך חסד גדול לכל אלפי התלמידים שרצו לשמעם מפני גדלותם, ולא תמיד הצליחו עקב הקושי מבחינה היכולת לרתק את השומעים, וראו לדוגמא את הגר"ש רוזובסקי זצ"ל שמלבד התוכן העצום בשיעוריו, כל תלמידיו מתענגים גם על צורת הגשת הדברים, ומנסים לחקות את דרכו המופלאה, ואפשר לעשות זאת ע"י שיארגנו מסירת חבורות בין הבחורים בתורנות.

*

דרכי הזיכרון והבקיאות

א. הנה בענין זה ג"כ השתברו קולמוסין רבים, ואין מי שלא רוצה לשפר את הזיכרון שלו, והדבר צריך להרבות בו הוא תפילה כמובן, כדאמרי' מה יעשה אדם ויחכם, ירבה בישיבה וכו', יתפלל למי שהחכמה שלו, וכן כתב רש"י בע"ז (ח,א) שאם היה משכח תלמודו יאריך בחונן הדעת, ולאחמ"כ יש להרבות בחזרות כפי כוחו, ולשנן את הדברים אף בלכתו בדרך, וכן לסכם את הלימוד כשמסיים ללמוד, כדי שהדברים יהיו מסודרים במוחו.

ב. וצריך לדעת שיכול שישנם שני בחורים שלומדים יחד, ולראשון יש זיכרון רק כפול שניים מחבירו, אולם במציאות זוכר כפול עשר מחברו, וזאת משום שיש תחזית שמתגשמת ויש תחזית שמגשימה את עצמה, למשל, העובדה שבבית הכנסת 'איצקוביץ' בבני ברק ישנם מניינים כמעט 24 שעות, זה משום שכולם יודעים שיש שם מניינים כמעט בכל שעות היממה, וע"כ תחזית זו מגשימה את עצמה, וכמו"כ בזיכרון מכיון שהראשון

לא מאמין בזכרונו ע"כ מתיימש באופן אוטומטי והדבר לא נכנס לזכרונו, משא"כ חברו שמאמין בזכרונו, וע"כ מכניס זאת למוחו.

ג. וכידוע יש בדבר זה שיטות ועצות רבות, ואין הדברים שוים, וכל אחד ילמד בזה לפי טבעו, וכמו שחוזר ואומר מו"ר מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שהדבר החשוב ביותר שאדם ילמד לפי טבעו, והביא ראי' לדבריו דאמרי' בברכות (סד, א) ובהוריות (יד, א) דסיני ועוקר הרים סיני עדיף, וע"כ רב יוסף שהוא בקי עדיף מרבה החרף, ומדוע לא למד רבה בצורת הבקיות העדיפה, משום שטבעו היה ללמוד מתוך עיון, ולימוד שלא לפי טבעו גרוע יותר.

ד. וע"כ בחור צריך לשבת עם עצמו ולהתייעץ עם אדם מבוגר שמכיר אותו אישית שיעץ לו, ולא יתחשב במנהג הרווח בסביבתו, והדוגמאות בזה אך למחסור בגדולי ישראל שלא השגיהו בסביבתם וצמחו לגדולי ישראל הנודעים, ולדוגמא מרן החזו"א שבבחרותו התחילה להתפתח דרכו הלמדנית של מרן הגר"ח, ואילו היה משגיה בסביבתו, ודאי לא היה לומד לפי טבעו, וכלל ישראל היה מפסיד את מרן החזו"א איש, וכן סיפר בשמו הגר"ש וואזנר זצ"ל שהיו לו עגים עליו חבריו ע"כ שלומד טור בית יוסף, והסוף ידוע, וכמו"כ מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלחט"א מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א שג"כ למדו כפי טבעם וצמחו כפי שצמחו, וספק גדול האם בדורנו שכולם הולכים אחרי העדר היו יכולים לצמוח גדולים מסוג זה, ואמנם זו טובת הבינוניים, אולם המוכשרים והטובים מפסידים מכך.

ה. וכאן המקום לדבר ע"כ שתמיד מדברים ע"ז שצריך לעודד את החלשים, ואין ספק שהדברים נכונים, אולם לא פחות מכך צריך לטפח את המוכשרים, ואב שיש לו בן מוכשר ובן חלש לכאו' עליו להשקיע ולשכור מורה פרטי לבן המוכשר, ולא לבן החלש, במידה ויש לו אפשרות לשכור רק לאחד מהם, שבד"כ מהם יוצאים גדולי ישראל, ומי שאומר אחרת פשוט מכחיש את המציאות, דאמנם לא כל המוכשרים צמחו, והיו מוכשרים שכלל ישראל סבל מהם, ויש שאינם מוכשרים שג"כ צמחו, אולם חד משמעית רוב גדול מגדולי ישראל היו בעלי כשרון מיוחד כבר בצעירותם, וללא ספק אנו מפסידים כל שנה הרבה בחורים מוכשרים, שלא נותנים להם להתפתח כפי כשרונותיהם, ומי שידוע על גאונותו של הגר"ח קניבסקי שליט"א שהחזו"א כתב עליו בבחרותו "מרא דכולא תלמודא", וכן הגר"ד לנדו שליט"א, שהחזו"א אמר עליו בגיל 17 שהוא השאגת אריה של קדשים טהרות, הגרב"מ אזרחי שליט"א, והגר"ב"ד פוברסקי שליט"א, שלית מאן דפליג בעוצם כישרונותיהם כבר מנוער, ובשנים תשל"ה – תשל"ח [בערך] יצא בקביעות קובץ עמלה של תורה, עם מאמרים תורניים מחשובי בחורי הישיבות של אותה תקופה, וביניהם גדולי ראשי הישיבות של ימינו, ומדהים לראות מלבד הכישרון והדברים הנלאים של הכותבים, אף רואים את הדרך הסלולה שסלל לעצמו כל אחד מהכותבים החשובים, וכגון הגר"א גרבוז שכתב מאמר מקיף בטהרות, והגרי"ב שרייבר הקשה כמה קושיות והעמיד יסוד נפלא, והגר"י שרייבר דן הרבה בהגדרות, והגרי"מ דזימיטרובסקי פלפל הרבה בדברי הקצוה"ח והנתיבות, וכן הלאה, ומה שמביאים מדברי הפחד יצחק

על קשייהם של גדולי ישראל בצעירותם, אין הכוונה שהיו סתומים בכישרון, אלא אדרבה שמתוך הכישרון היה להם ניסיונות גדולים של השכלה וכו', והיו להם תקופות של משבר וכו', ואעפ"כ צמחו בכ"ז לגדולי ישראל, ומי כמו הפחד יצחק שהיה פאר ישיבת סלבודקה, וכבר בבחרותו חיבר את ספר תורת הנזיר, שהפליא את כולם בגאונותו, וכידוע שכך הייתה דרכו של הסבא מסלבודקה לקרב אליו את הבחורים המוכשרים, ולעודדם ולטפחם, וע"כ בחור שרואה את עצמו כבחור מוכשר שינסה לטפח את כישוריו ע"י שיתקרב לת"ח וישאוב מהם כמה שיותר תורה, ואם רואה ת"ח ברחוב יגש אליו וישאלנו קושיא שמתקשה בה כעת [והי' מי שאמר שלראות ת"ח ולא לשאול אותו שאלה, זה ממש "בל תשחית"...], וכך יחפש להתקשר עם ת"ח במגוון מקצועות, אם בזה בסוגיות בעיון, או בהלכה, או בחו"מ, וכן במוסר אגדה ומחשבה, ועוד, ויחפש אף להציע בפניהם מחידושי, לראות אם דבריו עולים בקנה אחד עם אמיתה של תורה.

ו. וחשוב מאוד ג"כ שיעביר את דבריו לביקורת של אנשים מבינים, כגון רבותיו וחבריו, והבעיה הקשה ביותר לאדם שאין מי שיבקר אותו, ואח"כ יכול להגיע לסברות עקומות מאוד, ובפרט אם הוא בעל כשרון, שאז הוא הולך עם כל הכישרון שלו בדרך העקומה.

ז. וכמו"כ יש עניין לחוות הלימוד, והיינו כדי שהלימוד יהיה גם בלב ולא רק בראש, וירגיש שהתורה היא החיים עצמם, וכמו שאדם לא שוכח כל מיני פרטים אישיים שנצרך להם, והעצה בזה היא שיקשר כל דבר שלומד לשאלה מעשית, או לרעיון שמתחבר אליו [ואפשר לעשות זאת ע"י שילמד למשל בספרי חשוקי חמד מהגר"י זילברשטיין המקשר שאלות מעשיות מכל סוגיא בש"ס.], וכמו"כ מומלץ שכשקורא מראה מקום בתוס' וכדו' יאמר את המ"מ בפיו, וכך יזכור ידיעה נוספת. [וראיתי בעבר מי שכותב שבמובאות התוס' ישנם מקורות לרבע מהש"ס, וכן למעשה חצי מהש"ס זה סוגיות שחוזרות על עצמם, כלומר שרק הפעם הראשונה יש קושי לדעת את המושגים, ולאט לאט המושגים נהיים מוכרים, וממילא כשבחור שידוע ש"ס שומע ביאור חדש ב"זכין לאדם שלא בפניו" אי"ז יסוד מקומי בלבד, אלא ביאור ב"זכין" של עירובין וגיטין וקידושין וב"מ, וכן הלאה, עד שהכל הופך לסגירת מעגל].

ח. ואציין כאן מעשה שמעתי מהג"ר ישראל יצחק הוניגסברג שליט"א ראש ישיבת בני ראובן באלעד, שסיפר ששלח אליו ראש ישיבה קטנה חשוב מבני ברק בחור שעד פסח שיעור ב' למד ברצינות, ואח"כ הפסיק ללמוד לגמרי, כדי שישוחח עמו ויראה מה הסיבה שבגינה הפסיק ללמוד, וכשהגיע סיפר הבחור, שהוא רצה להיות מארבעת הראשונים בשיעור שלו, וע"כ למד במשך שנה וחצי, וכשלא הצליח התייאש, ושאלו הרב הוניגסברג ואיזה מקום אתה בדירוג בשיעור מבחינת כישרון?, ענה הבחור מקום 15, שאלו הרב הוניגסברג איך חשבת לדלג 11 מקומות למקום ארבע?, ענה לו הבחור ע"י התמדה, ואמר לו הרב הוניגסברג התמדה אינה תרופת פלא, אלא דבר שעוזר לבחור בינוני לצמצם פערים, אבל אם הבחורים המוכשרים הם גם מתמידים, ברור שהבחור הבינוני המתמיד כמותם יהיה פחות מהם,

ט. וישנה בעיה בגלל זה שמצמצמים את הבחורים ללימוד מסוים, וכמו שאמר פעם הג"ר בצלאל זולטי זצ"ל שנכנס להיכל ישיבת חברון וראה שכולם אווזים באותו מקום, ואמר חשבתי שזו ישיבה ואני רואה שזו קופסת גפרורים, הרבה בחורים וכולם עם אותו ראש, וצריך לזהר שלא יהיה כמיטת סדום, שמקצרים את הארוכים ומאריכים את הקצרים, ובאמת הדבר מצמצם את המוחות שכולם צריכים לאחוז באותו קצב, וברור שבסדר ב' ובבין הסדרים ודאי שאדם צריך לתת לעצמו ביטוי אישי, וזכורני שבבחרתי באב תשע"ו הייתי בשבת התאחדות בירוחם עם גדולי ראשי הישיבות ה"ה הגרש"י בורנשטיין, והגר"ד יפה זצ"ל, ויבלחט"א הגרא"י קוק שליט"א, הגר"צ דרבקין שליט"א, והגר"ש גלאי שליט"א, ועוד, ובפאנל שהיה במוצ"ש שאלו אותם האם טוב ללמוד מסכת אחרת בין הסדרים, ואמרו שעדיף להשקיע במסכת שלומדים הישיבה, וכששאלו אותי הבחורים מה אני אומר ע"ז, אמרתי שאם כל היושבים במזרח היו מיישמים זאת בעצמם הם לא היו יושבים במזרח... וזכיתי לכוין לדעת גדולים, ושנה לאחמ"כ השתתף אף הגר"ד כהן שליט"א ר"י חברון ואמר לרה"י דא"א מצד אחד לצעוק שלא מספיקים בקושי במסכת הנלמדת ומצד שני שלא ילמדו משהו אחר בין הסדרים, ולא שייך שבחור יעמוד תחת החופה שבאמתחתו כמה עשרות דפים בלבד, וזהו חורבן התורה.

י. והנה לבחור ישנם אפשרויות רבות איך להתפתח, כגון לימודי הלכה, זרעים קדשים וטהרות, ש"ס בבקיאות, נ"ך, מדרשים, מוסר, מפרשי התורה, מחשבה, אגדה, חסידות, שותי"ם, ועוד, וכמובן הכל כפרפרת ללימוד העיון המרכזי, דברור שבחור צריך שירגיש חיבור לנושא מסוים, וזה כמובן יכול להיות בחיבור לאחרונים מסוימים כגון לימודי קצוה"ח ונתיבות וש"ש ועוד, ועל אחת כמה וכמה שאברך צריך לספח לעצמו עוד ועוד ידיעות.

יא. ולצערנו הרב ישנם כיום הרבה בחורים מוכשרים, שמשקיעים את כל יומם בפלפולי סרק, וגם אם הם נכונים, הר"ז עיון מופרז, וסופו של דבר שיעמדו תחת חופתם כשלא ידעו אלא כמה הגדרות למדניות בכמה נושאים, ומלבד זאת אין להם מושג מה זה "מפגלין בחצי מתיר" או "יש קבע לנסכים" וכדו', וידיעותיהם מצטמצמות לכמה סוגיות ידועות שטוחנים את כל ההגדרות הידועות, ולא באמת מחדשים דברים נוספים.

יב. ואספר כאן מעשה שהייתי עד לו, שהשתתפתי בשיעור של אחד מגדולי ראשי הישיבות שליט"א שדן האם יש גואל הדם ברוצח במזיד, ופלפל שם בגדרי גואל הדם וכו', והיו שם עשרות אנשים, וחלקם למדנים לא קטנים, ואף אחד לא קם לומר שזה שתי פרשיות מפורשות בתורה בפרשת מטות ובפרשת שופטים, שרוצח במזיד שנכנס לעיר מקלט גואל אדם יכול להרגנו, ורק כשהראיתי לאותו ר"י את הדברים נלאחר השיעור כמובן, כדי שלא לביישו. חזר בו, וכן הסיפור הידוע באדם שהגיע לישיבה ושאל האם יש נזירות באשה, והתחילו לפלפל מצד השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה וכו', עד שהראה להם פסוק להדיא "איש או אשה כי יפליא לידור נזיר לה" וזהו צורבא מרבנן ועם הארץ מדאורייתא...

יג. וכבר צווחו ע"ז קמאי רבותינו ראשי הישיבות, ובראשם מרן הגרא"מ שך זצ"ל אלא שלא שמעו להם, ומדמים בנפשם שבכך נעשים יותר למדנים, והאמת היא שלפני כמה עשרות שנים הספיקו בישיבת פוניבז' שמונים דף ביבמות בעיון בזמן חורף, והסיבות להבדל הם כמה, חדא, שאז לא היו ספרי מראי מקומות, ולמדו את הגמ' והראשונים והאחרונים העיקריים בלבד, ועוד שאז למדו ג' סדרים את אותה סוגיא, ועוד שבתחילת הישיבה השיעורים היו במשך שעתיים וחצי, ועוד שהיה פחות חופשים רשמיים ושאינם רשמיים, ועוד שבחורים היו מתחילים את הסדר בתשע בדיוק ולא לאחר מכן, וזו בדיוק הסיבה לבטלה היום, שבחור רואה שגם אם יגיע בעשר לא יפסיד כלום אינו רואה צורך לבוא מוקדם, וכן עניין הכניסה לשיעורים שבחור פחות מרגיש חסרון אם לא יכנס, שהרי המג"ש לא התקדם בסוגיא, ואם יבוא למחרת לא ירגיש שחסר לו משהו, וכן עניין ספרי המראי מקומות, שבזמנם כל ה"רייד" היה ידוע אך ורק ע"י הרמ"ם שהיו מעתיקי השמועה, ואילו כיום כל בחור יודע יותר רייד מהר"מ שלו, והגע בעצמך שבזמנם בחור בגרודנא ידע את דברי הגרש"ש בלבד, ובחור בקמניץ את דברי הגרב"ד בלבד, וכן כל כיו"ב, ואילו כיום כל בחור צריך לדעת את מה שאמרו כל הראשי ישיבות במאה שנים האחרונות.

יד. והנושא המרכזי שסוגרים את הגמ' לא לסגור את הראש, וניתן דוגמא לכך, ישנו אברך שלוקח ברכבו אברכים לאחר הלימוד בכולל, וכששואלם מה חידשו היום ממלאים פיהם מים, וזאת אעפ"י שחידשו הרבה חידושים באותו יום, אולם הדברים לא עולים במוחם כשאינם מול גמרא פתוחה, ובעיני ראיתי אברכים מופלגים ששופעים חידושים במהלך הסדר, אולם אם יבקשו מהם למסור שיעור יאמרו שאין להם מה למסור, וזאת משום שהדברים אינם נמצאים בראש, כמו שהעסקים נמצאים במוחו של האיש עסקים, שבכל הזדמנות מדבר על עסקיו, או כמו פוליטיקה אצל הפוליטיקאי [או אצל בחורי הישיבות...]. וזה מסוג האנשים שאפשר לומר עליהם "שמרוב שהם לומדים אין להם זמן להיות תלמידי חכמים"... כלומר שמבחינתם הקב"ה דורש מהם רק ללמוד כמה שיותר בזמן ובכמות, מבלי לחשוב איך לייעל את הלימוד ולהפיק ממנו את מירב התועלת [ופעם אחת נתן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל דוגמא שיהי' מדען שיסתגר כמה שנים וימציא את החשמל, ילעגו לו כולם ויאמרו לו חבל על שהשקעת בלהמציא דבר קיים, והיית יכול להשקיע בדבר חדש, וה"ה לענייננו שהרבה מההשקעה היא על דברים שכבר נעשו, וצריך לבדוק את השטח לפני שנכנסים לפרוייקט, האם לא קדמני אחר בסיכום הדברים, וכמ"ש הגר"ש וואזנר זצ"ל בהסכמה לספר רזא דשבת שאנשים טועים לחשוב שעמל החיפוש הוא עמל התורה, אכן ידוע דהגרי"ש אלישיב רוח אחרת עמו בענין זה, ונהרא נהרא ופשטיה].

טו. וניקח לעצמנו דוגמא, אילו היינו נרדמים למשל ביום כ"ג טבת ביום שני בלילה והיינו קמים ביום רביעי בבוקר, וכן כל סביבתנו, ולכאן לא הפסדנו שום דבר, אולם אם נסתכל בגישה של עצמאיים הרי הפסדנו יום עסקים, ורק אם מסתכלים בגישה של שכירים, העיקר שלא יורידו לנו מהמשכורת, וכן כשיש איזה העדר יום עבודה בגלל

מחלה, שיש החוזר כספי, וכך רואים את ההבדל בין השכיר לעצמאי, שהשכיר מסתכל בראש קטן, והעיקר שיקבל את משכרתו, משא"כ שחושב ג"כ על טובת העסק הכללית, אף אנו לומדי התורה, לא צריכים רק לחשב האם מצד דיני ביטול תורה אנו בסדר, שגם מצד זה אין אנו כ"כ בסדר... , אלא האם במשימה הכללית שלנו להיות ת"ת התקדמנו היום או שלא, ורואים דבר זה לצערנו בבריתות בבקרים שהנשים העובדות אינם יכולות להשתתף, משום שעובדות, משא"כ האברכים, והמליצו ע"ז את מאמר חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה..."

טז. לפני למעלה משמונים שנה כינס הגר"מ חדש זצ"ל ועד בביתו לבחורי הישיבה, ה"ה ישיבת חברון, והתחיל לעשות להם חשבון, ואמר אם לוקח לבחור שעה כדי ללמוד דף, א"כ יכול ללמוד 12 דף ביום, ואם שעתיים יכול ללמוד שישה דפים ביום וכן הלאה, הרבה בחורים שהיו שם המשיכו הלאה בחייהם, אולם הגאונים רבי שלום שבדרון ורבי עזרא ברזל זצ"ל התחילו ללמוד ברצינות מסכת בבא בתרא, והספיקו מחנוכה עד פסח לחזור ארבע פעמים על מסכת בבא בתרא, ולמעשה אף כל בחור שלומד ברצינות יש לו הרבה זמן בין גברא לגברא להספיק הרבה בלימודי הש"ס, שהרי סדרי הישיבה הרשמיים [בישיבה גדולה] הם כתשע וחצי שעות, וא"כ יש לו עוד כשעתיים וחצי ביום שיכול להוסיף בזה לימוד עצמי, וזאת מלבד שאם דרכו של החברותא לבוא בתשע וחצי, שיכול להספיק ללמוד עוד קצת, וכמובן של זה מלבד ימי שישי ושבת שהם כשליש מהחיים, וכן כמעט שלושה חדשים של בין הזמנים, שהם כמעט עוד רבע מהשנה, וחנוכה וסופי זמן למיניהם, שיש קצת רפיון, שבחור יכול פשוט להכפיל ולשלש את לימודו בכמות ובאיכות, ומי יתן את הדין על כל אותם שעות שהולכות לאיבוד. [ושמעתי ממו"ר הגר"ד מילר שהנה ידוע שיומי דגרא אינם "בין הזמנים" אלא "זמן ביניים", כיון שאין רגע זהו מופקע מזמן, וממילא כל כמה הדבר מוגדר כזמן, א"כ יש לו מערכת עבודה משלו, וא"כ בחור בסוף זמן הביניים אמור להיות ברמה רוחנית גבוהה יותר מאשר בתחילת זמן הביניים, וכמו"כ יש להעיר על שיגרא דלישנא לומר "שבת חופשית", וביטי זה צורם מאוד שהרי הבת אינה חופשית ח"ו, אלא י"ל "שבת חופשה".

יז. וה"ה בישיבה קטנה שישנם יותר שעות בין הסדרים [אם כי שצריך לנוח יותר]. אולם בישיב"ק זה הזמן לצבור ידיעות בסדר מועד ובמשנה ברורה, כדי שידע הלכות בסיסיות ובפרט בהל' שבת, שנודע מש"כ המשנה ברורה בהקדמתו בשם היערות דבש שמי שלא למד הלכות שבת לא ימלט שיכשל בחילול שבת.

יח. וכשאדם לומד מתוך תחושה של חיבור פנימי וכמו שאומר וחוזר ואומר מו"ר מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א שאדם צריך ללמוד מתוך סקרנות, וע"כ מוטל עלינו ליטע בליבם של הצעירים ובליבותינו אנו, את התחושה שזו הרחבת הדעת האמיתית, וכמו שמספרים על אחד ממרביצי התורה שחי עמנו היום, שבעודו בחור שאל אותו חברו מי שר הביטחון, ומשלא ידע להשיב, לגלג על צמצום ידיעותיו, אמר לו הבחור הלמדן "אתה יודע מה זה מפגלין בחצי מתיר?, ומשהשיב בשלילה, שאלו מה יותר צמצום לדעת מי מחזיק באיזה תפקיד, וידיעה זו לא תקדם אותי לשום מקום ודבר זה ישתנה בעוד

תקופה, לבין ידיעה בענייני פיגול, שלנצח תהיה רלוונטית, וכשבחור חש שהוא מתקדם ע"י ידיעות אלו, וידיעות אלו יקדמו אותו בחיים, ירגיש יותר צורך להשקיע בהם, וכמובן כמה שיותר לתרגם זאת לחיים עצמם, אם זה בריבית או בחו"מ וכדו', שמועיל לחשקת התורה ולזיכרון, וכך אפשר לעורר את לבבות הבחורים, לחשוב בצורה מעשית, וידוע שהגרי"ש אלישיב זצ"ל היה יודע להביא ראי' לשאלות מורכבות מאוד מגמרות מפורשות, וכשהיו מתפללים איך מצליח להביא ראי' במקום שכולם הרימו ידיים מלפתור את השאלה המסובכת, ענה בפשטות שכשלמד את הסוגיא חישב לעצמו את כל החידושים שיכולים לצאת מכך.

יט. וכן כשעולים לדיון ציבורי בביהמ"ד נושאים הלכתיים אקטואליים, כדוגמת עוף הבראקאל, העלייה להר הבית, לבישת תכלת בזה"ז, פולמוס הזריקות בצומת הגידין, הגט מצפת, ריבית בקרנות גמל, קבורה בקומות, ועוד, מה שחשוב לדעת זה לא רק איזה רבנים נמצאים בצד האוסרים, ואיזה בצד המתירים, אלא לברר את הסברות והראיות של הצדדים, ומתוך סקרנות טבעית צריך לגשת לעניינים אלו.

כ. וכאן צריך לדעת גם כיצד לחפש ולגשת לסוגיא, שלכאן אין מקום מפורש בש"ס שדן בזה, והיינו אחרי שתפרק בראש את כל הצדדים האפשריים של הסוגיא, מדוע לאסור ומדוע להתיר, ואח"כ לחפש היכן יש סוגיא בעניינים אלו בש"ס, ומשם להתקדם לרמב"ם ושו"ע, ומשם לספרי המפתחות לפוסקים האחרונים, ולצורך זה ניתן להיעזר בספר המפתח של רמב"ם פרנקל, וכן בכל ספרי מראי המקומות על הסוגיות, ובילקוט ביאורים ואוצר עיונים, במתיבתא, ספר המפתח הגדול לספרות השו"ת, מפתחות ליביע אומר, קובץ יסודות וחקירות, וכמובן ע"י תכנת אוצר החכמה, ופרויקט השו"ת.

כא. וכמו"כ ניתן להציע לנסות שני טיפים שיועילו מאוד, הדבר הראשון שהציע מו"ר המשגיח הגר"א גינזבורג זצ"ל שכל בחור יכתוב לעצמו בכל יום חידוש, או חידוש שלו, או חידוש שראה באחד מספרי האחרונים, וברגע שיכתוב דבר זה יתחבר אליו ויזכור אותו יותר, והדבר השני, שכל בחור יקח לעצמו אחד מספרי הקושיות והתירושים שיש כיום, כגון משמרת חיים, וחיבורו של הגרב"מ אזרחי שליט"א על המשמרת חיים, וספר ויש לומר, ולקחת קושיא משם ולא להסתכל בתירוץ, ולחשוב על תירוץ כשהולך בדרך ולפני שהולך לישן, וכך ירגיל את עצמו לחשוב בלימוד כל העת, ויהפוך אותו לאדם שה"סתמא" שלו חושב בלימוד, כמבו' בתוס' בסוטה (כב, א) דסתם ת"ח מהרהר בתורה בכל שעה, יעו"ש.

כב. וצריך להדגיש, שאין הכוונה שאדם יעשה כרצונו, ויצא מהמסגרת לגמרי, ולא ירגיש מחויב אליה כלל, שהניסיון מראה שאלה שיצאו מהמסגרת, גם אם בתחילה הי' נראה שהרוויחו מכך, מ"מ בטווח הארוך הפסידו מכך, הן בשידוכים, והן בחינוך ילדים, ואף בחיים שלהם עצמם, משום שהם לא החזיקו מעמד ללא מסגרת, וע"כ צריך לחשוב הרבה ולהתייעץ עם אדם גדול איך לפעול, וחלילה לא לפעול על דעת עצמו, ובעיני ראיתי בחורים מוכשרים מאוד שיצאו מהמסגרת, ולאחר מכן נאבדו לגמרי, וחבל על דאבדין.

כג. וכן ישנם ספרים שיכולים מאוד להועיל בידיעת התורה בדרך קצרה יחסית, שדי חמד, שולחן המערכת, קובץ יסודות וחקירות, שערים לעולם הלמדנות, אמרי במערבא, מאיר נתיבים, משמרת חיים וברכת מרדכי, ספר החקירות, סימנא מילתא, חבצלת השרון, תורה תמימה על סדר הפרשה, ספרי הגר"ע יוסף, יסודות השמועה, אנציקלופדיה תלמודית, ילקוט מפרשים שמודפס בסוף המתיבתא, חבצלת השרון עה"ת, וכן מומלץ למי שמצא לכך זמן ללמוד מדי פעם ספר שמברר נושא אחד, כגון קלב"מ, ועדל"ת ושומע כעונה, כי הבירור של הסוגיא שיגיע לו מספר שלם שעוסק בנושא זה בלבד, הוא לאין ערוך רב יותר ממה שאדם מגיע בכוחות עצמו בד"כ, ועוד [וכמובן שאי"צ ללמוד בכולם, אלא למה שמתחבר לפי טבעו].

כד. ולסיום, שמעתי מבחורים שקראו את המאמר ונשבר ליבם בקרבם, באומרם "וכי מה עשינו עד עכשיו", אולם הם דומים למשל הנודע של החפץ חיים, לאותה אישה בשוק שהגיע אדם והפך לה את דוכן התפוחים, ואנשים התחילו לקחת את התפוחים, והתחילה האישה לצעוק, ועבר שם אדם חכם ואמר לה, במקום לצעוק, תנסי לחטוף גם את את התפוחים, וה"ה בענייננו שבמקום לבכות על העבר, יש לקוות להשתנות לעתיד.

*

מאמר זה נכתב על מנת לקבל בקורת.

לתגובות: zx0527103930@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת שופטים

- א. איזה ביטוי בפרשה הוא כינוי לבית דין, לעיר, ולפתח העיר, והוא ביאור הלשון "מפה לפה"?
- ב. מנין שהמחשבה כדיבור? ומנין שהיא כמעשה (בעל הטורים)?
- ג. היכן מצאנו לשון "מכוון"? לשון "הסרה"? ולשון "החזרה לאחור"?
- ד. היכן מצאנו בדברי רש"י לכאורה שלא כסוגיא מפורשת (יומא לא.) שהביאה רש"י בעצמו להלן (לג, יב)?
- ה. איזה דין מהלכות שבת נסמך לפסוק מן הפרשה? ואיזו הלכה מהלכות שבת למד שמאי מפסוק בפרשה (שבת יט.)?

חדוותא דאפטרטא שופטים (ישעיה נא)

- ו. היכן נאמר על הקב"ה דבר שנאמר על שבט מישראל?
 - ז. היכן מצאנו לשון "עיטוף"? ולשון "טלטול"? ולשון "טהרה"?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא ראה

- א. היכן מוזכר ברש"י (בשם אחר) הטעם הנקרא אצלנו "יתיב"?
(יא, ל) הלא הָמָּהּ בְּעֵבֶר הִירְדֵן אַחֲרֵי דֶרֶךְ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַפְּנִיעָנִי הַיֵּשֵׁב בְּעֶרְבָה מוֹל הַגְּלָגֶל אֶצֶל אֱלוֹנֵי מֶרְה: ופירש"י דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד מערב, וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים, שננקדו בשני טעמים, אחרי נקוד בפשטא, ודרך נקוד במשפל והוא דגוש, ואם היה אחרי דרך דבור אחד, היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך, ודרך בפשטא ורפה:
והטעם "משפל" הוא הנקרא אצלנו "יתיב".

ב. היכן מוזכרת התורה שבעל פה?

(יב, כא) פי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשום שמו וזבחתי מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך וכו' ופירש"י זבחתי וגו' כאשר צויתך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט, והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני:

ג. היכן מצאנו לשון "משכן"?

(יב, ה) פי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה: ופירש"י לשכנו תדרשו. זה משכן שילה (ספרי טב.):
ולשון "כפות"?

(יד, יח) והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף: ופירש"י דוכיפת. הוא תרנגול הבר, ובלע"ז הרופ"א, וכרבלתו כפולה:
ובפרשת שמיני הוסיף רש"י (ויקרא יא, יט ד"ה הדוכיפת) "ולמה נקרא שמו דוכיפת, שהודו כפות, וזו היא כרבלתו".

לשון "עול"?

(יג, יד) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וכו' ופירש"י בני בליעל. בלי עול, שפרקו עולו של מקום (ספרי צג.):

ולשון "קשקוש"?

(יב, ל) השמר לך פן תנקש אחריהם ופירש"י פן תנקש. אונקלוס תרגם לשון מוקש, ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון, שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש, ואפילו ליסוד הנופל ממנו, אבל בלשון טירוף וקשקוש מצינו נו"ן, וארכבותיה דא לדא נקשן (דניאל ה, ו), ואף זה אני אומר, פן תנקש אחריהם, פן תטרף אחריהם, להיות כרוך אחר מעשיהם,

ד. אלו בהמות של חולין פטורות ממתנות כהונה?

פסולי המוקדשים, שנאמר (יב, טו) רק בכל אנת נפשך תזבח ואכלת בשר כבדפת ה' אלקיך אשר נתן לך בכל שעריך הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל: ופירש"י רק בכל אות נפשך. במה זה מדבר, בקדשים שנפל בהם מום, שיפדו ויאכלו בכל מקום (חולין יז). וכו' כצבי וכאיל. לפוטרי מן הזרוע והלחיים והקבה:

ה. מנין שעשיר מחוייב להביא יותר נדרים ונדבות מן העני?

(טז, י) ועשית חג שבעות לה' אלקיך מסת נדבת ירך אשר תתן כאשר יברכך ה' אלקיך: ופירש"י מסת נדבת ירך. די נדבת ירך, הכל לפי הברכה, הבא שלמי שמחה, וקדש קרואים לאכול:

*

חדוותא דאפטרטא ראה (ישעיה נד)

ו. כמה לשונות של פחד מוזכרות בהפטרה?

יראה, וחת, שנאמר (יד) בְּצַדִּיקָה תִּכּוֹנְנִי רַחֲמֵי מַעֲשֶׂק כִּי לֹא תִירָאִי, וּמִמֹּחָתָהּ כִּי לֹא תִקְרַב אֵלַיךְ:

מגור, שנא' (טו) הֵן גּוֹר יְגוֹר אָפֶס מְאוֹתַי מִי גֵר אֶתְךָ עָלַיךְ יְפוֹל: ופירש"י הן גור יגור אפס מאותי. הן ירא יירא ויגור מגזרת רעו' אותו שאין אני עמו הוא שעיר:

ז. היכן מצאנו לשון "ליטוש"?

(יז) כָּל כְּלֵי יוֹצֵר עָלַיךְ לֹא יִצְלַח וְכָל לְשׁוֹן תְּקוּם אֶתְךָ לְמִשְׁפָּט תִּרְשִׁיעֵי זֹאת נִחַלַת עֲבָדַי ה' וְצַדִּיקְתָּם מֵאֵתִי נֶאֱמַר ה': ופירש"י כל כלי יוצר. כל כלי זיין אשר ילטשוהו ויחדדהו בשבילך להלחם בך:

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת שופטים

אֶת שֵׁם פְּרָשְׁתְּנוּ בְּמִמּוֹן הוֹשֵׁב
וּלְנַחֲוּמֵי רַעֲיָךְ אֶל תִּקְשֵׁב
אֶת עֲתוֹתֶיךָ בַּפּוֹכְבִּים חָשֵׁב
הַחֹזֵק, בְּקִנּוּתְךָ לְהִתְיַשֵּׁב
*

כְּמוֹנֵי לְקִשְׁרֵי כְּהוֹנֵה כְּרִיתוֹת
אֶךְ פְּחוֹת נִצְרָךְ לְפִשְׁיטוֹת
דָּשָׂא וְעֲצִים נִתְּנוּ לְצִמִּיתוֹת
גְּבִיעִים וְשִׁקְדִים יַעֲשׂוּ בְּסִרְטוֹת
*

נְטִילַת עֲבוֹת תְּהֵא רְאוּיָה
וּבַחֵל אֶל תּוֹסִיף עֲלֶיךָ
לְגִבּוֹרִים יְסוֹרֵב מִי שְׁתִּיָּה
וּתְשַׁקְמוּ דְמַעוֹת בְּכִיָּה
*

הַשְּׁבוּעַ הַבְּדֵל אֲבָל לֹא שֶׁבֶת
מִצּוֹא אֲבֵדָה הַלּוֹךְ וְשִׁיבַת
בְּאֶכְלֶךָ, כְּאִילוּ, שָׂא אֶת בְּרַפְת
וּבְהִגְדַת פֶּסַח צֵא יְדֵי חוֹבַת
*

פיתרון כתב החידה לפרשת ראה: 'שלוש'

צווי בְּרַכָּה לְגִבּוֹרֵי הַפֶּחַ וְצִוּוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם... וְעָשִׂיתָ אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים
(ויקרא כה, כא)

וּבְשָׂאָר שָׁנִים בְּשָׂדֶה לֹא לְשַׁפֵּחַ שְׁלוֹשָׁה עֶמְרִים אֵינָם שִׁיכַחַה (פאה ו, ה)
רְצוֹנְכֶם בְּפִרְשָׁה תְּשׁוּבָה לְרַקְחָה? הַתְּשׁוּבָה מֵהַפְּרָשָׁה

לְרֵאוֹת הִגִּיעוּ וְעוֹלָה לְקוֹחַ שְׁלוֹשׁ פַּעֲמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זְכוֹר... וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה'
רִיקָם - עוֹלַת רְאוּיָה (דברים טז, טז)

*

אם ישאלו בבור תחת יוסף בבור פותר חלומות
ענו והזכירו לגפן פורחת שלושת השריגים שלושת ימים הם
סלים ובשרו את פי הפחת שלושת הסלים שלושת ימים הם (בראשית פרק מ)
רק השאלות אמרו בנחת שלושה דברים צריך אדם לומר... עשרת? ערבתם? אמר רבה
בר רב הונא... צריך למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלינהו מיניה (שבת לד.)

*

אמרו קדושות בזמן קרבנות אומרים בתפילה שלוש קדושות (או"ח כה, סכ"ב)
ורקדו בליל פשרגליכם פונות קידוש לבנה אומרים פסוקים ג' פעמים ורוקדים ג' פעמים
(או"ח תכו, ב)
טוב הוא ללא יכלת הצפנות ותרא כי טוב הוא ותצפנהו שלוש ירחים ולא יכלה עוד
הפינו (שמות ב, ב-ג)
למות תיראו והזהרו מעונות על שלוש עברות נשים מתות בשעת לדתן (שבת ב, ו)

*

ענג שבת בכולם חיבים שלוש סעודות בשבת
ובברכה יצטרפו היושבים שלושה שאכלו כאחד חייבים בזימון (ברכות פרק ז)
לכל העיר ירבו הפאבים ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים (בראשית ל, כה)
וגם בהכין עוגות לערבים וגם ביום השלישי למילת אברהם נראו לו כשלושה ערבים
ועשה עוגות מג' סאים (בראשית יח)

*

אם לא יעשה גבר זבן הארון שקונה אמה עבריה
לה ולא לחידה, פמובן ואם שלוש אלה לא יעשה לה (שמות כא, יא)
החליפו חרב במקל לרברבן בלעם הכה את אתונו ג פעמים ואמר לו יש חרב בידי
(במדבר כב)
ובזכות אבות הפל יובן שלושה אבות

פולמוס

פולמוס / הרב הרב אברהם דניאל עבשטיין מח"ס 'מי מנוחות' – לייקווד, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב עבשטיין:

האם יש מצוה וחיוב גמור בהכרת הטוב?

הנה מצינו שכמה וכמה מצוות בתורה הקדושה מיוסדות על ענין הכרת הטוב: ביכורים, פדיון הבן (חינוך מצוה יח ועוד), וכן לענין בין אדם לחבירו איכא מצות כיבוד אב ואם, שמיוסדת על ענין הכרת הטוב (כמבואר בחינוך).
יש לדון,

האם איכא חיוב ומצות הכרת הטוב עם כל אחד שעשה לי טובה - כלומר מצוה בפני עצמה וחיוב ממש [מצות עשה או לא תעשה או חיוב דרבנן],

או שאין בזה מצוה גמורה, והוא רק חלק חשוב מאוד ממידות טובות והנהגות טובות, וכן הוא ענף ממצוות אחרות ששורש המצוה נובע מהמידה של הכרת הטוב אבל במקום שאין גילוי כזה אי"ז מצוה.

כמו כן הכרת הטוב להשי"ת על כל טובה שעושה לנו, האם זו מצוה גמורה, או שהיא רק הנהגה טובה ממידות טובות?
אשמח לשמוע דברי החכמים בענין זה.

~

תשובות ותגובות

תגובה א

הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס חובת הלבבות המבואר וש"ס, קרית ספר

חסדי ה' [רמב"ן, רבי משה הדרשן]

[א] ז"ל הרמב"ן (מסעי לג א): נתן דעתו לכתוב המסעות. ונתכוין בזה להודיע חסדיו של הקדוש ברוך הוא עמהם, שאע"פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תחשוב שהיו נעים ומטולטלין ממקום למקום תמיד ולא היתה להם מנוחה, אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעים ושנים מסעות, כמו שכתב הרב רש"י מדברי רבי משה הדרשן ... והנה מכתב המסעות מצות השם היא מן הטעמים הנזכרים, או מזולתן ענין לא נתגלה לנו סודו, כי "על פי ה'" דבק עם "ויכתוב משה", לא כדברי ר"א שאמר שהוא דבק עם "למסעיהם", שכבר הודיענו זה (לעיל ט כ) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעון" וז"ל רבינו בחיי (מסעי לג ב) "ועוד תועלת אחרת: להזכיר חסדי השם, שאע"פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר אל תחשוב שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא

היתה להם מנוחה, שהרי לא היה להם במדבר בכל ארבעים שנה אלא שנים וארבעים מסעות שכלן היו בין שנה ראשונה ושנה אחרונה היא שנת ארבעים, שהרי בשנה ראשונה הלכו ארבע עשרה מסעות מרעמסס עד רתמה שמשם נשתלחו המרגלים, שנאמר: (במדבר יב, טז) "ואחר נסעו העם חצרות", וכתוב: "ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה", והוא מדבר פארן שמשם נשתלחו המרגלים, ומשם נאמר למשה: "שלח לך", ונקרא "רתמה", על שם לשון הרע של מרגלים, שנאמר: (תהילים קכ, ד) "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים". ושמונה מסעות שהלכו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת ארבעים, הרי שנים ועשרים מסעות, נמצא שכל שמונה ושלושים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות, ושמנה ושלושים שנה אלו חצים היה להם מנוחה בקדש, הוא שכתוב: (דברים א, מו) "ותשבו בקדש ימים רבים", ואמרו בסדר עולם: (פרק ח) תשע עשרה שנה עמדו בקדש, וזהו: (דברים א, מו) "ימים רבים כימים אשר ישבתם", בין שאר המסעות שהיו תשע עשרה שנה אחרים, נמצאת למד שכל טלטולם שבמדבר לא היה אלא י"ט שנה ועשו בהם תשע עשרה מסעות. והנה הלוכך היה בלתי מסודר כשהיו עומדים במקום אחד תשע עשרה שנה, ובמקום אחר יום או לילה בלבד, אבל הכל היה בשעור אלקיי ולפי העלות הענן, וכדי להודיע שלא היו הולכים במדבר כתועים ונבוכים אבל היו מתענגים בו והיה להם די ספוקם יותר מן השוכנים בישוב לכך משלו רז"ל (תנחומא ג. במ"ר כג, ג) בספור התורה המסעות האלה: משל למה הדבר דומה, למלך שהיה בנו חולה והיה מוליכו למקום רחוק לרפאותו שם, כיון שהיו חוזרים התחיל אביו מונה המסעות כלן ואומר לו: כאן ישבנו, כאן הוקרנו, כאן חששת בראשך.]

*

גם דעת הרמב"ן (מ"ע ז שהושמט מרמב"ם) הוא כך וז"ל:

"היא מצוה לדורות לדעת חסד האלקים עלינו ושמרו ברית אבותינו ולתת הודאה לשמו ולברך על הכל וכענין שהנביא מזכירם עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור למען דעת צדקות ה', ואם כן ראוי למנותה מצוה מן המצוות."

עוד יש לציין לדברי הרמב"ן (הקדמה לספר דברים) וז"ל [ובמקומו הארכתי בדבריו]:

"וטרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר וכמה שהתנהג עמהם הקדוש ברוך הוא במדת רחמים וזה להודיע חסדיו עמהם ועוד שיוכחו בדבריו שלא יחזירו לקלקולם פן יספו בכל חטאתם ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם שלא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ כי אין אדם אשר לא יחטא ומיד תהיה מדת הדין מתוחה כנגדנו ונאבד ולכן הודיעם משה רבינו כי הקדוש ברוך הוא רחמן מלא רחמים כי הסליחה והמחילה ממנו ית' סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו וכענין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא"

ויש לציין לדברי ההגות אמרי ברוך על הטורי אבן (ר"ה ז. וז"ל:

"בהגדה חייב אדם לראות א"ע כאלו הוא יצא ממצרים נ"ל פיר' הכתוב כך כי צריך האדם לראות את הנסים שעושה לו הקב"ה. כי הקב"ה עושה נסים לאדם בכל יום כאילו הוא איננו כדאי לכך רק מצד חסדו הגדול כמו בשעה שיצאו ישראל ממצרים שלא היה להם שום מצוה, וזה פי' חייב אדם לראות א"ע כל הנסים שעושה לו הקב"ה כאלו הוא יצא ממצרים והבן."

הרי שנראה מדבריו ש"חיוב" זה קאי על "נסיך שבכל יום" ולא דוקא ללילה של ליל הסדר לחוד.

*

[ב] רבי משה הדרשן [הו"ד ברש"י (מסעי לג א)] [הרמב"ן מיישב את הקושי ע"פ דברי רש"י. וכן הובא גם ברבינו בחיי]: ללמד שלא היו מטולטלים הרבה למשך המ' שנה, להודיע לנו חסדיו יתברך.

[ויתכן וזה בכלל הפסוק (עקב ח ב) וזכרת את כל הדרך וגו', וכמבואר ברמב"ן, והוא שיש חיוב לזכור את חסדיו יתברך ולהודות עליהם]. גם כשיש צרות יש הרבה רחמים, [ברוגז רחם תזכור].

*

[ג] כתב רבינו יונה (שע"ת ג יז) וז"ל:

"ודע כי המעלות העליונות נמסרו במצות עשה, ... מעלות זכרון חסדיו והתבונן בהם, שנאמר (דברים ח, ב): "וזכרת את כל הדרך", ונאמר (שם ח, ה): "וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך", ודוד אמר (תהלים קז, מג): "ויתבוננו חסדי ה'", ונאמר (שם כו, ג): "כי חסדך לנגד עיני". ורבינו יונה (ב ד) כבר רימז לזה וז"ל "ויש לו להודות לשם יתעלה עליהם כמו על שאר ההצלחות, שנאמר (תהלים קטז, יג): "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא" [וע"ע ספר חרדים (ט כג) בשם מנין תרי"ג של רבינו יונה]. בספר הרא"ג [הר"א גלאנטי] (אור החמה בא מא):

"דא חובה איהו על בר נש וגומר. הכרח גדול הוא להרמב"ן ז"ל שמנה בכלל המצות וזכרת את כל הדרך שמצוה על כל האדם לספר כל הנפלאות שעשה עמו הקב"ה בפרטות. וכן ראיתי אנשי משעה שכתבו בכתב כל העתות שעברו עליהם וכל הנפלאות שעשה הקב"ה עמהם וכותבין אותו בקיצור ומוליכים אותו כתב עמהם ומידי יום ויום עוברים עליו לספר שבחיו ית' וכן ראוי לעשות."

*

[ד] חשוב לרשום פנקס של כל הטובות - כל ה'מתחיל בגנות - שבסופה יוכיח על ה'מסיים בשבח' כמו שאכן ראינו במ"ב מסעות של המדבר. ע"י התבוננות בדרכי ה', מגיעים להודאה על גודל החסדים שהם יותר מחלקינו.

[ומובן לשון הספרים "בינה מתפשטת עד הוד" פי' ע"ד הפשט שע"י ההבנה מגיעים להודאה]

תגובה ב

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל הר"ן ב"ב, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי
'מנחת שלמה'

שלו, רב,

במטותא שאין עיתותי בידי לציין מקורות, אבל באופן כללי ברור הדבר שאין זו מצות
עשה או לא תעשה, אבל מאידך גיסא הכרת הטוב היא מעיקרי צורת האדם [ביטוי
שראיתי בכמה מקומות מגדולים, כרגע זוכרני שזה כתוב במכתב שכתב דודי הגר"ש
אוירבך זצ"ל בספר הזכרון מבקשי תורה, אבל ראיתי זאת לכמה גדולים].

ובנוגע להכרת הטוב להקב"ה זה הרבה יותר ממצוה, זה תשתית כל חיוב עבודת
האדם, כמבואר בספר חובות הלבבות בפרט בשער עבודת האלקים, וגם ברמב"ן מעמיד
שזה תכלית הכל כמבואר בדבריו סוף פרשת בא יעו"ש.

בברכה והצלחה,

יהושע בורודיאנסקי

הרב עבשטיין:

לכבוד הרב יהושע שליט"א,

מהו כוונתך במש"כ "ובנוגע להכרת הטוב להקב"ה זה הרבה יותר ממצוה"

כוונתך, שאין זה מצוה מפורשת בתורה, אבל הענין הוא יותר חשוב ממצוה, או דג"כ
הוא ממצות שבתורה?

בהערכה רבה ובתודה!!

אברהם דניאל עבשטיין

הרב בורודיאנסקי:

שלום רב,

כוונתי היא שישנם דברים שהם קודמים בחיובם למצוות עצמם, וכגון קבלת מלכות
שמים שלדעת הרמב"ן בהשמטות היא מצוה ואילו לרמב"ם אינה מצוה, וביארו
המפרשים מפני שהיא מצוה כוללת לכן אינה במנין המצוות, ואמנם ודאי דבר זה כתוב
בתורה, רק הבאתי לדוגמא שיש חיוב שהוא קודם לתורה עצמה ואינה מהמצוות עצמם.

ועיין בספר שערי קדושה לרבינו חיים ויטאל בנוגע למידות שאף שאינם כתובים בתורה
כמצוה [רובם, למעט גאווה] מכל מקום הם הבסיס לתורה והמצוות ובלעדיהם לא תכון
התורה, כיוצא בזה ממש בנוגע לחיוב הכרת הטוב, מכח זה באים לחיוב תורה ומצוות.

והרי הדיבור הראשון בעשרת הדברות הוא אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ומפרש הרמב"ן שמכח זה אנו מקבלים עלינו מלכות שמים, וכן בסוף פרשת בא מפרש הרמב"ן שהכוונה בהנחת תפילין שנאמר בה למען תהיה תורה ה' בפוך הכוונה לפי שהוא אדונך הפודך מבית עבדים ולכן אתה חייב בתורתו ומצוותיו.

הרי שמכח חיוב הכרת הטוב, מכח הסברא המחייבת שבזה, מזה נוצר החיוב לקבל את כל התורה כולה.

גם במצות כיבוד אב ואם מבואר כן אך אכמ"ל.

בהצלחה רבה.

~

תגובה ג.

הרב יוסף הרבסט

לכבוד הרב אברהם דניאל עבשטיין שליט"א,

בענין הכרת הטוב

הכרת הטוב היא יסוד קיומינו כעם, מתחילת דרכו של עם ישראל למדנו שחייבים בהכרת הטוב.

הלימוד, חייבים בהכרת הטוב אפילו לדומם, לבעלי חיים ודאי לבני אדם.

עם ישראל לקראת צאתו מארץ מצרים הקב"ה היכה את המצריים עשר מכות ע"י שליחיו משה רע"ה ואהרן הע"ה.

והנה חלק מהמכות הקב"ה אומר למרע"ה שלא הוא יכה אלא אהע"ה יכה. מדוע? דם – מרע"ה ניצל על ידי היותו ביאור, אי אפשר שהוא יכה את היאור. כנ"ל צפרדע. (רש"י – שמות ז' י"ט). כינים – העפר הגין על מרע"ה כאשר היכה את המצרי, אין ראוי שמרע"ה יכה את העפר (רש"י – שמות ח', י"ב).

הכלבים זכו, "טרפה לכלב תשליכון אותו" מדוע? מפני שלא יחרץ כלב לשונו – הכרת הטוב. חמורים זכו לפדיון פטר חמור שסייעו לישראל בזמן יציאת מצרים. – הכרת הטוב.

עד כמה מגיעה חובת הכרת הטוב? התורה הקדושה מצוה אותנו (דברים כ"ג, ח') "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו" ומפרש רש"י "לא תתעב מצרי - מכל וכל אף על פי שזרקו זכוריכם ליאור. מה טעם, שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק.

יתרה מזו יש לנו ללמוד מדרכי ה', המן הרשע שרצה להשמיד וכו' את כל עם ישראל זכה שמבני בניו למדו תורה בבני ברק (גיטין נ"ז ב'). שאלתי את מורי ורבי הרה"ג רבי יאיר ישראלי זצ"ל מדוע המן זכה לטובה הזו שבני בניו ילמדו תורה? וענה לי, כוונת המן היתה רעה אבל התוצאה היתה טובה "קיימו וקיבלו". הוא קיבל עונש והתוצאה שלו קיבל שכר. הכרת הטוב בתוצאה אע"פ שהמחשבה היתה לרעה.

לכאורה לומדים מזה שחיוב הכרת הטוב אינה על מה שהשני עשה, אלא על מה שהמקבל קיבל.

איך מביעים הכרת הטוב, על ידי שמודים לשני שעשה טובה מכירים בטובתו של השני. החיוב עד כדי כך שחז"ל תקנו "מודים דרבנן", מפני. שבח ובקשות ניתן לשלוח שליח אבל תודה צריכים לומר באופן אישי, לכן תקנו שכל אחד יגיד מודים. (כידוע בזמן חז"ל רק שליח ציבור אמר שמו"ע, הציבור ענה אחרי ברכתיו).

אך נלמד זכות על אלה שקשה להם להכרת טוב מכיון שאת התכונה הזו לא קיבלנו מאדם הראשון שהוא היה הראשון שכפר בטובה (רש"י – בראשית ג', י"ב).

ביקרא דאורייתא

יוסף הרבסט

~

תגובה ד.

הרב יוסף פליסקין, ירושלים

לא שמענו שיש על זה עשה או ל"ת מיוחד, ומסתבר שנכלל במצוה הכללית של מידות טובות שנלמד מהכתובים "והלכת בדרכיו" ו"ועשית הישר והטוב", ואמנם לאחר כתובים אלו כל הכרת הטוב היא קיום מצוה דאורייתא, אך לכאורה אין זו מצוה פרטית אלא חלק מהמצוה הכללית.

*

תגובה ה.

הרב שלמה אפל, דומ"ץ ק"ק ישועות משה ויז'ניץ, בורו פארק:

לכבוד הרה"ג הרב עבשטיין שליט"א

בענין חיוב הכרת הטוב ארשום דברים קצרים.

א. ידועים דברי הרמב"ן בטעם שהקב"ה אמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' ולא אמר אשר ברא שמים וארץ, שהטעם הוא ללמד ענין של הכרת הטוב! והיינו שהקב"ה כללו בעיקר הראשון של עיקרי האמונה 'אנכי ה'. ואף שאמנם הרמב"ן לא כתב שזה גופא מעיקר האמונה או עיקרי התורה, אך עצם הדבר שהקב"ה הכניס לימוד גדול זה בדיבור הראשון, אומר דרשינו, ומונח כאן יסוד גדול.

ב. בשם חז"ל אומרים שכל הכופר בטובתו של חבירו, סופו לכפור בטובתו של חבירו.

ג. באור החיים הק' (בראשית כ, ט) שאין אדם מתחייב רע בעולם כמשלם רעה תחת טובה!.

עכ"פ היוצא בקצרה שאין זה רק מדה טובה, ואף שאולי זה אינו מתרי"ג מצות, אך זה פשוט שזה רצון התורה לעשות כן, וכפי שאנו רואים הרבה דברים שהם כך, והרבה מצוות יסודתם במושג של הכרת הטוב, וראה בקובץ שיעורים להגרא"ו זצ"ל בקונטקסט

דברי סופרים אות כ"ג, שיש מושג של רצון התורה שהוא מצוה, אך אינו א' מתרי"ג מצוות התורה, ונראה דה"ה ענין הכרת הטוב.

בברכה, שלמה הלוי אפל

הרב עבשטיין:

לכבוד הרב שלמה אפל שליט"א,

ייש"כ גדול על מה שכ' מעכ"ת!

אם מי שאינו מכיר טובה סופו להיות כופר, א"כ אפשר דאיכא קיום מצות אמונה בהשי"ת, בכל פעם שאחד מכיר טובה לחיבירו, הגם שאינו מופרשת שהוא בכלל עיקרי האמונה כמו שכ' מעכ"ת, אבל סוף כל סוף איכא קיום מצות אמונה בהשי"ת.

הרב אפל:

יתכן ומסתבר מאוד !

הרב עבשטיין:

והנה בחסד השי"ת, מצאתי דברי המדרש (משנת רבי אליעזר פרשה ז) [וזהו מקור לדברי הרמב"ן]: "מפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי טובה? מפני שהוא כעניין כפירה בהקב"ה. אף הכופר בהקב"ה כופר טוב הוא. האדם הזה הוא כופה טובתו של חיבירו, למחר הוא כופה טובתו של קונו. וכן הוא אומר בפרעה, "אשר לא ידע את יוסף". והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף, אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו, וכפה טובתו, ולבסוף כפה טובתו של הקדוש ברוך הוא, שאמר: לא ידעתי את ה'. הא למדת שכפיית הטובה הקשה לכפירה בעיקר. וכן הקדוש ברוך הוא אומר להן לישראל: "אנכי ה' אלקיך". מה ת"ל. "אשר הוצאתיך". אמר להן, הזהרו שלא תכפו טובה, שכפוי טובה אינו יכול לקבל מלכות שמים. וכן יהושע אומר לישראל: אם כפיתם הטובה הזאת, לא תוכלו לעבוד את ה'. והן משיבין אותו, כי ה' אלקינו הוא המעלה אותנו, אין אנו כופין טובתו", ע"כ. ומבואר מדברי המדרש שהכרת הטוב הוא בכלל חלק של "אנכי ה' אלקיך", ועיקרי האמונה חייב כל אחד ואחד להכיר טובה להשי"ת, על כל טובה וטובה, מדבר קטן עד דבר גדול. ורק על ידי זה, שייך להיות מאמין באמונה שלימה בהשי"ת.

הרב אפל:

יישר כח גדול.

אכן דברים נפלאים, אך מסתברים מאוד.

*

תגובה ו.

הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

מה ששאל הרב אברהם דניאל עבשטיין שליט"א אם מדת הכרת הטוב היא רק מידת חסידות בעלמא או חוב גמור, שחייב לצאת מגדרו להראות הכרת הטוב למי שעשה לו

איזה טובה, הדבר מבואר מלשון הרמב"ן עה"פ (דברים כג, ה) "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים". וכתב הרמב"ן, "והנראה אלי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה שהיו גמולי חסד מאברהם שהציל אביהם ואמם מן החרב ומן השבי ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל והם עשו עמהם רעה".

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים – הדרן למסכת שבת והקשר בין סיום מסכת שבת לתחילת מסכת עירובין

'עולא איקלע לבי ריש גלותא, חזייה לרבה בר רב הונא דיתיב באוונא דמיא וקא משח
ליה אמר ליה אימר דאמרי רבנן מדידה דמצוה דלאו מצוה מי אמור, אמר ליה מתעסק
בעלמא אנא.'

באמת דבר פלא הוא מה ראה רבה בר הונא להתעסק במדידת הגיגית, ובפרט בעוצם
יום השבת קודש שאין לשער עוצם השגתם של האמוראים הקדושים ביום השבת, ואולי
היה זה בבית המרחץ והיה קשה לו שלא להרהר בדברי תורה ע"כ העסיק מחשבתו
במדידת הגיגית, ודוחק דבפשטות לא היה זה רחיצה ממש שהרי רחיצה אסורה בשבת
[ואם היה ברחיצה בצונן המותרת, הרי בפשטות אין ע"ז שם בית המרחץ לאסור
בהרהואר בדברי תורה, ואכמ"ל].

ואולי יש לפרש לאידך גיסא שרבה בר רב הונא לעוצם קדושתו ידע עוצם החיוב
לשמוח בכל עוז ביום השבת קודש, ומחמת שהבע"ד ניסה להוריד מעט מהשמחה שבלבו
ולחכניס בלבו עצבות, ע"כ נתחכם בזה להתעסק במדידת הגיגית שהוא בחי' מילתא
דשטותא, כי ידוע מה שמבואר בספה"ק שבעת הגלות קשה מאוד לבוא לשמחה לא ע"י
מילי דשטותא [ויעוי' בליקו"ה הל' נפילת אפים ה"ד באריכות].

ולפ"ז מבואר מה שהמסכת מסתיימת בזה, שבדר"כ בסיום המסכת יש עניין כללי שנוגע
לכל המסכת כידוע, אלא שזה עניין מהותי ביום השבת קודש, כי שבת קודש הוא יום
גדול ונורא מאוד בכל העולמות, ואף ישראל זוכים לנשמתין חדתין [כמובא בווה"ק
במאמר שאומרים בכגוונא], וכללות יום השבת הוא ייחוד נורא, וידוע עוצם ההשגה
שהיה לצדיקים ביום השבת, אבל לפעמים חושב האדם לעצמו שאין לו שום שייכות לזה
כי הוא רחוק כ"כ מקדושת השבת, וע"ז מביאה הגמ' דייקא בסיום המסכת את מה
שהאמורא הקדוש רבה בר רב הונא בעצם יום השבת קודש עסק לשמח את עצמו ע"י
מדידת הגיגית בבחי' מילי דשטותא, כי הבע"ד מנסה בכל דרך אפשרית להחליש את
שמחתו של האדם ביום שבת קודש, והאדם צריך להיזהר מאוד שלא להימשך אחר
העצבות בשום אופן ביום השבת קודש, אלא אדרבא לשמח עצמו בכל מה שאפשר,
ובעיקר במה שהוא עכ"פ שומר את השבת בפשיטות ומשתדל שלא לעשות מלאכה,
ואוכל ג' סעודות בשבת, שבאמת אין לשער ואין לתאר עוצם נוראת הדברים העצומים
האלו, וכשיתבונן האדם בהם בוודאי יבוא לשמחה אמיתית בשבת.

ובזה מתקשר סוף המסכת לתחילת המסכת שמתחילה בעניין של הוצאה והכנסה של
עני ובעל הבית, וידוע מה שמובא בווה"ק שרשות היחיד הוא בחינת רשות יחידו של

עולם, ולעומת זאת רשות הרבים הוא מקום הקליפות, וזה עיקר העבודה של האדם ביום השבת, לא לצאת מרשות יחידו של עולם למקום הקליפות, והרחיבה המשנה בכמה וכמה דוגמאות של עני ובעל הבית, כי עני ובעל הבית מרמוז לשני דרגות ומצבים שהאדם נמצא, עני הוא בחי' קטנות, בחי' החשכות והנסיונות שעובר על האדם, שבכל המצבים האלו צריך להיזהר מאוד לא לצאת ח"ו מרשות יחידו של עולם, וכמו כן יש את בחינת בעל הבית שהוא בחי' העשיר, שגם לו יש כמה סוגי נסיונות לצאת מרשות יחידו של עולם, ובפרט נסיון הגאווה, וע"כ הרחיבה המשנה בכמה וכמה דוגמאות ואופנים, כי האדם במשך ימי חייו עובר כמה וכמה סוגי נסיונות בכמה וכמה אופנים שונים, ובכולם צריך הרבה זהירות והתחזקות שלא לצאת מרשות יחידו של עולם, היינו לא לאבד את הקשר עם השי"ת, ובפרט את השמחה ביום השבת קוגדש שזה עצמו עיקר הייחוד של השבת [ויעוי' עוד ליקו"ה הל' שבת ה"ז אות כט].

ובזה מתבאר היטב הקשר של סיום מסכת שבת למסכת עירובין, שכל עניינו הוא הזהירות שלא לצאת מרשות היחיד לרשות הרבים, והיינו לא לצאת מרשות יחידו של עולם לרשות הקליפות, וע"כ החמירו בזה חז"ל כ"כ וגזרו שלא להוציא אף מרה"י לרה"י שלא יבואו לטלטל מרשות היחיד לרשות הרבים, ומאידך תקנו עירוב כדי להפוך כמה שיותר מקומות לבחי' רשות היחיד, כי זה עיקר העבודה של שבת להכניס את כל המצבים והזמנים של האדם לתוך הייחוד הזה של הרשות היחיד.

ועל כן התחילו 'מבוי שהוא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה' כי אין די מה שיש קורה אי שם "למעלה מכ' אמה" [והוא מרמוז על השגת האדם, כי יש י' אמה שהם בחי' י' ספירות ועוד י' אמה כנגד המקיפין וכמובא], כי העיקר הוא שהאדם עצמו עם כל מה שעובר עליו יכנס לתוך רשות היחיד, רשות יחידו של עולם, לידע שהוא בתכלית הייחוד ביום השבת קודש.

*

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים – הערות במסכת עירובין

דף ב.

בגמ' 'סוכה דאורייתא תני פסולה מבוי דרבנן תני תקנתא', יש לציין בזה לדבר נפלא שראיתי בספר כתבי אש [להג"ר אברהם שטרן אביהם של בעל הבצל החכמה והבאר משה] סי' א' במכתב להמנח"א, שהמנח"א רצה לבאר בדברי הגמ' שלא שנו בדרבנן פסול, על פי דברי הנתיבות [בסי' רלד] ששוגג בדרבנן אי"צ כפרה, כי אין כאן איסור חפצא אלא איסור גברא, והאיסור גברא הוא מה שאינו שומע לקול החכמים, וע"כ הוא דווקא בידוע שיש כאן איסור, ועל פי זה נפלא מאוד מה שדווקא בדאו' תני פסולה ולא בדרבנן כי דרבנן אין כאן שם פסול על החפצא, אבל בעל הכתבי אש משיג ע"ז שכל דברי הנתיבה"מ שיש חילוק בין דאו' לדרבנן הוא רק באיסורים, אבל בעשה גם

בדאורייתא הוא איסור גברא, וא"כ גם בדאו' לא שייך פסולה, יעו"ש עוד מש"כ בעיקר דברי הנתייה"מ, אמנם יש לדון במה שדחה את הביאור הנ"ל, די"ל דאה"נ סוכה הוא איסור גברא, אבל אעפ"כ בוודאי שייך לומר בזה לשון סוכה פסולה, כי היא פסולה לקיים מצוותה, והיינו שהאדם אינו יכול לקיים בזה את מצוות הגברא המוטלת עליו, וע"כ שייך לשון פסולה גם על מצוה שרמיא אגברא, אבל מאידך על דרבנן במבוי אין כאן מצוה שצריך לקיים ששייך לומר שמבוי זה פסול לקיים מצוותו, ופסולה הוא רק כלפי האיסור לטלטל, וא"כ ש"ייר שייך לומר שאם יש כאן פסול בחפצא שייך ע"ז לשון פסלות, משא"כ דרבנן שאין הפסול בעצם החפצא רק שלגברא אסור לטלטל שם ויל"ע בזה.

*

שיטת רב שמבואר בכל סוגיא זו הוא שהכל תלוי בשם פתח, וזה גם הטעם של גובה כ' אמה, ולכאו' צריך להבין הגדר בזה דלכאו' הלא טעם הגזירה שלא יבואו להחליף ברה"ר א"כ צריך היכר או מחיצה ומה עניין שם פתח לזה, וצ"ל דכשיש פירצה המבוי כביכול מחובר עם רה"ר ודומה לרה"ר משא"כ כשיש רק פתח א"כ הוא דבר לעצמו הפתוח לרה"ר ושוב לא אתי למיחלף וצ"ע, ובאמת עכ"פ ברחב מי' לכו"ע זהו הטעם, אלא שמבואר חידוש גדול בדברי רב דשייך שם פרצה גם בגובה שאם הוא גבוה מדי ואין צורת פתח עליו א"כ מקום הפתח הוי כפירצה ודו"ק.

*

דף ג.

בגמ' 'מקצת קורה בתוך עשרים ומקצת קורה למעלה מעשרים מקצת, סכך בתוך עשרים ומקצת סכך למעלה מעשרים, אמר רבה במבוי כשר בסוכה פסול, מאי שנא במבוי דכשר דאמרינן קלוש סוכה נמי לימא קלוש, אי קלשת הויא לה חמתה מרובה מצילתה, הכא נמי אי קלשת הויא לה קורה הניטלת ברוח, אלא על כרחך נעשו כשפודין של מתכת, הכא נמי על כרחך נעשית צילתה מרובה מחמתה', העיר בזה ידידי ר' נתנאל שר, שלכאו' יכלו לתרץ על פי המבואר בתחילת העמוד 'אמר רבי אילעא אמר רב רחבה ארבע אף על פי שאינה בריאה', וממילא אם מדובר ברחב ד' מובן למה במבוי כשר ובסוכה פסול ששם לא מצינו קולא זו, וצ"ע, ואולי משמע מהלשון שהמדובר באופן שיש בעייה ואעפ"כ יש חילוק בין מבוי לסוכה, וצ"ע.

*

בגמ' 'אמר אביי משמיה דרב נחמן אמת סוכה ואמת מבוי באמה בת חמשה אמת כלאים באמה בת ששה וכו' ורבא משמיה דרב נחמן אמר כל אמות באמה בת ששה אלא הללו שוחקות והללו עצבות', יש כאן פלא שנחלקו בדבר כזה שהוא נוגע למעשה בכל עת, ולכאו' מה היה המנהג עד אז, והאם לא היה ידוע בזה הוראה ברורה, ואולי י"ל על פי דברי השש"ת [סי' ג'] בדעת הרמב"ם והמנח"ב [סי' עה] שההפרש בין עצבות לדוחקות הוא שישית, א"כ י"ל שזה היה מנהג ברור בכל הדורות שיש שני אמות בהפרש של שישית והולכים לחומרא בכל פעם, ונחלקו אביי ורבא מה ההגדרה של הדברים,

האם שניהם אמה בת ששה וזה שוחקות וזה עצבות, או שבכל פעם הולכים אחר אמה אחרת בת ה' או בת ו' ודו"ק [ועדיין צ"ע], אפשרות נוספת י"ל בזה עפ"י המבואר באחרונים שאמת הזרוע הוא ה' טפחים, י"ל דאביי סבר שיש ספק אם אמת הזרוע עיקר או הטפחים עיקר ודו"ק [אמנם ג"ז חידוש ואכתי צ"ע].

*

דף ד.

וא"ת ומ"מ מאי נפקא מינה לשער ביין והלא כלי המחזיק רביעית הוא ביצה ומחצה ומה שמפיל ביצה ומחצה בין יין ובין מים אם שיעור עלין ולולבין שאכל יפילו כל כך חייב וי"ל דנפקא מינה אם יש כלי שמחזיק מה שמפיל ביצה ומחצה מן היין שלא ישער עלין ולולבין בכוס מלא מים עד שיתמלא הכלי שזה הכלי אינו מחזיק ביצה ומחצה מן המים שאינן עבין כמו יין ונמצא שאין הכלי זה רביעית ודוחק, לכאו' פלא קצת למה הוא רק "דוחק" דלכאו' איך אפשר כלל לומר כן, שהרי א"כ פשיטא, דבוודאי במה שמשער את מה שאכל כן ישער עכשיו, ובאמת כע"ז הקשו התו' עצמם לקמיה בע"ב וכלשונם 'ואי בשתיה איירי לחייבו אם שתה כשיעור מה שמפיל זית אגורי מן היין דמשערין ביין שהוא דבר מועט ולא במים פשיטא כיון דשתה יין שלא ישער אלא ביין ומה צריך קרא', אבל באמת גם שם קושייתם היא כי זה מה שאכל ולא מצד שפשוט שמשערים בשניהם אותו דבר, אמנם הפתרון לזה נמצא בסוף הדיבור שבאמת העלו אפשרות שאע"פ שהכלי עצמו נמצדד במים, עכשיו ישערו ביין, וכלשונם 'ולי נראה דלפ"ה לא קשה כלל דרביעית של תורה הוא אצבעיים על אצבעיים כו' כדאמרינן בערבי פסחים (ד' קט.). וזהו מה שמפיל ביצה ומחצה מן המים לפי חשבון דמ' סאה דמקוה והשתא משערין עלין ולולבין שאכל כשיעור שיפילו מן היין כלי מלא אצבעיים על אצבעיים שהוא שיעור גדול ולא משערין כשיעור שיפילו מן המים שהוא דבר מועט ע"כ הגה"ה, ומבואר שיש אפשרות כזו [אע"פ שהוא באמת חידוש עצום כמובן], ועל פי זה מבואר שגם קודם לא כתבו התו' רק שזה דוחק, כי העלו בדעתם אפשרות כזו, ואכתי צע"ק.

*

דף ה.

תוספות [ד"ה שפרצתו בד'] 'וליכא למימר דנילף שלא יועיל לחי וקורה למבוי ועומד מרובה לחצר דגמירי לה מסיני דמהני וכן שיועיל לחי וקורה לחצר ליכא למילף דגמירי דבעי פס ארבעה', הלשון משמע שהוא הלמ"מ, ולכאו' פלא מה שייך בזה הלמ"מ הלא כל דיני עירובין הם דרבנן, ואולי נאמרה ההלכה לעניין טלטול מרה"י לרה"ר מתי חייבים, ולעניין זה נאמר דיני מחיצות שונות במבוי ובחצר, אבל זה חידוש גדול מאוד, וצ"ע.

*

הרב אליהו יהודה פלמן, מו"ל גיליון "טעמא דאורייתא" – בביאור מהות מסכת עירובין

הנה בימים אלו מתחילים בכל העולם בלימוד הדף היומי במסכת עירובין. ונבוא בזה לבאר קצת ממהות ענינה של מסכת זו.

הנה מסכת עירובין עוסקת בדיני עירוב. ואמנם שני מיני עירוב הם שנשנו במסכת זו, אחד הוא עירוב חצירות שענינו להוציא מרה"י לחצר, והשני עירוב תחומין שהוא לצאת חוץ לתחום. ויש לתמוה טובא בזה, מה ענין שמיטה אצל הר סיני ומה ענין עירוב חצירות אצל עירוב תחומין שנסדרו בחדא מסכתא. והרי עירוב חצירות הוא גזירה דרבנן במלאכת הוצאה, שמדאו' חצר של רבים היא רשות היחיד ומותר להוציא אליה, ורבנן גזרו על החצר שאסור להוציא אלא אם יעשו עירוב. וכן שיתופי מבואות. וא"כ גזירה זו היא משום מלאכת הוצאה.

אבל עירוב תחומין אינו ענין כלל אצל מלאכת הוצאה, אלא הוא משום מצוות תחומין שהוא דין בפנ"ע בשבת מחוץ לל"ט מלאכות דשבת, ויש מ"ד שהוא מדאו' שאסור לצאת מחוץ לתחום. ומצוות תחומין ענינה שישב האדם וישבות במקומו, ולא ייצא לדרכים בשבת. וכדכתיב אל ייצא איש ממקומו ביום השביעי.

ומעתה הוא פלא גדול ורב מה ענין זה אצל זה שנסדרו בחדא מסכתא, והרי שני פרשיות שונות הם. ואטו מפני ששניהם נקראו בשם עירוב. והרי גם עירוב תבשילים קרוי עירוב ומ"מ לא נכלל במסכתא זו משום שאינו ענין והוא שייך למלאכת מבשל. ומה ענין תחומין אצל הוצאה.

(ובאמת גם ברכתם היא אותה ברכה, שאין מברכין על מצוות עירוב תחומין ועל מצוות עירוב חצירות, אלא שניהם מברכים בסתמא על מצוות עירוב. והיה נראה מזה שיסודם אחד. אמנם גם עירוב תבשילים מברכים בסתמא על מצוות עירוב וצ"ע).

והנה בעיקר גזירת עירוב חצירות שהיא אטו מלאכת הוצאה יש להעיר עוד, דהתוס' בכ"ד (שבת ב. שבועות ב.) כתבו שמלאכת הוצאה מלאכה גרועה היא ומסברא אינה חשובה מלאכה כלל דמה עבודה יש בזה שמוציא מכאן לשם. וחידוש הוא שקרויה מלאכה. וא"כ קצת קשה מהו שבמלאכת הוצאה מצינו גזירות גדולות ומחודשות כעירובי חצירות ושיתופי מבואות שהם הוספות שלימות שהוסיפו חז"ל על עיקר המלאכה ואינם רק איזה גזירה אטו שלא ייכשל. (ואמנם בזה היה אפ"ל שאדרבה משום שהיא מלאכה קלה וקרובים ליכשל בה ראו חז"ל לגזור טפי ועי').

והנראה לומר בכל זה, דהנה בעיקר טעם מצוות השבת נתבאר אצלנו בבס' אליה תמימה (משלי ט' א') שמטעמי המצווה הוא שישבות האדם כדי שיהא פנוי להתקרב לה', והוא משום שככל שאדם חי יותר את פנימיותו ממילא הוא יותר דבוק בה', והטעם משום שבפנימיותו כל אדם רוצה להתקרב לה' אלא שההבל העולמי משכח מליבינו, וזהו שאמר הכתוב אני ישנה וליבי ער. ומעתה טעם מצוות השבת משום שבששת ימי

המעשה האדם טרוד בעסקיו ואינו פנוי דיו להתבונן בתכליתו בעולמו, ולזה ניתנה השבת שישבות מהכל ויהא פנוי להתבונן.

ומעתה נראה שעיקר מצוות השבת הוא השביתה והמנוחה, וכל איסורי ל"ט מלאכות הם הפרישה מן העבודה אמנם עיקר השבת היא השביתה הבאה מכח הפרישה מן המלאכה.

ומעתה נראה שמצוות תחומין ומלאכת הוצאה בשורשם יסודם אחד ממש. דיסוד מצוות תחומין הוא משום עיקר השביתה, דזהו עיקר השביתה שיישב אדם במקומו וישאר בביתו ולא ייצא לדרך ביום השביעי, ועי"ז יהא פנוי ליבו להתבוננות. ומעתה נראה שזהו ג"כ טעם מלאכת הוצאה, דאינה ככל המלאכות שהיא עבודה דהא היא מלאכה קלה כמש"כ התוס', אלא שהיא ג"כ שלא יוציא האדם מרה"י לרה"ר וכל עניני הוצאה, כדי שישאר ברשותו ובביתו ולא יעסוק בהוצאה מרשות לרשות.

וראיה גדולה לזה דהנה בעירובין יז: ילפי' מלאכת הוצאה מקרא דאל ייצא איש ממקומו ביום השביעי ועי"ש בתוס', ומבואר שמקרא דאל ייצא איש ממקומו דרשי' הוצאה הרי שעיקרה של מלאכת הוצאה הוא שלא לצאת ממקומו. וביותר שלמ"ד תחומין דאו' הרי מקורו ג"כ הוא מקרא זה דאל ייצא איש ממקומו ביום השביעי וכמו שאמרו שם, הרי לנו שתחומין והוצאה נלמדו מאותו קרא ויסודם אחד.

ולכן הוא שנסדרו עירובי חצירות עם עירובי תחומין במסכת עירובין, דיסודם ושורשם אחד הוא, והוא עיקר ענין השביתה בשבת שיישב אדם במקומו וינוח בביתו. וזהו שגזרו חז"ל עירובי חצירות ואי"ז גזירה אטו המלאכה אלא שהוסיפו מצווה בעיקר השביתה בשבת שישבות אף מההוצאה לחצר הרבים.

ונראה שלכן הוא שנסדרה מסכת עירובין בפנ"ע ואינה כלולה במסכת שבת. דמסכת שבת איירי בדיני הל"ט מלאכות והוא הפרישה מן העבודה, והוא ה'סור מרע' של השבת. אבל מסכת עירובין עוסקת בגוף השביתה עצמה, והיא כמו ה'עשה טוב' של השבת, והוא גוף השבת שהוא עצם השביתה. ודוק.

(המערכת: מאמר זה נכלל בגיליון החדש והנפלא "טעמא דאורייתא", שמעו ותחי נפשכם)

*

חילופי דברים 1 – הערת הרב שׁווב על דברי הרב יוסף אביטבול

הערה על מש"כ פתיחה למסכת עירובין
ישר כוח על האוסף היפה שהבאתם על עניין מסכתות עירובין נדה ויבמות וגם על ב"ב וזבחים

רק אמרתי שכדאי למחוק מה שהבאתם מהיעב"ץ וידוע שלא כו"ע מסכימים עימו בזה והוא מעשה לסתור ממש בפרט שכתבתם שבא לפרש ולא כן הוא.
דברי הריעב"ץ שאינם עניין לפרסמם בדורנו.
ושוב ישר כוח על הדברים הנפלאים

*

תשובת הרב יוסף אביטבול

הנה אף שדברייך נכנו לענין זה, מ"מ יש לומר דהיעב"ץ כתב את זה בזמנו, משא"כ היום ושוב מצאתי שכן אמר הגר"מ מאזוז בשבוע האחרון והו"ד בגליון בית נאמן מס' 223 וכך אמר, והשבוע מסיימים מסכת שבת בדף היומי ומתחילים מסכת עירובין למה ברכות קלה ורובה אגדות וכו' שבת יותר קשה היא גדולה מאוד, יש בה מאה וחמשים וששה דפים, ואח"כ עירובין קשה מאוד יש תצונות יש ציורים אך מי שלא התרגל מוחו במתמטיקה והנדסה הוא לא יבין אבל היום יש לנו מסיכת עירובין של דרשו או אחרים שיש בה ציורים [מיוחדים] על כל קטע גמרא יש ציורים יותר יפים מהציורים האחרים יש בצבעים יש בשחור לבן היום זה לא כמו שהיה פעם עכ"ד, ולכן אף נימא לדידן דכו"ע ידעי שהיום השתנה שיש הרבה ביאורים על הגמ' כידוע, ואף גדולי ישראל למדו בגמרות אלו.

ובעז"ה יש עוד להאריך בזה, רק אציין עוד מראה מקום שהראוני בגליון מוסף שבת קודש פרשת ראה תש"פ, מאמר ארוך בענין זה ויש שם עוד הרבה דברים שלא כתבנו ע"ש.

חילופי דברים 2 – שאלת הרב שמואל דוד בערקאוויטש, ברוקלין ניו יורק

שלום וברכה!

מבוי למעלה מעשרים רבי יהודה מכשיר.

האם גם בנר חנוכה מכשיר רבי יהודה למעלה מכי?

(עיין שבת כב.)

החותם בכבוד רב,

שמואל דוד

*

אחד הרבנים

עיינתי מעט בשבת, וכך נראה לי בלי עיון גדול.

עיקר השאלה היא, האם ר' יהודה חולק על הטעם בגמ' דלמעלה מכ' אמה לא שלטא ביה עינא, דהרי הוא מכשיר למעלה מכ' אמה. וא"כ מה יאמר בקורת מבוי דהוא משום היכר, ובנ"ח דהוא משום פרסומא ניסא. וכדלהלן:

בגמ' בסוכה יש ג' טעמים בהסבר רבנן דלמעלה מכ' אמה פסול. א' לא שלטא ביה עינא. ב' צל סכך. ג' דירת ארעי. ובהמשך הגמ' מבואר דר' יהודה דמכשיר ס"ל דירת קבע. נמצא דרק לפי הטעם הג' אנו יודעים את סברת ר' יהודה המכשיר, אבל לפי הטעם הא' והב' אין אנו יודעים את טעמו.

ובריטב"א [ד"ה ושחמתה] מבואר לגבי הטעם הב', דר' יהודה ס"ל דהסכך מצד עצמו יכול לעשות צל, אלא שבפועל אינו עושה צל משום גובהו, וע"כ ס"ל לר' יהודה דכשר, כיון דאם יורידו את הסכך למטה, הרי הוא חפצא שעושה צל. אך בטעם הא' לא כתב הריטב"א כלום. ובערוך לנר כתב [במשנה

על דברי רש"י ור"י מכשיר], דר' יהודה פליג על הטעם דלא שלטא ביה עינא, וס"ל דאף למעלה מכ' אמה שלטא בה עינא. והביא ראיה מגמ' עירובין דף ג' ? ולא עיינתי בעירובין לראות מהיכן הוא הוציא כן, דמדבריו נראה דזה גמ' מפורשת. נמצא, דאם באמת ס"ל לר' יהודה דשלטא ביה עינא אף למעלה מכ', ממילא מכשיר ר' יהודה גם במבוי וגם בנר חנוכה.

*

הרב בערקאוויטש

מעניין שאצל סוכה ומבוי יש מחלוקת בהדיא ואצל חנוכה הגמרא סתם שפסול למעלה מכ' (שבת כ"א)

אשמח אם יש מקור למי שידבר בזה

*

הרב יוסף אביטבול

נר חנוכה שאני משום דיסודו הוא פרסומא ניסא. יעויין גם בגליון מאורות דף היומי פרשת ראה. כיון דהוא משום פרסומא ניסא בעינן שיראו את הנרות כיון דזה עיקר המצוה, משא"כ מבוי וסוכה.

*

הרב שמעון אהרן ווייס

יעויין בבית מתתיהו מהרב מתתיהו הירשמין שנת הדפפסה תע"ד נמצא באוצה"ח סימן א [עיי"ש שיש באמת חילוק בין חנוכה לעירובין].

*

חילופי דברים 3 – שאלת הרב שמואל דוד בערקאוויטש, ברוקלין ניו יורק

לכבוד הרה"ג שליט"א אחדשה"ט

עירובין ו:

רש"י ד"ה לחי מכאן - אצל פאת הבית האחד: ולחי מכאן - אצל פאת השני לאותו בית עצמו והוא סתימה לשני ראשי רה"ר ומותר לטלטל מבית לבית, מדוע נקט רש"י ששני הלחיים בצד אחד של רה"ר וצ"ע

החותם בכבוד רב,

שמואל דוד

*

הרב יוסף חיים בקר

רש"י לא נקט ששני הלחיים בצד אחד של רה"ר, אלא כמו שכבודו הדגיש "לאותו בית עצמו". ועי' שבת קי"ז ע"א שהשותה הגמ' הסוגיא לדינא דר"י, ושם מוכרח שזה לאו צד. ויל"ע אי יכול לעשות הלחיים באלכסון. היינו בימינו של בית זה ובימינו של בית שכנגדו, או שבעי דווקא בשני צידי אותו בית.

*

הרב בערקאוויטש

לאותו בית עצמו היינו בצד אחד של רשות הרבים.

סיפור

“מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק ל”ד “איש הצללים”

תקציר: יונטי פרגר בחור בעייתי שמשמש כמודיע של ארגון “שומרי החומות” הוא גם משת”פ של “קול המסורה” ארגון קיקיוני שמתחרה בשומרי החומות אך נועז ממנו, אותו יונטי דואג למסור לחיים שמייסר וגדליה שלעגער אינפורמציה על חיים שלום פינקלשטיין כי הוא מסוכן לישוב הישן בשל היותו שבבניק וצריך טיפול שיגרום לו לעזוב את ירושלים. בשל זה רעשה ירושלים ולייבל ווערקער שכעס עליהם השתלח בהם ואיים לעשות בהם שמות, הם נבהלו ומסרו על המודיע שסיבך אותם. הם החליטו ללמדו לקח וברגע שפגשוהו קיבלוהו בצעקות גדולות על שהכשילם במידע שקרי, יונטי הערמומי התנצל בפניהם כי טעה בזיהוי של אחד שדמה לו בלא מעט פרטים, משה סלואאעס, בחור גנדרן מאד שנראה כנוטה להיות שבבניק, בחלקת לשונו הצליח לרמות אותם, אך לייבל לא קיבל את הסיפור וחתך עניינים עם יונטי.

למעלה משנה עוברת על חיים שלום, באותה שנה השקיע ראשו בלימוד ונראה כי שב לאיתנו לחלוטין, דבר זה הביא את רב משה יוסף חמיו לחשוב על תאריך נישואין קרוב, אבל יש לו בבית אופוזיציה כבדה בדמות ציפורה רעייתו שנוטרת לו איבה, מהרגע הראשון לא גרסה את חיים שלום ובעקבות הלשונות הרעות התגברה איבתה, היא לא מוכנה בשום אופן לתת לחתונה להתקיים, היא מאיימת כי תחרים את החתונה, רב משה יוסף נבהל ומתייעץ עם המו”צ שמייעץ לו להמתין לעת עתה כדי לא לעורר את המחלוקת.

חיים שלום בלחץ אימים, הוא לא רואה קץ לעניין ושוקל להתייעץ עם המו”צ, לוקח זמן רב עד שהוא מצליח להיפגש עם המו”צ, המו”צ מנסה להרגיע את חיים שלום ומייעץ לו להימנע מהפעלת לחצים, הוא מנסה לסבר את שכלו כי כדאי להמתין בשל המלחמה העולמית שבוערת, חיים שלום יוצא מבית המו”צ בהרגשה קשה, הוא מתחיל לדמיין כי ישאר רווק נצחי כמורו לשעבר רב משה כהן, בגיל שלושים יתעטף בטלית ויסתיר את היותו רווק מעיני הבריות, הוא יכתוב ספר בלימוד וכך יותיר לעצמו זכר.

*

המתח בחדר לאחר קבלת הטלפון של קליינציק בוימל גאה עד למעלה, הוא תפס אותם בחולשתם, ארגון מחתרת ראוי לשמו לא מסוגל להעמיד משימה בלי עידוד! זו ממש

בושה וחרפה, מה קרה להם לפתע? הרי שנים הסתדרו בלעדיו, היה להם את מושיקו וגואל רצון, תאומים זהים שהיו מתכנני מבצעים ראויים לשמם, אלא שמרגע שהכירו את עידו דיסנביץ השתדרג הארגון בעשרות רמות, התכוננים הגאוניים של עידו שמו הצידה את מושיקו וגואל שאפילו לא נחשבו כבינוניים לעומתו.

היו לעידו מעוף ותעווה מדהימה, הוא ידע לתכנן מבצעים בצורה מאד מתוחכמת ופשוטה ביותר שהפליאה את כל מפקדי הארגון, מרגע שנודע להם איזה מתכנן אסטרטגי ולוגיסטי הוא לא רצו לשמוע על מישהו אחר.

מושיקו וגואל, נעלבו קשות מהמתחרה החדש, שהסיט אותם הצידה ושנאו אותו מאד. עוזי דהן ראש הקבוצה לא רצה להכניס את מושיקו וגואל לקוקפיט של המבצע הנוכחי שנחשב לאחד המבצעים המיוחדים ביותר של ארגון האצ”ל, הם לא היו ברמה כל כך גבוהה כמו עידו שיכול להרים מבצע שעוד השם שלו יהדהד בישוב, אין ספק שהבריטים ילמדו לקח מר ביותר, יש סיכוי שלאחר המבצע הם ינמיכו פרופיל ואולי ימהרו לעזוב את הארץ.

הלחץ להשלמת המשימה היה גדול מאד, לא רק הם מעורבים בנושא, ארגון מחץ (הפלמ”ח) וחלק מההגנה נטלו אף הם חלק מכובד, אבל חוד החץ הוטל על ארגון האצ”ל, הם נזקקו להשלים כמה וכמה דברים כדי שיוכלו להוציא את המבצע לפעולה, מלכתחילה היה אמור המבצע להתרחש באחד מימי השבוע הנוכחי, אלא שעתה עם הודעתו של מר קליינציק בוימל מראשי מח”ץ ירד מעט המתח, מעתה יש להם עוד מספר ימים כדי לסדר את הפעולה.

אך הספקות ניקרו בלב, האם יצליחו בהחלטתם להרוס את המפקדה הראשית של הצבא הבריטי, כאשר הוא מוגן כל כך (מאות חיילים היו מסתובבים במקום), הם צריכים רעיון גאוני, איך מחדירים חומר הרס של מאות קילוגרמים של ט.נ.ט. שירים את כל המקום לשמים בלי שיתגלו, מסתובבים בכל מקום עשרות ואף מאות אנשים אין כמעט פינה שקטה ואי אפשר להחדיר כמות גדולה כזו בצורה כה תמימה שלא תעורר כל חשד. זה קושי אחד, קושי הנוסף המבצע היה אתי לחלוטין, הם צריכים להזהיר מאות אנשים שמסתובבים באזור בשל היותם חפים מפשע ולא מגיע להם מוות אכזרי, הם גם לא מעוניינים להרוג את חיילי האויב, הם רצו לדכדך אותם מוראלית לפגוע ברצון שלהם להישאר כאן בארץ.

פגיעה בצומת הראשי של הבריטים בירושלים יכולה לפגוע במורל השפוף לאחרונה של הצבא הכובש, לאחר שעשרות מבצעים של ארבעת ארגוני הטרור של היהודים* אך הבריטים לא למדו את הלקח, העקשנות שלהם גברה מיום ליום, הם ביצעו עשרות עצרים ולקחו מאות פעילים מכל המחתרות, חלקם הועלה על הגרדום תוך שעשו פומבי לדבר, כדי להטיל אימה ופחד על אנשי הישוב שייכנעו להם, דבר זה הגביר את הלחץ על ה”מרי האזרחי” שאיגד את כל ארגוני המחתרת כדי להוביל מאבק איתן ועקבי.

(אצ”ל ולח”י היו שייכים לפלג הרביזיוניסטי שהיה ימני מאד, הם דגלו במעשים קיצוניים כנגד הבריטים ואילו ההגנה והפלמ”ח היו שייכים לשמאל ודגלו יותר בהסדר מדיני, חיכוכים רבים היו ביניהם והיו גם מסירות קשות ב”תקופת הסוון” [תקופה אפלה ביותר שהעידה עד כמה כשאין יראת ה’ בלב ניתן לרדת לשאול תחתיה כשמוכנים היו למסור אחים לגרדום בשל אינטרסים מפלגתיים] אבל תקופה ארוכה שיתפו פעולה תחת מטה גג שנקרא ”המרי האזרחי” זינבו בהם אנושות)

תקופת מה התנהל המרי האזרחי בראשותו של קלייצניץ בוימל (משה סנה) שהיה דמות חשובה בישוב המתחדש, הוא ניהל את המאבק בעיקר במישור המדיני אך גם היה מראשי הפלמ”ח (מחץ) ופיקד על מבצעים צבאיים רבים, היו לו קשרים טובים עם האצ”ל והלח”י ויחד ארגן את המרי האזרחי, כשנתקל בעידו דיסנביץ קלט את העוצמה שלו בניהול מערכות אסטרטגיות, הוא דיווח עליו לר”א יעקב דורי (הרמטכ”ל הראשון של צה”ל) ששיבץ אותו במערך האסטרטגי של הצבא בעת הקמת צה”ל, הייתה לו מחשבה להסיט אותו אל ארגוני השמאל, אך השכיל להמתין עם זה עד שהתהליך יבשיל.

*

כשנכנס עידו לחדרו חשכו עיניו, חדרו שהיה מסודר להפליא היה הפוך לחלוטין, מישהו נכנס לחדרו הקטן ועשה שם חיפוש רציני, ניכר היה על המחפש שלא ניסה להסתיר את עקבות החיפוש, הוא השאיר כביכול מסר, אני רוצה שתדע שחיפשתי אצלך כדי שתדע שאתה על הכוונת.

מי היה המחפש ומה מגמתו, הוגיע כעת את ראשו?

כבר שנה שלימה חי הוא בזהות שאולה ואיש לא יודע על חציה השני של הדמות, דמות אחת שפופה בלימוד אינטנסיבי, יש לו שם חלק גדול בלימוד והוא אוהב את הלימוד מאד, אך החלק השני בחייו שולח ב”שלח” ידו, כדי לעזור לשליחי הבורא היקרים שנטלו על עצמם לשחרר את ארץ ישראל מידי האנגלים הרשעים שמכבידים את עולם על עם פזורה שבא לחונן את אדמת ישראל במסירות נפש, בלי שתהיה הפרוטה מצויה בכיסם.

תחת לסייע לשארית הפזורה שניצלה ברגע האחרון מכיליון ההשמדה שבוער בכל אירופה, כשהוא מכלה כל קהילה יהודית מפוארת ולא מותיר שריד, כל מי שלב אנושי פועם בחזהו צריך להתגייס להציל את המועטים. הלא האנגלים לוחמים בחירוף נפש נגד השטן הנאצי הארור, איך הם עושים היפך שליחותם?!

אין לאיש הסבר, מלבד המאמר הידוע, הלכה בידוע עשו שונא ליעקב, זוהי הלכה למשה מסיני אין צורך לחפש את ההיגיון, כפי שאין אפשרות להבין את יתר ההלכות. כך אומרת ההלכה, כל מי שהוא צאצא של עשו הרשע חייב לשנוא את יעקב (בשם אור שבעת הימים הבעש”ט הקדוש זי”ע נאמר, אם גוי פולני לא הורג יהודי, אין זה מפני שהוא אוהב את היהודי, אלא עצלותו גברה עליו) אם נדמה היה שהבריטים נלחמים

בגרמנים ימ"ש ובכל בעלי בריתם, כשמגיע הדבר להצלת עם ישראל הם לדאבון לב "אחים לשטן הנאצי" אין להם כל עניין להציל אפילו יהודי אחד מגורלו המר. כולם מכוונים לדבר אחד, להשמיד ולהרוג את היהודים ולא להותיר מהם שריד ופליט רח"ל.

כאב זה בער בקרבו ימים רבים, הוא הפך בדעתו זמן רב, האם לתת לכאב הזה לצרוב בתוכו ולבכות את גורל אחיו כמו שכולם עושים, או לעשות צעד מעשי, הוא ידע שזה לא פשוט להשתלב בתוך ארגוני המחתרות שלא שמרו דבר, הוא הכיר רבים מצעירי הצאן שהתלהבו להתגייס למחתרות אך יותר משהועילו לארצם קלקלו לעצמם, תוך תקופה קצרה ניכרו עליהם אותות החילוניות, רבים מהם פקרו לחלוטין, גם אלו שעדיין שמרו על עצמם, ניזוקו בצורה חמורה, עידו שמר על עצמו, הוא בא מחינוך יקי קפדני והיה ירא שמים רק שהיו לו דעות חריגות יחסית, הוא לא רצה שיקרה לו מה שקרה לכל אלו שהצטרפו למחתרות. עד שהגיעה אליו הצעה שלא יכול היה לסרב לה ובשלה הסכים לשלב ידיים עם ארגון האצ"ל שהיה חילוני לחלוטין.

לפני שנה הובאה בפניו הצעה על ידי אדם מסתורי שהמתין לו אחרי שסיים סדר ארוך של לימוד. כשיצא עידו מבית הכנסת "אהל רחל" בו הייתה לו קביעות לימוד בש"ס ובספרי הגות ככוזרי מורה נבוכים מהר"ל וכו', עד לשעה מאוחרת בלילה, הוא כיבה את מנורת הלוקס הקטנה לאורה למד כבר 4 שעות מסכת הוריות, נעל את דלת בית הכנסת לפתע חש צמרמורת קשה שהקשיחה את כל אבריו, מאחורי עץ עבות ליד בית הכנסת הסתתר יצור רעול פנים, רק עיניים הציצו מתוכם, ניכר היה שאינו מעוניין שיזהוהו, נפשו של עידו כמעט פקעה מרוב פחד, מי יודע מה זומם הלה לעשות לזו? הוא כמעט הרים קול זעקה "ראטעוועט אידען" הצילו יהודים.

לפליאתו הרבה לחש לו האלמוני באידיש רהוטה: "זיי שטיהל, מאך נישט קיין גערודער, סיא נישט גוט פאר קיינעם נישט" תהיה בשקט אל תעשה מהומה זה לא טוב בשביל אף אחד"

הלה המשיך: "דו דארפסט נישט זיך דערשרעקען פון מיר, איך מייך בלויז גוטס, נעהנטער זיך צו מיר, איך האב, זייער א'וויכטיגע מעלדונג צו איבער געבין צו דיר" --אין לך מה להתיירא ממני, כוונתי אך לטובה, תתקרב אלי כי יש לי הודעה חשובה ביותר להעביר לך.

אך עידו חשש מאד לפתוח בשיחה עם יצור מסתורי שמסתיר את פניו כשודד, אבל אותו אותו רעול פנים ידע איך להרגיע חששות, הוא שוחח עמו באידיש בצורה שוטפת ביותר [עידו הבין אידיש בגין שליטתו בגרמנית שפת אמו] מתנצל על כך שאינו יכול לחשוף את פרצופו בשל סיבות שונות, אבל עליו לדעת שהוא יהודי חרדי שומר תורה ומצוות ומעולם לא פגע אפילו בזבוב לרעה, אבל בשל נסיבות מסוימות עליו להסתיר את פניו.

הקול היה קליל ומלטף, ניכר היה שאין למסתורי כל כוונות רעות, כך הצליח להפיג את פחדיו של עידו, כעבור מספר דקות נפלו כל הסייגים, הלה היה "רב אמן" בשכנוע, הוא

ידע לקלוע אל לבו של עידו, נראה שעשה שיעורי בית מעולים, עד שידע לפרוט על המיתרים הכי דקיקים של עידו, הוא הסביר לו על תנועת האצ”ל שפונה אליו בבקשת עזרה, אין להם מטרה לגייס אותו באורח מלא לשורות ארגונם, כל שעליו להיות, לפעול מרחוק כ”איש צללים” כך לא תגיע אליו השפעת החברים החילוניים, הוא יקבל מראש את תפריט הפעולות והוא ימסור לו בכתב את הנקודות האסטרטגיות של מבצע פלוני אלמוני, כך יתרום לארגון גם בלי שיהיה בשר מבשרו.

הצעה זו מצאה חן בעיניו, היא מנעה ממנו כל שייכות אל הבחורים החילוניים והמתפקרים החדשים, מאידך יוכל לתרום את חלקו לגאולת הארץ, מאותו זמן הוא נכנס אל תוככי העניינים, לא היה לו קשר רק עם ”רעול הפנים” שאף את שמו לא ידע, כך ניהל במשך קרוב לשנה את התיכנון האסטרטגי של המבצעים הגדולים של ארגון ”המרי האזרחי” אך בעיקר של האצ”ל.

*

עידו היה שרוע במיטתו מדוכא לחלוטין, מוגיע את מוחו, איך מצליחים אויביו לעלות עליו, הוא שמר על דמותו המסתורית בכל מחיר, איש מכל חבריו לא ידע כי לאחרונה נמנה בין מתכנני פעולות האצ”ל הנועזים ביותר, הוא ידע להסתיר את כל מבצעיו בצורה מזהירה ביותר, הפגישות הבודדות שלו עם עוזי היו עלומות, מעולם לא דווח עליהם ברשות אצ”ל, לבקשת עידו שלא רצה שאיש ידע על פעילותו.

הטעות הגדולה שעידו עשה, כשהסכים לדרישתו של עוזי דהן להיפגש עמו פעם אחת כשהוא מכוסה במסכה, כדי שלא יזהו אותו, הייתה לו שיחה ארוכה עם עוזי שיצא מכליו מגאונותו של עידו וכושרו לנהל מבצעים ברמה שלא הייתה מביישת ארגונים בין לאומיים, פגישה זו הולידה עוד מספר פגישות והקשר ביניהם התהדק מאד.

חצי שנה שמר עוזי את פיו ולא סיפר לחבריו, מהיכן יש לו תוכניות מוצלחות, אלא שגואל ומושיקו הבחינו כי לפתע סר חינום, הם כבר לא נדרשים כבעבר, אמנם עוזי היה מתייעץ איתם כדי שלא לעורר את חשדם, אבל הם לא נמצאים בתוך כל התכנון, גם בהוצאת המבצע האחרון לפועל הרגישו שהתחוללו בו שינויים גדולים ממה שהציעו לו, הסקרנות שלהם בערה כאש, מהיכן יש לעוזי תוכניות אחרות? הם הפעילו לחצים אדירים, עד שלבסוף שחרר להם רמז דקיק שיש לו איש סתר שאיתו הוא מתייעץ והוא משלב את רעיונותיו יחד עם רעיונותיהם.

הקנאה גאתה בקרבם, הם החליטו לנסות לגלות את איש הצללים, הם ידעו שהם עוברים על תקנות החירום של הארגון שנאבק קשות לשמור חשאיות, שונאים רבים היו להם בקרב אנשי השמאל שסלדו מתעוזה הרבה שהחריפה את יחסי השלטון המנדטורי לישוב היהודי, מימין זינב בהם הארגון הפורש ”לח”י” שהקצינו עמדות [עד כדי סיכון כל הישוב היהודי] אבל הקנאה שבערה בהם העבירה אותם על דעתם.

הייתה להם תכנית קטנה להשקיט את יצר הקנאה והנקמה.

*

חיים שלום הסתובב שבועות נכא רוח לאחר ששמע את חוות דעת המו”צ, הוא הבין שהמצב הזה לא ייפתר מאליו, הוא כבר מאורס שש שנים ועדיין אין שום נדון בקשר לעתיד, כל החברים הישנים שלו היו, או מאורסים או נשואים, ואילו אצלו לא זו המצב, חודשים ארוכים הפך בדעתו, האם לנקוט עמדה או להמתין שוב ושוב ולא היה יכול להחליט מה עושים, אזהרת המו”צ עמדה לנגד עיניו שלא ינקוט עמדה כדי שלא לקלקל את המצב, אך הוא מאס בחוסר מעש, תמיד דגל באינטנסיביות, מצב לא פתיר היה עבורו בלתי נסבל לחלוטין.

לאחר הרבה התלבטויות, ניגש אל חמיו אל מקום לימודו בבית כנסת ”אחוזה” שם היה יושב כל אחרי הצהרים עם עצמו, מכין את השיעור שלו עם החברותא הקבועה שלו רב מיילאך פישמן. כדי להתמודד עם רב מיילאך צריך היה ללמוד את הסוגיא בעיון רב מאד, רב מיילאך היה ארי בתורה, הוא שלט בש”ס בעיון עמוק והיו לו סברות ברזל וקשה היה לפרוץ אותו, רב משה יוסף לא היה קטלא קניא, אבל לא היה לו קל להתמודד מול רב מיילאך, רק אם הכין את הדף בעומק העיון.

מעולם לא עשה כן, לבוא ולקטוע שיעור של חמיו, אבל עתה הגיעו מים עד נפש, עד מתי עליו לסבול את כבלי העיגון, הוא רוצה תשובה ברורה: נישואין תוך חודשיים שלושה, או התרת קשר ההתחייבות, הוא מוכן למחול להם על הפרת ההסכם, הוא ימחל לכלה צארטיל ואף יכתוב לה כתב מחילה אישי שיאפשר לה להתארס בלי חשש של קפידה (זה עיקר החשש שלא רוצים לקחת שידוך עזוב) כך ידע שיש לו אפשרות להקים בית חדש בישראל.

כשהגיע לבית הכנסת ראה את חמיו שקוע בלימוד עיוני מאד, ערמת ספרים מתגבהת לה, ארבע גמרות ורמב”ם וטור שו”ע מונחים להם על השלחן הגדול, ניכר היה על חמיו שקושיא עצומה תופסת אותו עד מאד.

”אולי יכול אני לדעת מה מעסיק את השווער, יתכן שאוכל לתרום משהו” הציע בהפתעה את עצמו.

כשראה רב משה יוסף מי עומד מולו, החלו ידיו לרטוט מרוב פחד, ההפתעה הייתה מושלמת, מעולם לא העז חתנו להיכנס לעיר מבצרו, הוא הבין היטב את הכוונה וידע שרגע האמת הגיע, הוא לא ידע איך להחביא את האמת הקשה, יש לו אופוזיציה איתנה שמונעת ממנו להציב חופה.

ציפורה התבצרה בעמדתה הנוקשה: היא לא תבוא לחתונה של צארטיל ולא תכניס את החתן החצי חילוני וחולני אל תוך הבית, עד ליומה האחרון.

כל הניסיונות לרכך את עמדתה עלו בתוהו, היא הייתה מורעלת לחלוטין שטופת מוח מכמה ”חברות טובות” בראשן עמדה ”הצדקנית” מרת זלאטע דרושוביץ תיזכר לטוב, שהזכירו לו את אחריותה כאמא, לא לתת לצארטיל לחיות ”חיי גיהינום” עם אדם בעל עצבים רעועים ביותר, מה גם שהוא ציוני רח”ל.

עד עתה שמר את הסיפור בלבו, היה זה ניסיון קשה ביותר, עשרות מחבריו תמהו לא אחת על אריכות העניין, מהם חמק בתירוץ קל, כי אין נראה בשנים קשות להעמיד חופה על חורבות פולין, בפרט אמשינוב קהילתו היקרה.

למזלו הטוב לא עמד בעימות פרונטלי מול חתנו "ביש המזל" אבל כנראה הגיע רגע האמת, נמאס לחתן הסחבת הנוראה הוא בא לבקש תשובה הולמת...אוי וועה.

עתה עמד חסר עשתונות לחלוטין, מה יאמר לחתנו האומלל? האם יתעלם מהכל ויאמר לו בשמחה מעושה: אדרבה בוא תעזור לי בפתירת סתירה בין שני תוס' באותו עמוד שכבר מונעת ממנו לזוז מהמקום קרוב לשעתיים. וכי חתנו בא בשביל זה?

חיים שלום במוחו החריף, קלט את הבעיה לעומקה, אבל לא היה לו זמן לניהול גישה טקטית, הוא אדיש לכל מה ששייך לסימון זה, נמאס לו להמתין לתשובות מתחמקות, הוא החליט לאחוז את השור בקרניו:

הוא פתח את דבריו בצורה הכי ישירה שיכולה להיות

"טייער באלד געוויזינער מחותן מיינער (מחותני היקר שבקרוב יהיה לשעבר) אני רוצה לעשות סוף פסוק לסאגה הנוראה שמתמשכת לה שש שנים! איני מוכן יותר להיות בכף הקלע, אני רוצה תשובה ברורה עד לשבועיים הבאים. אם אתה מעוניין שהשידוך יקום ויהיה, עליך לקבוע תאריך ברור עד חודש ימים, לא אכפת לי שהחתונה תערך באיזה בית, ואיני צריך יותר מעשרה מוזמנים, איני צריך ליותר, מה שחשוב לי, להעמיד בית בישראל היתר דברים בטלים ומבוטלים.

באם עד לתאריך זה וזה איני שומע ממך הודעה, אדאג להחזיר את כל המתנות דרך שליח נאמן, לזה יהיה מצורף מכתב מחילה ממני כתוב וחתום בכתב ידי, אדאג שגם חתימת ידי אמי תליט"א תתווסף למכתב, היא תודיע בזה שאינה מקפידה עליכם. בכך אראה את עצמי משוחרר להתעסק בשידוכים עם משפחה שרוצה אותי לכתחילה ולא אחשב "סרח העודף".

אין לי כוח לשאת ולתת בעניין, באו מים עד נפש, יותר לא אתן את גווי למרמס, כתובתי לתשובת המשך, בית משפחת לעווי רחוב השל"ה 15 שכונת שערי חסד, לשם תשלח אלי את התשובה".

הוא מיהר לעזוב את הבית כנסת עוד בטרם הספיק רב משה יוסף לפצות את פיו מרוב תדהמה.

לאחר שעשה את המעשה רווח לו בכך, הוא חש את עצמו ציפור דרור, מעתה לא יהיה תלוי יותר בחסדי אחרים, הוא לא חש לרגע נקיפת מצפון על המעשה הפזיז, טובה ההרגשה של יציאה ממאסר כפוי, גם אם זה עלול להביא להפסד גדול כ"עזיבת שידוך".

הוא ידע היטב את ערכה של צארטיל אבל מעולם לא היה קשר ביניהם, הוא ראה אותה רק פעם אחת לפני שש שנים וכל המציאות של חתן הייתה וירטואלית לחלוטין, ידיעה שקיימת ושוכנת בעיקר בעולם הדמיון, אמנם היה לו קשר חם מאד בתחילה עם

חמיו, בפרט עם גיסו אפרים זלמן שהיה חבר נאמן וחברותא מעולה, אבל לא זה העיקר בחיים, ישנה מציאות מסובכת וכואבת מחותנת שצוררת אותו ועושה כל מאמץ לנתק את השידוך, רוב הסיכויים שלא תתן לשידוך הזה סיכוי ללבלב, גם אם צארטיל תעשה כל מאמץ שהשידוך יקום ויהיה, לא תוכל להתנתק מהשפעת אמה, עדיף אם כך לעשות סוף פסוק למצב הזה, גם אם בכך עשה מעשה בידיים.

*

רב משה יוסף חזר לביתו סר וזעף הוא לא ציפה להתפתחות הזו ולא ידע איך להתמודד מולה, הוא לא היה מסוגל לשוחח על כך עם ציפורה כי בכך היה רק מחזק את ידיה וזה הדבר האחרון שרצה, הוא צריך בעל עצה טובה שיוכל להוציא אותו מתוך הבוץ הזה. השאלה אם לגשת למו”ץ עכשיו ולספר לו על כך, האולטימטום שהוצב לו רק מחבל בסיכויים הקלושים לחיות את השידוך, ולבו מר בקרבו, חיים שלום הוא פנינה נדירה ביותר, אין כדוגמתו בכל העולם, אם יתור בארבע קצוות תבל לא ימצא בחור עם כזה ”געשטעל” (שיעור קומה) אבל מה עושים עם סיטואציה כה מסובכת? לזה צריך את חכמת שלמה המלך ע”ה.

ציפורה חשה ברוחו הזעופה, היא קלטה שהכל קשור לשידוך, אפילו שלא ידעה על ההתפתחות האחרונה, היא לא העזה לחקור את בעלה למרות סקרנותה הרבה, אבל לבה אמר לה שהפלונטר גדל מאד ולכן הוא כל כך נרגז, א”כ זה טוב, למרות היותה אשה נאמנה לבעלה, בתחום זה חל פירוד לבבות מוחלט, כל מה שיהרוס לבעלה בעניין המאוס טוב עבורה.

*

כשנכנס רב משה יוסף אל המו”ץ, היה נראה כאילו אבד רח”ל נפש יקרה ביותר מבין אנשי ביתו, כשצריך היה לגולל בפני המו”ץ את פרטי הדברים געה בבכי מר, ניכר היה עליו כי הוא אוהב את חיים שלום מאד וחפץ מאד בשידוך, המבוך בו הוא נתון גורם לו צער רב.

המו”ץ ישב ושתק זמן רב, הוא ידע שהמילים שיאמרו יהיו קשים להישמע, אבל עדיף לומר אותם עתה, כדי שרוב משה יוסף יהיה מוכן להתמודדות הקשה. לאחר שברר את מילותיו במשקל הזהב, אמר לו בקולו החלוש.

”הרבה חשבתי על הנושא מכל הכיוונים, יש כלל שאומר ”וואו מ’נייעט דארטין טרענט זיך אופ” (פתגם חכם באידיש על תפירה ”דבר שנתפר לבסוף נפרם” המשקל האסוציאטיבי שלו הוא, אם מכריחים מישהו על דבר בסוף הכל מתפורר) היות וכעת לא תוכל בשום פנים ואופן להכריח את אשתך לערוך נישואין תוך חודש, זה עלול לגרום לסיכון שלום הבית שלך, יש לך ב”ה בנים ובנות יראים ושלמים שעלולים להינזק מאד, הלכך תפוס את הודאי והנח את הספק, על כן אני אומר לך ”לאז איהם לויפן” הנח לחיים שלום לעשות מה שהוא רוצה, אתה לא מתייחס לנושא מטוב ועד רע, באם ינתק את השידוך יהיה זה אות מהמשמים שהשידוך הוא לא שלך, הקב”ה ישלח לבתך היקרה

את השידוך שלה בקרוב, ושה' הטוב ישלח גם לחיים שלום את השידוך שלו עם המתאימה.

הלכך מבחינתך הנושא סגור לחלוטין, להשאיר את הכל על ההשגחה הפרטית, אנחנו לא מנהלים את העולם, וגם בנושא השידוכים שנדמה לפעמים לאלו אנשים כאלו הכל תלוי בידם, טעות גדולה בידם, הכל מתנהל רק על ידי בורא עולם איש לא מזיז דבר אחד בלי שהוכרו על כך מלמעלה (חולין דף ח' ע"ב) אשרי מי שמאמין והולך בתמימות בענייני השידוכים ולא מטעה את עצמו את עצמו כי הוא איזה ”מאן דאמר” אדם כזה אשריו ואשרי חלקו בעולם הזה ובעוה”ב.”

הדברים נפלו על רב משה יוסף בצורה קשה מאד, אבל שכלו הבין שהרב צודק במאת האחוזים, במצב הזה מסוכן מאד לצאת למלחמה עם ציפורה, הנוק יהיה אדיר וישפיע על כל המבנה המשפחתי, אם חיים שלום דוחק את השעה זו הבעיה שלו, עליו מוטלת כל האחריות לעזיבת השידוך. כרגע לא יאמר כלום בבית ולכשיגיע העת ינסה לתמוך בצארטיל ובאפרים זלמן שיפגעו מההחלטה הקשה מאד, הוא חשש שמא יהיו ”שברי כלים” עליו להתפלל הרבה שהנוקים לא יהיו כבדים למדי.

הוא הלך לכותל המערבי לאחר השיחה הקשה ושפך לבו לפני בורא עולם, שיחננו בחכמה בינה ודעת, איך להתנהל בתקופה הקשה שעומדת להגיע. ושהנוקים שיצאו יהיו מזעריים ביותר, הוא גם התפלל לרפואתה ולשלומה של ציפורה שנפלה קרבן לחברות רכלניות מרושעות שדואגות להוסיף שמן בעירה כדי לשרוף את הבית.

ציפורה אינה אשמה כלל, אם היה נוהג אחרת בעת שניהל את השידוך בלי הסתרה ומידור היה משיג הצלחה גדולה יותר, אבל עתה שגה מאד ונהג היפך הדרך היהודית שאוחזת שבכל דבר אדם צריך להימלך בנוות ביתו, הפסיד את השידוך היקר וכמעט אף את שלום ביתו.

הוא קיבל על עצמו שמעתה בכל דבר ראש לכל יתייעץ עם ציפורה ויתן לה את כל הגיבוי, כך דורשת התורה, להימלך עם נוות הבית, היא לא איזו חותמת גומי, היא חלק אינטגרלי בכל החלטה, ומתן שכרה בצידו, הוא ישיג את המטרה ואת השקט הנפשי.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

עד כמה צריך לדון לכף זכות

אני מנהל תלמוד תורה בצפון הארץ, ורציתי לשתף אתכם בסיפור שקרה אצלנו בחיידר.

כשראיתי את השמשה השבורה בדלת הכניסה של החיידר, הזדעזעתי, כעסתי וכאבתי מאוד.

תיקון שמשה הוא סיפור יקר מאוד;

רק חודש קודם תיקנו אותה. התקציב של תלמוד התורה מוגבל כל כך, איך קרה דבר כזה?! מי היה מסוגל לעשות את זה? מה קורה בנושא התנהגות הילדים שלנו? ובכלל, ייתכן שהמזיק צריך לשלם!!!

"יש לנו מצלמות אבטחה!" הזכיר לי המזכיר שלי. "מצלמה אחת קבועה בחצר תלמוד התורה, מעל דלת הכניסה, והיא מצלמת את המקום שממנו לכאורה שברו את הזכוכית. אנחנו יכולים לבדוק אותה ולעלות בקלות על עקבותיו של המשחית."

ראשית, שאלתי את הרבי ששומר בהפסקה איזו כיתה שיחקה אחר הצהריים בחצר תלמוד התורה. הרבי אמר שהייתה זו כיתה ח'. נכנסתי לכיתה הזו והסברתי את חשיבות השמירה על רכוש ציבורי, ואת חומרת העניין של גזל רשות הרבים. קראתי את דברי הגמרא בבבא קמא: "מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים, ומצאו חסיד אחד. אמר לו: ריקא! מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שלך? לגלג עליו. לימים נצרך למכור שדהו, והיה מהלך באותו רשות הרבים, ונכשל באותן אבנים. אמר: יפה אמר לי אותו חסיד, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך, לרשות שלך." ולבסוף הודעתי שמי שיודה באשמה, אם עשה זאת בשוגג, לא ייענש. את האופציה של חקירה ובדיקת המצלמות השארתי כאופציה אחרונה.

חלפו יומיים, והאשם לא בא להודות. פניתי זמן אחר הצהריים כדי לסרוק, ביחד עם המזכיר, את מצלמות האבטחה המוצבות מחוץ לבניין ומצלמות את הכניסה לחיידר. התמקדנו בתמונות שצולמו ביום שבו נמצאה השמשה השבורה. לא נזקקנו לזמן רב כדי למצוא את התמונות המתעדות את האירוע:

ילדי כיתה ח' שיחקו בחצר בשעת ההפסקה. אליהו, ילד טוב מבית טוב, עמד מול השער והכה בו באגרופו. הוא התרחק אחורה, רץ לכיוון השער והכה כך כמה פעמים, עד ש-בווום! השמשה התנפצה!!! האשמה הייתה ברורה ובלתי ניתנת להכחשה. האמת, התפלאתי על אליהו. איך זה מתאים לוי? ואם עשה בשוגג, מדוע לא בא להודות?! החלטתי לתת לו סיכוי נוסף להודות מעצמו, לפני שאפנה אליו ישירות.

בבוקר, אחרי התפילה, נכנסתי לכיתה ח', כיתתו של אליהו, ואמרתי לתלמידים:

"ילדים יקרים, אני חושב שהילד ששבר את השמשה לומד בכיתה שלכם. הייתי מצפה מנער שמתקרב לבר מצווה לקחת אחריות על מעשיו ולהודות. לא ייתכן להתנער מאחריות!" משלא באה תגובה מכיוונם של הילדים, ניגשתי בשקט אל אליהו ואמרתי לו באופן שחבריו לא יבחינו: "אליהו, אני רוצה שתיגש לחדרי בהפסקה!"

אליהו נכנס לחדרי נבוך ומבויש, אך על פניו לא נראו סימני פחד או אשמה. הוא התיישב על קצה הכיסא.

"אליהו", פניתי אליו ברוך, ממקד את עיניי בתוך אישוניו, "מי שבר את השמשה?"
"לא אני!"

ברגע הראשון רציתי להאמין לו. הוא דיבר בביטחון ובוודאות גמורה. אבל אז נזכרתי בתמונות של מצלמת האבטחה. איך אפשר להכחיש מה שראיתי במו עיניי?

"אליהו, הכיתה שלכם שיחקה באותו יום ברחבת הכניסה. יכול להיות שמישהו שיחק בקרבת השמשה, דפק עליה ושבר אותה בטעות?"

אליהו נזעק. הוא נעמד ממקומו, עיניו נצצו בברק חשוד: "לא!"

הרגשתי במלכודת. מצד אחד, התמונות ממצלמת האבטחה מוכיחות, ומצד שני, אליהו ילד טוב, מאבני החן היקרות של הכיתה ושל החיידר כולו. הוא לא עולל מעולם תעלולים מסוג זה. הוא נשמע אמין וכן, איך אפשר להעניש אותו?!

החלטתי לתת לו אפשרות נוספת. הסברתי לו שאם נמצא את האשם הוא ייענש בחומרה רבה, אך אם הוא יודה מעצמו הוא ייפטר מעונש.

אליהו לא נשבר ולא הודה על מעשהו, ואני לא ידעתי מה לעשות. לא הבנתי איך מצליח ילד בן שתים עשרה לעמוד על שלו בעקשנות כה גדולה. לבסוף הצלחתי להוציא ממנו הבטחה, לנסות לשכנע את מי שעשה את המעשה לבוא אליי ולהודות.

ישבתי בחדרי אובד עצות, והתפללתי לה' שיאיר את עיניי. יש כאן עניין חינוכי ממדרגה ראשונה: ילד ששובר צריך לקחת אחריות על מעשיו. אך לעומת זאת, חשד שווא עלול לגרום נזק חמור לנפשו של ילד. מלאכת החינוך עדינה כליטוש יהלומים, חיתוך בלתי זהיר עלול להרוס את היהלום, חלילה!

לפתע עלה בדעתי לבדוק שוב את מצלמות האבטחה, אולי התבוננות נוספת תשפוך אור על הפרשה? ויש גם מצלמה נוספת, שמצלמת את דלת הכניסה מהצד הפנימי, ליד המדרגות העולות לקומה השנייה, אולי כדאי לראות גם אותה? ביקשתי מהמוזכר שיעלה את התמונות המתאימות.

אנחנו מתבוננים בריכוז. צמרמורת של מתח עוברת בגבי. הנה אליהו מנתר בריצה קלה לכיוון השער, ומניף את ידו לכיוון השמשה. אליהו ולא אחר; פיאותיו הבהירות המתנופפות ברוח, מבנה גופו המוצק - אי אפשר לטעות. הוא דופק על הזכוכית ו- --- הזכוכיות המתפזרות מהשמשה מגיעות עד- --- שער החצר שמאחוריו ומחזירות זרקוני אור מנצנצים.

"זה מוזר, המנהל", אמר לי ר' מרדכי, המזכיר, "הזכויות היו אמורות להתפזר לכיוון החבטה, כלומר, לתוך הבניין."
"לא מוזר כל כך", אמרתי לו, "זו זכויות מחוסמת."

"נבדוק גם את המצלמה השנייה, אולי מהכיוון השני נראה משהו נוסף?" מכיוון החצר אי אפשר לראות מעבר לזכויות, לתוך הבניין, בגלל הבדלי התאורה מהפנים לחוץ. המזכיר החליף את התמונות במיומנות. הפעם נראה השער מהכיוון הפנימי, וגם המסדרון של הקומה הראשונה והמדרגות. גם בפנים הסתובבו ילדים, היו אלו ילדי כיתה אחרת ששיחקו בכדור.

מנחם - אחד הילדים מהכיתה האחרת, עמד מול השער וזרק את הכדור לכיוון החלון, בעדינות ולא מתוך מטרה לשבור. באותו זמן, אליהו שעמד בחוץ עשה עצמו כאילו הוא נותן אגרוף לכדור בחזרה. המשחק התנהל משני עברי השער - מנחם זרק את הכדור לכיוון השמשה, ואליהו מהצד השני עשה כאילו הוא משחק איתו, אבל רק בתנועות ידיים, בלי לתפוס את הכדור ובלי לנגוע בשמשה. הוא רק הניף את ידיו לכיוונה. מהצד הפנימי אפשר היה לראות את שני עברי השער כי מחוץ לבניין היה אור חזק יותר מאשר בתוכו. לפתע זרק מנחם בטעות את הכדור בעוצמה רבה, כאשר אליהו ממשיך לעשות עצמו כאילו הוא זורק את הכדור חזרה, ואז התנפצה הזכויות!
היינו בהלם...

ביקשתי לראות שוב את התמונות. כעת, מנקודת המבט הנוספת, אפשר להבין את מה שראינו באופן אחר. הנה, אליהו עושה בידו כאילו דופק על השמשה, זו דחיפה באוויר; היד נעצרה סמוך לשמשה, אך לא התנגשה בה. מנחם, בזריקת הכדור העוצמתית - הוא זה ששבר. כעת גם שמת לי לב שיש שניית רווח בין ההתפוצצות לבין תנועת היד של אליהו. ומנחם לא שמע בכלל את בקשתי לבוא ולהודות על שבירת השמשה, ואולי לא היה בטוח שהוא אשם בשבירתה.

אוי, ריבונו של עולם, כמה קצרי רואי אנחנו!!!

תודה לך, ה', ששמרת את צעדי מפגיעה בנפשו של ילד! שוב קראתי לאליהו וביקשתי את סליחתו.

כשסיפרתי את הסיפור לאחד מחבריי, מנהל תלמוד תורה אחר, הוא אמר לי: "גם לי קרה סיפור דומה!"

באחד הימים נכנס אל תלמוד התורה יהודי נסער וצעק: "איפה המנהל כאן? מי אחראי על חינוך הילדים פה?! איפה שמענו שילדים זורקים בקבוקי זכויות על העוברים והשבים! עלול היה להיות כאן אסון נורא!"

תלמוד התורה שלנו ממוקם ברחוב מרכזי וסואן. היהודי טען שמישהו זרק מהחצר בקבוק זכויות, וזה פגע בפניו של ילד שעבר ברחוב וגרם לו חתך מסוכן. יצאתי במהירות

לבדוק מה קרה. במקום כבר היו אנשי הצלה שטיפלו בפצוע. הרגשתי נורא. איך קרה דבר כזה בתלמוד התורה שלי?! הילד פונה לבית חולים, וגם המשטרה התערבה בסיפור. נסעתי לבית החולים לבקר את הילד שנזקק לניתוח ולתפרים. קנינו לו מתנה יקרה בשם ילדי החיידר. באותו יום מסרתי לפני כל התלמידים שיחה נרגשת על הזהירות הנדרשת מילד יהודי, שלא לפגוע ולא להזיק. הכברתי בדברים על כך שחשוב לשים לב ולפקוח עיניים כדי לא לגרום נזק גם בשוגג. ביקשתי מהילד שזרק בקבוק שיבוא אליי להודות על מעשיו. הילדים טענו בתוקף שהם רק שיחקו בכדור, ואף אחד לא זרק שום בקבוק.

בפניי עמדה עדות העוברים והשבים, שראו את הבקבוק עף מכיוון החצר, ולאחר מכן את הילדים הזורקים עולים על הגדר לראות במי זה פגע, וכשראו שזה פגע במישהו ברחו מייד. המסקנה הברורה הייתה שהם פוחדים מעונש ולכן מכחישים את הסיפור. במשטרה החליטו לבדוק את הסיפור ביסודיות, וביקשו מבעלי החנויות באזור את התמונות ממצלמות האבטחה.

מה התברר?

בקצה החצר שלנו ממוקם מכשיר לניטור אוויר של המשרד לאיכות הסביבה. מכשיר זה בודק בקביעות את רמת זיהום האוויר באזור הסואן שלנו. מהמכשיר הזה מזדקר צינור מתכת שמכוסה בבקבוק זכוכית. את המכשיר הציבו אנשי המשרד לאיכות הסביבה, והם האחראים על בטיחותו ותקינותו. הילדים שלנו אומנם שיחקו בכדור, ובלי כוונה עף הכדור לכיוון מכשיר הניטור, פגע בבקבוק הזכוכית והעיף אותו. המעשה לא נבע מכוונת זדון או מרשלנות. אם רשלנות, אולי היא הייתה של המשרד לאיכות הסביבה, שהיה צריך למגן את המכשור שלו באופן טוב יותר, כדי שלא ייפגע ממשחק תמים של ילדים שבחצרם הוחלט למקמו...

הודיתי לה' על האפשרות לדון את תלמידיי לכף זכות ולטפל בבעיה הבטיחותית של מכשיר הניטור המסוכן.

הסיפורים מדברים בעד עצמם. לעולם איננו יכולים לסמוך על מראה עינינו, יש דברים נסתרים, ותמיד תמיד מחובתנו לדון לכף זכות, גם אם קשה הדבר ובלתי הגיוני בעליל. (מרוה לצמא וישלח תשפ)